İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MÜDAHALELERİN KURGUSAL ANLATISINA AİT SINIRLARIN KARTEZYEN ALTLIKLAR ÜZERİNDEN YENİDEN OKUNMASI

DOKTORA TEZİ

Burak HAZNEDAR

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

MART 2021

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KENTSEL MÜDAHALELERİN KURGUSAL ANLATISINA AİT SINIRLARIN KARTEZYEN ALTLIKLAR ÜZERİNDEN YENİDEN OKUNMASI

DOKTORA TEZİ

Burak HAZNEDAR
(502102064)

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sinan Mert ŞENER

MART 2021

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 502102064 numaralı Doktora Öğrencisi Burak HAZNEDAR, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı "KENTSEL MÜDAHALELERİN KURGUSAL ANLATISINA AİT SINIRLARIN KARTEZYEN ALTLIKLAR ÜZERİNDEN YENİDEN OKUNMASI" başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Prof. Dr. Sinan Mert ŞENER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Prof. Dr. Yurdanur D. YÜKSEL**
İstanbul Medipol Üniversitesi

Prof. Dr. Ş. Tülin GÖRGÜLÜ
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Özlem ÖZÇEVİK
İstanbul Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Emine GÖRGÜL
İstanbul Teknik Üniversitesi

Teslim Tarihi : 30.01.2021
Savunma Tarihi : 08.03.2021

Teri ve Nena'ya,

ÖNSÖZ

Bu bölümün genellikle çalışmanın bitiminde sürece dair bir sonsöz olarak yazılıyor olup adının önsöz olması tez araştırmasında da sıklıkla vurgulandığı şekilde, ancak sürecin lineer ele alıştan kopartılarak okunması ile anlaşılabilir. Ben, siz, süreç veya konunun etkisiyle ortaya çıkabilecek olan bu kopma veya atlama konusunda tez çalışmasında besleyici bir içerik sunabildiğimi umuyorum. Uzun ve çakışmalarla dolu pek çok deneyimi barındıran, çoğu zaman en başından sadece basit iz sürmeler ile başlasa da her safhasında beni daha fazlasını öğrenmeye teşvik eden hayatımın bu aşamasının devamı için de yol gösterici olacağını umuyorum.

Yıldız Teknik Üniversitesi'nde başlayıp Universität Siegen ve ETH Zürich'te devam eden yüksek öğrenim hayatım boyunca, ardından da İstanbul Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirdiğim doktora eğitimim süresince sıklıkla fikirlerine başvurduğum çok değerli dostlar edindiğimi ifade etmeliyim. Hem mesleki olarak bilgi, araştırma ve çalışmalarıma yaptıkları katkı ve yönlendirmelerden, hem de danıştığım her an verdikleri destekten dolayı teşekkür etmem gereken kişilerin başında çok değerli hocalarım ve dostlarım Ebru ERDÖNMEZ'in ve Dilek EKŞİ AKBULUT'un geldiğini belirtmeliyim. Bundan sonra da tecrübeleri ve birikimleriyle benden desteklerini esirgemeyeceklerini bildiğim için de kendilerine çok teşekkür ederim.

Doktora tez araştırma sürecimde yol gösterici olan, tez araştırmamı yönlendirerek her görüşmemizde beni daha fazlasını yapabilmem için cesaretlendiren, doktora tez çalışmamı en anlaşılır şekilde tamamlayabilmem için desteğini ve katkısını benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Sinan Mert ŞENER'e çok teşekkür ederim. Tez çalışmasının yanı sıra bir araştırmacı olarak gelişimime olan katkısı ve öğrettikleri sebebiyle Sinan Hocam'a tüm hayatım boyunca minnettar kalacağım.

Hem doktora tez izleme görüşmelerimizde, hem de araştırma süreçlerimde eleştiri ve yorumları benimle paylaşan, yalnızca doktora öğrenimim boyunca değil, tüm mesleki girişimlerimde ve araştırmalarımda bana olan desteklerini ve inançlarını hissettiren, mimarlık, kent ve bilimsel araştırma konularında kendilerinden çok şey öğrendiğim değerli hocalarım Yurdanur DÜLGEROĞLU YÜKSEL'e ve Tülin GÖRGÜLÜ'ye tez çalışmamın yanı sıra tüm eğitim ve araştırma hayatım boyunca gelişimime yönelik yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora tez savunma sürecinde araştırma ve yaklaşımlarıma yönelik geliştirici ve ufuk açıcı sorgulamaları sebebiyle hocalarım Özlem ÖZÇEVİK'e, Emine GÖRGÜL'e ve değerli katkılarını esirgemeyen Celal Abdi GÜZER hocama çok teşekkür ederim.

Sadece tez çalışmam boyunca değil, her ihtiyaç duyduğumda bana sorgusuz sualsiz destek veren, doktoramda araştırma süreçleri başta olmak üzere rutinden kopmanın veya kaçışın gerektiği her an ev sahipliğimi de yapan Orkun KASAP'ı atlamamalıyım. ETH Zürih'e kabul edilmiş olmamın bana iyi bir eğitim sunmuş olmasının yanı sıra Orkun gibi gerçek bir dost kazandırmış olması sebebiyle de kendimi şanslı sayıyorum.

Ve, en büyük teşekkür: Kökeni Rize olan, Trabzon'da doğup büyümüş biri olarak Doğu Karadeniz coğrafyası insanının karakteristik özellikleri taşımadığımı söyleyemem. Doktora tezi gibi zorlu ve çok stresli bir çalışmanın etkileri ile birlikte değerlendirildiğinde yaklaşımlarımın ve bakış açımın nasıl zorluklara gebe olabileceği tahmin edilebilir sanırım. En büyük teşekkürüm işin bu en zor kısmını göğüsleyen ekibe, aileme, annem Türköz HAZNEDAR'a, babam Şinasi HAZNEDAR'a, kardeşim Onur HAZNEDAR'a ve en değerlilerimiz Teri'mize ve Nena'mıza olacak. Biz aile olarak hâlâ aklımızdan çıkmayan kayıplarımızın, yitimlerimizin olduğu bu süreçte birbirimize hep en güçlü şekilde destek olduk. Dolayısıyla bu en büyük teşekkürüm tüm kalbimle ve tüm benliğimle, en başta bana karşı sabırları, destekleri, hayatım, yaşadıklarım, sahip olduklarım, ve tabii uzun süren öğrencilik sürecime yaptıkları katkılardan dolayı en sevdiklerime bir teşekkürdür.

Tez çalışmam kapsamında atladığım, boş bıraktığım, bazen de çok yazmak istememe rağmen görmezden gelmek durumunda kaldığım yerler eminim ki vardır. Tüm bu çalışmaların doktora tezim sonrasında da bir ilişkiler ağı içerisinde birbirini destekleyerek, birinin diğerini, diğerinin beni çekmesiyle araştırmalarıma yön vereceğine inancım tamdır. Her boşluğu doldurma veya her açığı kapatma şansım tabii ki olmayacaktır, fakat amacımın da gedik gidermek değil yeni boşlukların açılabilmesi için saklı olanın sorgulamalarını yapmak olacağını belirtmem doğru olacaktır.

Aralık 2020

Burak HAZNEDAR
Yüksek Mimar, Kentsel Tasarımcı ETH

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xi**
ÇİZELGE LİSTESİ ..... **xiii**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **xv**
ÖZET ..... **xix**
SUMMARY ..... **xxi**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı 1
1.2 Çalışmanın Sınırları 2
1.3 Çalışmanın Yöntemi 4
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **9**
2.1 Kent ve Kent Kuramları 9
2.2 Kentleşme, Kentsel Mekân ve Kentsel Kullanım 15
2.3 Kentsel Müdahale ve Kentsel Katılım 19
2.4 Bilgi, Dil, Anlatı 22
2.5 Kartezyen Düşün Sistemi ve Fenomenoloji 31
2.6 Bölüm Sonucu 33
3. KENTLERİN GELİŞİM SÜREÇLERİ **35**
3.1 Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 35
3.2 Modern Dönem ve Sonrası Kent Yapılanmaları 41
3.3 Kentsel Mekânın Temel Aktörleri 58
3.4 Günümüz Kenti ve Anlatısı 63
3.5 Bölüm Sonucu 71
4. KARTEZYEN ALTLIKLAR VE MEKÂNSAL ANLATISI **75**
4.1 Descartes ve Kartezyen Yaklaşım 75
4.2 Fenomenolojik Epokhe ve Kartezyen Yaklaşımın Anlatısı 80
4.3 Saklı Olanın Mekânsal Anlatısı 91
4.4 Bölüm Sonucu 117
5. KENTSEL MÜDAHALENİN DİLİ VE KURGUSAL ANLATISI **123**
5.1 Aracılı Eylem ve Uzmanın Yer Edinme Süreci 123
5.2 Müdahalenin Dili ve Kurgusal Anlatısının Oluşumu, Yeniden Oluşumu 129
5.3 Anlatı ve Altyapı Altlığı Üzerinden Kentsel Müdahalenin Üretimi 140
5.4 Bölüm Sonucu 161
6. SONUÇ: BUGÜNÜN KENTİNİN MÜDAHALE ALTLIĞI **167**
KAYNAKLAR **175**
ÖZGEÇMİŞ **193**

KISALTMALAR

AAT : Aktör-Ağ Teorisi
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
alm. : Almanca
CIAM : Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi
İBB : İstanbul Büyükşehir Belediyesi
ing. : İngilizce
ita. : İtalyanca
fra. : Fransızca
lat. : Latince
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
TDK : Türk Dil Kurumu
TOKİ : T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi
tür. : Türkçe
yun. : Yunanca

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Kamusal dış mekânlar (Marcus ve Francis, 1998; Özkan ve diğ., 2003). **19**
Çizelge 2.2 : Dil yetisinin veriyi işleyerek anlatıya evrim şeması (Chomsky, 2009). **25**

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Küresel kentsel yoğunluk ve küresel taşımacılık ağları haritası (Brenner, 2014). **14**
Şekil 2.2 : Okyanus altı internet kablolama ağları küresel haritası (URL-21). **14**
Şekil 2.3 : Barselona kenti 1860 yılı genişleme planı (Cerdà, 2018). **15**
Şekil 3.1 : 1820-1970 arası Kuzey Amerika şehri prototipleri (Soja, 2015). **42**
Şekil 3.2 : Bahçekent yerleşim konsept diyagramı (URL-18). **43**
Şekil 3.3 : Bruno Taut'un Kent Tacı (alm. die Stadtkrone) perspektifi (Mindrup ve Altenmüller-Lewis, 2015). **44**
Şekil 3.4 : Çağdaş Kent genel perspektifi (Fondation Le Corbusier). **45**
Şekil 3.5 : Plan Voisin maket fotoğrafı (Fondation Le Corbusier). **46**
Şekil 3.6 : Işıyan Kent maket fotoğrafı (Fondation Le Corbusier). **47**
Şekil 3.7 : Ludwig Hilberseimer'in Düşey Kent trafik aksı perspektifi (URL-4). **48**
Şekil 3.8 : Broadacre City maket fotoğrafı (Frank Lloyd Wright Foundation). **49**
Şekil 3.9 : Chandigarh plan paftası (Fondation Le Corbusier). **49**
Şekil 3.10 : Brasilia kenti anıtsal aks panoraması (Webysther, 2018). **50**
Şekil 3.11 : Robert Moses'ın görevde bulunduğu 1934-1964 yılları arasında New York kenti Park Departmanı park ve otoban projeleri (NY Department of Parks). **51**
Şekil 3.12 : Pruitt-Igoe yerleşkesinin yıkım anı (URL-34). **53**
Şekil 3.13 : 19. Yüzyılda Charles-François Daubigny tarafından resmedilen phalanstère (URL-27). **62**
Şekil 3.14 : Kentsel ağlar diyagramı (Shane, 2011). **68**
Şekil 4.1 : Husserl fenomenolojisinde tarihsellik ilişkisi, geleceği geriye (geçmişe) doğru gidişler üzerinden okunmasına Merleau-Ponty yorumu (Lyotard, 2007). **84**
Şekil 4.2 : Burckhardt 'strollology'yi kentte bir uçak merdiveni ile yol alarak kenti gözlemlemeye benzeterek açıklamıştır (Burckhardt, 2012). **95**
Şekil 4.3 : Riverbed sergisi nehir yatağı ve sergi alanları eskizi (URL-26). **97**
Şekil 4.4 : Riverbed sergisi nehir yatağı ve sergi alanları görselleri (URL-26, Burak Haznedar Arşivi, 2014). **98**
Şekil 4.5 : Apistos (İnanılmaz) gemisini ve gemiye yüklenen heykelleri gösteren maket (M. Tolga Akbulut Arşivi). **99**
Şekil 4.6 : 'İnanılmazın Enkazından Hazineler' sergisinde yer alan eser ve süreç fotoğrafları (M. Tolga Akbulut Arşivi). **100**
Şekil 4.7 : Palazzo Grassi avlusunda yer alan 'İnanılmazın Enkazından Hazineler' sergisi 'Demon with Bowl' heykeli (URL-1, URL-20). **101**
Şekil 4.8 : Duchamp'ın üzerinde R. Mutt 1917 imzası olan 'Fountain' heykelinin 1964 tarihli replikası (URL-32). **102**
Şekil 4.9 : 29 Ağustos 1952 tarihli Woodstock (New York) konser program afişi (URL-42). **103**

Şekil 4.10 : Persona filminin başrol oyuncuları Bibi Andersson ve Liv Ullmann'ın yer aldığı posteri (URL-19)..... **105**
Şekil 4.11 : Miroslaw Balka ve Turbine Hall'da yer alan How It Is yerleştirmesi (URL-33). **106**
Şekil 4.12 : Saul Steinberg'in Yaşam Sanatı kitabında New York apartman bloğunu tasvir ettiği çalışması (Steinberg, 1949)..... **107**
Şekil 4.13 : Adam Simpson'ın Boundaries çalışmasına ait bir poster (Adam Simpson, 2011). **108**
Şekil 4.14 : 'Yüzyılımızda Adından Hâlâ Söz Ettiren Büyük Düşünürler' kolaj çalışması..... **109**
Şekil 4.15 : Yiğit Özgür, Karikatür..... **110**
Şekil 4.16 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergi ana panosu ve sergi noktaları. **111**
Şekil 4.17 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi 'Attaleia Burçları' çalışması. **112**
Şekil 4.18 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi 'Kaleiçi Gözetleme Kuleleri' çalışması..... **113**
Şekil 4.19 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi 'Kleopatra Kütüphanesi' çalışması..... **114**
Şekil 4.20 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi 'Hadrian Kütüphanesi' çalışması..... **114**
Şekil 4.21 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi tek katlı 'Hadrian Kapısı' çalışması..... **115**
Şekil 4.22 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi iki katlı 'Hadrian Kapısı' çalışması..... **116**
Şekil 4.23 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergi kolajı..... **117**
Şekil 5.1 : Mısır Devleti'nin gösteriler sonrası turizmde ortaya çıkan kayıpları gidermek için her sene Berlin'de düzenlenen ITB Turizm Fuarı kapsamında yaptığı 'Devrim Turizmi' çalışması (URL-25)..... **133**
Şekil 5.2 : Mısır Devleti'nin gösteriler sonrası turizmde ortaya çıkan kayıpları gidermek için her sene Berlin'de düzenlenen ITB Turizm Fuarı kapsamında yaptığı 'Devrim Turizmi' çalışması (URL-23)..... **133**
Şekil 5.3 : Papa 5. Sisto döneminde Antonio Bordino tarafından yapılan, hac ziyaretine gelenlere yönelik bazilikalar arasındaki ana yolları ve güzergaha takibini kolaylaştıracak anıtları gösteren Roma haritası (1588) ve Nicolaus van Aelst tarafından bu anıtsal yapılar birlikte farklı yüz hatlarıyla resmedilen Papa (1589) (URL-22). **134**
Şekil 5.4 : 1968 yılında Türkiye'den kutsal topraklara yapılan bir hac yolculuğun programı (URL-40)..... **135**
Şekil 5.5 : Masdar Kenti master perspektifi (URL-14). **143**
Şekil 5.6 : İmkânlar Kenti sergi çalışmaları (Malapert, 2015). **144**
Şekil 5.7 : Blockchains City kentsel mekân perspektifleri (URL-37). **145**
Şekil 5.8 : Akıllı Orman Kenti genel perspektifleri (URL-29)..... **147**
Şekil 5.9 : Stefano Boeri'nin Mipim 2018'de Düşey Orman projesi üzerinden Geleceğin Kentselliği üzerine sunumu (Burak Haznedar Arşivi)..... **147**
Şekil 5.10 : Akıllı Kentsel Orman genel perspektifi ve eşik alanları kurgusu perspektifi (URL-30)..... **148**
Şekil 5.11 : Sulukule bölgesi 1982 ve günümüz hava fotoğrafları (URL-11)..... **152**
Şekil 5.12 : Sulukule dönüşüm projesi 3B avlu perspektifi (URL-24)..... **153**
Şekil 5.13 : Sulukule dönüşüm projesi 3B sokak perspektifi (URL-24). **153**

Şekil 5.14 : Sulukule sur dibi alanları dönüşüm projesi öncesi ve sonrası perspektifleri (URL-12, URL-16). **154**
Şekil 5.15 : Günümüzde Sulukule bölgesinde kamusal alanda hukuksuz bir şekilde bulunan ayırıcı demir kapılar, tel parmaklıklar ve sokak ilişkisi (URL-9). **155**
Şekil 5.16 : Fikirtepe dönüşüm öncesi parselasyon lekesi (URL-13). **156**
Şekil 5.17 : Fikirtepe dönüşüm sonrası parselasyonu gösteren onaylı master plan (URL-41). **156**
Şekil 5.18 : Fikirtepe dönüşüm öncesi ve sonrası perspektifleri (URL-15). **157**
Şekil 5.19 : Fikirtepe dönüşen alanlardaki yüksek katlı yapılardan boşaltılan potansiyel dönüşüm alanlarına bakış (URL-38). **157**
Şekil 5.20 : Pınar Mahallesi hava fotoğrafı (URL-9). **159**
Şekil 5.21 : Pınar Mahallesi planı ve genel perspektifi (URL-39). **159**
Şekil 5.22 : Ataşehir Belediyesi'nin Mustafa Kemal Mahallesi'nin imar planlarının kabul edildiğini müjdeleyen haber görseli (URL-2). **160**

KENTSEL MÜDAHALELERİN KURGUSAL ANLATISINA AİT SINIRLARIN KARTEZYEN ALTLIKLAR ÜZERİNDEN YENİDEN OKUNMASI

ÖZET

Günümüz kentlerinin oluşum süreçlerinde modern dönem sonrası ön plana çıkan kentsel müdahalelerin altlıkları incelendiğinde Kartezyen bakış açısı temelinde ortaya konulan yaklaşımların müdahaleler üzerindeki yönlendirici etkisi görülebilir. Temelde belirli bir tarihsel süreci baz alarak çoğu zaman geriye dönük olarak yapılan lineer okumalar neticesinde ilerlemeci bir altlık ile oluşturulduğu ifade edilen bu yaklaşımların toplumsal ikna ve kabulün sağlanması üzerinde etkileri sınırlıdır. Buna karşın bugünün dinamik etkileşimler üzerinden ilerleyen dünyasında ise sosyo-politik ve sosyo-kültürel süreçler lineerlikten uzak şekilde üst üste çakışan katmanların etkisiyle, ilerlemek için bir miktar geri gidişlerin de olabileceği bir kurgu ile gelişir. Bu etkileşim sistematiği karar vericinin sorgulanmasını da beraberinde getirir ve kimi zaman bağımsız şekilde kendi egemenini ve yaratıcısını sisteme dâhil ederek ilerler. Kentsel gelişim ise karşıtlıklar ve ikilikler gibi Kartezyen altlıkların sınırlayıcı bir şekilde ortaya konularak bağlamın göz ardı edilebildiği yaklaşımlar üzerinden ele alınır. Sürecin ve katmanlaşmanın getirisi olarak çatışmanın da oluşacağı bu ara mekânlar kentin tüm aktörleri için verimli kullanım olasılıklarını ve her an orada olabilecek durum içerisinde saklı olan eğilimleri barındırır. Saklı olan bu eğilimler aracılığıyla bağlamın yitimi ile oluşacak bağlam-bağımsız yaklaşımlar da kentsel müdahale süreçleri içerisine dâhil edilebileceklerdir.

Müdahale yaklaşımları bu sistematiğe anlatıları üzerinden etkin şekilde dâhil oldukları ölçüde gerçekleştirilebilme şansına sahip olurlar. Bu doğrultuda, toplumsal kabulün sağlanabilmesi için müdahalenin anlatısı geliştirilir. Anlatı kendisini bir bütünselliğin parçası yapabildiği sürece etkin olabilecektir. Tamamlayıcı bütünsellik küresel veya yerel altlıklar aracılığıyla oluşturulan kurgusal altyapı alanı üzerinden ortaya konulur. Kentsel müdahaler için anlatının taşıyıcısı uzmandır, ve bu uzman müdahalenin kahraman anlatıcısı olarak ortaya çıkan mimardır, plancıdır. Uzmanın öncelikle kurgusal altlıktaki tüm çatlakları kapatarak kendi kabulünü, sonrasında da anlatının kabulünü sağlayabilmesi için anlatıya yön verebilmesi gerekir. Bu amaçla çeşitli sınırlamalar ve tanımlı bir üst kurallar sistematiği gereklidir. Üst kurallar koyabilme açısından oldukça verimli olan günümüz kentleri incelendiğinde bu dizimin kimi zaman özgürlükler, kimi zaman gereksinimler, ama her an için içeriği ve kurgusu sorgulanabilecek bir üst tanım üzerinden oluşturulduğu görülür. İlk bakışta bu kuralların müdahaleyi yönlendirebilme amacıyla ortaya konulduğu düşünülse de gerçekte kontrolün sağlanabilmesi için kurgulanmıştır ve sürekli olarak güncellenir. Müdahalenin anlatısı da bu güncellemenin parçası olarak günümüz kentinin kentsel kurgusunun sahip olduğu altyapı düzeninde yerini alır. Altyapı alanının bir parçası olan anlatı artık kurgusaldır, içeriği sorgulanmaz ve toplumsal kabulün sağlanabilmesi amacıyla sık tekrarlar aracılığıyla bir meta-anlatı halini alarak günümüz kentlerinin müdahale yaklaşımlarına yön verir.

THE REINTERPRETATION OF THE BOUNDARIES OF THE FICTIONAL NARRATIVE OF URBAN INTERVENTIONS WITHIN THE CONTEXT OF CARTESIAN THINKING

SUMMARY

Progressive basis of the urban interventions and mass demolition in the formation processes of contemporary cities especially after the modern era show the influence of René Descartes and the Cartesian approach in their formulations. The social acceptance and persuasion powers of these approaches, which are mostly based on a retrospective linear reading with a progressive backdrop of a certain historical process, are intrinsically quite limited. Nonetheless, socio-political and cultural processes in today's world, which progress through dynamic interactions develop in a non-linear path shaped by overlapping layers, within a construct which allows for a certain amount of step backs in order to be able to move forward. Regeneration of the urban fabric is addressed in a restrictive way through approaches in which the context can be ignored by introducing a Cartesian approach such as the imposition of contradictions and dualities. The occurrence of in-between spaces, where conflicts arise as a result of the process, accommodates potentials of efficient usage and latent dispositions for all the actors. Thus, context-free approaches as a result of loss of the context also get a facilitative role on urban intervention processes. On the other hand, the reasonable questioning made along with the intervention processes have enabled the discussions about what the city is, who/what it contains, who it belongs to and can intervene in the urban realm and under what conditions to persist.

In today's cities, we can observe that the progressive basis is applied within a multi-dimensional Cartesian logic. Hereunder, the disclosure of the sovereign and creator of such processes, which can develop independently to a certain degree, can lead to rapid deterioration of their relations with reality and integrity. The in-between spaces that manifest themselves through conflict and contradiction still exist as gray spaces which are still open to interpretation and redefinition. These gray spaces, which can be evaluated from both spatial and administrative perspectives, are also areas in need of regulation and control in order for the system’s sovereignity to sustain its operations smoothly and to create uniqueness and resemblance in a deliberate direction. However, in this field of action where practice is strongly involved, the relationship between theory and praxis continuously contributes to the development of these gray areas.

An intervention that materializes in the city as its place of action needs an existing spatial or systemic infrastructural setup at which it articulates itself. Its newly formulated narrative provides it with the possibility to exist within the established order. The common space that arises as a result of the new narrative’s setup also has the potential to allow all latent dispositions to emerge. The narrative becomes the language of the intervention, which is fictional and an infrastructural activity - spells the death for the author with its creation. In that manner, the relationship of the intervention with the integrity of infrastructures as a whole is established through its

language and narrative. The object of this infrastructural space is the narrative, and the facilitator is the architect, planner, and individuals or institutions intervening the city, emerging as the ‘heroic narrator’. This ‘hero’, as described by Henri Lefebvre, is the healer of the city and society (Lefebvre, 2016).

In this context, the use of dichotomy and developing new narratives and meta-narratives with a progressive perspective through a linear approach becomes a simple action for the urban intervention logic to justify its existence. The mediator to make this happen is the ‘expert’. The expert possesses a social responsibility and makes sure that the language and narrative of the intervention hits home, with the purpose of creating the illusion of necessity and justification for manipulative action. The objective is for the urban intervention to obtain credibility in the public eye and within the collective memory and to become doable. Following this, the aim and the manufactured consent of the public are integrated in the narrative as a strategic action while keeping its language either latent or ambiguous, which serves the purpose of leading the society towards the intended position. Among the *sine qua non* for the completion of the process are the frequent preaching and the indoctrination of the implicit by the experts who embody trust in order to augment the power of ambiguity over the narrative, obtaine public approval and forge common consent.

Ensuring the manufacturing of consent, even if it is the object of a manipulative narrative, is only possible by liberating the production of information from all risks. Information should be produced in a healthy manner and then standardization should be provided. As in Karl Mannheim's example of making vocational education academic in order to achieve standardization through the discipline of architecture or city making, this is not due to an intellectual accumulation and a capacity that everyone has at all times, but rather due to the multiplicity of objective responses to the complexity of technical knowledge and subjects (Mannheim, 2016). In other words, knowledge sets its own infrastructural space by standardizing it in the widest and most comprehensive way possible.

Within the framework of the Cartesian approach to its production, the absolute true knowledge, which can only be determined by wisdom and a path which itself can be formulated for the absolute truth thereof, is revealed through a methodic doubt. The process of the realization of action within a material or mental basis consequently begins by reduction, reducing it to the smallest possible part of it through a sequence of rules designed to progress from the simple to the difficult. The process cannot always make a reduction to the self-awareness ‘I for me’, but it assumes that it can limit it in order to reach an objective view. The 'I' is the subject with the capacity to observe a whole system from an external point of view in the process of producing knowledge and can only provide an objective view by means of reduction. Providing this view in an ideal way and not being affected by externalities can only be possible with the formation of the situation defined as ‘ceteris paribus’, that is, with everything else remaining constant.

However, the break from the external world required by this approach is not entirely possible even if it is attempted to be achieved transcendentally. The 'I of other-awareness', which can also be referred to as ‘someone else's I’, that is, the almighty subject, is always present because it can dominate reason and guidance at any time, even if an attempt is made to organize it in isolation. Through this state of being there, the external world is always included in the reduction, which leads to the biggest internal obstacle, which is the lack of relation to the external world, for which the

Cartesian approach longs. This situation reduces the subject with a mechanical approach and by neglecting differences by its definition which is handled over a set of rules. In this context, in order to suspend differences -and in a sense also suspend judgment- it suggests the act of ‘parenthesing’ as in the phenomenological epoché, which is an action that can only be defined through mutual interaction. This evaluation also reveals the intention of the phenomenological epoché. Intention, which can be considered as a feature of consciousness, enables the creation of perception and ultimately the emergence of the narrative. It is manipulative and in reality, can never break free with the external world - if it breaks, it cannot orient itself towards its intention.

Each reduction and the intention it comprises can be defined by the very moment that the reduction actualizes. The ignored externality by parenthesis that can be valid at any given time is only possible through someone else. In this context, the inability to parenthese the ‘someone else's I’ with transcendental reduction is the main obstacle to accessing the absolute truth. At this point, inclusive definitions can be made over 'now' to include that moment. ‘Horizontal-’ ‘living-’, and ‘live-’ and in the most inclusive form the ‘everlasting-’ ‘now’s, ‘yet-not-being-’, ‘not-known-to-exist-’, ‘known-unknown’ or the ‘unknown-known’ ‘now’s are classified as an increasingly elongated collection of moments and ‘now’s. What they have in common is the ‘dispositions’ they comprise. These dispositions are what is possible at any time or latent in the ‘now’ at any given moment. It is also the context-free liberation from the parenthesis provided by the phenomenological epoché through the present rather than transforming into the bracketing. Indoctrinations prevent active participation by pacifying the observer, pursuant to the divine Cartesian subject. In this context, a perpetual repetition is also that which can be reproduced, and then reproduced at any time. At the same time, it is the leakage of the external into the bracketings through the cracks. This crack is a void that creates a fear of the void itself which the process tries to suppress at any cost. Its repressor is the architect as the heroic narrator, and the architect tends to blend itself into the narrative while producing his unquestionably Cartesian mechanical subject.

However, this context-free process brings about the loss of place along with it. In the spatial order, a constantly active subject, or the fictional construction of the latent through the network of subjects, together with the displacement of ‘nows’ enables the formation of a ‘non-place’. The ‘non-places’ here represent the ‘loss of geography’ as mentioned by Paul Virilio in his approach to urban public space (Virilio, 2013). In this context, the production of an inferior set of relationships and the initiation of the process of thematization can be interpreted as the increase in the power and impact potential of the fictional narrative; thus meets George Orwell's words of lost in meaning with the displaced physical space. The place lost also becomes distance-less, however this is a sign of ‘not-yet-realized’ that can happen at any moment instead an extinction. With the evolution of methodical doubt into rational questioning, it emerges as ‘every-possible-place’ first, and then as a ‘any-possible-place’ that can produce the whole past through ‘simultaneous now’s.

In this respect, when today's city is observed, the intervention is an effort to prevent the formation of an environment of uncertainty, in which the challenges of today's society frequently take place by allocating a safe ‘neighborhood’ instead of places of ambiguity, full of cracks and with an abundance of gray zones. In addition, constructing the city as a parenthesis to accommodate differences requires determining how each difference can be accommodated in the system in order for the city to

function safely. This stems from a liberal point of view, but differences mean uncertainty for a city. This environment in which ambivalence occurs may bring about the formation of a permanent crisis of media, and in this process, not only production but also the media may need to be redefined through new paradigms. In this context, the parenthesis of the city, which Hannah Arendt first observes in the ancient Greek city, included in the system a restrictor instead of the accommodator of freedoms or generosities. Although it pretends to refer to the multitude and pluralism, it puts the city in the center of the lack of freedom by disclosing the city with a homogeneous base produced by similarities. In Karl Marx's definition, 'the illusion of democratic freedom' constitutes an infrastructural unity as a meta-narrative, and in this way, the loss of differences blesses the systematic functioning for the continuity of the order by including the city ant the urban fabric in the body of lost physical space. However, the permanent prevention of uncertainty can only be achieved by constructing the meta-policy systematic of the neo-liberal approach, which is created only for new versions to be formulated at a superior level of regulations. At the outset, these superior regulations require the formation of order for the system to function, and then the ability to put forward mechanisms for intellectual policing in order to keep this order under restraint.

The occurrence of such a situation is only possible through the efficient use of the existing within the approach put forward. This efficiency can only be achieved through networked structures where mutual interactions take place. In this direction, it is necessary to standardize the networked structure at certain points and the system can only function through the standardization. The act of standardization is the production of the infrastructural space.

The formation of the narrative of the urban intervention occurs in the form of metalepsis. It becomes part of the infrastructural space by articulating the former narratives at times through global free zones, or through additions to the existing physical urban space construct and historical elements as part of locality. In this process, the architect's belief in the narrative is often absolute. However the process and the formation of the narrative point to a 'deus ex machina', a theatrical god who is lowered onto the stage with the help of a crane. The fictional narrative already becomes a meta-narrative. It is repeated, delivered, repeated, whereas the narrator becomes transparent, then the audience becomes transparent, but the narrative remains.

For urban interventions, the expert is the architect, planner or the disciplines intervening the city who emerges as the heroic narrator of the intervention. The expert needs to give a certain direction to the narrative in order to achieve his own broad acceptance and then in turn the narrative's acceptance. This requires various restrictions and defined sets of rules to be integrated into the narrative. When cities are examined, the syntax is sometimes put forward as a higher set of meta-definitions in the pretext of freedoms, or needs the content and construct of which can be questioned at any time. Although these rules seem to have been created with the goal of directing the intervention, they are actually constantly updated to keep the narrative under control. The narrative of the intervention takes its place in the infrastructure construct of the urban setting of today's city. The narrative, which is a part of the infrastructure, is now fictional, its content is unquestionable, and by taking the form of a meta-narrative with frequent repetitions to ensure social acceptance, it directs urban development and the intervention narrative of the contemporary city.

When we live, or buy, when we sell, or rent, when we invest in tenement, or just try to exist in today’s city, the main trait and character we look for is its narrative. It is at times integrative, conciliatory, complementary and encompassing, and at others independent, sometimes separatist and even exclusive. The basis for the construction of the narrative set forth in order to persuade individuals or society by defining itself within the set of systems in which each layer is articulated, is infrastructural. Fiction rules reality and narrative is the production of infrastructure. The language of the intervention of today's city is the infrastructure of its fictional narrative; it is societal, physical and global.

1. GİRİŞ

Günümüz kentlerinde yaşanan müdahale ve dönüşüm faaliyetleri incelendiğinde sosyo-ekonomik ve politik süreçlerin kente etkilerinin farklı etmenlerin bir araya gelmesiyle birlikte hızlandığı görülmektedir. Sahip olduğu kurallar sistematiğine mümkün olan en üst seviyede uyumu gözeten küresel yaklaşımların yön ve yol verdiği süreçler ile bu süreçlerin belirleyicileri temelde farklı çıkış noktalarına sahip olsalar da bir bütün dâhilinde hareket ederek, kentsel mekânı oluşturmak adına çeşitli araçları kullanmakta ve kentsel sistemi süreç odaklı olarak manipüle etmektedir. Bir süre sonra jenerik bir yönelim olarak da değerlendirilebilen ve her an bir üst bakışın yönlendirebileceği müdahalelerin yapılabilmesine olanak sağlaması da istenen bu süreçlerin gerçekleşebilmesi için müdahale araçlarının ve aktörlerinin hızlı ve etkin şekilde yol alabilmesi için toplumsal kabule sahip olması gerekir. Bu doğrultuda, kentlerde müdahale alanlarının belirlenmesi ve müdahalelerin gerçekleştirilebilmesi için farklı ele alışlar ve yaklaşımlar ortaya konulabilmekte, çeşitli toplumsal ve bireysel onay yöntemleri kurgulanmaktadır. Bu eylemler bütünü günümüz kentinde gerçekleşen kentsel ve mimari müdahalelerin altyapısının ve kurgusal anlatısının da merkezinde yer almaktadır.

1.1 Tezin Amacı ve Kapsamı

Doktora tez çalışması, günümüz kentsel mekân kurgusuna ve çoğu zaman ikilikler üzerinden Kartezyen bakış açısını (fra. Méditation cartésienne) temel alan kentsel mekâna müdahale mantığına dair yaklaşımları, bu yaklaşımların yönelimselliğini, aracılarını ve anlatılarını incelemekte, bu anlatıları bilginin, çoğu zaman bilim vasıtasıyla manipülasyonu ile ortaya konulması üzerinden okumaya odaklanmaktadır. İnsanın ve toplumsal hayatın yalnızca kültür veya dil üzerinden ele alınamayacağını, eş anlı pek çok çakışık sürecin etkisinde geliştiğini kabul etmekle beraber araştırma kente müdahale sistematiğinde etkin olarak kendine yer bulan algı yönetimi, politik yöntem ve eş zamanlı süreçler ile birlikte ön plana çıkan anlatı temelinde, genel olarak kentsel müdahale yaklaşımlarının kurgusal anlatısına; özel olarak da kural koyucu,

yönetici, plancı, yatırımcı ve mimar başta olmak üzere müdahalenin araçsallaşan tüm paydaşlarına odaklanmakta, tutumlarını ve yaklaşımlarını da kapsayacak şekilde kente müdahalelerini yönetimsel araçlar ve karar alma mekanizmaları, güncel süreçler, uygulama araçları ve altyapı sistematiği üzerinden incelemektedir.

Bu doğrultuda, çalışma kapsamında yer alan kentsel müdahale alanları yeni bir kentsel kurgu geliştirmeye yönelik olarak günümüz kentinde sistemsel olarak gerçekleştirilen ve küresel ele alışlarla ilişkiler içeren yaklaşımların gerçekleştirildiği alanlar üzerinden altlık olarak tanımlanan, yaklaşımların anlaşılabilirliği açısından kolaylaştırıcı bir etki yapmak üzere belirli kabuller bütününe, benzer izlere veya kurgulara atıf yapabilen kavramsal veya fiziksel bir araya gelişleri barındıran bir çerçevede ortaya konulmaktadır. Farklı ölçeklerde, tekrarlanabilir çeşitli izler barındıran ve birbiri ile ilişkili altlıklar bütünü ise araştırma kapsamında altyapı alanı olarak tanımlanmaktadır.

Okuma genel olarak müdahale sistematiğine ve müdahaleci yaklaşımlara yönelse de, tez çalışması bilinçli bir refleksiyon ile spot ışıklarını mimar başta olmak üzere mekân kurucu tüm paydaşlara çevirmeyi ve temel olarak müdahale yaklaşımlarında ortaya konan süreçlerdeki saklı eğilimleri, 'ne' ve 'nasıl'lar üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde, yakın dönemde kente dair müdahaleleriyle muktedir yaklaşımların kurguları ve anlatıları da yeniden okunabilecek, kavramsal geçişler ve yaklaşımlarda saklı olan sınırların ve gerçeklik üzerinde her türlü etkinin sorgulanabilmesini sağlayacak müdahalelerin gölgelerine odaklanılabilecektir.

Bu doğrultuda, tez çalışması aklın kendiliğinden bir kestirme yol olarak amacı belirleyen ve amaca götüren bir etken olarak teoride var olmasını savunan bir yaklaşım yerine aklı normalleştirmek suretiyle; dilbilimsel, yapısal ve meslek pratiğine yansıyan durumlar üzerinden kentsel mekâna dair düşünce ve yaklaşımları Kartezyen ikiliklerin yönlendiriciliğinden arındırarak okumayı önermektedir.

1.2 Çalışmanın Sınırları

Doktora tez çalışması, temelde Kartezyen ikiliğin kentsel müdahale anlatısı ile ilişkilendirilebileceğini ortaya koyabilmek üzere, kentsel müdahalelerin anlatısı, bu müdahalelerin ardındaki süreçler ile geleceğine yönelik, ve direkt olarak bugünü ile ilişkili potansiyel eğilimleri mimarın ve mekân kurucu tüm paydaşların etkisine vurgu yaparak sorgulamaktadır. Çalışma, Kartezyen ikiliğin dili ile müdahale anlatısının dili

arasında, müdahale anlatısının kurgulanma sürecinde belirginleşen bir etkileşim olduğunu kabul etmektedir.

Çalışmaya yön verecek müdahale araştırması, modern dönem sonrası modern bakış açısının etkileriyle yeni bir kentsel kurgu geliştirmek üzere oluşturulmuş kentsel müdahale alanlarında, ardında belli bir müdahale sistematiği ve anlatısı barındıran, değerlendirilebilir bir planlama anlayışına sahip veya ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan, kimi zaman dönem kentlerine atıf yapılsa da son kertede Şikago Okulu akımına mensup Louis Wirth'in de tanımıyla, gerçek anlamda modern olanın en görünür şekilde ortaya çıkmasını sağlayan büyük kentlerin metropolleşmesine kadar giden süreçteki kentsel müdahale yaklaşımlarına ve bu yaklaşımların anlatılarına odaklanmaktadır (Wirth, 1938).

Tez çalışması ve süreç boyunca yapılan araştırmalar kapsamında kentsel alanları üzerinde mekânsal bir sınır tanımlanmamıştır. Zamansal olarak ise günümüz kentlerini inceleyebilme amaçlı olarak yakın dönem yaklaşımlarına yoğun şekilde değinilmekle birlikte genel olarak 20. yüzyıldan günümüze değin olan süreçte gerçekleştirilmiş veya gerçekleştirilmek üzere projelendirilmiş kentsel müdahaleler üzerine araştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda, 20. yüzyıl başında modern kent kurgularına yönelik ortaya konulan farklı yaklaşımların veya kimi bölgelerde ortaya çıkabilmiş mesleki bir aradalıkların tümüne değinmek yerine belirli bir sürekliliğe sahip olarak yaygın bir etkileşim oluşturacak şekilde ortaya konulan fikirler ve kentler üzerindeki yansılamaları incelenmiştir.

Araştırma, konusu itibariyle kentsel müdahalelere odaklanan çalışma, kentsel müdahaleleri ortaya çıkaran süreçlere sosyo-ekonomik, kültürel, toplumsal ve fiziksel boyutları ile vurgu yapmakta, ağırlıklı olarak neo-liberal kent sistematiğinin oluşturduğu, küresel bir uygulama alanına evrilmiş olan kavramsal altyapı alanlarının ortaya çıkışına, aklın, anlatının ve dilin Kartezyen altlıklar üzerinden ele alınışına, ve bu altlıklar üzerinden günümüz kentsel müdahalele yaklaşımlarının dilinin ve anlatısının kurgulanmasına yoğunlaşmaktadır.

Araştırmanın sınırları her ne kadar konu ile sınırlandırılmaya çalışılmış olsa da günümüz etkileşimlerini daha anlaşılır şekilde aktarabilmek için araştırılanlar ile ilişkili tarihsel süreçler de irdelenmiş, araştırma öncesinde tez bütünü içinde önemli yer tutan kavramların oluşum ve gelişim süreçlerine tez kapsamında yer verilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Doktora tez çalışması kapsamında çok disiplinli bir inceleme yapılabilmesi için mimarlık ve kentbilimin yanı sıra farklı disipliner araştırmalara yönelik bir ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama, konu ile ilişkili doktora ve yüksek lisans tezlerinin incelemesi, yapılan okumalar neticesinde kent alanlarının irdelenmesi ile ortaya çıkan durumların anlaşılması, sorgulayıcı yaklaşımlarla araştırmaya yön verilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Günümüz düşün dünyasında analitik ve pozitivist felsefenin ağırlığı artmış olsa da, çalışma kapsamında felsefe bilimine dair bir sorgulama seçimi rastlantısal değildir. Zihni ve zihin kavramını anlamlandırma çabasının yanı sıra, yaklaşım kavramının tikel olma durumu ve ilişkilendirilebileceği 'öz'ler ve/veya 'şey'ler, yaklaşımın ne şekilde ve nasıl ifade edildiğini ortaya konulabilmesi açısından modern dönem düşün sistemleri üzerinde egemen olan Kartezyen bakış açısı ve onu temele koyan fenomenolojik yaklaşımın sorgulanması faydalı olacaktır.

Farklı ölçeklerde ve yaklaşımlarla gerçekleştirilen kentsel müdahaleler kapsamında bilginin ne şekilde üretildiğine ve bilgi karşısında toplumsal algıya ve tepkiye şekil vermeye yönelik üretilen anlatının oluşumunun Kartezyen yaklaşım üzerinden araştırılabilmesi için kavramsal çerçeve ara başlıklar ile ele alınarak düşün sisteminin yanı sıra, kent, kentsel gelişim süreçleri ve kentsel sistematikler ile oluşturulan müdahale altyapısı öncelikli olarak modern dönemin günümüze de yansımaları olan temel yaklaşımları üzerinden ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, çalışmanın yöntemini besleyen, tez araştırmasında üretilen bilginin yapılandırılması sürecinde belirleyici olacak şekilde eş zamanlı olarak ele alınabilecek çeşitli niteliksel süreçler söz konusudur.

Araştırmacının Geçmişi ve Bugündeki Yeri

Türkiye, Almanya ve İsviçre'de, farklı akademik sistematikler çerçevesinde alınan mimarlık, mimari tasarım yüksek lisans ve İstanbul'a dönüş öncesinde de gelişmekte olan alanlardaki kentsel yenilemelere odaklanarak araştırmaların yapıldığı ülke Etiyopya'nın eğitim sürecine bambaşka ve o ana kadar bilinenlere karşı yıkıcı paradigmalar barındıran dördüncü ülke olarak dâhil olduğu kentsel tasarım eğitimleri neticesinde yapılan çalışmalar ile üst ölçekte tasarım kararlarını tartışma çabası, tasarım altlığının ve yaklaşımlarının oluşturulma aşamasındaki temel kabullerini

sorgulayabilme, kente müdahale alanlarında yol alma, fikirler geliştirebilme ve mevcut kurguya eleştirel ve sorgulayıcı şekilde bakabilme üzerine yoğunlaşılmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmalar neticesinde farklı üniversitelerde verilen dersler, yürütülen proje stüdyoları ve tasarım yarışması jüri üyelikleri ile birlikte 2005 yılından itibaren bilfiil yapılan mimarlık ofisi yöneticiliği ve bir kısmı uygulanmış olan, çeşitli ölçeklerde ve büyüklüklerdeki kentsel ve mimari projeler, bu projeler kapsamında kurgu, anlatı, sunum, yeniden sunum, teslim, onay, ret, revizyon, yeniden revizyon, kullanıcılar ile iletişim, katılım sağlanması amacıyla yapılan toplumsal iletişim, vb. süreçler araştıran ile araştırılan arasındaki geçişi müphemleştirmiş, araştırma alanı ile araştırmacının gündelik yaşam alanı ve mesleki pratikler arasında ayrım veya geçiş yapılabilmesini zorlaştırarak araştırmacının gündelik yaşam alanının da araştırma alanının bir parçası olarak gelişmesini ve tez araştırmasına yansıtılmasını ortaya çıkarmıştır.

Araştırmacı ile Araştırılan Arasındaki Hiyerarşi

Mesleki pratiklerin çıkar odaklı veya sorgulayıcı bir şekilde yoğun olarak içinde yer almasından yola çıkarak, araştırma yapan ile araştırılan arasında, araştırma yapanın aynı zamanda araştırılan olması sebebiyle net bir hiyerarşiden bahsetmek zordur. Bu durum daha ziyade karşılıklı etkileşimler içeren bir denklem olarak görülebilir. Bu denklem doğrultusunda araştırmanın yöntemi geçmişten geleceğe doğru yönelen lineer bir ilerlemeye odaklanmak yerine, bir sonraki adımı atmak için kimi zaman geri dönüşler, bazen biraz sağ tarafa adımlamalar, biraz daha sol çapraza doğru yönelmeler gibi düşey ve/veya yatay düzlemlerde döngüsel ve çoğu zaman eş zamanlı yol alabilen, çakışabilen, hiyerarşi ve ilerleme üzerinden tanımlanmayan yeniden, ve tekrar yeniden, bazen daha geriden, kimi zaman da önce daha sonraki bir bölümden başlayan yazım süreçlerini de içerebilecek şekilde ele alınmıştır.

(Bir Tür) Alan Çalışma Olarak Yerleştirmenin Kurgusu ve Araştırmaya Katkısı

Tez çalışması kapsamında, uygulama ve gözlemin yaklaşım dâhilinde bir aradalığı üzerinden eylem araştırması yöntemi çerçevesinde değerlendirilerek temelde tartışılan konuları geliştirici şekilde kurgulanan yerleştirmelerle çeşitli etkinlik katılımları gerçekleştirilmiş, bu etkinliklerin ve kurgusal altlığının aktarımı çeşitli yerleştirmeler ve yine bu yerleştirmelerin altlıkları, üretimleri ev yaklaşımları üzerinden tez sürecinde ele alınan yaklaşım sistematiği dâhilinde incelenerek anlatının oluşumu,

yeniden oluşumu ve aktarımı araştırılmış, Kartezyen düşün sisteminin en muktedir öznesinin ve anlatısının düşünsel olarak sorgulanmasına katkı sağlamıştır. Ön tanımlar ve kimi kabuller üzerinden ilerleyen klasik bir eylem araştırmasından farklı olarak nitelenebilecek bölümü ise, tez araştırması ile direkt ilişkili şekilde üretilen 'Âdeta Mükemmel' yerleştirmesinde hem uygulama süreci gözlem sürecinin bir parçası, hem de gözlem süreci uygulama sürecinin tamamlayıcısı olarak bütünsel şekilde değerlendirilmiştir. Yaratıcı eylem ile akademik araştırmayı buluşturmak üzere, sanat temelli araştırma (ing. art based research) veya araştırma yaratımı (ing. research creation) olarak da adlandırılan, bir sanat yapıtını ortaya çıkarma (ing. artmaking), araştırma yapma (ing. researching) ve öğretim gerçekleştirme (ing. teaching) eylemlerinin baş harfleri kullanılarak yaklaşımın sistematiğine atıfla a/r/tography olarak da anılan bu tamamlayıcı yöntem üzerinden oluşturulan çalışmaya 4. Bölüm'de yer verilmiştir. Yerleştirme çalışması kapsamında muktedir öznenin şeffaflaştırdığı saklı olanın mekânsal anlatısının incelemesi tezin müdahale anlatısı üzerinden temelde ortaya koyduğu 'ne' ve (daha ziyade) 'nasıl' soruları üzerinden sorgulamalar ile elde edilen 'akılcı' fakat 'o an orada (gerçekten/fiziken) var olması gerekmeyen' üretilmiş/kurgulanmış kentsel/mekânsal/tarihsel bilginin bir karşılaşma anında manipüle edilen lineer bir tarihselci anlatım ile şekillendirilmesine çalışılarak kabul edilebilir bilginin arka planını oluşturan toplumsal süreç üzerinde anlık ve kurgusal uzmanlaşmalar üzerinden manipülasyon denemeleri yapılmıştır. 5. Bölüm kapsamında da günümüzde, gündelik hayatta neredeyse hiçbir karşılığı olmayan pek çok anlatı yine de var olan (veya üretilen) çeşitli bağlar ve bağlayıcılarla bugünün verileri ile desteklenmeye çalışılarak aktörün, veya eyleyenin bir üretim olan kentsel bilgiyi ne şekilde manipüle ederek müdahale anlatısını oluşturabildiği ağırlıklı olarak kente müdahale süreçleri üzerinden tartışılmıştır.

Araştırmanın Arama Tekniği

Çalışma kapsamında müdahalelere odaklanılması çalışmanın yalnızca soyut ve bilişsel örnekler üzerinden değil kimi zaman birbiri ile ilişkili olan, kimi zaman da birbiri ile ilişkili oldukları (bilerek veya bilmeyerek) gözden kaçırılan somut karşılıklar üzerinden ele alınabilen bir yönteme sahip olmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede, 'ne'lerden ziyade üzerine yoğunlaşılan arama kaynağı olan 'nasıl'ları okumak ve ifade edebilmek için görsel dokümantasyon tekniklerinden, kaynak tarama, içerik analizi ve alan çalışmaları doğrultusunda oluşturulan niteliksel yöntem ve ortaya çıkan metne

dair eleştirel bakış açısının yansıtılmasında, durum okumasına yönelik çalışmalarda ve araştırma tabanlı sorgulamalarda gerekçeler incelenmeye çalışılmış, yapısal ve kavramsal kurgunun açık şekilde ele alınabilmesi için çok boyutlu bir şekilde değerlendirilmesine çalışılarak argümantasyon tekniğinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte, sosyal ve mekânsal kurgunun anlaşılabilirliğinin sağlanması için belli bölümlerde çeşitli sanatçıların bakış açılarından, işlerinden veya gerçekleştirdikleri yerleştirmelerden faydalanılmıştır.

Doktora tez çalışmasında tez bölümleri kapsamında diğer bölümlere dair referansların net bir hiyerarşiden uzak şekilde yer alması, farklı altlıkların ve araştırmaların bir bütün haline getirilebilmesini ve geçişliliği sağlamaya yöneliktir. Bu doğrultuda, tez sürekliliğine ve anlaşılırlığına da katkı yapacak şekilde oluşturulan bölüm sonuçlarının yalnızca araştırmanın belirli kısımlarına atıf yaptığını düşünmek yerine, tez bütünü içinde ilgili bölümler üzerinden yapılan vurguyu öne çıkarma amaçlı oldukları değerlendirilebilir.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Tez çalışması bütününde yaklaşımlar ve değerlendirmeler çeşitli kavramsal ilişkiler ve kabullere yer verilerek aktarılmaktadır. Bu doğrultuda, tezde etkin şekilde faydalanılan, kentle ve kentsel sistematikle, bilgi, dil ve dönemler ile ilgili, ve ana bölüm öncesinde bir girizgâh olması açısından Kartezyen düşün sistemiyle ilişkili kavramsal altlıklar, gelişim süreçlerine de değinilerek kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulabilmesi için bölüm kapsamında ele alınmıştır.

2.1 Kent ve Kent Kuramları

Genel tanımı itibariyle kırsal alandan sosyal ve hizmet sektörlerinin varlığıyla ayrıştığı söylenebilen 'kent' sözcüğünün anlamını Türk Dil Kurumu Sözlüğü "sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi" tanımı ile vermektedir (TDK, 2014). TDK'nın yaptığı bu kent tanımı kent kavramını ve kentliliği hem demografik, sosyolojik, morfolojik, hem de işlevsel ve ticari olarak köyün ve köylü olmanın karşıtı bir sosyal durum olacak şekilde vurgulamaktadır.

Kent kavramının Mimarlık Sözlüğü'nde ise "çarşı, lokanta, otel, kültür ve eğlence gibi kuruluşları bulunan geniş ev topluluğu" olarak tanımlandığı görülmektedir (Hasol, 1975). Burada olduğu gibi, pek çoğu niceliksel özelliklerine atıf yapan tanımlarına göre kentler kendi yönetim merkezlerine, karar mekanizmalarına ve belli bir nüfusa sahip alanlar olarak tanımlanabilir. Soğdca bir kökten gelen 'kent' sözcüğü Arapça karşılığı olan 'madina' sözcüğünün en büyük yerleşim birimi anlamını taşıması da bir benzerlik olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bugün artık gündelik kullanımda kent sözcüğünün sadece bir siyasi alanı veya formu tanımlamaya yönelik kullanımının kabul gördüğü de söylenebilir.

Klasik kent kuramları birbirlerine yakın dönemlerde kentler üzerine çalışmalar yapmış olan Émile Durkheim, Karl Marx ve Friedrich Engels, ve Max Weber'in yaklaşımları

temel alınarak incelenebilir. Durkheim kentlerin kırsal alanlardan farklı olarak organik dayanışmayı barındırdığını belirtmiştir. Kentlerde ve sanayi toplumlarında oluşan bu dayanışma, kırsal alanlarda ve tarım toplumlarında otantik bir şekilde gerçekleşen mekanik dayanışmaya göre bireyselliği ön plana çıkartmaktadır (Durkheim, 1994). Organik dayanışmanın direkt anlatımını ise kent sosyolojisi biliminin kurucularından sayılan Georg Simmel, kentlerin paranın pazar ekonomisi ile direkt ilişkiye girdiği alanlar olarak betimleyerek yapmaktadır (Simmel, 1950). Bu ilişki karşılıklı gereksinimi beraberinde getirir ve işbölümünü ön plana çıkartarak farklı uzmanlıklar üzerinden organik bir dayanışmanın mecburiyetini ortaya koyar. Simmel'in yaklaşımları başta Louis Wirth olmak üzere Şikago Okulu tarafından ortaya konulan kent araştırmaları için de bir altlık olarak ele alınmıştır.

Durkheim'ın yaklaşımına benzer şekilde Karl Marx ve Friedrich Engels gibi düşünürler de sermaye odaklı toplumsal süreçlere alan oluşturmasını öne çıkartarak kentlerde feodal bağların zayıfladığı yönünde kırsalı kentleştirmek amacıyla feodalist kentten kapitalist kente evrim süreci üzerinden ele alan yaklaşımları başta olmak üzere geleneksel tanımlar kenti ve kırsalı birbirinin antitezi olarak görüp karşıt bir durumda konumlandırmış olsa da (Marx ve Engels, 1935), günümüzde birçok fikir insanı bunun aksine veya en azından eskisi kadar kuvvetli olmadığına değinmektedir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek görüşlerden birini sunan Anthony Leeds de kırsalın kent ile karşıt olamayacağına vurgu yaparak, öne sürülen yaklaşımın moderniteyi ve endüstriyelleşmeyi yok saydığını savunmuştur (Leeds, 1994). Leeds bu bakış açısına temel olan ve sıkça kullanılan 'kırsal' ve 'tarım üretimi' gibi tanımları da reddederek, tarımsal faaliyetleri ve çiftçileri kentsel öğeler olarak değerlendirerek kırsal alanın kentsel alanın doğal bir uzantısı olduğunu belirtmiştir. Leeds'e göre kırsal alan ekonomik, teknolojik ve ticari merkez olmasına ek olarak yönetim merkezi de olan kentin ihtiyaçlarını karşılamak için, merkezin belirlediği politikalara göre yönlendirilir. Yanı sıra, ekonomik bir makine olarak değerlendirdiği kentlerin çevresindeki küçük yerleşimleri ve köyleri yutarak sürekli bir büyüme içinde olma iddiasını sorgulayarak, kentin gelişebilmesi için farklı büyüklüklerdeki bağımsız yerleşimlere ihtiyaç duyduğuna vurgu yapmıştır.

Bununla birlikte, kent oluşum süreçlerinde kentlilerin birlikteliği üzerinden sıklıkla atıf yapılan örgütlenme kavramı tarihsel bir yaklaşımla ele alındığında ise siyasi ve ekonomik açıdan kenti tanımlamak için feodal yapılanmaya başkaldıran ve ticari

faaliyetler ile birlikte dünyaya açılmaya başlayan Ortaçağ rönesans kentine değinirken Max Weber tarafından kullanıldığı görülebilir. Weber kentlerde ekonomik ilişkilerin yanı sıra bireyselliğe de vurgu yapmış ve vatandaşlık haklarının doğuşunun da bu ilişkiler ve örgütlenmeler üzerinden ortaya çıkacağını belirtmiştir. Bu bağlamda, ideal kenti üretim kenti ve tüketim kenti olarak iki temel yaklaşımla ele alan Weber için ticari faaliyetlerin geliştirilebilmesi amacıyla örgütlenme yaklaşımı ile birlikte elde edilecek gücün hem siyasi hem de ekonomik unsurlarla bir arada ilerlemesi ideal kentin oluşumunu sağlayacaktır (Weber, 2000).

Melvin Webber ise alanlar arasında fiziksel veya işlevsel farklılıkların ve kentlerde siyasi yaklaşımlar veya yöneticiler tarafından belirlenen fiziksel sınırların net olmadığı durumlarda kentsel alana yönelik yapılan tanımların yetersiz olacağını vurgulamaktadır (Webber ve diğ., 1964). İşleve de vurgu yapılan bu bakış açısına karşın Aldo Rossi ise, kenti işlev üzerinden değil tekrarın ve kalıcılığın altını kalınca çizerek, karmaşık kentsel yapılanmaların altlığını oluşturduğunu söylediği kolektif bellek üzerinden tanımlamış, kentsel mekânda saklı olana yoğunlaşmak adına şehrin mimari ve morfolojisini ön plana çıkartarak istatistikleri ve grafikleri arka plana atmıştır (Rossi, 1982). Bu kapsamda Rossi'nin kolektif bellek üzerinden yaptığı tanım Christian Norberg-Schulz'un kent kullanıcısının 'yer' ile ilişkisine ve onu anlamlandırmasına dair yaklaşımları ile birlikte değerlendirilebilir (Norberg-Schulz, 1971). Rossi'nin vurguladığı kent morfolojisindeki tekrar da Norberg-Schulz için hem fiziksel hem de sosyal sıralı ilişkiler serisi ile bir bütün olarak doğa ve insan ile ilişkili olan 'yer'in sahip olduğu kolektif hafızaya evrilmektedir.

Kolektif bellek ve kolektif hafızanın belirleyici olduğu savunulan yaklaşımlar Colin Rowe ve Fred Koetter tarafından farklı bir yönde ele alınmıştır. Rowe ve Koetter, bir noktada bu yaklaşımların tarihselci bakış açısına da değinerek ironik bir değerlendirme ile 'kolaj kent' tanımlarını ortaya koymuş, kenti simgesel referanslara boğulmuş, bu referansların parçalı bir şekilde tekrarlanması ile oluşan, pek çok farklı arka plana sahip unsurun o günkü çakışımı ile her biri daha önce sahip olmadıkları anlamları artık bambaşka bağlamlarda ifade eden kent mekânlarının bir araya gelişi olan bir başkalaşımdan bahsetmiştir (Rowe ve Koetter, 1978). Bu durum kentin ve kentsel mekânın yeniden üretilmesi sürecinde kolektif bellekten ödünç alınan unsurlar ile birlikte kendi yeni anlamının oluşumunu da sürekli olarak yeniden sağlayabilmektedir.

Kent-kır ikiliğini bütüncül bir şekilde yorumlayarak 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya koyan Leeds'in kenti ekonomik bir makine olarak değerlendirdiği yaklaşımı, Weber'in ekonomik ilişkiler ağı, Webber'in fiziksel ve işlevsel farklılıklara olan vurgusu, Rossi ve Norberg-Schulz'un 'yer'e ait oluşu, devamında da Rowe ve Koetter'in kentsel kolektif bellek ile kentsel mekâna olan katkısı günümüz kentinde bir bütün olarak Saskia Sassen tarafından tanımlanan 'kentsellik' kavramı üzerinden derinleştirilerek ele alınabilir. Sassen tüm bu odakları ve ağları kentlerin çevresinde yer alan tanımlı veya tanımsız alanlar ile olan ilişkisi üzerinden değil, diğer kentler başta olmak üzere tüm yerküre ile kurduğu bütünsel ilişkilerin de kentsel durumun bir parçası olduğuna vurgu yaparak değerlendirmektedir. Leeds'in yaklaşımı başta olmak üzere, kentsel ile kırsal alanların doğal bağlantılarını açıklamak için öne sürülen savunuları Sassen günümüzde kentlerin sahip olduğu küresel arka planı ve küresel kent sistematiğini tanımlamak için benzer şekilde kullanmaktadır (Sassen, 2008). Bu kapsamda, Sassen'in kenti küresel düzlemler üzerinden ele alışı Buckminster Fuller'ın 'bağlam' kavramı ile de ilişkilendirilebilir. Fuller hiçbir şeyin bağlam dışında olmadığını, tüm evren de dâhil olmak üzere her şeyin bağlamın parçası olduğunu söylemiştir (Fuller, 2008). Bu bağlamsallığı öncelikli olarak sürdürülebilirlik kavramı üzerinden değerlendirmiş, ve birbirini izleyen küçük adımlar ile daha büyük başarıların elde edilebileceğine dair inancını belirtmek için kullanmış olsa da Fuller'a göre bağlam bütününün bakış açısını aynı şekilde koruyarak konumunun kaydırılmasıyla kentsellik üzerinden yeniden kurgulanabilmesi de mümkündür.

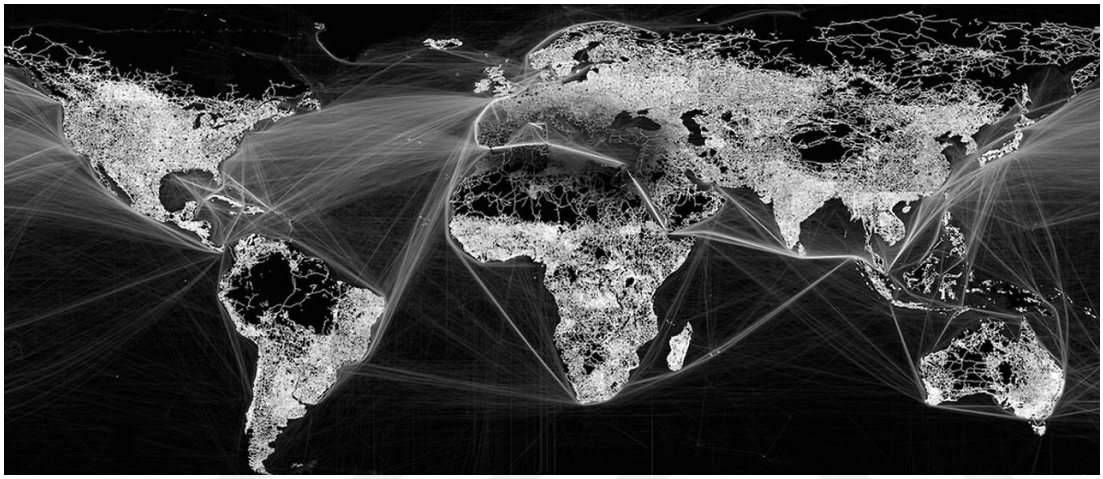
Bu doğrultuda, günümüzde sıkça kullanılan 'küresel kent' kavramı Leeds'in, Fuller'in ve Sassen'in ortaya koyduğu yaklaşımlar üzerinden yeniden değerlendirildiğinde kentsellik kavramında yer aldığı şekliyle kentin bir 'kentsel olma durumları ağı' olarak biçimlendiği görülebilir ve fiziksel sınırları belirsizleştirerek, çeşitli ağ, bağ ve bağlantılar aracılığıyla bir üst ölçek ile ilişkilendirilebileceği söylenebilir. Her noktada ağı bütünleyen farklı dinamikler, çeşitli boyutlarda ve düzlemlerde birbirinden tamamıyla farklı içeriklere sahip olabilen mecralar tarafından üretilebilir. Benzer şekilde Lucius Burckhardt da bu ağı kentsel mekân üzerinden ele alarak, mekânda yer alan veya daha önce yer almış olan çok sayıda verili bilginin oluşturduğu, ve her bir kullanıcı veya ziyaretçi tarafından farklı şekilde oluşturulan bir durumlar ağı olarak tanımlamış, bu farklı durumlar üzerinden gerçekleşen üretimi sorgulamıştır (Burckhardt, 2012).

Bununla birlikte, ilişkilere, mekânsallık ve işlevsellik temelinde kurgulanan yaklaşımlara sıklıkla değinilse de bugünün kentleri incelendiğinde ortaya çıkan durumu yansıtmak için geleneksel tanımların tek başına yeterli olmadığı, pek çok farklı disiplinin kenti farklı yönleriyle ele alabildiği görülebilir. Bu bağlamda, Jale Nejdet Erzen de yeni bir hümanizm bilinci oluşturacağına işaret ettiği iletişim ağları ve sosyal devinimler ile yönlendirilen kurgusuna atıf yaptığı günümüz kentinin fiziksel olguların çeşitli değerler üzerinden ilişkilendirilmesiyle düzenlenen bir alan olduğunu vurgulamaktadır (Erzen, 2017). Sınırlı bir alanda yoğunluk içeren ve heterojen bir sosyal grubu barındıran kentlerde, farklı çeşitlilikte mekân kalitelerinin ve farklı uzmanlaşmaların bireysel var olma biçimleri ile olan etkileşimin bilim ve sanat, ulaşım, sağlık, eğitim, ekonomi gibi temel alanlarda gelişmiş seviyede bir yapılanmanın, kültürel birikimin ve bunlara karşın alkol ve uyuşturucu başta olmak üzere çeşitli bağımlılıkların, ve suç işleme oranının oluşturduğu ilişkisel bütünlük öne çıkartılabilir. Kentin oluşumunda aktif rol alan farklı disipliner süreçler, benzer veya karşıt durumlar ile birlikte değerlendirildiğinde günümüz kentinin planlı ya da plansız bir şekilde oluşmuş kapsayıcı bir bütünlüğe sahip olduğu söylenebilir. Bu durum, 'kentleşme' kavramının etkin bir bakış açısıyla ele alındığı, düzenin de bir tasarım meselesi olarak görüldüğü ve sektörel ayrışmaların daha kolay yapılabildiği erken modern dönemlere göre, günümüz kentini oluşturan ilişkiler bütününün birbiri ile iç içe geçtiğini ve kentin bir ilişkiler ağı bütünü olarak gerçekleştiğini açıklıkla ifade edebilmektedir.

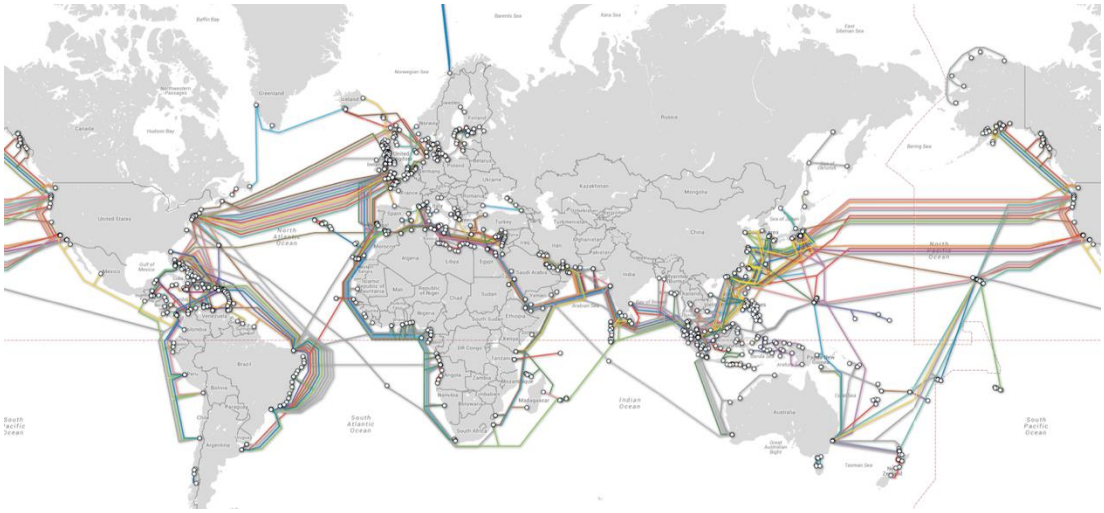
Günümüz kentinin karmaşık girdileri, her türlü dinamiği tetiklenmesini sağlayabilecek iletişim ağları, farklı düzeylerde ve düzlemlerde karşılıklı gelişen etkileşimleri ile kent ve kentsel mekân üzerinden ele alınabilecek kentsel ağ sistematiğinin ortaya çıkardığı süreci Keller Easterling altyapı mekânı olarak tanımlanmaktadır (Easterling, 2014). Tüm kentsel bağlantıların sağlandığı bir tür para-mekân olarak da tanımlanabilecek bu ortam günümüz kenti için verili ve net bir altlıktır. Ortamın yer ve mekânsallık üstü üretilen mantığı aracılığıyla da bu düzen kentselliğin kendiliğinden küresel bir durum veya bir küresellik olarak tartışılabilmesini beraberinde getirecektir.

Easterling'in altyapı mekânı üzerinden saptadığı küresel mekânsallıklar Neil Brenner ve Christian Schmid tarafından farklı ölçeklerde gerçekleşen kentsel hareketler, kentsel alanların yeniden yapılanması, kentsel hinterlandın parçalanması ve el değmemiş tabiat alanlarının tükenişi üzerinden ele alınarak, kırsal alanlarda

gerçekleşenler de dâhil olmak üzere Easterling'in tanımıyla altyapısal olarak değerlendirilebilecek tüm faaliyetlerin küresel uzantılar ve birliktelikler ile bağımlı hâle gelmiş olmasından dolayı ortaya çıkan yeni düzeni 'gezegensel kentleşme' (ing. planetary urbanization) olarak okunmaktadır (Brenner ve Schmid, 2014). Bu bağlamda kentsel bütünlüğü ve sahip olduğu ilişkiler ağını salt otoyol ve demiryolu gibi kısmen yerel odaklı ağlar yerine uluslararası ticaret ve taşımacılık rotaları veya derin denizlerden geçen fiber optik kablolar üzerinden ele alarak kent yaklaşımlarını gezegensel bir ölçekte aktarmaktadır (Şekil 2.1, Şekil 2.2).

Şekil 2.1 : Küresel kentsel yoğunluk ve küresel taşımacılık ağları haritası (Brenner, 2014).

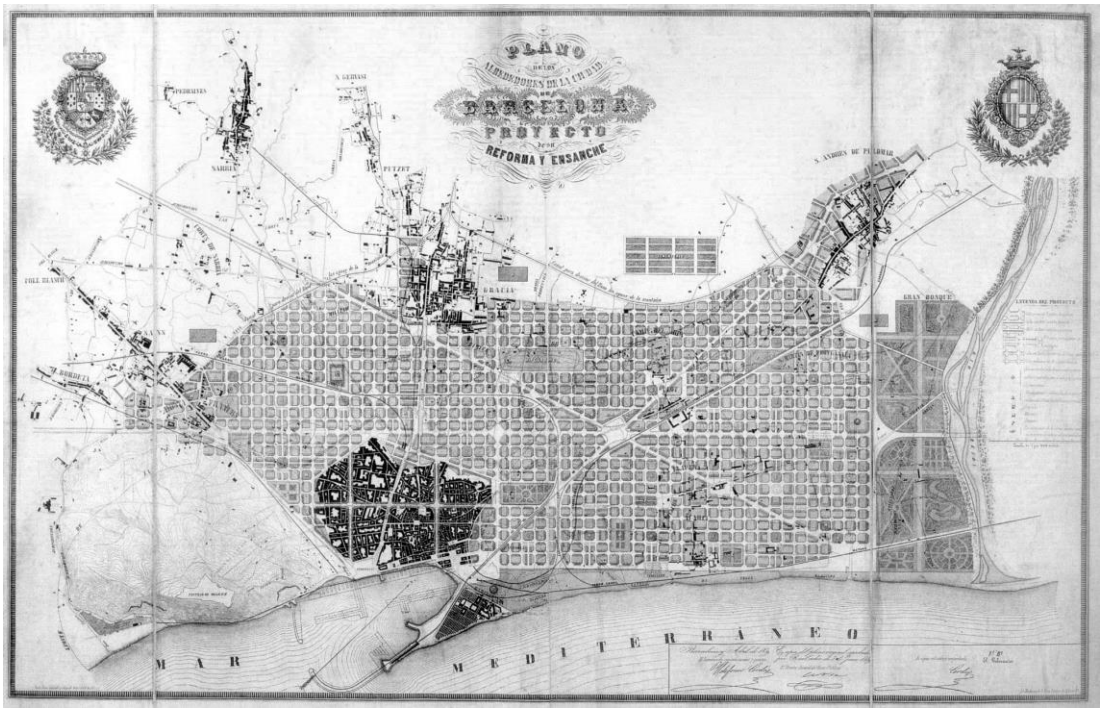
Şekil 2.2 : Okyanus altı internet kablolama ağları küresel haritası (URL-21).

Schmid bu kapsamda, günümüz kentini fiziksel sınırlar üzerinden belirlenerek tanımlanmış bir alan yerine 'kentleşme' süreçlerinin etkisinin görüldüğü tüm alanlar olarak okumayı önermektedir (Schmid, 2015). Bununla birlikte, bu alanların yalnızca fiziksel mekânlar olarak değerlendirilmesi ise hatalı olacaktır. Bu doğrultuda, sarih

olarak nitelendirilebilecek, ikilikler üzerinden oluşturulan kent tanımları yerine günümüz kentini ve işleyişini farklı katmanların bir aradalığına açık altyapı alanları üzerinden bir tür kentsel ilişkiler ağı kurgusu olacak şekilde ele almak, kenti ve onu ortaya çıkaran ağsal süreci okumayı, kentleşme süreçlerinin ne yönde ve ne ölçüde gerçekleştirdiğini anlamayı kolaylaştıracaktır.

2.2 Kentleşme, Kentsel Mekân ve Kentsel Kullanım

Antik çağlarda Marcus Vitruvius Pollio her ne kadar kenti, kentsel yaşamı, yapılaşmayı, rüzgâr hareketlerine göre konumlanmayı, kente suyun nasıl getirileceğini veya kent savunmasını ele almış olsa da (Vitruvius, 2005) 'kentleşme' kavramı ilk olarak 1867 yılında 'Kentleşme Genel Teorisi' ile Ildefons Cerdà tarafından kullanılmıştır. Cerdà, daha önce görülmemiş bir şekilde insanların, eşyaların, binlerce farklı öğenin uçsuz bucaksız döndüğü bir okyanus olarak tanımladığı Barselona kentinin 19. yüzyılın ikinci yarısında yeniden yapılanmasına dair fikirler oluşturmuş, tüm kent kullanıcılarının kamusal ihtiyaçlarını eşit mesafeler kat ederek karşılayacağı ve merkezî şekilde kurgulanan bahçeler ve altyapı hizmetlerinden faydalanacağı şekilde kentin genişlemesini sağlayarak Barselona kentinin günümüzde de kullandığı, limitsiz olarak tanımlanabilecek şekilde yeni eklemlenmelere de olanak tanıyan ızgara düzenindeki 'eixample' kentsel altlığını ortaya çıkartmıştır (Cerdà, 2018) (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 : Barselona kenti 1860 yılı genişleme planı (Cerdà, 2018).

Eixample kapsamında oluşan yeni düzende kamusal ihtiyaçların kullanıcı tarafından karşılanabilmesindeki eşitlik, bir noktada kamusal otorite için iktidarın bir ölçüde kullanıcı ile paylaşılması açısından da değerlendirilebilir. Jürgen Habermas mesafelerdeki farklılaşmaların ortadan kalkması ile kamusal ile özel alan arasındaki geçişliliğin etkilendiğini belirtmektedir (Habermas, 1997). Bu şekilde Eixample yaklaşımı da merkezden uzaklaşıldığında genişlemesi beklenebilecek olan özel alanı sınırlandırarak kamusallık dengesini sağlayan bir kentsel gelişim altlığı olarak öne çıkmaktadır. Cerdà'nın Barselona kenti üzerine ortaya koyduğu yaklaşıma benzer reformist çalışmalar, birçoğu uygulanma şansı elde edememiş olsa da, izleyen yıllar boyunca pek çok mimar ve plancı tarafından da yapılmıştır.

Bugünün perspektifinden bakıldığında ise kentleşmenin tanımı kent tanımlarına ek olarak genellikle belirli bir nüfus hareketini de içermektedir. Bu bağlamda, Ruşen Keleş de kentleşmeyi en dar tanımıyla, kent sayısının ve kent nüfusunun artması olarak ele almaktadır (Keleş, 2008). Bu doğrultuda, kentsel ve kırsal alanlarda yaşayan insan sayısında lineer değişimi kriter alınacak olursa nüfus artışının kentleşme süreçleri için belirleyici unsurların başında yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte, düzenli ve düzensiz göçler, yaşam alanlarının doğal ve sosyal etmenler karşısında iyileştirilmesi, vb. gibi süreçler de kentleşmeyi ortaya çıkaran doğal veya insan kaynaklı süreçler olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, kentleşmenin daraltılarak nüfus üzerinden yapılmış tanımların kentleşme süreçlerini açıklamakta yetersiz kalacağı görülmektedir. Bu amaçla, kentleşme olgusu ve kentleşme süreçlerinde asli unsurlar olan siyasal, ekonomik ve toplumsal yapı değişimleri üzerine de pek çok çalışma yapılmış, birbirinden farklı yaklaşımlar ve teoriler üretilmiştir.

Kentlerin inşasını ele alırken sıklıkla sınıfsal süreçlere atıf yapan David Harvey bu kapsamda kentleşmenin ekonomik boyutunu değerlendirirken yapılı çevrenin genişlemesinin altını çizerek yeni konut alanlarının, enerji ve üretim tesislerinin, altyapı alanlarının arttırılması süreçlerine değinmiştir (Harvey, 1985). Buna ek olarak, ilişkisel mekân kavramı üzerinden çok katmanlı ve açık olarak değerlendirdiği kentsel mekânların sosyal ilişkiler ağı ve süreçlerinde içkin olduğunu, bu süreçlerin etkisiyle oluşturularak toplumsal bellek üzerinde politik bir role sahip olacak şekilde ortaya çıktığını da söylemektedir (Harvey, 2003). Bu amaçla oluşan sosyal süreçleri ele alarak kentleşmeyi kentsel mekânlar üzerinden oldukça kapsamlı toplumsal dönüşüm süreçleri olarak okumaktadır.

Henri Lefebvre ise mekânsal kurgusuna atıf yaptığı kent ile bir üst yaklaşım olarak ele aldığı kentleşmeyi birbirinden ayrı tutmuş, kentleşme süreçlerini bütünsel bir şekilde değişim süreçleri üzerinden okuyup, süregiden her türlü toplumsal ve sosyal değişimin kentleşmeyi meydana getirdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, bu süreci bir soyutlama süreci olacak şekilde de gören Lefebvre, hazır olarak bulunan doğal bir çevrenin sanayileşmenin etkin olduğu bir sosyal alana evrildiğine vurgu yaparak bu çevreyi bir tür 'ikincil doğa' olarak adlandırmıştır. Sanayileşmenin etkisiyle ağırlığı artan ve başta sermaye sahipleri, bankalar ve finans kuruluşları olmak üzere çıkar grupları olarak değerlendirilebilecek çeşitli birliktelikler tarafından domine edilen bu ikinciller sistemi pek çok kavram gibi günümüzde sıklıkla kullanılan rant kavramının da ortaya çıktığı alan olmuştur. Bu bağlamda Lefebvre kentin ve kentsel mekânın da ikincil doğa sistematiğinde yeniden üretebildiğini savunmuştur (Lefebvre, 1992).

Bu doğrultuda, sanayileşmenin domine ettiği günümüzün hızlı kentsel ağlarının, iletişim altyapısı gibi sürekli gelişim gösteren altyapı hizmetleri, üretim sistemleri, ulaşım ve lojistik ağları ile oluşturdukları etkileşimlerinin daha kapsamlı, şiddetli ve üst üste binerek gerçekleştiğini söylemek doğru olacaktır. Lefebvre'in değindiği ikincil doğa kavramının da sahip olduğu dönüşüm sürekliliği ile kendi doğalarını ve kendi ikincillerini üretmek üzere döngüyü devam ettirdiği görülebilir. Harvey de bu yaklaşım üzerinden sermayenin kendi kentini baştan yaratmak suretiyle kentselleştiğine vurgu yapmaktadır (Harvey, 1985).

Ernest Mandel ise, sürekli olarak daha fazlasının istenmesini de ortaya çıkaran bu yaklaşımı eleştirerek bölgesel ölçekte bölgeler arasında oluşan ağın uluslar arasında eşitsiz gelişme ve emeğin sömürülmesini beraberinde getiren bir sarmala dönüştüğünü savunmuştur (Mandel, 2013). Bu doğrultuda Edward Soja da sermayenin şekil verdiği kentsel gelişim süreçleri ile ilgili olarak kentleşme sürecinin giderek kentleşen dünya ekonomisine karşılık veren toplumsal bir hiyeroglif haline geldiğini belirtmiştir (Soja, 2015).

Buna ek olarak, kentlerin kendilerini sürekli bir şekilde yeniden üretmesi ve belirli bir sistematik doğrultusunda dönüştürmesi sebebiyle kentsel alanların olabildiğince uzun süreli var olacağı yanılsamasına da kapılmamak gerekir. Kentlerin gelişimine sekte vuran pek çok olayın yaşandığı dönemlerin kentlere etkilerini, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kentlerde görülen kentsel daralmalar, küçülmeler ve sanayileşmenin

etkileri ile gelişmiş olsa bile dönüşümler neticesinde işlevsizleşen kent alanlarının ortaya çıkması üzerinden değerlendirmek için çok sayıda örnek bulunmaktadır.

Kentsel mekân kavramı ise Jan Gehl tarafından yapılar arasında kalan yaşam alanları olarak ifade edilmekte (Gehl, 1996), Mimarlık Sözlüğü'nde de benzer bir yaklaşımla, yapıların arasında kalan ve yapılarla sınırlanan mekân olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 1975). Bu kapsamda, kentsel mekânlar, tarihsel olarak kent yaşamının gerçekleştiği alanlar olmasının yanı sıra insanın temel gereksinimlerinden biri olan ilişki ve iletişim kurma açısından da karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği sosyal mekânlar olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu etkileşim kent içinde yer alan bir boşluğun kentliler tarafından kullanılmasının kentsel mekân olarak adlandırılabilmesi için de gereklidir (Bakan ve Konuk, 1987). Diğer taraftan, kent yapısı içinde kentin mimarisi ile direkt olarak ilişkilendirilebilen kentsel mekân kavramı, kente ait ve kentin genel gelişim süreçlerinde tekil gelişimleriyle de etkin olabilen alanlar olarak tanımlanabilir. Kentsel mekân, yapılı mekân ile doğal mekânın birlikte oluşturduğu açık, yarı-açık ve kapalı alanların tümünü kapsayan bir mekân kurgusunu da barındırır. Mekân kavramında olduğu gibi kentsel mekân da içinde belirli sınırlar, vurgular, değişim ve farklılıklar içermesiyle algınalabilir.

Kenti toplumun mekânsal yansımaları olarak ele alan yaklaşımlara göre kentsel mekânlar toplumsal örgütlenme açısından kent yaşamında önemli yer tutar. Bu alanlarda sosyal etkileşim dinamiklerinin etkisiyle meydana gelen süreçler günümüze değin toplumsal birlikteliğin oluşumunda etkin belirleyici olmuştur. Ayrıca, fiziksel çevre kalitesinin arttırılması da kentsel mekân kullanımının artması yönünde etki yapmaktadır.

Kentsel mekân kavramıyla direkt ilişkili olan kentsel kullanım kavramı ise, belli işlevlerin yoğunlukları üzerinden kentte yer alma durumları ile birlikte kentsel mekâna ve kentsel mekân kullanımına etkisi değerlendirilerek ele alınabilir. Kentsel kullanım alanlarına, tüm açık ve kapalı kamusal kullanım alanları, yollar, yapılaşma alanları, sosyal ve kültürel alanlar, rekreatif amaçlı kullanım alanları ve yerleşim alanları örnek olarak gösterilebilir. Çizelge 2.1'de görülebileceği üzere büyük ölçüde kamusal kent mekânı kullanımı üzerinden oluşan kentsel kullanım kavramını Clare Cooper Marcus ve Carolyn Francis parklar, meydanlar, yollar, oyun mekânları, ve diğer açık alanlar olmak üzere beş gruba ayırmıştır (Marcus ve Francis, 1998; Özkan ve diğ., 2003).

Çizelge 2.1 : Kamusal dış mekânlar (Marcus ve Francis, 1998; Özkan ve diğ., 2003).

Parklar	Meydanlar	Yollar	Oyun Mekânları	Diğer Açık Mekânlar
- Kent Parkı	- Kent Meydanı	- Yaya Yolu	- Çocuk Oyun Mekânı	- Kent Küçük Bahçeler Parkı
- Semt Parkı	- Plaza	- Yaya Bölgesi	- Okul Bahçesi	- Mezarlık
- Mahalle Parkı		Araç Trafiğinin Sınırlandırıldığı Yol		
- Cep Parkı				
Yeşil Yol				

Kentsel mekân organizasyonunun tam olarak ortaya konulabilmesi için bu gruplandırmanın yanı sıra kentsel yerleşik alanların, merkezî iş alanlarının, toplu konut ve yerleşim alanlarının, aktif yeşil alanların, özel sektör yatırım alanlarının, belirli amaçla kurulan organize ve ihtisas sanayi bölgelerinin, küçük sanayi sitelerinin, organize ve organik tarım bölgelerinin, turizm tesis alanlarının, ve benzeri alanların da günümüz kamusal kullanım alanları olarak ele alınması gerekir.

2.3 Kentsel Müdahale ve Kentsel Katılım

Toplumsal etkileşim ve sosyal iletişim ağlarının kentsel mekân kurgusu üzerinde etkisinin yanı sıra günümüz kentsel gelişim süreçleri içinde kentsel müdahale kavramı sıklıkla kendine yer bulmaktadır. Kentsel kullanım alanlarının güncel kullanım gereksinimlerine karşılık vermekte yetersiz kalan, ve/veya belirli kurallar ile kararlar doğrultusunda farklılaşması yönünde talepler olan bölgelerde değişimin gerçekleşmesi için kamu, özel girişim, çeşitli çıkar grupları, birtakım sosyal birliktelikler, veya bu grupların işbirlikleri ile oluşan aktörler, farklı gerekçe, içerik ve yöntemlerle kentsel alanlara müdahalede bulunmak isteyebilirler. Bu doğrultuda, kentsel sosyal ve fiziksel kullanımlara yönelik alanlar dâhilinde belirli veya belirsiz değişiklikler meydana gelmesi kullanım sürecinin gereği olarak düşünülebilir. Ayrıca, her bir müdahale sürecinin kendi getirilerini bu alanlara yüklemesi de olağan bir değişim olarak değerlendirilebilir.

‘Alana karışma’, ‘dâhil olma’ üzerinden incelenebilecek müdahale süreçleri, kentsel mekânda saklı durumda olan potansiyel değişimlerin ve dönüşümlerin ele alınması üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, kentlere yapılan müdahalelerin büyük oranda yeniden üretilen üst ölçek planlar ile ilişkili olarak gerçekleştirildikleri de görülebilir. Sürecin kendi dinamikleri ve kısmen de olsa disipliner bir kapalılığa

sahip olması, genellikle uzun dönemde görülebilmesi, potansiyel olan üzerine yönelimi ve saklı olanın her an değerlendirilebilecek oluşu müdahale alanlarına dair toplumsal farkındalığın oluşumunu geciktirebilmektedir.

19. yüzyıldan itibaren kent alanlarında yaşanan ve büyük oranlarda nüfusu ilgilendiren geniş çaplı değişimler, sanayi ve iletişim teknolojilerindeki dönüşümlerin kentsel alanlara yansıması, gereksinimlerin değişmesi, vb. etmenler ile birlikte kentlere ve kentsel alanlara müdahale ihtiyacı artmıştır. Çoğu zaman, özelikle de 20. yüzyıl ortalarına değin, 'dönüşüm' ve 'yenileme' başlığı ile ortaya konulsa da, yeşil alanların, parkların ve bahçelerin artmasına, veya ulaşım alanlarının genişleyerek rekreatif amaçlı zenginleştirilmesine yönelik kentsel müdahale süreçlerini salt fiziksel dönüşüm üzerinden okumak yetersiz olacaktır. 20. yüzyıl ortalarından itibaren de bu yönde bir etki kendini müdahale anlatısında hissettirmiş, kente yapılan müdahalelerin anlatısı daha ziyade 'gelişim', 'yeniden yapılanma', 'ilerleme' ve 'iyileştirme' başlıklarıyla ele alınmaya başlanmıştır. 20. yüzyıl sonlarından günümüze uzanan süreçte kullanılan başlıca kavram ise 'canlandırma' olarak öne çıkmıştır. Bu faaliyetler bir taraftan kenti dönüştürmeyi amaçlarken diğer taraftan da iletişim teknolojileri ve haberleşme altyapısının giderek etkin kullanımının getirisi olarak eylem biçimlerinin toplumsal kabulünün sağlanmasını öncelemiştir.

Kente müdahale süreçlerinin hangi yöntemlerle gerçekleşeceği tarihsel olarak kent yönetimi için önemli konulardan biri olmuştur. Bu kapsamda değerlendirildiğinde, günümüzde refah düzeyi yüksek toplumlarda, her bir kentli ve kentte yaşayan tüm canlıların temel haklarının korunabilmesi ve bireyler arası eşitliğin ön planda tutulabilmesi için özü itibariyle demokratik katılımı önceleyen süreçlerin öne çıktığı görülebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 16. başkanı Abraham Lincoln demokrasi tarifini "halkın, halk tarafından, halk için yönetimi" olarak yapmıştır (Lincoln ve diğ., 1996). Bugünün dünyasında demokrasiyi tanımlamak için her ne kadar yetersiz bir tanım olarak değerlendirilebilecek olsa da demokratik bir katılımı vurgulaması açısından önemlidir. Bu doğrultuda, kentsel katılım da kente dair gerçekleşmiş, gerçekleşen veya gerçekleşebilme potansiyeline sahip tüm içeriğin açık bir şekilde erişilebilir olmasını gerektirmektedir. Tüm kentsel aktörlerin, karar verme mekanizmalarında demokratik olarak katılımları ve aktif olarak yer almaları ile kentsel süreçlere katılımları gerçekleşebilir. Bu durum dikey bir işleyişin hâkim olduğu karar

verme mekanizmalarının yatay süreçlerin ağırlığının arttığı mekanizmalara evrilmesini de beraberinde getirecektir.

Kentlerin yönetim süreçlerinin, günümüzde yönetişim olarak tanımlanan evreye geçişinde de en geniş şekliyle katılım süreçleri ön plana çıkmaktadır. 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen Dünya Zirvesi kapsamında katılım kavramına teknik olarak da sürdürülebilir kalkınma planlarında yer verilmiş, kentsel gelişim süreçlerinde katılımın önemine vurgu yapılmıştır.

Kentsel katılım konusunda sıklıkla dile getirilen yaklaşımlardan biri Henri Lefebvre tarafından ortaya konulmuş olan 'kent hakkı'dır (ing. the right to the city). Lefebvre kentte yaşanacak tüm değişimlere ek olarak bu değişimlerin karar verme süreç ve mekanizmalarında da farklılıklar yaratması gerektiğini savunmuştur. Lefebvre'e göre kanun koyucuların ve sermayenin egemenliğine karşı, kent kullanıcıları karar verme süreçlerinde etkin rol almalı, kentsel mekânın üretim süreçleri ve güç ilişkileri kapsayıcı bir şekilde dönüştürülmelidir (Lefebvre, 1996, 2016).

Henri Lefebvre ve kent yaklaşımları üzerine çalışmalar yapan Sandrine Deulceux'un 'olanakların düşünürü' olarak tanımladığı Lefebvre, kentsel gerçekliği olası olan üzerinden anlatmış, gündelik hayat, kültürel ve mekânsal pratikler üzerinden yaptığı aktarımlar ile çoğu zaman sistem dışına çıkarak kent kuramlarını zenginleştirmiştir (Lefebvre, 2016). Sanayileşmenin kent üzerindeki doğrudan etkilerine değinirken Marksist terminolojide sıkça dile getirilen kullanım ve mübadele değerini kente uyarlayarak, yapıtlardan oluşan kentin sahip olduğu kullanım değeri ile kent alanlarında yaşanacak değişimler neticesinde oluşabilecek mübadele/değişim değeri'nden bahsetmiştir. Lefebvre, normal bir süreçte değişim değerinin sanayileşmenin etkisiyle birlikte kullanım değeri üzerinde yıkıcı (ve yaratıcı) sonuçlara sebep olması gerekirken toplumsal gerçekliğin kullanım değerini kimi zaman romantize ederek ön planda tutmasının kentlerde değişim etkilerinin yeteri kadar görülememesine sebep olduğunu belirtir (Lefebvre, 1996, 2016).

Son dönemde ise kent ile ilgili pek çok süreçte etkisini gösteren iletişim altyapısındaki gelişmeler, sosyal medya ve yönlendirmeleri ile kentsel katılım kavramının uluslararası takip edilebilir bir düzeye çıktığı gözlemlenebilmektedir. Literatürde ve akademik düzeyde sıklıkla kendine yer bulabilen çalışmaların da görülebildiği süreçte

dezavantajlı bölgeler ve bu bölgelerde yapılan çalışmalarda katılımın sağlanması ön plana çıkmaktadır. Kaliforniya Üniversitesi (San Diego) bünyesinde kurduğu Sosyal Adalet Merkezi girişimi ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmalar ile Teddy Cruz, Elemental ekibi ile birlikte gerçekleştirdiği çalışmalar ilgi uyandıran, ve sonrasında Venedik Mimarlık Bienali'nin 15. sergisinin küratörü olan, Pritzker ödülü sahibi Alejandro Aravena bu kapsamda yaptıkları başarılı çalışmalar neticesinde uluslararası bilinirliğe sahip olan mimarlardır. Türkiye'de de son dönemde kentsel eşit temsil ve katılımı göz ardı eden, dezavantajlı grupların farklı ve ikna edicilikten uzak sebepler gösterilerek zorla yerlerinden edildiği pek çok girişim kamu ve/veya özel sektör eliyle yürütülmüş, karşılığında haklı toplumsal tepkilerin oluşması ile birlikte uygulamalar uluslararası düzeyde de tartışılır hâle gelmiştir.

2.4 Bilgi, Dil, Anlatı

Bilgi, tam da bu noktada tanımını ortaya koymaya çalışma eyleminin ta kendidir. Bir üretimdir ve özne/süje ile konu arasında oluşturulan bir bağdır. Felsefe temelinde bakacak olursak süje bir 'bilen' olarak tariflenir ve René Descartes başta olmak üzere çok sayıda düşünür felsefeyi 'bilen'in incelenmesi olarak tanımlar. Buna ek olarak bilgi, sadece var olanın, orada olanın yerine, orada olanın araştırılarak veya duyular kullanılarak işlenmiş halidir. Descartes'a göre bilgiye sıradan yöntemlerle ulaşılmamalı, sezgi ve çıkarsama ile elde edilmelidir (Descartes, 2000).

Bilginin bir ışık veya güç olarak tanımlanması ile ortaya konulan yaklaşımların yanı sıra, bilginin yokluğu da tarihsel olarak pek çok kez eleştirel şekilde ortaya konulmuştur. Buna karşın, bilgisizlik olarak ele alınan durum ise daha ziyade bilginin yokluğuna değil, eksikliğine veya verilerin hatalı kurgulanışına yapılan bir atıftır. Bu hatalı kurgu için modern paradigma üzerinde kuvvetli etkileri görülen ve aydınlanma felsefesinin önemli düşünürlerinden biri olan Baruch Spinoza 'yanlış düşünceler' tanımını kullanarak değersizleştirir, ona göre bilgi kesin, mutlak ve edebî türler arasında olan bilgidir (Spinoza, 2015).

Bilginin bir anlamda özgürleşerek önemi giderek artan etkili bir aktör haline gelmesi ise, her ne kadar farklı yaklaşımların ortaya çıktığı bir dönem olsa da genel tanımı itibariyle aklın yönlendirdiği bir ilerlemeye ve gelişime yaptığı vurgu ile ele alınan aydınlanma döneminin etkileriyle birlikte 18. yüzyıl sonrasına denk geldiği söylenebilir. Akla dayalı ve bilginin ışığında yön verilen yüzyılın etkileri modern

dönemin doğuşunu ve modernitenin ortaya çıkışını sağlamıştır. Her zaman için 'daha iyisine' doğru lineer bir ilerleme üzerine odaklanmış olan bu modern dönem Zygmunt Bauman'ın 'akışkan' kavramları ile değerlendirildiğinde ise, kimi bakış açılarına göre modernizm ile modernite aralarındaki geçişkenlik ve her iki yöndeki kuvvetli etkileşim neticesinde birbirinden farklı kavramsal altlıklar olarak ele alınabilir. Pek çok örneğin yanı sıra kent üzerine çalışmaları ve mimarlık doktrinleri ile öne çıkan Herman Hertzberger'in de mimarlığını anlatırken sıklıkla başvurduğu bu ayrım, modernitenin öncelikle estetik modernlikten koparak geleneksel kültüre karşı toplumsal bir karşı koyuş olma yaklaşımını benimsediğine vurgu yapar. Bununla birlikte, Ahmet Çiğdem ise modernite olgusunun modernizmden en önemli farklarından birinin aşağı yukarı 20. yüzyıl ile tariflenen modernizme göre tarihsel olarak tariflenememesi olduğunu belirtir (Çiğdem, 2015). Marshall Berman ise bu durumu daha kapsayıcı bir şekilde değerlendirir ve sürecin başlangıcını aydınlanmayı da içerecek şekilde 16. yüzyıldan itibaren ele alarak okur (Berman, 2004).

Temelde akla dayalı ilerlemeyi birincil unsur olarak değerlendiren süreç 20. yüzyılın son çeyreği ile birlikte değişime uğramış, sanayide, teknolojide, bilgisayar sistemlerinde yaşanan atılımlar neticesinde toplumsal örgütlenmede daha önce yaşanmamış farklılaşmaların gerçekleştiği bir dönem ön plana çıkmıştır (Best ve Kellner, 1998). İletişim teknolojilerinin gelişimi, ulaşım ve erişim kolaylıkları ile mesafelerin kısaldığı 'postmodern' olarak adlandırılan bu yeni dünyada bilgiye ulaşmak yerine bilginin yaratılmasına odaklanmıştır. Bauman'a göre otoritenin çeşitli şekillerde dağıtıldığı süreçleri içeren bu yeni düzen çoğulcu bir bakış ile farklılıkları kapsayacak şekilde oluşturulmuştur (Bauman, 2009).

Bilginin çeşitli empirik yöntemler veya araştırmalar temelinde, sistematik bir şekilde ele alınışı ise bilim olarak tanımlanmaktadır. Bilim, kendilerine ait alanların tanımlandığı birtakım örgütlenmeler neticesinde disipliner bir sistemle birlikte evrilerek bilimsel bilgiyi üretir. Bilimsel bilgi bir söylemdir. Yanı sıra, yüzyıllardır bilime atfedilen 'hakikatin tek gerçek biçimi' tanımı, özellikle sosyal bilimler ve kültürel araştırma süreçlerinde sistemli bilginin içeriği ve varlığı ile sorgulanır olmaktadır. Bu doğrultuda bilim ve hakikat arasındaki güvenilir ilişki de sarsılır. Günümüzde bilimin ideolojik ve öznel olması konusunda yapılan tartışmalar da bu kapsamda ele alınabilir.

Bununla birlikte, bilime, araştırma ve araştırma sürecine dair pek çok çalışma bilimin güven kaybı yaklaşımını besleyebilecek şekilde ortaya konulmuştur. Werner Heisenberg tarafından geliştirilen ve kuantum mekaniğinin temel dayanaklarından biri olan 'belirsizlik ilkesi' bu yaklaşımlara örnek olarak ele alınabilir. İlke, parçacıkların momentum ve hızları üzerine yapılan gözlemlerin, gözlem yapılmaya başladığından itibaren hiçbir zaman kesin ve net olarak tespit edilemeyeceğini savunur. Bu yaklaşım sıklıkla değişen ve farklılaşan veriler ile karşılaşılabilen sosyal bilimler araştırma alanlarında da karşılık bulmaktadır.

Bilginin edinimi ve kullanımı üzerine yoğunlaşan Michel Foucault, bilginin tanımını "bir söylemsel pratik tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş ve bilime yer vermekle yükümlü bulunmadıkları halde, bir bilimin kuruluşu için gerekli olan unsurların toplamı" olarak yapmaktadır (Foucault, 2011). Foucault bir dizim haline gelen ve birbirine eklemlenerek ilerleyen bilgi üretimi ve söylemsel pratiğin düzenleyici tavrı ile bilgi ve iktidar arasında kurduğu kuvvetli ilişkiyi de dile getirmektedir.

Immanuel Wallerstein ise modern dünyanın bilgi yapıları ışığında bilimin insanın en büyük macerası olduğunu belirtmektedir. Wallerstein'a göre bilim algımız ötesinde var olan veya var olacak dış dünyayı anlamlandırabilmemizi ve empirik olarak bilebilmemizi sağlamaktadır (Wallerstein, 2013). Bununla birlikte, var olan üzerinde empirik yöntemler ile bilgi sahibi olunabilmesi ile karşılaştırıldığında var olacak (ya da var olabilecek) olan için üretilen bilgi ve ortaya konulan bilim aynı zamanda spekülatif ve manipülatif olarak da değerlendirilebilir. Bir taraftan bu durumum sürekli bir belirsizlik içerdiği de söylenebilir.

Var olacak bilgi başta olmak üzere empirik yöntemler ile elde edemeyeceğimiz bilginin edinimini duyusal yöntemlerle yaparız. Bu edinim aynı zamanda algının da oluşumudur. Bu noktada belirsizlik ve manipülatif unsurların modern dünya ve modern dünyanın biliminde etkin bir role sahip olan algı üzerinden bambaşka bir yönde incelenebilir. Bilim tarihsel olarak bilgiyi ve hakikati mutlak olacak şekilde ararken devreye algı girdiğinde bu gerçeğin yaratımına ve etkinin gelişimine evrilir. Bu yaratım süreci oluşturulabilir bir süreçtir ve algı yönetimi olarak adlandırılır. Algı yönetimi söz konusu olduğunda da bilim yeniden önem kazanmaya başlar ve bilim üzerinden bilgisini ve becerilerini test etme şansı bulunmadan, büyük ölçüde muğlaklaştırılmak kaydıyla aygıtlaştırılarak otoritesi kurulmuş olan 'uzman' bir

standart belirleyici olarak ‘rıza’nın üretimi için ortaya konulan algı yönetimlerinin kolaylaştırıcısı olan manipülatif eylemler başta olmak üzere algının oluşturulma sürecinin en önemli parçalarından biri olarak yerini alır.

Bilgi, bilim ve algı yönetimi açısından ele alınan süreç için olmazsa olmaz unsur üzerinde hemfikir olunan ve herkesin anlayabileceği bir dışa vurum aracıdır. Bu noktada da bilginin aktarımını sağlamak üzere ‘dil’ devreye girer. Descartes düşüncenin ifade edilmesini sağladığını belirttiği (ve kimi zaman buna engel olarak da gördüğü) dil kavramını incelerken insanların hayvanlardan tümüyle farklı olduğuna vurgu yaparak, hayvanların dili kullanmaktan yoksun olduklarını söyler ve kullanılan işaretlerin belirli bir duruma uygun olması gerektiğinden bahseder (Descartes, 2017). Descartes’ın zihinci bir perspektifle anlam üzerine yoğunlaşarak yaptığı bu tanım bilginin anlam ve algının birleşmesiyle ortaya çıktığını savunan Edmund Husserl’in mutlak olan bilgiye dair yaptığı araştırmalar neticesinde dilin sahip olunan anlamları ifade etme eylemi olarak ele aldığı yaklaşımı ile de örtüşmektedir. Bu noktada dilin araçsallaşmasına ve anlatımın ön plana çıkışına vurgu yapılır.

Descartes’ın yaklaşımını temel alarak dilin ve dil becerisinin yalnızca insana özgü bir yeti olduğunu savunan, ‘Kartezyen dilbilim teorisi’ ile dil felsefesine katkı yapmış olan Noam Chomsky de başta başka birçok dil ve onlarla etkileşimi olmak üzere çeşitli bileşenlerden oluşan karmaşık bir sistemin insan zihni ile etkileşimi neticesine ve zihinselliğe atıf yaparak bileşenlerin biri olarak öne çıkardığı dil yetisinin veriler vasıtasıyla özgün bir dile evrildiğini söylemektedir (Chomsky, 2001). Her ne kadar dili gündelik kullanımda toplumsal bir görüngü üzerinden tanımlıyor olsa da Chomsky son kertede bunu Çizelge 2.2’deki süreci izleyen bir deneyim olarak ele alır ve bireyin zihninde gösterimi olan bir sistem olarak değerlendirir. Bu şekilde de ortaya çıkan dilin sunulan verileri oldukça aşan bir dizi potansiyel görüngüyü belirlediğini ileri sürer.

Çizelge 2.2 : Dil yetisinin veriyi işleyerek anlatıya evrim şeması (Chomsky, 2009).

Veri	→	Dil Yetisi	→	Dil	→	Yapısı Olan Anlatılar

Roland Barthes da anlatımı bir yasalar bütünü olarak görürken dilin onun kodu olduğunu belirtmektedir (Barthes, 2008). Barthes’a göre dil tarihsel olarak bireyin kendini ifade etme amacıyla en yoğun şekilde kullandığı araçtır. Dil anlatının aracıdır. Ve dolayısıyla Barthes’a göre her an yeniden var olan metinde dil anlatıcının ortadan kalkmasının da aracıdır (Barthes, 2013).

Dilin bir araç olarak daha iyi anlaşılması amacıyla dil ve dilbilim üzerine yapılan çalışmalar antik döneme kadar uzanmaktadır. Bilinen ilk dilbilgisi metni Sanskritçe'nin binlerce kuralını ve söz varlığını ortaya koyan Panini'ye aittir ve M.Ö. 5. yüzyılda yazılmıştır. Özellikle Antik Yunan medeniyetinde yapılan çalışmalar dilin düşünce sistemi ile ilişkilendirilmesine yoğunlaşmıştır. Bu noktada Yunanlar tarafından Mısır'da kurulmuş olan, M.Ö. 3. ve 2. yüzyıllara tarihlenen, söz dizimi ve ses bilgisi ile de ilgilenen ve İskenderiye Kütüphanesi'nin sunduğu inceleme imkânlarını kullanarak kendini geliştiren İskenderiye Okulu'nun da özel bir yeri vardır. Sonrasında ise Romalılar'ın köken konusunda Antik Yunan metinlerini tamamlayıcı çalışmalar yaptığı da bilinmektedir. M.S. 8. yüzyılda ise Arap dilbilimciler öne çıkmıştır. Bu dönemde Arapça'nın en kapsamlı dilbilgisi kitaplarından biri olan 'El Kitâb' Basra okulunun mensuplarından olan Sîbeveyh tarafından yazılmıştır. 11. yüzyılda ise Türk dilleri ile ilgili çalışmalarıyla tanınan Kâşgarlı Mahmut tarafından Türk sözlükçülüğünün atası sayılan 'Dîvânu Lugâti't-Türk' yazılmıştır.

Ortaçağ, Hristiyanlık ve onun etkisiyle Latince dilinin ağırlığının arttığı bir dönem olarak görülebilir. Bununla birlikte, ortaya çıkan yeni ülkeler yeni dillerin doğuşuna ve yayılmalarına vesile olmuştur. Bu dönemde seyyahlar ve misyonerlerin notlarından da dil konusunda önemli bilgiler elde edilebilmiştir.

Yeni Çağ ise genel olarak Ortaçağ dilleri ve metinlerinin incelemesi olarak değerlendirilebilir. Paris Port Royal Okulu ile İngiliz ve Alman dilbilimciler bu dönemde çok sayıda kalıcı araştırma ve eser ortaya koymuştur. Bu eserler arasından Gottfried Leibniz'in dili insan zihninin aynası olarak değerlendirdiği ve dil çözümlemesi üzerine yaptığı çalışmaların sonraki dönemlerde yapılacak pek çok felsefi çalışma için ufuk açıcı olacağı söylenebilir (Leibniz, 2014). İzleyen yüzyılda dilbilimin bir dalı olarak kabul gören karşılaştırmalı dilbilim de bu eserlerin önemini arttırmaktadır.

Modern dönemde dil ve dilbilgisine altlık olarak değerlendirilebilecek eserler ise Ferdinand de Saussure tarafından 20. yüzyılda ortaya konulmuştur. Günümüzde de dilbilim çalışmalarında ağırlıklı olarak Leibniz'in ortaya koyduğu altlıkların ve yapısal dilbiliminin temeli sayılabilecek Saussure'ün metinlerinin temel alındığı söylenebilir. Saussure, dilbilim çalışmalarında dile toplumsal niteliklerden ayırt etmeksizin tarihsel bir bütünlük içinde ele almasının yanı sıra o döneme kadar yapılan çalışmalarda

savunulan dilin soyutluğu yaklaşımının aksine kökünü toplumdan alan, içsel gerçekliklerin dışa vurum aracı olan, işitsel ve kavramsal olarak, veya kendi tanımıyla, gösteren ve gösterilenlerin dâhil olduğu lineer olmayan somut bir dizgesellik üzerinden yaklaşarak yapısalcı bakışın temellerini atmıştır (Saussure, 1998). Dili ele alırken merkezî bir yer verdiği 'değer' kavramını dil ve birbirine karşıtlıklar barındıran sözcükleri ile kapalı bir grup oluşturarak ortaya koymuştur. Bununla birlikte, gösterge ve gösteren üzerinden yaptığı ayrım ikisini de tözel bir altlığa oturtmakta ve araştırmaları boyunca her zaman için dile öncelik vermesi, söylemi, sözü veya konuşmayı dilden ayırarak bir noktada işlevsizleştirmiş olması yaklaşımında idealizm ile eleştirilen hususlardır.

Buna karşın, Saussure'ün anlatıyı pasifleştiren yapısalcı tavrı ve dil ile konuşma arasındaki ilişkiyi kapalı bir ağ içinde gerçekleşen durağan, kesin ve sürekliliği olan bir ilişki olarak tanımlamış olması mantık ve dil felsefesi konularında çalışmalar yapan, dili eylemler aracılığıyla anlamaya çalışan, çalışmalarıyla postyapısalcı yaklaşıma ışık tutan Ludwig Wittgenstein tarafından eleştirilmiştir. Erken dönemlerinde ideal dil arayışı sürecinde sözcüklerin anlamlarından ziyade nasıl kullanıldıklarına önem veren ve dil konusundaki incelemesine en baştan başlayarak söylemin etkisine yoğunlaşan Wittgenstein'ın dile yaklaşımını anlamak için "tümce, gerçekliğin, biz onu nasıl düşünüyorsak, öyle bir taslağıdır" (Wittgenstein, 2018) yaklaşımı üzerinden değerlendirildiğinde Saussure'ün aksine pratiğe dönük şekilde hızlı bir farklılaşmadan bahsedilebilir. Bu yaklaşım bir anlamda ideolojinin de devreye girmesi ile birlikte Mihail Bahtin tarafından da benzer bir yaklaşımla her birey için farklı olacak şekilde, sözcükler ile karşılıklarının bağlamdan kopmayarak karşılıklı bir etkileşime sahip, tarihsel olarak da farklı dönemlerde farklı karşılıklarla ifade edilebilecek çok katmanlılığı barındıran bir 'çok dilli dil' tanımıyla ele alınmıştır (Bahtin, 2001). Anlamın da dil ile birlikte üretildiğini ve sözcüklerin kullanım şekilleri ile birlikte anlamlarının da etkilenebileceğini savunan Wittgenstein ile yakın dönemlerde araştırmalar yapan, fakat ona kıyasla yaklaşımını idealize edilmiş bir dil üzerinden ortaya koyan John Langshaw Austin ise 'Söz Edimleri Kuramı'nda dilin eylemleri üzerine yaptığı vurgularda dili yönelimleri açısından ele almış ve dildeki 'edimsel etki'den bahsetmiştir (Çelebi, 2014). Bu kapsamda, konuşan (söz söyleyen) ve dinleyen de gündelik dile dair tanıma dâhil edilerek teknik dil gündelik dilin üzerine inşa edilir. Bu noktada, geç dönem çalışmalarında Wittgenstein dilin gündelik dil

üzerinden ortaya konulmasını bir adım daha ileri götürür ve dilin eylemlerine sosyal etkileşim ile dil oyunlarını da ekleyerek geleneksel dil kuramlarına benzer karşı çıkışlar sergiledikleri Austin'den ayrılır.

Bununla birlikte, farklı dönemlerde görüşleri birbiri ile açık karşıtlıklar içerecek şekilde değişkenlik göstermiş olsa da Wittgenstein için söylenebilecek en net tespitlerden biri, ve kimi zaman dil üzerine yapılan tartışmalarda yeteri kadar yer bulamamasına da sebep veren, geç dönem çalışmalarında artmış olmakla birlikte bütün hayatı boyunca bilimciliğe ve bu tavrın yol açtığı zoraki akademik çalışmalara veya teknik üretimlere karşı olmasıdır. Wittgenstein, üzerinde konuşulamayacaklar, dile getirilemeyecekler için susulması gerektiğini savunur. Kullanım, etkileşim ve etkinlik üzerine geliştirdiği yaklaşımlarının yanı sıra Wittgenstein'ın metafizikle arasına koyduğu bu mesafe günümüzde de sıklıkla eleştirilmektedir.

Foucault ise dili sorgularken dilin bir 'var olan' olduğunu savunarak tarihsel olarak dilin kullanımının ve işleyişinin her dönemin kendi düşün sistemi içinde ele alınması gerektiğini söylemiştir. Her ne kadar aralarında bir ilişkisizlik ilişkisi olduğunu söylese de Foucault görünen ile söylenenin sanki uyumlu ve ilişkiliymiş gibi katmanlaşarak birbiri üzerine konumlanabildiğini savunmuştur. Ona göre bir görüneni bilmek onu bir söyleme, ve sonrasında da anlatıya dönüştürmek için yeterlidir; böylelikle söylemin iktidar, bilgi, güç ile ilişkisi ve onları yaratım süreci de ortaya konulabilecektir (Foucault, 1994). Buna ek olarak Foucault, modern dönemde dilin nesnelleşmesi ve gerçek şeylerin gerçek düzenini temsil etmesiyle birlikte temsil kabiliyetini yitirdiğini ve kimi zaman anlamsızlaşabildiğini savunmuştur. Böylece bu durum dilin de bir bilgi konusu olarak ortaya çıkmasını beraberinde getirmiş, dilin temsil kabiliyetini kaybederek gündelik dile evrilmesini sağlamıştır.

Foucault'nun yaptığı gibi, özellikle geç dönemlerine kendini yakın hissettiği Wittgenstein'ın bir etkinliğin parçası olmak olarak gördüğü konuşma eylemi üzerinden ortaya koyduğu 'dil oyunları' yaklaşımı ile ele alındığında da anlatının artık dilin önüne geçtiği söylenebilir. Bu noktada, Wallerstein da teknolojinin tarihsel olarak gelişimi ile birlikte toplumlara sınırsız fayda getireceğine dair toplumsal bellekte yerleşmiş olan algının etkisiyle modern toplumlarda tarihselciliğin ön plana çıktığını ve bu durumun özellikle gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş dünya arasında uyumsuzlukların ortaya çıkmasını sağladığını savunmuştur. Wallerstein bu gibi durumlarda toplumu yönlendirmek amacıyla ortaya konulabilecek akıllıca bir

yaklaşımın da ancak liberal dünya görüşü örneğinde olduğu gibi ‘büyük anlatılar’ ya da ‘meta-anlatılar’ (ing. meta-narrative) ile mümkün olabileceğini belirtmektedir (Wallerstein, 2013).

Gündelik dil ile birlikte gelen söylem ve onun üzerinden oluşturulan anlatı kavramı özellikle de meta-anlatıların oluşturulması ile birlikte belirginleşen, etkili bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Türkçeye yerleştiği şekliyle ‘tahkiye’ olarak da anılan ve bir olay dizisini anlatmak için kullanılan kavram belirli bir kurgu ile birlikte ortaya konulur. Meta-anlatılar aydınlanma felsefesinin çıkışından itibaren günümüze kadar modern bilgi felsefesinin ele aldığı şekliyle, düşünceden ve öznel yaklaşımdan bağımsız olarak kesin bilginin tanımladığı olgulara odaklanan, ve bu olguların evrenselleştirilerek herkes için eşitlenebileceğine olan inanç doğrultusunda ortaya konulan anlatılardır. Tülin Bumin, Spinoza’nın yaklaşımı üzerinden “klasik sistemin üç teorisi” olarak değerlendirdiği özgürlük, istem ve erek kavramlarına Spinoza’nın yaptığı açık düşünceye ait olmama, yanılsama ve bilgisizlik eleştirilerine vurgu yapar (Bumin, 2010). Bu eleştiriler bir taraftan aydınlanma felsefesinin meta-anlatıya karşı koyuşuna örnek olarak verilebilecekse da felsefe bütününde bakıldığında hem yeterli değildir, hem de bilginin egemenliğini sorgulamaz.

Richard Rotry’nin “biz siyasal özgürlüğe sahip çıkarsak, hakikat ve iyilik kendi kendilerine sahip çıkar” nüktesi üzerinden siyasal otoritenin anlatısını ele alan Bauman için ise meta-anlatı fazla sayıda otoritenin ve egemenin bir arada var olabilme çabasının neticesinde oluşur (Bauman, 2009). Otoritenin anlatı üzerindeki etkisi 1984 romanında George Orwell tarafından Okyanusya ülkesinin yeni dili olarak kurgulanan ‘yenisöylem’ (ing. newspeak) aracılığıyla da ele alınmıştır (Orwell, 2001). Eski söylemi tümüyle unutturmak ve geçmişle olan tarihsel bağı koparmak üzere üretilen yeni söylem kapsamında egemen partinin anlatısının hâkim olduğu A, B ve C söz dağarcıkları yer alır. Yenisöylemde net ve anlaşılır olmayan herhangi bir sözcüğe yer verilmez, ve bu doğrultuda gerekirse anlamlara müdahalede bulunulur. Yenisöyleme işlerlik kazandırma şekli Orwell tarafından “önce sözcükleri, sonra da anlamlarını çaldılar” değerlendirmesinin yapılmasını beraberinde getirir.

Orwell’in kurgusal dilinde olduğu gibi meta-anlatılar da kendi anlatıları üzerinde hiçbir aktörün dönüştürücü etkisinin olamayacağını kabulüne dayanır. Jean-François Lyotard ise daha en başından bilim ile anlatının çeliştiğini belirtmektedir. Fakat yine de bilimin kendi araştırmasını derinleştirdikçe bu anlatıdan kaçamadığını da savunur.

‘Büyük anlatıların çöküş dönemi’ olarak değerlendirdiği postmodern dönem ile birlikte ortadan kalkmasının gerekmesine rağmen çoğunun günümüzde de aynı yüksek anlatı düzeyini koruduğunu belirttiği meta-anlatı sistematiğinin hem tarihsel süreçte, hem de günümüzde en sık kullanılanlarına örnek olarak anlatının temelde odaklandığı kavram olan evrensellik meta-anlatısına ek olarak, milliyetçilik, özgürlük, adalet, eşitlik, küreselleşme, kapitalizm, liberalizm, tez kapsamında sıklıkla kullanılan kavramlardan olan liberalizm gibi kavramlar, ve hatta modernizm ile onun üzerinden meta-anlatının eleştirisinin biçimlenişini getiren postmodernizm anlatıları, en sonunda da bilimsel bilginin kendi verilebilir (Lyotard, 2013).

Lyotard’a göre gelişmiş toplumlarda bilginin durumu ‘postmodern’lik içerir, statü değiştirir ve modern dönem ile bağlarının kopardığı ölçüde de gelişir (Lyotard, 2013). Bauman ise modern ile postmodern arasında kesin bir kopuştan bahsetmek yerine modern korku ve yasaklardan kurtularak ortaya çıktığını savunduğu postmodernliği “kendi yaklaşımının uygulanamaz olduğunu kabul eden modernlik” olarak tanımlar, ve modernliğin başlıca meta-anlatılardan biri olan ‘özgürlük, eşitlik ve kardeşlik’ sloganlarının postmodern dönemde ‘özgürlük, farklılık ve hoşgörü’ olarak bir ateşkes formülüne evrildiğini belirtir (Bauman, 2009).

Diğer taraftan, Lyotard’ın modernin orijinal projesi için bir araç olarak kullandığı anlatısını hedef alarak postmodernizm tanımını bu büyük anlatılar ile oluşturulan meta-anlatıların ve her şeyin bu meta-anlatı vasıtasıyla birbirine bağlanabileceği fikrinin reddi olarak ortaya koyması da bilimin anlatıdan ayrıştırılma çabası olarak değerlendirilebilir (Lyotard, 2013). Lyotard’a göre meta-anlatı modern dönem için kaynağı da çoğu zaman kendi olan bir meşrulaştırma biçimi olagelmiştir. Bilimcilik de bu yaklaşımı kullanarak bilimi aklın özgürleştirildiği değil, ortak bir yola ve yönteme zorlandığı bir sistematiğin kullanımına zorlamıştır. Yanı sıra, gücün, algı yönetiminin ve manipülasyonun etkisiyle egemen olan anlatının da belirleyicisi, anlatıcısı olacağından hakikatin anlatının bir parçası haline geleceğini, sosyal ve kurumsal ilişkilerin de bu sorgulamadan payına düşeni alacağını söylemektedir. Modern dönemin ilk etapta akla gelen adalet, özgürlük, barış, eşitlik, kardeşlik gibi meta-anlatıları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu sayede örneğin, adalet üzerinden ortaya konulan bir meta-anlatı sadece o meta-anlatının değil, adaletin kendinin de sorgulanabilir olmasını beraberinde getirir.

Bununla birlikte, disipliner bir eylem alanına sahip olan mimarlığın meta-anlatılar ile ilişkisine de son dönemde yoğun olarak değinildiği görülmektedir. Ön plana çıkan eleştirilerden bir tanesi olarak Eva Franch i Gilabert'in Architectural Association Mimarlık Okulu'nun yöneticisi olduğu dönem için mimarlığı nasıl ele aldığı ile ilgili yaptığı aktarım üzerinde durulabilir bir içerik vermekte, Franch i Gilabert mimarlığın sürdürülebilirlik, katılım gibi müşterekler üzerinden üretilen meta-anlatılardan arındırılarak gerçek anlamda etkin olduğu noktalara odaklanması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Fairs ve Franch i Gilabert, 2018).

2.5 Kartezyen Düşün Sistemi ve Fenomenoloji

Mutlak bilginin peşinde olan Kartezyen düşünce çeşitli bilimsel çalışmalar üzerinden yapılan çıkarımlardan oluşan bir felsefe yöntemi olarak tanımlanabilir. Kartezyen düşün sistemine ismini veren, Yeni Çağ biliminin temellerinin atılmasında büyük pay sahibi olan, ve pek çok metinde de modern felsefenin kurucusu olarak anılan René Descartes evreni ruh veya uzamda yer kaplayan soyut şeyler, ve maddi-bedensel somut şeyler olmak üzere iki temelde incelemiş, bu inceleme neticesinde de Kartezyen ikilik yaklaşımını ortaya koymuştur. Düşünceyi ve aklı merkeze alarak bilinç görüşü üzerinden modern düşün sistemine altlık oluşturan bu sistemin en bilinen önermelerinden biri günümüzde Descartes denilince ilk akla gelen, felsefesinin de ilk ilkesi olarak kabul edilen "düşünüyorum, öyleyse varım" (lat. cogito ergo sum) önermesidir (Descartes, 2017). Uyanıkken oluşan düşüncelerini düşlerindeki hayaller ile gerçeklikleri üzerinden karşılaştırırken düşünce eyleminin kendine yoğunlaştığı sırada, bu eylemi gerçekleştiren, ve aynı zamanda da ruh olarak ele aldığı aklın, hem tüm bilginin kaynağı hem de bilgiyi üretecek araç olarak tanımlandığı, bir makine olarak görülen bedenin de eklenmesiyle birlikte zihin-beden ikiliğinin ortaya konulduğu bu önerme ile Descartes öznenin etkisizliğini ortadan kaldırıp metodik şüphe ile mutlak doğruya, hiçbir şüphe ile sarsılmayacak olana, yani bilgeliğe yol alınabileceğini savunmuştur. Bununla birlikte, Descartes için her zaman ana motivasyon kaynağı inançtır. Bilimi inancının ve dininin bir gereği olarak görüp tanrıya en iyi hizmeti bu şekilde gerçekleştirebileceğine inandığını belirtmiş olsa da kimi çevreler tarafından tanrıya ve dine felsefi yaklaşımlarının doğruluğunun ispatlanması için bu sorgulamaya gereksinim duyduğu da belirtilmiştir.

İlk olarak 18. yüzyılda Johann Heinrich Lambert tarafından kullanılan, görüngübilim olarak da adlandırılabilecek, basit anlamıyla bilince görünenin (fenomenlerin), dolaysız bir şekilde verili olan şeyin incelenmesi, özlerin araştırılması olarak ortaya konulan fenomenoloji biliminin ne olduğu, hangi alanlarda araştırmalar yaptığına dair tanımlar yapılırken birçok kez yine fenomenolojinin kendine atıf yapıldığı görülmektedir. 20. yüzyıl ve günümüz felsefesi ve kuramsal yaklaşımlarında belirleyici yere sahip olan fenomenolojinin yol almasında büyük pay sahibi olan Edmund Husserl tarihî süreklilik içinde ele aldığı fenomenolojiyi olgular dünyasını anlamlandırmak için kullanmış ve fenomenolojinin mutlak gerçekliği ön kabuller olmadan ortaya koyabilmek adına şeylerin kendine dair yapılan çalışmalar olduğunu belirtmiştir (Husserl, 1970, 2002). Yanı sıra, eserlerinde eleştirel yaklaşım sergileyip yetersizliklerine sıkça değinmiş olsa da yaklaşımlarında şüpheciliği ön plana çıkartarak aklı öncelemiş olan Descartes ve Kartezyen düşün sistemi Edmund Husserl için bir çıkış noktası olmuş, indirgemeci felsefe üzerine yaptığı çalışmalarda sıklıkla bu sisteme atıflara yer vermiştir.

Apaçık ve dolaysız gerçeği mutlak gerçeğin önüne koyan ve Kartezyen bakış açısının zihin-beden ikiliğini reddederek özellikle algı fenomenolojisi üzerinde etkili eserler vermiş olan Maurice Merleau-Ponty ise insan öznesini merkeze alarak fenomenolojinin gerçek anlamını yalnızca içimizde bulabileceğimizi, her anlamı ancak kendi bedenimiz üzerinden algılayabileceğimizi ve anlayabileceğimizi, bilginin apaçıklığının da ancak bu şekilde ortaya çıkabileceğini savunmuştur (Merleau-Ponty, 1965). Bu yaklaşımına göre değerlendirildiğinde öznenin önemi artmakta ve anlam, ona o anlamı yükleyen her kişiye göre farklılaşmaktadır.

Bununla birlikte, Kartezyen düşün sisteminin ilerlemeci yaklaşımına sıklıkla değinen Georg Wilhelm Friedrich Hegel ise gerçekliğin ancak kendi tarafından bilinebileceğini vurgulayarak bilinci ruh olarak ele almış, bu öze evrileceğini belirterek onu fenomenolojisinin temeline koymuştur (Hegel, 1986). Aynı zamanda Hegel, bilimsel bilginin ortaya çıkış sürecine odaklanan yaklaşımlarında felsefi bilginin bilimsel temellerine vurgu yapmış ve felsefenin kendi başına bir bilim olarak ele alınması gerekliliğini savunmuştur.

Farklı yaklaşımlarla net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılan fenomenoloji tanımlarına karşın Lyotard ise fenomenolojinin hâlen (ve durduraksız bir şekilde) oluşum içinde olduğunu söyleyerek Francis Jeanson'un 'fenomenoloji için nesnel bir

tanım talep etmenin saçmalığı' yaklaşımına atıf yapmıştır (Lyotard, 2007). Lyotard için kesin olmayanı dışlayan bir mantıksal meditasyon olan fenomenoloji Kartezyen düşünceye benzer ve onunla birlikte ele alınabilecek yaklaşımlardan biri olmuştur.

2.6 Bölüm Sonucu

Tez kapsamında yapılacak çalışmanın kavramsal altlığının kurgusu tez araştırmasının kurgusuna da referans verir niteliktedir. Kartezyen düşün sistemi ve yaklaşımları üzerinden okunacak olan müdahale yaklaşımının arka planı ve sınırları, kolektif belleğin, hafızanın, anlatının aracı olan dilin tekrarlarla anlatıyı besleyen anlatıcıyı ortadan kaldırmasını; oluşumuna katkı sağladığı ve algının bilgiyi kullanan aracı olarak ortaya çıkan, ve hatta kimi zaman 'üzerinde konuşulamayacak olan'lar için özellikle seçilen, her gerektiğinde de belirsiz olabilen bir uzman tarafından yönlendirilebilmesini de sağlayan anlatılar vasıtasıyla kente, kentsel sistematiğe ve kentsel müdahale süreçlerine nasıl etki ettiği araştırılacaktır.

Bu kapsamda, günümüz kentinde belirleyici olan, ve özellikle kente müdahale biçimlerinin modern ve postmodern olarak adlandırıldığı dönemlerde ortaya çıkan yaklaşımların küresel sistematiğin de etkisiyle 20. yüzyıl ve sonrası olarak değerlendirilebilecek yakın dönemde ne şekilde ele alındığını da araştıracak olan tez çalışması, kavramsal altlıklarda verilen izlerle birlikte kentsel bilginin anlatı üzerinden meta-anlatıya evrimini inceleyecektir.

3. KENTLERİN GELİŞİM SÜREÇLERİ

Bugünün kent kurgusunun ve anlatısının anlaşılabilirliği, aktörlerinin ve geliştiricilerinin ortaya konulabilmesi, kurgu ve anlatının oluşum süreci ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, bölüm kapsamında kentlerin ne şekilde ortaya çıktığına ve nasıl geliştiğine dair bir araştırma yapılıp günümüz kent sistematiği için hâlen etkili bir altlık olan modern dönem kent kurguları ve müdahale yaklaşımlarına odaklanılacaktır.

3.1 Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Kentlerin ortaya çıkışına dair çeşitli yaklaşımlar incelendiğinde tarih boyunca kent organizasyonlarının etkin belirleyicilerinden biri olan insanların savunma gereksinimlerinin veya ekonomik ilişki kurma gerekliliklerinin kent yapılanmaları üzerinde etkisinin kuvvetli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kentlerin oluşumunu tek bir neden ile açıklamak da yetersiz bir tanımın ortaya çıkmasını sağlayabilir. Literatürde ilk kentlerin Mezopotamya'da görüldüğüne dair yaklaşımlar ağırlık kazanmış olsa da Antik Çağ kentleri üzerine yeterince bilgi üretilemediğini belirtmek gerekir. Sahip olunan sınırlı kaynaklarda ise Aristo'nun kent planlamasının henüz Antik Çağ'da Miletli Hippodamos tarafından Pire-Atina'da yapılmaya başlandığını belirttiği bilinmektedir. M.Ö. 6. yüzyılda Babil'in nüfusunun 350.000 kişi, iki yüzyıl sonrasında, M.Ö. 4. yüzyılda ise Syracuse'ün nüfusunun 400.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Antik Çağ'ın en büyük kenti ise M.S. 100 ile 200 yılları arasında 1.500.000 kişilik nüfusa erişmiş olan Roma olacaktır. Avrupa kentlerinde böyle bir nüfus büyüklüğü o tarihten sonra bir daha ancak 18. ve 19. yüzyıllarda görülebilecektir. Bununla birlikte, Antik Roma ve Yunan kentlerinin temelde esaret üzerinden kurgulanmış olan kentler ve uygarlıklar olduğu da unutulmamalıdır. Başta kölelik sistemi olmak üzere o dönem yaygın olan farklı sistemler de nüfus hakkında net bir bilgiye sahip olmayı zorlaştırmaktadır.

500-1500 yılları arasında tanımlanan Ortaçağ kent yapılanmalarında ise genellikle geleneksel küçük Roma ve Yunan kentlerinin yakın çevrelerindeki köylerle birleşmek

suretiyle genişleyerek kentleri oluşturduğu görülür. Antik Çağ'da hâkim olan bu yapılanmaların ilerleyen dönemde Fırat ve Dicle nehirlerinin kıyılarına doğru yayıldığı da gözlemlenebilir. Bu büyüme, ticaret ağlarının genişlemesi ve ticari faaliyetlerin yaygınlaşması ile birlikte küçük kırsal alanların merkezler halini almasını sağlamıştır. Susan Reynolds, her ne kadar dağınık olarak değerlendirilebilecek bir düzene sahip olsalar da Ortaçağ kentlerindeki yatay ilişkiler ağına atıf yapmış ve bu dönemde kentlerin feodal üretim sistemleri için sosyal ve politik örgütlenmenin sağlanabilmesi açısından önemli birer parça olarak öne çıktığını söylemiştir (Reynolds, 1984). Bununla birlikte, Antik Çağ kentlerinde olduğu gibi Ortaçağ kentlerinde de savunma gereksinimi birincil öncelik olmuştur.

Ortaçağ kentleri nüfus açısından ise Antik Çağ kentlerinin gerisinde bir ortalamaya sahiptir. Lewis Mumford sıklıkla gerilim ve krizler üzerinden okuduğu Antik Çağ kentleri ile karşılaştırmalı olarak yorumladığı Ortaçağ kent yapılanmalarında 12. yüzyılda nüfusu 100.000'in üzerinde olan kentlerin azlığına vurgu yapmakta, bu kentlerin Paris, Venedik, Milano ve Floransa olduğunu belirtmektedir (Mumford, 2007). İzleyen dönemlerde de kentsel alanların yapısal ve fiziksel temelini oluşturacak olan Ortaçağ kentlerinde, özellikle dinin toplumsal etkisi ve mülkiyetin egemen olan üzerinden tanımlanması bu kent yapılanmalarının korumacı ve kısıtlayıcı unsurlarının ön plana çıkmasını beraberinde getirecektir. Ortaçağ boyunca savaşların sıklıkla gerçekleşmesi ve bu savaşların yol açtığı yıkımların kentler üzerindeki etkileri de oldukça fazla olmuştur. Bununla birlikte, Avrupa kentleri haricinde sürekli bir savaş hali olmasa da 13. yüzyılda ulvî bir amaç olarak gördüğü için önüne çıkan tüm kalıcı yapıları yok etmeyi amaçlayan Cengiz Han'ın veya Bağdat kentini yerle bir eden Hülagü'nün kentlerde yarattığı değişim ve dönüşümler gibi, veya 'yeniden fetih' yaklaşımı ile başlayan ve genellikle doğuya, kutsal sayılan topraklara doğru çok sayıda kenti yıkarak ve yağmalayarak gerçekleştirilen sayısız Haçlı Seferi gibi müdahaleler de bu çağa denk gelmektedir.

Genel hatları itibariyle ihtiyaç duyulan kaynakların yakın çevreden karşılanması üzerine kurgulanmış olan Ortaçağ kent sistemi ilk çözülmeyi artan ticari yayılmaların etkisiyle yaşamıştır. Sömürgeleşme ve özellikle de denizaşırı sömürge edinim süreçlerinin yol açtığı teknolojik gelişmeler deniz ticareti konusunda söz sahibi ülkeler için ticari yayılmacılığın önünü açmış ve Ortaçağ kent sistematiğinde değişimlere sebep olmuştur. Ortaçağ kentlerinde kalıcı olacağı veya oldukça zor değişeceği

düşünülen ve kentin tanımlı alanların içinde veya yönlendirmesiyle gelişimine devam edeceği varsayılan, başta yollar olmak üzere çok sayıda kent altyapısı unsuru da bu gelişmelerden etkilenerek yeniden şekillendirilmiştir. Bununla birlikte, yeni liman alanları, doklar ve kanallar gibi daha önce kentlerde var olmayan yapılanmalar, özellikle Londra, Amsterdam, Frankfurt (Main) gibi denizlere, okyanuslara ya da taşımacılık yapılabilen nehirlere kıyısı olan kentlerde oldukça hızlı dönüşüm süreçlerinin yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönüşümler sanayi ve ticaret altyapısında da hızlı gelişimlerin olduğu bu kentlere ciddi boyutlarda göç hareketinin gerçekleşmesini beraberinde getirmiştir. Yenilenen veya gelişen kent bölgelerinde barınma alanlarının yanı sıra en başta yeni oyun alanlarına, parklara, polis ve güvenlik merkezlerine, atık toplama merkezlerine, kanalizasyon sistemine, temiz su şebekesine, spor merkezlerine, kütüphanelere, sosyal merkezlere, okullara, idari yapılara, ama en önemlisi kentlerde daha fazla kentlinin yaşayabileceği çok katlı apartmanlara, ve daha çok katlı apartmanlara gereksinim duyulmasına sebep olan konut ve barınma ihtiyacının artması da dâhil olmak üzere kent kurgusuna yönelik yeni yaklaşımlara ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu yeni kent planlama süreçlerini, ihtiyaçları ve potansiyelleri doğrultusunda ortaya konulan yaklaşımlarla iyi yöneten kentler gelişim süreçlerinde hızlıca yol almıştır. O dönemin kentsel kullanımları bir ölçüde kaybolmuş olsa da bu yapılanmaların günümüzde de kentlerin karakteristik özelliklerini belirledikleri görülebilir. Örneğin, bugünün Londra ile Paris metropol alanları karşılaştırıldığında Londra'nın sahip olduğu kaotik etkinin yanında meydanlar ve bulvarlar kenti Paris'in dinginliğinin 19. yüzyılın dönüştürücü etkilerine karşı Baron Haussmann ve Jean-Charles Alphand'ın Paris'teki, kimi zaman fazlasıyla yıkıcı ve yok edici de olabilen, müdahaleleri ile gerçekleştiğini söylemek gerekir.

19. yüzyıl kentleşmesinde diğer bir odak noktası ise ham madde kaynakları olarak ortaya çıkmış, birçok Avrupa ve Kuzey Amerika kenti örneğinde olduğu gibi o dönemde özellikle maden havzaları çevresinde nüfus artışı yaşanmıştır. Sanayi kentinin günümüz kentine evrimi ise bu yüzyıldan itibaren nüfus hareketlerinin izlenmesiyle birlikte açık bir şekilde görülebilmektedir. Tarihte ilk kez 1851 yılı itibariyle İngiltere ve Galler'de kentlerde yaşayan nüfus kırsalda yaşayan nüfusun önüne geçmiştir. 19. yüzyıl başında Birleşik Krallık'ta kentlerde yaşayan nüfus 3,5 milyon iken yüzyıl sonunda bu rakam 32 milyon olmuştur. Dünya genelinde ise 19. yüzyıl başında kentli nüfus 15 milyon iken, özellikle sanayi kentinin artık postfordist

örgütlenme etkisiyle dönüşüm yaşadığı 1980 sonrasında bu sayı 800 milyona kadar yükselmiştir. Aynı dönemde İngiliz kentlerinin yanı sıra Pekin ve New York'ta da benzer hareketler görülmüştür.

Bununla birlikte, bugünün kent yapılanmalarının altlığının da Ortaçağ kentleri sonrası sanayi devriminin yön vermesi ile oluştuğunu belirtmek gerekir. İlk bakışta birçok Avrupa kentinde Ortaçağ kent kurgusu muhafaza ediliyor gibi görünse de, bu izlerin daha ziyade fiziksel mekân üzerinden devam ettiğini söylemek doğru olur. Sanayi kentinde makineleşme, değişen üretim sistemleri ve ticaret anlayışı ile birlikte sosyal yapıda meydana gelen farklılıklar, özellikle burjuva, tüccar ve bankacı gibi sektör mensuplarının nüfuslarında yaşanan hem niceliksel ve hem de niteliksel değişimlerin etkisi kendine özgü kent sistemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Buna ek olarak, üretim alanları başta olmak üzere pek çok kullanım alanı kent çeperlerine doğru kaymış ve geleneksel kent merkezlerinden kopmuştur (Haznedar, 2008). Böylece fabrikalar ve sanayi tesisleri üretimin, sonrasında da kapitalist kent yapılanmalarının simgesi olarak o dönem için en verimli şekilde çalışabilecekleri, ulaşım ve altyapı ağlarından en üst seviyede faydalanabilecekleri özellikteki alanlara kavuşmuş, bu durum kentlerde ciddi ve daha önce görülmemiş şekilde farklılaşmaların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda oluşan yeni sanayi alanları çevresi de işçi yerleşimleri ile genişlemeye başlamıştır. Ruşen Keleş ortaya çıkan bu yeni yerleşimlerin sanayileşme ile kentleşmenin ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı ve etkileşime sahip olaylar olduğunu gösterdiğini vurgulamaktadır (Keleş, 2008).

Buna karşın, bu ilişkilerin ve etkileşimin her zaman kentsel alanlar ve kent hayatını üzerinde olumlu yönde geliştirici etkiler bıraktığı düşünülmemelidir. Örneğin, otomotiv sanayiinde 20. yüzyılın ikinci bölümünde yaşanan daralmanın Detroit kenti üzerindeki yıkıcı etkisi, birçok Birleşik Amerika kentindeki isyanlar neticesinde Detroit'te beş gün boyunca şiddetli çatışmalara yol açan 1967 olaylarıyla da birleşince kent için hem fiziksel hem de sosyal bir yıkıma yol açmıştır. Detroit gibi, Avrupa'da Manchester ve Liverpool kentleri de benzer sebepler neticesinde kentsel daralmalar yaşamıştır. Yanı sıra, farklı üretim modellerinin dönüşümü veya kaybı da benzer etkiler yaratmıştır. Özellikle kömür madenlerine ihtiyacın azalması sonucunda Almanya'nın Ruhr bölgesinde yaşanan dönüşümler bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine Almanya'da, üretim teknolojilerindeki dönüşümlerle birlikte Alman Demokratik Cumhuriyeti (DDR) ve Almanya Federal Cumhuriyeti (FDR) arasındaki birleşmenin

etkisi Halle, Leipzig gibi kentler üzerinden değerlendirilerek sosyal dönüşümler etkisinde daralan kentlere örnek verilebilir.

Bununla birlikte, kapitalist kent yapılanmaları incelendiğinde ise sahip oldukları işleyişin zorlayıcılığı neticesinde oluşan süreçler André Gunder Frank tarafından 'bağımlılık teorisi' olarak ele alınmıştır (Frank, 2003). Bu teoriye göre merkez ile uydu arasındaki ilişki her zaman için merkez lehinedir, uydu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için merkeze bağımlıdır ve böylece ekonomik artı değer hep kent merkezinde oluşur. Basit bir kent merkezi ve uydu yerleşmesi üzerinden ele alınabilecek bu süreç farklı ölçeklerde de karşılığını bulabilir. Ayrıca, sömürgeci yaklaşıma sahip bir izdüşüm ile de ilişkilendirilebilen teori günümüzde çok-uluslu şirketlerin ve küresel sermayenin kentlerdeki etkisi üzerinden de okunabilir. Bu yaklaşım üst ölçekte Immanuel Wallerstein'ın kapitalist dünya sisteminin günümüz ilişkiler ağını merkezler, çevreler ve yarı-çevrelerden oluşacak şekilde tanımladığı, kurulan ilişkilerin eşit şartlarda gerçekleştirilemediği merkez-çevre teorisi ile örtüşür ve Wallerstein'ın tanımında önemli yer tutan merkeze öykünen yarı-çevreler üzerinden güncel kent yapılanmalarının gelişim süreçlerinin okunması mümkün olabilir (Wallerstein, 2010).

Günümüz kentlerinde nüfus açısından ise daha önceki dönemlere göre ciddi artışların yaşandığını bir gerçekliktir. Tıp ve ilişkili bilimlerdeki atılımlar ile insan ömrünün uzaması ve sona eren büyük savaşlar neticesinde savaş teknolojilerindeki gelişmelerin de etkisiyle kayıpların azalması bu artışın önemli etkenlerinden olmuştur. Yanı sıra, serbest piyasa ekonomisinin neredeyse tümüyle küresel ekonomik bir dil halini aldığı ve esnek sermaye hareketlerinin toplumsal gelişim ile direkt olarak ilişkilendirildiği bir dönemin ortaya çıkmasıyla birlikte kentlerde 19. yüzyıldan farklı olarak nüfus artışının ve kentleşme düzeyinin sanayileşme yerine küresel kalkınma düzeyi ile ilişkilendirilmesi mümkün olacaktır.

Avrupa kentlerinde etkisini oldukça hızlı gösteren değişimlere ek olarak doğu kentlerinin de bu değişimlerden etkilendiği, ve özellikle de batı dünyası ile güçlü ilişkilere sahip bölgelerde çeşitli sebeplerle ortaya çıkan benzer dönüşüm süreçlerinin görüldüğü söylenebilir. Bu etkilerin devletleri kanunlarında gerçekleştirmesi için zorladığı yapısal ve büyük çaplı değişikliklere örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun antlaşmalar sonrasında ithal edilen ipek ve kumaştan yüksek gümrük vergisi alması sebebiyle kendi topraklarında üretilen ipek ve kumaşı ek vergiye tabi tutması ve uluslararası ticaret rotalarını destekler hamleler yapması

gösterilebilir. Bununla birlikte, yine 19. yüzyılda, özellikle Tanzimat döneminde makineleşme oranında yaşanan artış da yurtdışından usta, mühendis veya uzmanların ülkeye getirilmesine yol açmıştır. Bu yönde değişiklikler Avrupa kentlerinin Asya kentlerine ticaretinin artmasını ve hem Avrupa hem de Asya'da liman kentlerinin göç almasını sağlamıştır. Bu etkileşimler, Ortaçağ kentlerinin kısıtlayıcı ve korumacı bakışı karşısında ilk başta yavaş seyreden bir etkiye sahip olsalar da, ilerleyen dönemlerde ve günümüzde güçlenerek büyük ölçüde devam eden, sermaye sahiplerinin ve tüccarların kentlerin gelişimi hakkında söz sahibi ve belirleyici olmaya başlayacağı dönemlerin temellerinin atıldığı süreçlere örnek olarak verilebilir.

Bu doğrultuda, kentlerde yaşanan değişimler ile idari ve hukuki bir üst sistem ihtiyacı, ticari hareketlilik ve üretim alanlarının çeşitlenmesine duyulan ihtiyaçlar öncelikli olarak kentlerde yaşayan nüfusun artışına sebep olmuş, bu ihtiyaç kırsal alanlar ile kentlerin ilişkisinde de dönüştürücü etki yapmıştır. Bu etkiler neticesinde yaşanan kullanım alanlarında farklılaşma ile birlikte kentler artık belli sayıda insanın bir arada yaşadığı alanlar olmak yerine, yaşam alanları arasındaki mesafelerin minimize edilerek ilişkilerin kuvvetlendirildiği, bütüncül bir sistem elde edilebilmesi adına tüm kentsel kurgunun ve boşlukların verimli kullanıldığı alanlar olmaya doğru hızlıca evrilmiştir. Ek olarak, denizaşırı topraklara erişim için gerekli, sürekli şekilde değişim ve gelişim süreçleriyle modern çağlara da damga vuracak unsurlardan olan ulaşım teknolojilerinin geliştirilmesinin kentsel kullanımlara etkisiyle birlikte kentler arasında daha verimli kullanılmaya başlanan su yolları ve bunu destekleyecek karasal bir ulaşım örgütlenmesi gereksinimi de ortaya çıkmıştır. Kentler arasındaki ulaşımın kolaylaşması ve ulaşım altyapısı teknolojilerinin gelişmesi, günümüze değin etkisini kaybetmeyecek şekilde mobil bir yaşamın daha rahat örgütlenmesini beraberinde getirmiş, kent içi kullanım mesafelerini artırarak kentsel genişleme faaliyetlerinin rahat şekilde yapılabilmesini sağlamıştır. Bugünün kentlerinde de ön planda olan erişim, kolay ve hızlı ulaşım, iletişim, etkileşim gibi unsurlar tarihsel olarak ticaretin yoğun olduğu ve 'Bereketli Hilal' adıyla anılan Nil Nehri ve Fırat Nehri arasında kalan bölgenin (günümüzde Anadolu ve Mezopotamya havzası olarak tanımlanmakta) bir benzerinin Avrupa'da oluşmasını ve Londra'dan başlayıp Almanya, Hollanda üzerinde devam ederek Milano'da sonlanan bölgenin 'Blue Banana Zone' olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.

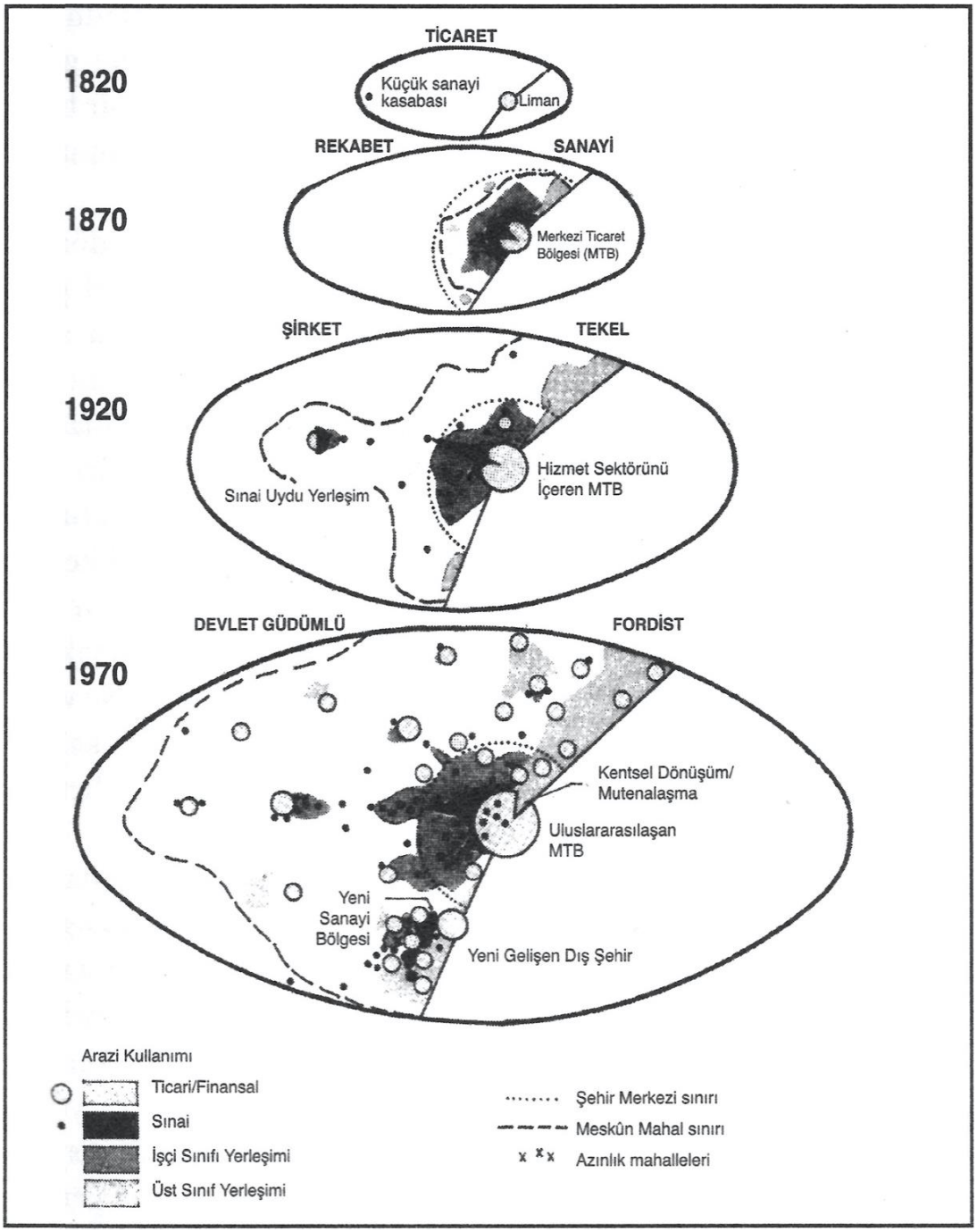
20. yüzyıl sonu itibariyle kentlerde yaşanan dönüşüm süreçlerinin günümüzde de iletişim teknolojilerinin her geçen gün artan etkisi ile birlikte büyük ölçüde devam ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, hayatımızın artık vazgeçilmezleri olan yeni ve küresel iletişim araçları, bütünüyle veya bir ölçüde onlar üzerinden oluşturulan eylemler ve ortaya çıkan etkileşimler, fiziksel ve sosyal altyapısı ve farklılaşan mekân kullanımları ile birlikte bir kısmı geleneksel olarak kent alanlarının oluşumunda etkili olan güvenlik, sosyal birliktelik, hızlı erişim, vb. gibi unsurlarda değişimlerin de günümüz kentlerine müdahale süreçlerinde ön plana çıkmasını sağlamıştır.

3.2 Modern Dönem ve Sonrası Kent Yapılanmaları

Üzerinde tam bir uzlaşı olmasa da genel olarak modern dönemin ilk adımlarının 16. yüzyıl sonrası ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik ilerlemeler ile atıldığı, 18. yüzyılda aydınlanma felsefesinin doğuşu ve aydınlanma çağı ile başladığı kabul edilir. Bu süreç kent yaklaşımlarında da tarihselciliğin ön plana çıktığı dönemler olarak değerlendirilir. Günümüze değin bu süreci gözlemlemiş olan Rem Koolhaas, yerel kimliklerin önemini yitirmesine karşın tarihselcilik anlayışının günümüz kentsel sistematiğinde hâlen en baskın yaklaşım olduğunu savunarak kentsel alanların kent yapılanmaları üzerinde etkisinin toplumsal olarak ihmal edildiğini, özellikle kamusal kent alanlarının çoğu zaman turistik ve ticari kullanımlar doğrultusunda şekillendirildiğini vurgulamaktadır (URL-36).

Bununla birlikte, modern olma durumunun gücün ve coşkunun yanı sıra gelişim ve bireyin kendi ile birlikte dünyayı dönüştürme olanakları da vadettiğine dikkat çeken Marshall Berman, bu durumun karşı konulması güç bir şekilde oluşan var olanı yıkma, elimizdekini yok etme ihtimallerinin de beraberinde getirdiğini belirtmiştir (Berman, 2004). Bu doğrultuda ilk bakışta Avrupa kentleri başta olmak üzere ticaret üzerinden kenti şekillendirme amacıyla hareket eden burjuva sınıfının ve devamında da endüstriyel kapitalizmin devlet yönetiminde etkisinin artmasıyla birlikte depolitize olan kentsel mekânın kentsel yapılanma üzerindeki etkisinin belirsizleştiği söylenebilir. Edward Soja bu etkilerin 20. yüzyıl ortalarından itibaren yitirilmeye başladığını, fordizm ve bürokratik devlet yönetimleri ile birlikte zaman ve tarih bağlantısının ancak 4. modernizasyon olarak değerlendirdiği, 1960 sonrasında yaşanan krizlerin etkileriyle oluşan dönemde ortadan kalktığını söylemektedir. Bu kapsamda, genel kabule göre postmodern (20. yüzyıl sonlarına doğru çok-uluslu olarak da anılan)

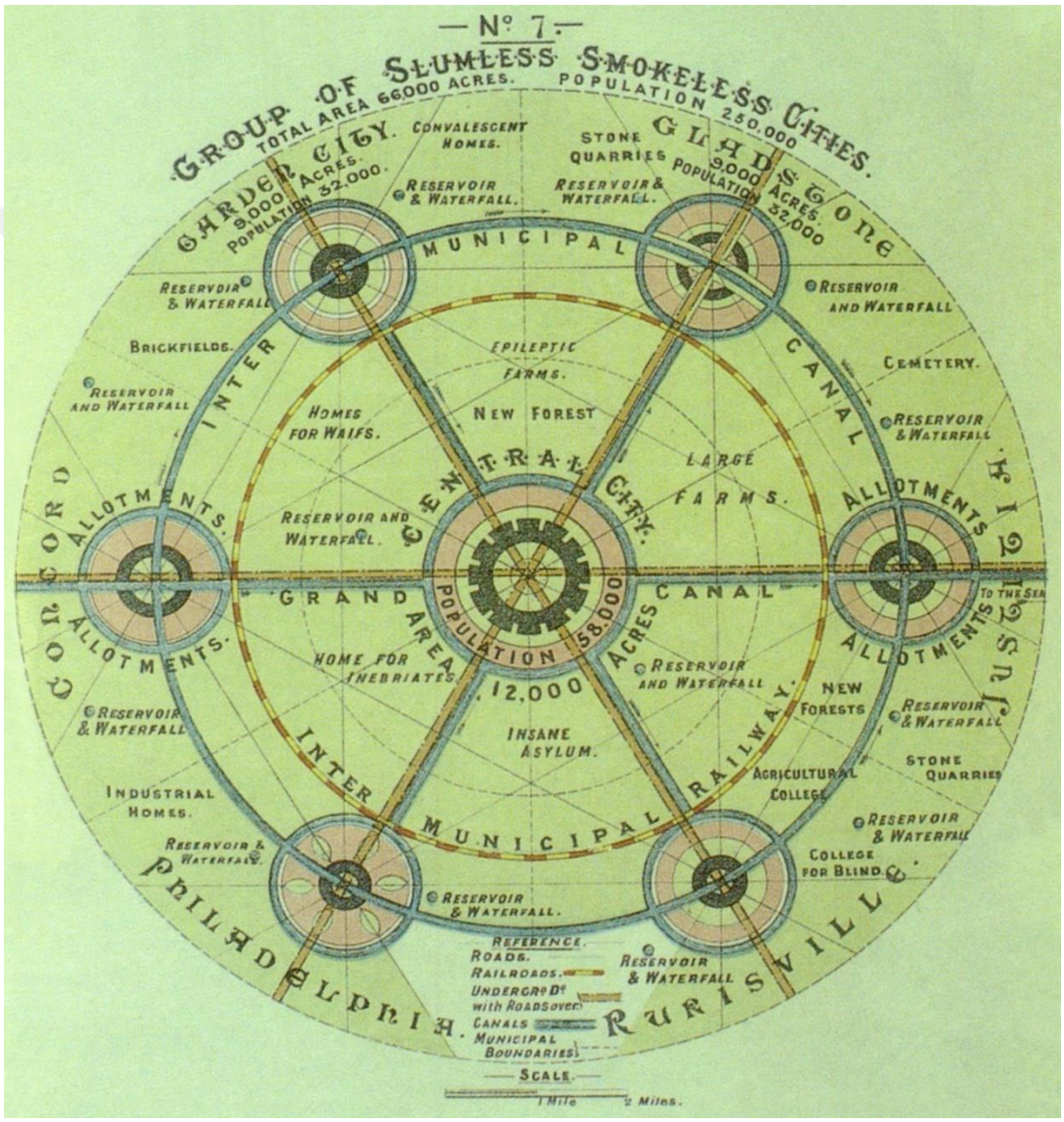
dönem olarak da tariflenen bu dönemde kentsel mekânın yeniden değer kazandığını ve bu mekânlar üzerindeki tasarrufların her türlü karar alma süreçlerinin, gerekirse çatışma ve mücadeleler aracılığıyla çeşitli yaklaşımlarını da kabul ettirmeye çalışılır şekilde, genel olarak devlet güdümünde gerçekleştiğini belirtmektedir.

Şekil 3.1 : 1820-1970 arası Kuzey Amerika şehri prototipleri (Soja, 2015).

Bu dört modernizasyon evresini, yerkürenin çeşitli bölgelerinde farklılıklar içerecek de olsa genel bir yaklaşımla 1820, 1870, 1920 ve 1970 yılları üzerinden inceleyen Soja, benzer şekillerde gerçekleşen bölgeler arası mekânsal iş bölümü tanımı yaparak oluşan

katmanlaşmalar üzerinden son modernizasyonu ele almayı denemiş olsa da, basit bir katmanlaşmadan ziyade karmaşık ve kaotik bir alana evrildiğini belirttiği 4. modernizasyonun devlet güdümlü bir yaklaşımla kent merkezlerinde yer alan arazilere yönelmesinin etkisiyle bu alanlarda 'yeniden canlandırma' olarak adlandırılan, toplumsal ve mekânsal dönüşümleri zorunlu kıldığını ve kent merkez alanlarında kendiliğinden gelişime uzak bir yaklaşımla ortaya çıkan mutenalaşmayı beraberinde getirdiğine vurgu yapar (Soja, 2015) (Şekil 3.1).

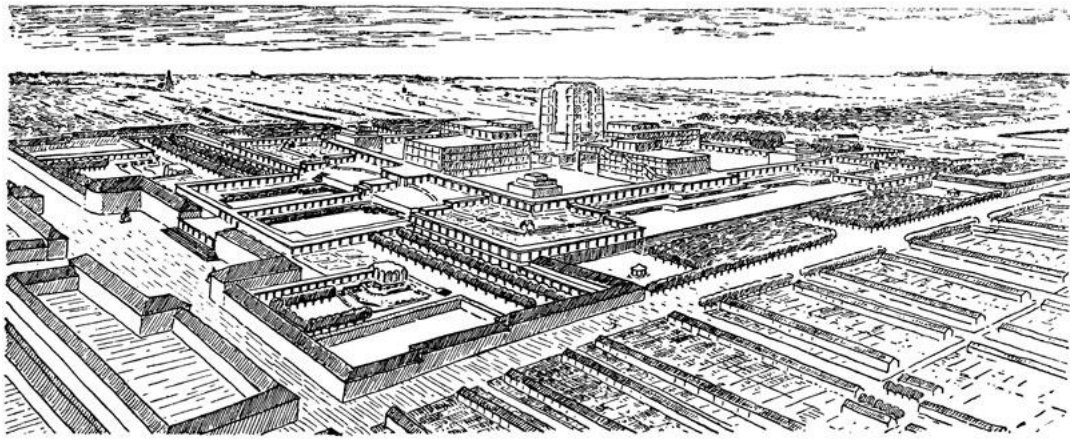

Şekil 3.2 : Bahçekent yerleşim konsept diyagramı (URL-18).

Endüstriyel kapitalizmin etkisi ile yeni kentsel yapılanmalar ise 19. yüzyıl sonundan itibaren kentleri etkisi altına almaya başlamıştır. Ebenezer Howard tarafından ortaya konulan, 58.000 kişi nüfuslu merkezi kentlerin uydu yerleşimi olacak (Şekil 3.2), 32.000 kişilik nüfusa sahip, kendi kendine yetebilecek bir yerleşim alanı ile sınırlı,

yeşil kuşaklar ile çevrelenen bahçekent hareketi, ve Frederick Law Olmsted tarafından oluşturulan, New York kentinde Central Park'ta ve Prospect Park'ta uygulanma şansı bulan, Boston, Detroit ve pek çok kenti de etkileyen yaklaşımlar başta olmak üzere Kuzey Amerika kentlerinde yapılan çalışmalar bu açıdan sonraki dönemlerde de yoğun şekilde etkileri görülecek çalışmalardır.

Bununla birlikte, kentlerin günümüze değin süren fiziksel dönüşüm süreçlerinde dünya savaşlarının etkisi yadsınamaz. Bu bağlamda, 20. yüzyılın hemen başında, modernist bakış açısının ve yaklaşımlarının henüz yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı yıllarda gerçekleşen 1. Dünya Savaşı'nın kentler üzerinde yıkıcı etkilerine vurgu yapmak gerekir. Savaş öncesinde, Kuzey Amerika kentlerinde hâkim olan yaklaşımların da etkisiyle 1. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünya genelinde ortaya çıkan fikirlerin modernist planlama anlayışına dair yeni açılımları beraberinde getirdiği, kentlerin ne şekilde gelişmesi ve yeni kent yapılanmalarının nasıl olması gerektiğine dair öneriler geliştirdiği söylenebilir. Savaş sonrası 1919 yılında yaptığı merkezinde yer alan anıtsal bir yapının etrafında konumlanan kent yaklaşımı 'Kent Tacı' (alm. die Stadtkrone), 1920 yılında yaptığı 'Göklerin Evi' (alm. Haus des Himmels) çalışmaları ve yayınladığı metinler ile mimar Bruno Taut kent planlamasına yönelik yaklaşımlarında izleyen dönemlerde sıkça referans verilecek, fakat uygulanma şansı elde edebilmesi zor olan kent ütopyalarına örnekler vermiştir (Şekil 3.3). Yanı sıra, Taut'un da katkı verdiği 'The Ring' oluşumunun işlevselliği önceleyerek modern dönemde etkisi görülecek diğer gruplara öncülük ettiği de söylenebilir.

Şekil 3.3 : Bruno Taut'un Kent Tacı (alm. die Stadtkrone) perspektifi (Mindrup ve Altenmüller-Lewis, 2015).

Bu dönemde çalışmaları ile ön plana çıkan Le Corbusier (Charles-Édouard Jeanneret-Gris) de 1. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan süreçte etkili önerilerden birkaçını ortaya

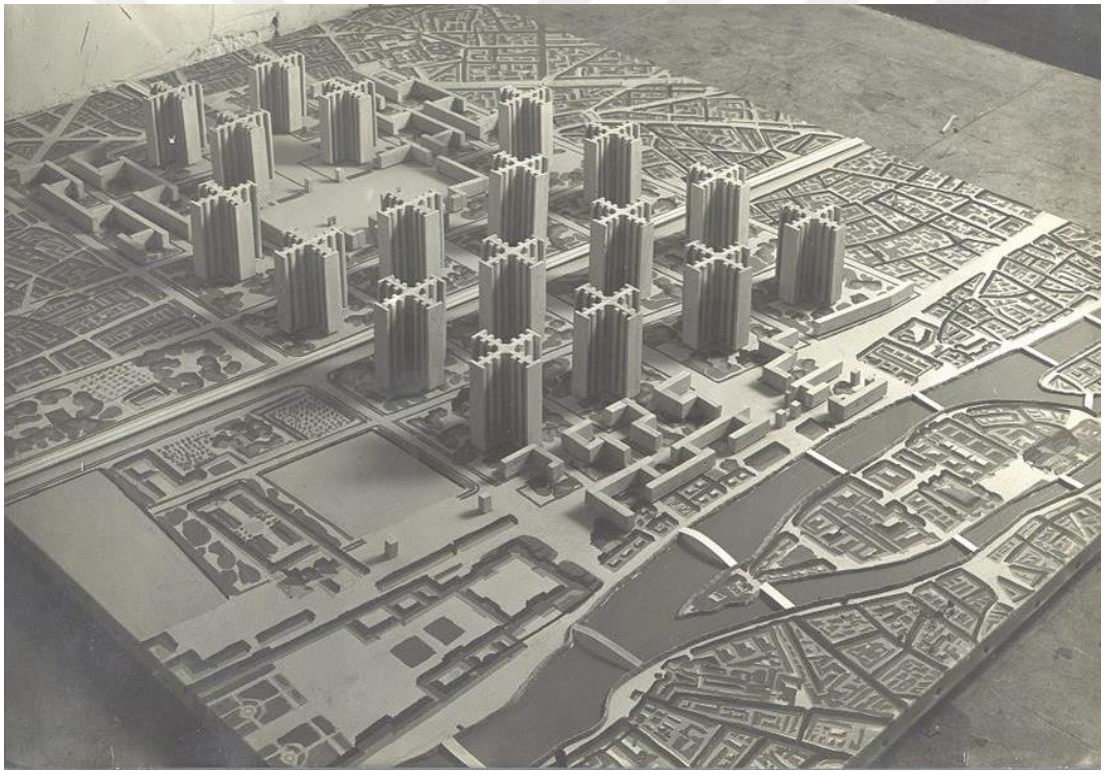
koymuştur. Kimi zaman savunduğu fikirleri kısa süre içinde değiştirebildiği ve aksi görüşün şiddetli bir savunucusu olabildiği görülmüş olsa da, Zygmunt Bauman Le Corbusier'in kent planlaması adına ortaya koyduğu yaklaşımlardan bahsederken çalışmalarını Rusya'nın komünist yöneticileri veya Vichy Fransası'nın faşist yöneticileri arasında fark gözetmeksizin tüm işverenlerine eşit bir özenle ve herhangi bir rahatsızlık duymadan sunmuş olmasını modern kent mekânına ve kent planlamasına olan inancının yanı sıra mesleki faaliyetlerinin ideolojik yaklaşımlarla arasında bir bağ olmadığını ortaya koyma çabası olduğuna değinmiştir (Bauman, 2017a).

Bu kapsamda, yaklaşımlarında evi içinde yaşanılan bir makine olarak tarifleyen Le Corbusier'in 1. Dünya Savaşı sonrası ön plana çıkan çalışmalarından olan ve 1922 yılına tarihlenen 'Çağdaş Kent' (fra. La ville contemporaine) yaklaşımı kent içinde yoğunluğu arttırıcı, her türlü akışın ön plana çıkarıldığı, mekanik bir sürekliliğin kesintisiz olarak sağlandığı dikey büyüme fikrine odaklanmıştır (Le Corbusier, 1999) (Şekil 3.4). Bu yaklaşımı ortaya koyarken Le Corbusier dönemin önde gelen makine mühendislerinden biri olan Frederick Winslow Taylor'ın endüstriyel verimlilik üzerine yaptığı araştırmalardan ve sistem, tempo, tekrar, süreklilik ve metot üzerine yaptığı çalışmalardan etkilenmiştir. Le Corbusier'in Çağdaş Kent yaklaşımının kurgusu merkezî ve Kartezyen gridal simetrik akslar üzerinde altmış katlı haç plana sahip gökdelenlerin sistemli bir şekilde yerleştirilmesi ile elde edilmiştir.

Şekil 3.4 : Çağdaş Kent genel perspektifi (Fondation Le Corbusier).

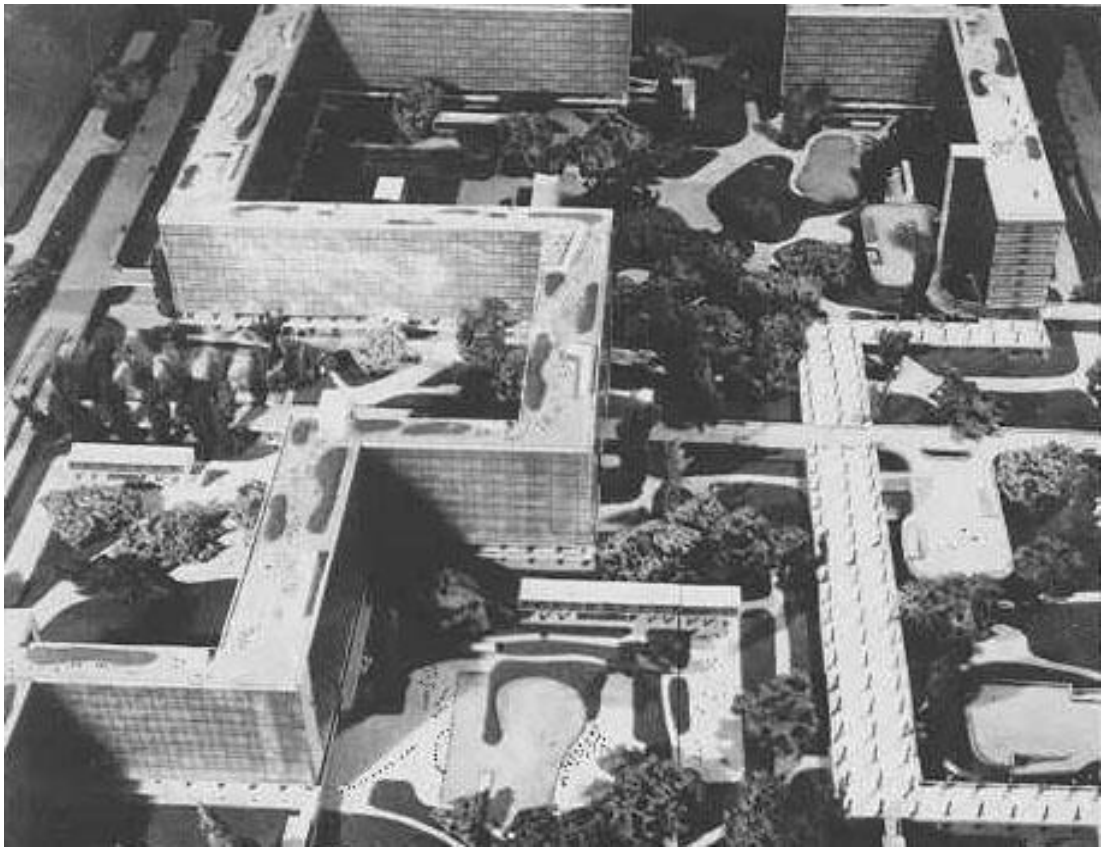
Merkezî iş alanı etrafında konumlanan, bir süre sonra banliyöleşme fikri ile de yaklaşımı arasında ilişki kurulmasına sebep olan bu konut alanları, her türlü araç sirkülasyonunu en iyi şekilde sağlayacağı düşünülen yaya ve araç dolaşım alanları başta olmak üzere, özelleşmesi gereken tüm kullanım alanlarının net olarak birbirinden ayrıldığı, gökdelenlerin aralarında kalan boşluklarda geniş dörtgen yeşil alanlar bulunan, ve ticari uçuşların gerçekleştirilebileceği bir çatı havalimanı da barındıran bir mekanik plan altlığı üzerinden ortaya çıkarılmıştır. Buna karşın, Çağdaş Kent yaklaşımı özellikle yapıların kitlesel olarak ağırlığı ve insani olmaması ile çokça eleştiri almıştır. Le Corbusier 1925 yılında ise bu yaklaşımı uyarlayarak yatırımcı Gabriel Voisin için Paris merkezini temel alarak 3 milyon kişilik nüfusa sahip olacak şekilde yaptığı 'Plan Voisin' çalışmasını ortaya çıkarmıştır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Plan Voisin maket fotoğrafı (Fondation Le Corbusier).

1924 yılından itibaren üzerinde çalıştığı ve 1933 yılında yayınladığı, eski kent dokusunu yenilemek üzere geliştirdiği 'Işıyan Kent' (fra. La ville radieuse) çalışmasında ise Le Corbusier Çağdaş Kent ve Plan Voisin yaklaşımlarında başarısız olarak değerlendirdiği ve sıklıkla eleştiri alan pek çok unsuru revize etmiştir (Şekil 3.6). Çalışma kusursuz, katı bir geometrik form üzerinden Kartezyen simetrik aksları temel alan genel kurgunun korunduğu yaklaşım, kenti net ve kesin bölgelere (zoning) ayırarak elli metre yüksekliğinde, kullanıcıların neredeyse tüm kapalı alan

gereksinimlerine işlevsel olarak da karşılık veren apartman blokları (üniteler) ve bu bloklar arasında yer alan rekreasyon alanlarından oluşmuştur. Le Corbusier çalışma kapsamında her ne kadar trafik, sosyal kullanım ve yaşam alanlarını en ince ayrıntısına kadar araştırarak en verimli şekilde geliştirmeye çalışmış olsa da, yaklaşımlarının yıkıcılığı ve bağlam ile ilişkisizliği sıklıkla eleştirilmiştir. Bauman da kentsel modernitenin kutsal kitabı olarak andığı çalışmayı, o dönemin mevcut kentlerinin tüm sorunlarını toptan halletmeyi amaçlaması sebebiyle Işıyan Kent'in sahip olduğu bakış açısının kentler için bir ölüm fermanı olduğunu nitelemiştir (Bauman, 2017a).

Şekil 3.6 : Işıyan Kent maket fotoğrafı (Fondation Le Corbusier).

Bauman'ın de değindiği şekilde Le Corbusier'in yaklaşımı dünya savaşları sonrasında kentlerdeki yeniden yapılanma hareketleri de düşünüldüğünde, çok fazla mimar ve kent plancısını etkilemiştir. Bu doğrultuda da, önerdiği planların ve yaklaşımların sıklıkla sorgulanması, çalışmaların eleştirel bir bakış açısıyla geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bauhaus ekolünden gelen Ludwig Hilberseimer'in 1924 yılına tarihlenen 'Düşey Kent' (ing. The Vertical City) çalışması da bunlardan biridir. Hilberseimer çalışma kapsamında 'kent merkezi' kabulünü sorgulayarak merkezî olmayan, gridal aksları üzerinden sürekli ve sonsuz bir genişleme potansiyeline sahip

yaklaşımını ortaya koymuş, Düşey Kent'in sonrasında yaptığı çalışmalarda ise günümüz planlama yaklaşımlarında sıklıkla görülebilen farklı özelliklerde ve kapasitelerdeki sokak kullanımlarının oluşturduğu sokak hiyerarşisini etkin bir şekilde kullanarak planlar üretmiştir (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Ludwig Hilberseimer'in Düşey Kent trafik aksı perspektifi (URL-4).

Bununla birlikte, Le Corbusier önderliğinde bir grup mimar ve kent plancı tarafından 1928 yılında kurulan ve 1959 yılına kadar çeşitli toplantılar yapan Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi CIAM (fra. Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) da salon toplantılarından yat buluşmalarına kadar farklı ölçeklerde yapılan tartışma ve çalışmalarla birlikte modern kentsel planlama fikirlerinin hızlı bir şekilde yayılmasında etkili olmuştur. Bu yoğun buluşma ve düşünsel arka planını genişleyerek yayma gayreti, brütalist veya yapısalcı yaklaşımlara altlık hazırlaması veya Team 10 gibi kendi içerisinden ardılları olarak değerlendirilebilecek ekipleri ortaya çıkarması CIAM'ı modern mimarlık alanında vurgu yapılan bir birliktelik haline getirmiştir.

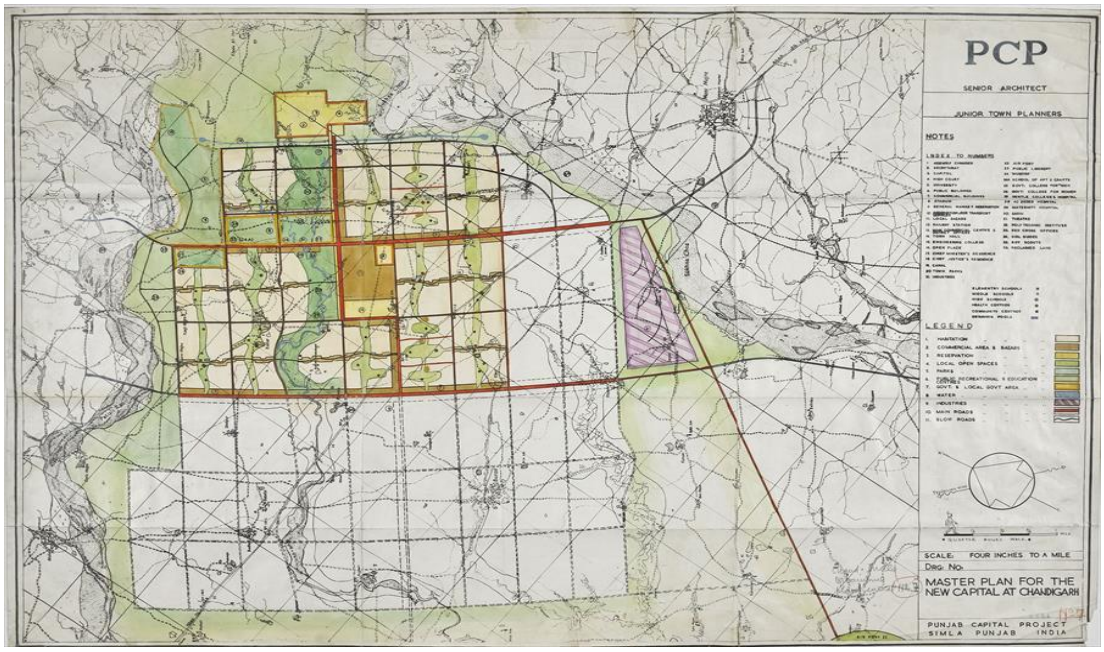
Önerilen yoğun ve kalabalık kentsel kurgulara karşın aynı dönemlerde çalışmalar yapan Frank Lloyd Wright tarafından geniş alanlara konumlanarak ortaya konulan 'Broadacre City' yaklaşımı ise banliyö yaşam kültürüne odaklanarak ailelerin kendi yaşam alanlarına sahip olması, belirli bir yoğunluğu aşmayarak birbirinden bağımsız çalışması ve kendi kendine yetebilecek şekilde oluşturulması üzerine kurulmuştur. Merkezî alanların öne çıkarıldığı genel geçer yaklaşımların aksine, çalışma ile Wright

oldukça geniş bir bölgenin düşük yoğunluklu olarak geliştirilmesi fikrini savunmuş, kentin tamamlayıcısı olan ulaşım ve lojistik ağlarını, hafif sanayi alanlarını, küçük çaplı üretim ve ticaret alanlarını bir iktidar gücü tanımlamayacak, ekili alanları ve düşük yoğunluklu yapılaşmayı olumsuz etkilemeyecek şekilde ele almıştır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Broadacre City maket fotoğrafı (Frank Lloyd Wright Foundation).

1. Dünya Savaşı'nın etkileriyle modern kent planlama yaklaşımlarının birçoğu fikir seviyesinde kalmış ve uygulanma şansı bulamamış olmasına karşın, yön verdikleri modern planlama düzeninin, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında kendine kısmen uygulama alanı bulduğu söylenebilir. Plan çalışmalarına devam eden Le Corbusier savaş öncesinde yaptığı çalışmaları Pencap eyaletinin yeni başkenti olacak Chandigarh'ın planlarında geliştirmiş ve Hindistan'ın bu yeni kentinde pek çok yeni yapıyla birlikte uygulama şansı bulmuştur (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Chandigarh plan paftası (Fondation Le Corbusier).

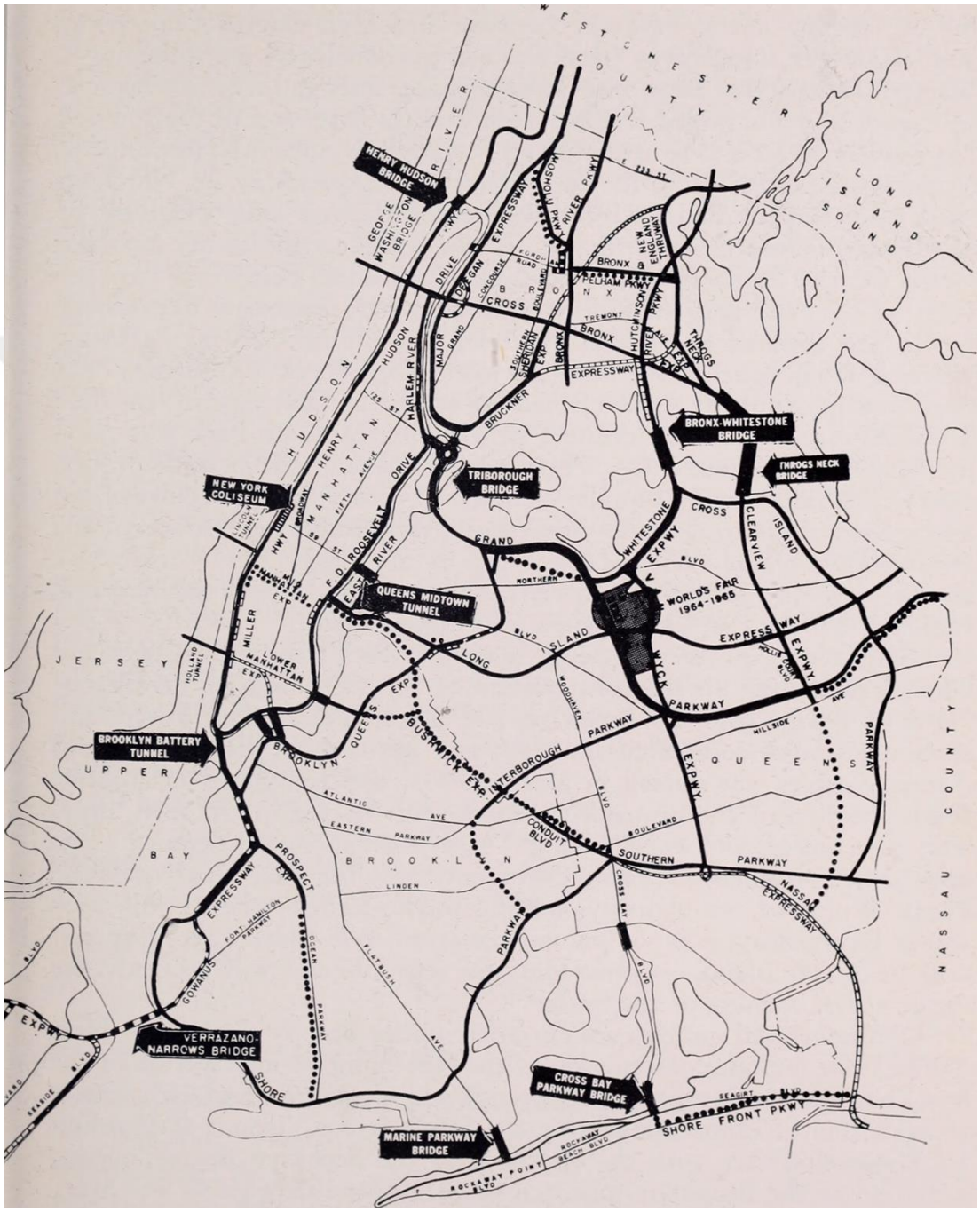
Şekil 3.10 : Brasilia kenti anıtsal aks panoraması (Webysther, 2018).

Oscar Niemeyer'in Le Corbusier'in Işıyan Kent planlarından faydalanarak ortaya koyduğu, Brezilya'nın yeni başkenti olması için 1956 ile 1960 yılları arasında inşa edilen Brasilia kentinin yapısal ve plan altlığı da benzer bir yaklaşımın uygulanma şansı bulabilmiş bir örneği olarak görülebilir (Şekil 3.10).

Dünya savaşlarının kentler üzerindeki etkisi daha önce yaşanan tüm savaşlara kıyasla daha yıkıcı olmuş olsa da 1. Dünya Savaşı sonrası yaratılan planlama dinamikleriyle birlikte hasar gören kentlerin yeniden yapılanmasına dair tartışmalar yapılmaya ve uygulamaları gerçekleştirmeye daha hızlı bir şekilde başlanmıştır. Aynı zamanda, bu tartışmaların etkisiyle 2. Dünya Savaşı sonrasında ise, özellikle de CIAM toplantıları ve Londra kentinin yeniden yapılanması üzerine yapılan konferanslar ve önerilen yeni düzenlemeler ile birlikte kentsel tasarım disiplini bağımsız bir disiplin olma yolunda önemli yol kat etmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrası birkaç ay arayla gerçekleştirilen Yalta Konferansı ve Potzdam Konferansı, ve bu konferanslarda ülke sınırları üzerine alınan kararlar savaş sonrasında oluşacak, bir kısmı günümüze değin süren travmaların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, günümüzde kentlerin ve ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinde başat belirleyicilerden olan sanayi faaliyetleri ve bu faaliyetlere yönelik altyapı ihtiyacının belirginleşmesi gibi unsurlar da o dönemlerde ön plana çıkmış, bugünün metropollerinin başta ulaşım altyapısı olmak üzere pek çok altyapı ağının ilk adımları atılmıştır.

20. yüzyıl ortalarından itibaren dünyanın iki kutuplu düzene doğru evrildiği süreçte ise, kentlere ve kentsel mekânlara birtakım manifestolar doğrultusunda müdahaleler gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda ele alınan mekânsal genişleme çalışmaları da bu dönemlerde ortaya atılmış ve kentsel mekân üzerindeki etkileri zamanla görülmeye başlanmıştır. 1930'larda Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin'in beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda kırsal alanlardan kente yönelen göçler sonucunda

kent nüfusunda yüzde 60 oranında bir artış yaşayarak kendinden söz ettiren Moskova ve çevre yapılanmasının yerini 2. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yerle bir olan kentleri için de modern ve yoğun kent yapılanması örneklerini barındıran Amerikan kentleri almıştır.

Şekil 3.11 : Robert Moses'ın görevde bulunduğu 1934-1964 yılları arasında New York kenti Park Departmanı park ve otoban projeleri (NY Department of Parks).

Amerikan kentlerinde öne çıkan New York özelinde, neredeyse bir yüzyıl sonra Baron Haussmann'ın Paris'te gerçekleştirdiği etkiye benzer bir etki yarattığı söylenerek

onunla benzerlikler kurulan ve aralarında sıklıkla karşılaştırma yapılan kamu yöneticisi Robert Moses'ın planları üzerinden tartışılan yeni tür yoğunlaşma ve yükselmenin ise ne o dönemde, ne de günümüzde Avrupa'da karşılığını bulduğu söylemek mümkün değildir. Uzun bir süre boyunca New York kentinin planlama departmanlarında neredeyse tek karar vericisi olan Moses 1946 yılından itibaren New York'ta Le Corbusier'in park etrafında kuleler yerleştirerek oluşturduğu yüksek bloklu yaklaşımlarını esas alan, yeni, yüksek katlı ve yüksek yoğunluklu apartmanların yapılmasını sağlayarak zeminde yeşil alanlar ve rekreatif kullanım alanlarını arttırmış, günümüzde de kentte aktif olarak kullanılan otoyol altyapısını kurmuştur (Şekil 3.11). Bu dönemde ortaya çıkmaya başlayan dünyanın iki karşıt kutbunun metropol kentlerinin yapılanmasında belirli aralıklarla, düğün pastasını andıracak şekilde yapısal geri çekilmelerle katman katman gökyüzüne doğru uzayan yüksek yapıları kentlerinin nirengi noktalarında konumlanması ise farklı dünya görüşlerine sahip olsalar da kentsel gelişim modeli yaklaşımlarında benzerlikleri göstermektedir.

20. yüzyılın son çeyreğine girilirken ise özellikle dünya savaşları sonrası modernist olarak değerlendirilebilecek kent yapılanmalarına karşıt yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Her ne kadar toplu taşıma kullanımı ve otomobil fiyatlarının üretim sistemlerindeki değişimler sonucunda toplumun büyük kısmı tarafından rahatlıkla karşılanabilir seviyelere gelmesi bir anlamda banliyöleşmenin daha rahat şekilde ortaya konulabileceğini düşündürmüş olsa da kontrolsüz genişleyebilen kentsel alanların ortaya çıkması, kentsel kimliklerde yol açtığı erozyon, sürdürülebilir ulaşım sistemleri açısından sorunlar, meydanlar ve diğer toplanma alanlarının kullanımındaki azalmanın etkisiyle kent kullanıcılarının sosyalleşme ve toplumun bir parçası olduklarını hissetme gibi ihtiyaçlarını karşılayabilir mekânların yetersizlik yaklaşımın sorgulanmasına sebep olmuştur. Jane Jacobs da oluşan bu yeni kent sistemlerinde yoğunluğun, karma kullanımın ve farklı sektörlerin ortadan kalktığını vurgulamıştır (Jacobs, 1961). Bu noktada, Charles Jencks kentler üzerindeki egemen ve belirleyici modernist kent planlama yaklaşımının sonunun 1972 yılında, Minoru Yamasaki tarafından tasarlandıktan sonra pek çok ödül almasına karşın gerçek anlamda kent kullanıcılarının başta sosyal ve kültürel gereksinimleri olmak üzere yaşam alanlarının iyileştirilmesine karşılık veremeyerek ve hızlı bir şekilde köhneleşerek kent için bir suç yuvasına dönüştüğünü belirttiği Pruitt-Igoe yerleşkesinin ulusal televizyonların canlı yayını sırasında yıkımı ile geldiğini söylemiştir (Jencks, 1984) (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 : Pruitt-Igoe yerleşkesinin yıkım anı (URL-34).

Lewis Mumford tarafından da 'kent karşıtı' olarak tanımlanan savaş sonrası kent yaklaşımlarına itirazlar ise yürünebilir kent merkezlerini ve rahat erişilebilir kamusal alanları odağa alan yeni bir kent planlama anlayışı olan 'yeni şehircilik' akımı ile ortaya konulmuştur. Günümüzde farklı coğrafyalardaki kent yaklaşımlarında etkileri görülmeye devam eden bu akım hâlen sürdürülebilir mekânsal kalitelerin ortaya çıkarılması adına pek çok uluslararası kurum ve kuruluş tarafından geliştirilen kriterlere altlık olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın ilk bölümünde ortaya konulan çalışmalar ve bu çalışmalar üzerinden gerçekleştirilen tartışmalar da aynı şekilde, günümüz yaklaşımları için de altlık teşkil etmektedir. İzleyen dönemlerde Kenzo Tange, Cedric Price, Yona Friedman, Archigram, Superstudio, vb. mimar, kent plancı ve çeşitli disiplinlerden oluşan gruplar tarafından kente dair üretilen ütopyaların da daha rahat şekilde ortaya konulmasını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Pek çok gelişmenin yanı sıra, iletişim ve teknolojik değişimlerin etkili olduğu 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan dönem Foucault tarafından 'mekânın çağı' olarak tanımlanmıştır (Foucault, 2008). Her ne kadar Friedman ve Price gibi mimarların çığır açan çalışmalarının salt ütopya olarak değerlendirilebildiği görülse de uygulanan örnekler bize kentsel mekânlarda mekânın sadece kavramsal boyutuyla değil, birbirleri ile ilişkileri üzerinden kentleri tarifleyen alanlar olarak da öne çıktığını göstermektedir. Foucault'ya göre bu ilişkilenme önceki dönemde iktidarın toplum üzerinde denetimini sağlayan kentsel mekânlar aracılığıyla gerçekleşen bir 'büyük kapatılma'nın zoraki sınırlarına isyanın, onu ortadan kaldırmanın sonucudur. Mekânın çağı anlatımıyla Foucault hem bu dizime, hem de müze, sinema, tiyatro, kütüphane, tatil köyü, havaalanı gibi heterotopik olarak nitelendirilebilecek mekânların çoğalmasına ve kullanımının yaygınlaşmasına atıf yapmaktadır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte, 20. yüzyıl aynı zamanda Orta Doğu olarak tariflenen bölgedeki zengin enerji kaynaklarının farkına varıldığı zaman dilimidir. Bu erişimin etkisi, bölgedeki petrol ve gaz yönünden zengin olan ülkelerin de 2. Dünya Savaşı sonrasında kentlerde görülen dönüşümlere katılmaya çalışmaları şeklinde olmuştur.

Modern dünya düzenine entegre olmak adına kent sistemleri üzerine çalışmalar yapan ülkelere en iyi örneklerden birinin, özellikle 1950 ile 1979 yılları arası düşünüldüğünde şahlık dönemi İran'ı olduğu söylenebilir. Savaşlar ve Sovyetler Birliği ile Birleşik Krallık'ın İran'a yönelik işgali sonrasında petrol fiyatlarında yaşanan yükselme ile birlikte ülkede neredeyse bir yapılaşma çılgınlığı yaşanmış ve yeni yapı üretimi ciddi oranda artmıştır. Savaşın etkisiyle sanayi faaliyetlerinin ve diğer sektörlerin eski düzenlerine dönebilmesinin zaman alacak olması sebebiyle bu gelir şahlık rejiminin o dönem iyi bir destekçisi olan ABD ve küresel sermayenin yönlendirmesi ile, Fransa ve İtalya başta olmak üzere İran dışında eğitim almış pek çok mimarın rol aldığı mimarlık ve kent planlama çalışmalarına harcanmış, 1963 yılında ortaya konulan 3. kalkınma planı ve 1968 yılında açıklanan 4. kalkınma planları ile özellikle 1973 yılı sonrasında Tahran, Kum, Meşhed, İsfahan gibi kentlere yönelik yeni kent planlarında ve büyük ölçekli kamu yapılarında modern örneklerin ortaya çıkması sağlanmıştır. Bu planlar ve yeni kent alanları ile birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası yaklaşık yüzde 60'lık bir bölümü kırsal alanlarda yaşayan İran halkının kentlere göç etmesi hedeflenmiş ve büyük ölçüde başarılı olunmuştur. 1979'da sona eren şahlık dönemi sonrası ise bu yönde atılan adımlar devam ettirilmemiştir.

Bununla birlikte, 20. yüzyılın son döneminde körfez ülkelerinin küresel siyasal iklime entegrasyonları da hızlanmıştır. Halihazırda petrol ve gaz üretimleri sebebiyle fazla miktarda sermaye birikimini kontrol eden Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri gibi körfez ülkeleri farklı nedenlerden ötürü kentlerine ve kentsel sistematiklerine müdahalelerde bulunmuştur. İlk etapta Birleşik Arap Emirlikleri'ni akla getiren Abu Dabi ve Dubai örnekleri ile birlikte, turist sayısını da arttırmak adına planlanan uluslararası ilgi çekmeye yönelik hamlelerin yanı sıra, Doha'da Katar Devleti'nin sanat ve kültür mekânları üzerinden yapılandırdığı liberal bakış açısı ve politikaları bu yönde atılmış adımlara örnek olarak değerlendirilebilir. Dünyanın farklı bölgelerinden büyük oranda üst gelir mensubu bir zümreye hitap edildiği için tüm bu politikalar ile ilgi çekilmeye çalışılan yerin de büyük kısmı liberal bir yönetime sahip olan ülkelerden gelecek olan yatırımcıların ve ailelerinin gereksinimlerini karşılıyor olması gerekir. Bu anlamda, körfez ülkelerinin günlük yaşam alışkanlıkları için oldukça büyük farklılıklar içeren pek çok unsura yer verilmesi gereken bu alanların genellikle ülkenin yönetsel sistematiği dışarısında bırakılan özel alanlarda, özel hukuki ve kullanım şartlarına sahip olacak şekilde oluşturulduğu görülebilir.

Kent yapılanmaları üzerine çalışmalar yapan Keller Easterling serbest bölge yaklaşımı ile ortaya konulan bu alanların mevcut sistematikten ayrı, idari erkin denetiminde fakat dünya serbest bölgeleri ve yönetim yaklaşımları ile ilişkili şekilde bir geçişi de barındıracak şekilde oluşturulduğuna değinmektedir (Easterling, 2014). Bir noktada 'yer'den kopartılan (bir bakışa göre de 'özgürleştirilen') bu yaklaşım doğrultusunda oluşturulan bu bölgeler ile küresel ölçekte kentler arasındaki etkileşim ve ilişkiler, toplumsal süreçlerin de etkisiyle değişim hızı artan kullanıcı gereksinimleri karşısında kent mekânların dönüşmesini de sağlamaktadır. Yer ile yaşanan kopuş neticesinde, Easterling'in serbest bölgeler olarak tanımladığı alanlardaki dönüşümlerin, ortaya atılan fikirlerin ve kentsel yapılanmaların (Doha Üniversiteler Bölgesi, Masdar kenti, yapay adalar, vb.) geleneksel kentlerle kurduğu ilişki ve mevcut, tükenmiş, günümüz küresel ihtiyaçlarına çoğu zaman karşılık vermekte zorlanan kent yapılanmalarına etkisi de tartışılır duruma gelmektedir.

Günümüz küresel kent sistematiğine eklemlenmenin etkisi Orta Doğu kentleri üzerinden ele alındığında, Turgut Cansever'in İslam kenti ve mimarisini anlatırken değindiği 'değişim sürecini görmezden gelme eleştirisinin modern çağın yanılgısı olduğu' söylemi (Cansever, 1997) bugün farklı şekillerde gelişen İslam kentlerinde kimi zaman birtakım zorlamalarla korunan veya sınırlanan bölgelerin bu dönüşüme vereceği tepki neticesinde de yeniden ele alınabilir. Neredeyse dört yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalmış olsa da 19. yüzyılda başlayıp 20. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Arap ülkelerindeki sömürgeleşme süreci boyunca yapılan eksik değerlendirmelere değinen André Raymond'un Osmanlı döneminde Arap kentlerinde yaşanan dönüşüm süreçleri üzerine yaptığı araştırmalar da Cansever'in görünüşüne destek olur niteliktedir. Raymond, sömürge dönemlerinde ve sonrasında bağımsızlığın kazanıldığı süreçlerde de çağı yakalamak gerekçesi ile 'batılılaşma' olarak görülen pek çok müdahalenin ve özellikle de Arap Yarımadası'nda 'kent patlaması' olarak değerlendirdiği etkinin eski kent merkezi dokularına zarar verdiğini ve bir noktadan sonra da artık geri dönülmesi zor olacak bir etki yapacağını belirtmiştir (Raymond, 2018). Ek olarak, bugün entegre olunmaya çalışılan ekonomik alanın o dönemde boyutları itibariyle Osmanlı İmparatorluğu tarafından tek başına yaratılabildiği düşünüldüğünde, dönemin ticaret altyapısının özgün mimarileri ile hanlar ve kervansaraylar başta olmak üzere nasıl entegre bir ağ ile oluşturulduğu ve 19. yüzyıldaki ayrışmalara değin bu büyük ekonomik pazarın Arap kentleri de kendine

entegre edecek altyapıyı sağlayarak Avrupa'dan Asya'ya uzanan büyük bir ticaret bölgesi haline geldiği görülebilir. Bu şekilde günümüz Orta Doğu'sunun serbest bölge mantığında kurulan kentlerinin Osmanlı döneminde güçlü bir ilişkiler ağına sahip olduğu da değerlendirilebilir. Aynı zamanda tüm bu entegrasyonun sadece ticari ilişkiler üzerinden ele almak da yanıltıcı olacaktır. Günümüzde de etkisini yitirmemiş olan dinî ritüeller de ilişkiler ağının güçlendirilmesi açısından ihmal edilmemelidir. Bu doğrultuda, benzer dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu toprakların ağ altyapısında hac faaliyetlerini atlamamak gerekir. Bununla birlikte, hac faaliyetleri günümüzde de yoğun kullanılan, ulaşın ve erişim açısından büyük ölçüde altyapı ve yenilenme ihtiyacını beraberinde getiren faaliyetlerdir.

21. yüzyılın başı ise bugünden bakıldığında bir önceki yüzyıl sonundan itibaren ortaya çıkan dönüşüm işaretleri ile birlikte Uzak Doğu kentlerinin küresel düzende öne çıktığı yıllar olarak gözlemlenebilir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1898 yılında bölgedeki 235 adayla birlikte Birleşik Krallık'a kiraladığı Hong Kong'un 1997 yılında Çin'e iade edilmesi tüm dünyanın ilgisinin bu bölgeye kaymasını kolaylaştırmış, Çin'in yanı sıra Singapur, Endonezya, Malezya gibi Uzak Doğu ülkeleri yeni mimarlık ve kentsel tasarım projeleri ile anılmaya başlayarak 20. yüzyıl sonlarında Arap Emirlikleri'nin başı çektiği güncel mimarlık işleri iştahına ortak olmuştur. Bu bölgede Hong Kong ve Çin tarafından benimsenen 'tek ülke, iki sistem' idari yaklaşımı başta olmak üzere, 21. yüzyılda kendinden söz ettireceği düşünülen kentlerin Easterling'in 'serbest bölge' yaklaşımı ile örtüşen bir şekilde yapılandırıldığı görülebilir. Bu düzen pek çok anlamda sınırların muğlaklaşmasını ve özellikle deneysel olarak da tanımlanabilecek farklı yaklaşımların hızlı bir şekilde uygulamaya konulabilmesini de beraberinde getirmiştir. Steven Holl 2008 yılında The New York Times Magazine'de yayımlanan makale için verdiği demeçte "Uzak Doğu'da yaptığı yapıları ABD'nde yapabilmesinin asla mümkün olamayacağını, Çin'de her şeyin yeni görünmesini istedikleri için çoğu zaman pek sorgulamadan farklı bir şeyler denemelerine izin verildiğini" belirtmiştir (Ouroussoff, 2008). Daha ziyade kamusal yapılar üzerinden kendini gösteren değişim bu bölgelere yoğun göçlerin olmasına, yeni kentlerin oluşturulmasına, barınma biçimlerinde, alışkanlıklarında ve kentsel kullanım alanlarında ciddi dönüşümlerin yaşanmasına da yol açmıştır. Yönetimler her ne kadar hava kirliliği başta olmak üzere sayıları giderek artan çevresel sorunla başa çıkmakta zorlansa da, ileride Avrupa'daki Blue Banana Zone veya Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgeyi içine alacak

şekilde Orta Doğu'da yer alan Bereketli Hilal Bölgesi tanımlamasının bir benzerinin bu bölge için de üretilebileceği dönemler hedeflenmektedir.

Günümüzde kültürel ve dinî ritüeller, veya endüstriyel ağırlıklı olarak oluşturulan ekonomi temelli rotalara, yerel ve uluslararası turizm rotaları veya popüler kullanımla turistik destinasyonlar, ve özellikle de kıtalararası uçuşların daha fazla insan tarafından erişilebilecek seviyelere gelmesiyle birlikte büyük toplumsal organizasyonlar eklenmiştir. Uluslararası futbol şampiyonaları, olimpiyatlar, kıtalardaki spor organizasyonları, Expo uluslararası fuarları, vb. faaliyetler, yapmanın değil, günümüzde aday olmanın bile çeşitli donanımlara sahip olmayı gerektirdiği organizasyonlar olmaları sebebiyle bugünün kent yapılanmaları için yeni perspektifler sunmak üzere değerlendirilmekte, bu durum ve sosyo-kültürel etkisi kimi zaman çatışmalara da yol açmaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri Haziran 2017'den Ocak 2021'e değin Katar Devleti ile ilişkilerini keserek bir dizi suçlama yönelten Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Mısır ve Bahreyn gibi ülkelerin Katar'a uyguladıkları yaptırımları sonlandırmak için sundukları istekler arasında pek çok siyasi yaptırımın yanı sıra 2022 yılında Katar'da yapılması planlanan Futbol Dünya Kupası organizasyonunun iptal edilmesi de yer almıştır. Bu kapsamda, Easterling'in değindiği 'serbest bölge'ler aracılığıyla küresel kent sistematiği ile entegre olma durumunun bir adım daha ileri götürüldüğü söylenebilir. Easterling'in 'altyapı mekânı' olarak tanımladığı bu birliktelik ve organizasyon ağı, günümüz kentlerinin bir altyapı sistematiği ile işlerlik kazanmasını sağladığını göstermektedir. Bu noktada, bir bakımdan serbest bölgeler olarak tanımlanabilecek alanlar da bu altyapı sistemleri üzerinden birbirleri ile etkileşime girmektedir. Altyapı mekânlarının en hızlı üretilebileceği ve kentin dönüşüm sürecinde daha önce hiç planlanmayan bir etki yapabileceği süreçler de şüphesiz ki bir ateşleyici görevi gören küresel organizasyon altlıkları ile birlikte rahatlıkla oluşturulabilmektedir.

Tüm bu geliştirici olarak değerlendirilebilecek argümanların yanı sıra, altyapı mekânını ortaya çıkaran, Easterling'in devletdışı olarak tanımladığı, güç ve altyapı mekânının ürettiği sosyolojik etki de yadsınamaz. Şikago Okulu mensubu Robert E. Park ve Ernest W. Burgess'in neredeyse yüzyıl önce yazmış olsalar da günümüz kent araştırmalarında değinilmeyi fazlasıyla hak eden çalışmaları, Charles H. Cooley'e ait yaklaşım üzerinden belirttikleri kentteki birincil ve ikincil ilişkiler sistematiğinin günümüz kent organizasyonları için hâlen geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Park ve

Burgess kentlerin büyümesi ile bireylerin toplumla kurdukları doğrudan ve yüz yüze ilişkilerin zayıfladığını, bu durumun da birincil ilişkilerin yerini dolaylı olarak kurulan ikincil ilişkilerin almasını sağladığını savunmuştur (Park ve Burgess, 1925).

Buna ek olarak, dolaylı kurulan ikincil ilişkiler ağının getirdiği yabancılaşmanın ve toplumsal değerlerin yitiminin henüz daha tam anlamıyla kendini hissettirmediği söylenebilecek olsa da günümüz toplumlarında olumsuz örnekler de ortaya çıkabilmektedir. Bu durum kentsel mekânın tarifleyicisi olarak görülen altyapı bütünlüğünün bir ölçüde olumsuz olarak değerlendirilebilmesini de beraberinde getirebilir. Bu doğrultuda, son yıllarda dünyanın farklı bölgelerinde, farklı kültürel altlıklara sahip kentlerde sık görülmeye başlanan bir örnekle, kalabalıkları barındıran toplanma alanlarında sosyal amaçlar doğrultusunda bulunan kent kullanıcılarının üzerine sürülen araçlar ile düzenlenen saldırılar gibi eylemlere sahne olan günümüz terörize dünyasının kentsel mekân kurgusuna, kullanımına, kent yapılanmalarına ve sınırlarına etkilerinin yakın gelecekte farklı şekillerde ortaya çıkması da beklenebilir.

3.3 Kentsel Mekânın Temel Aktörleri

Savunma ve korunma yaklaşımlarının ön plana çıktığı anlatılar ile ifade edilen antik dönem kentleri için pek çok açıdan büyük bir kentsel mekân değerlendirmesi yapılabilir. Bu kentlerin gerçek ve rijit sınırları ise özellikle savaş durumlarında tam olarak ortaya çıkmıştır. Korunaklılıkları değişmemekle birlikte, soylu ve yönetici sınıflarını barındıran idari merkez olmaları ve çevresi ile etkileşimleri neticesinde dönemlerinin çekim merkezleri olduklarını ifade etmek de yanlış olmayacaktır.

Antik Yunan kentinin oluşum süreci çevresi ile birlikte okunduğunda sıkça dile getirilen, basit olarak merkezde birleşen bir köyler birliği olarak ele alınabilecek ve öncü bir medenileşme adımı olarak görülebilecek sinoesizm kavramı ise köy ve kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinin bir başkent etrafında birleşmesine atıf yapmakta, sonrasında ise medeniyet ve modernleşme süreçlerine doğru evrilmektedir. Lefebvre Antik Yunan kentini değerlendirirken kentin bir araya gelme şeklinin bir demokrasi altlığı oluşturduğunu belirtse de sahip olduğu hiyerarşik sistemine yaptığı eleştiride Marx'ın bu süreci anlatırken kullandığı 'özgürlüksüzlüğün demokrasisi' tanımına da atıf yapmıştır (Pashukanis, 2001; Lefebvre, 2016).

Pier Vittorio Aureli de Antik Yunan kentinin sahip olduğu kurallara (yun. nomos) atıf yaparak, sınır olarak tanımladığı bu kural sistematiğini Antik Roma kentinde kanunlar ile yapılandırılan kent dinamiği ile karşılaştırmış, Antik Roma Kenti'nin (lat. urbs) Antik Yunan Kenti'ne (yun. polis) göre daha kapsayıcı olduğunu belirtmiştir. Bu değerlendirmenin ortaya çıkışında yapılanmaları doğrultusunda Yunan kentinin kente gelen yabancıları politik süreçlerden tümüyle dışlayan bir kurallar sistemine sahip olmasına karşın Roma kentinde yabancılara da politik hayata katılma şansı verilmesi önemli rol oynamıştır (Aureli, 2011).

Ortaçağ kentinde ise kentsel mekânın gelişiminin ticaret sistemleri ile kuvvetli bir bağa sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde Almanya'da kaçak kölelerin bir yıl boyunca kentlerin havasını solumayı başarmaları durumunda özgürleştirilmelerine değinen "kent havası özgürleştirir" (alm. Stadtluft macht frei) deyimi, aynı zamanda benzer durumdaki zanaatkarlar için ürünlerini satabilecekleri alanların kent içinde var olmasını şart koşmasıyla Ortaçağ kentlerinin sosyo-ekonomik anlamda toplumsal olarak buluşturucu ve birleştirici özelliğinin ön plana çıkmakta olduğuna bir atıf olarak ele alınabilir. Ticaretin, devamında da endüstriyel ağların belirginleşmeye başlaması ve sonrasında sanayi kentleri olarak öne çıkacak alanlara uzanan süreç ve kentsel mekân üzerindeki etkisi Ortaçağ'dan itibaren günümüz kent yapılanmalarına değin belirgin bir şekilde takip edilebilir izler vermektedir.

Bu bağlamda, İlk Çağ ve Ortaçağ kentlerinde yönetici zümrenin baskın ve egemen aktör olduğu, arsa sahipleri ile ilişkileri yönlendirdiği söylenebilir.

16. ve 17. yüzyıllar boyunca ise Avrupa'da sayısız kez meydana gelen yönetime başkaldırı girişimleri sosyal ve siyasal yapının değişiminde belirleyici olmuştur. Feodal yönetim yapılanmalarının ve kilisenin gücünü yitirmesi ile birlikte İngiltere başta olmak üzere Avrupa'da iktidarın kaynağı olarak gösterilen tanrının yerini birey odaklı bakış açıları almış, aydınlanma felsefesinin etkisiyle de 17. yüzyıl boyunca yeni bir siyaset felsefesi inşa edilmiştir. Bu dönemde keşifler, sanayileşme ve merkantilist olarak değerlendirilen ticari kapitalizm ile birlikte yaşanan dönüşümler, kentlerde sosyal ve kamusal kullanım alanlarında ortaya çıkan yeni yapı tipleri (tiyatrolar, konser salonları, yönetim yapıları, kütüphaneler, kışlalar, vb.) izleyen dönemlerde de gelişim süreçlerinin altlıkları olmuştur.

19. ve 20. yüzyıllarda kentlerin gelişim süreçleri boyunca gerçekleşen dönüşümlerde ise insanın net olarak belirleyici olduğunu ve ağır bastığını iddia eden antroposen görüşünün etkilerini politik süreçler ve kentlerin gelişimi ile ilişkilendirmek mümkündür. Dönemsel olarak bir başlangıç tarihi üzerinde uzlaşılmamış olsa da 18. yüzyıl ortasından sanayi devriminin başlangıcına kadar götürülen süreç Eugene F. Stoermer tarafından antroposen tanımıyla ortaya konulmuş, sonrasında ise Paul Crutzen tarafından literatüre sokulmuştur. İnsan çağı anlamındaki antroposen (Yunanca insan anlamındaki anthropo- ve çağ anlamındaki -cene) kavramı, insanın doğada sonucunu bilmeden yol açtığı tahribatı tanımlamak için kullanılmıştır. Jeolojik sonuçları üzerinde tartışmalar devam etse de, bu bağlamda insanın kent ve kentsel yaşam üzerindeki etkisinin benzer dönemlerde aynı şekilde artış gösterdiği söylenebilir. Anthony Leeds'in kırsalı kentin bir uzantısı gören kent yorumu düşünüldüğünde, günümüzde kentlerin ve metropollerin çevrelerini sürekli şekilde yutarak ve varsa oralardaki düzeni kendi işleyişlerine entegre olmaya zorlayarak kendilerine yeni uzantılar oluşturduğu görülebilir. Süregiden bu kentsel evrimde insan ve insan gücünün varlığı antroposen kavramı üzerinden ele alınabilir ve bu durum tarihsel olarak kanun koyucuların kente yön vermelerinin ileri bir adımı olarak değerlendirilebilir. Bu doğrultuda, başkaldıran, kırsalın ve kentselin bağlanması veya ayrışmasının tanımlanabilmesi için sıklıkla etkin rol oynayan kullanıcının ve kentlinin kent üzerinde etkili bir aktör olarak belirdiği sürecin okuması kapsamında günümüze değin yaşanan süreçlerde kentlerin gelişimi ile medeniyetin gelişimini bir tutmak pek çok açıdan doğru olacaktır.

Roland Barthes'ın modern saflık olarak nitelendirdiği 'egemenden sanki tanrısal bir tekliğe sahipmiş gibi bahsedilmesi' durumuna karşın kentlerdeki egemen odaklı ilişkiler ağı göz ardı edilemez (Barthes, 2008). Foucault da benzer şekilde, iktidarın ilişkiler ağı üzerinden ortaya konulduğunu söyleyerek bu ağın karmaşık yapısına atıf yapmıştır (Foucault, 2005). Kentlerin oluşumunda ve gelişiminde etkili olan ilişkiler ağı tarih boyunca egemen güç tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Wolfgang Braunfels kentleşme tarihi üzerine yaptığı çalışmalarda, kentlerin gelişim süreçlerini kent yönetimlerinin birer yansıması olarak görür ve yöneticilerin direkt olarak kentsel form üzerinde etkili olduklarını savunur (Braunfels, 1988). Bu tanım özellikle Avrupa monarşilerinde sistematik bir şekilde karşılık bulmaktadır. Bu amaçla kullanılan yöntemlerin başında, kenti zamanın bir ürünü, birikimi, güç ve kültürünün

en üst seviyedeki bir yoğunluk noktası olarak gören Lewis Mumford'ın ve A.E.J. Morris'in de değindiği, özel kent parçalarına veya konulara odaklanarak güçlendirilmiş anlatılar vasıtasıyla kentsel alanların kimlik kazanmaları ve toplumsal bellekte yer etmeleri gelmektedir (Morris, 1974; Mumford, 1940). Toplumsal bellekte yer eden unsurların bir depo bellekte toplanarak insanların kenti ne şekilde okuduklarına etki ettiğini söyleyen Walter Benjamin kenti anlamada gözlemin yerine istek, arzu ve fantezilerin anlatının oluşumuna etki ettiğini belirtmiştir (Benjamin, 2000). Bu şekilde anlatının gerçekliği onun ikna ediciliğine endekslenerek anlatıların ve anlatıcı konumundaki karar verme mekanizmalarının kente dolaylı etki etmesi de gerçekleşmiştir. Anlatı üzerinden sürekliliğini sağlanabilecek olan spekülasyonlar ve bu doğrultuda geliştirilebilecek manipüle etme eylemi kapsamında da girişimcilerin ve sermaye sahibi yatırımcıların aktör olarak ele alınması mümkün olacaktır.

Bununla birlikte, karar vericilerin kent üzerindeki güçlü etkileri karşıt görüşlerin oluşmasına da sebebiyet vermiştir. Charles Fourier'in 'phalanstery' oluşumunun kentte ve kentsel gelişim süreçleri üzerindeki devlet otoritesine karşı ortaya konulmuş ütopik sosyal birliktelik ve yaşam formlarının önde gelenlerinden biri olduğu söylenebilir. Phalanstery Fourier tarafından belirli bir ortak amacı gerçekleştirmek için çalışan yaklaşık 1.500 kişiden oluşan, kendi kendine yetebilen mikrokozmik bir sosyal yapı olarak tanımlanmaktadır (Fourier ve Brisbane, 1850).

Mimarlık ile de ilişkilendirilen ve mimarlığın gündelik hayatın her noktasına etki edebileceği savunan bakış açısı sosyal teori üzerine yapılandırılacak ardılı teoriler üzerinde de etkili olmuştur. Bu kapsamda ortaya çıkan 'phalanstère' yapısını ise Fourier kentsel ve kırsal entegrasyonu aynı anda başarmış yapı olarak tanımlamıştır (Şekil 3.13). Bu yapı grupları özü itibariyle 'kendi kendine yetebilen yapılar' olarak tanımlanabilir. Kullanım ilişkileri karşılığında ortaya çıkan iş bölümünü mekânsal düzene de yansıması bu yapıların farklı aktivite alanlarına ait üç bölümden oluşacak şekilde ele alınmasını sağlamaktadır. Bu bölümler; sakinlik içeren aktivitelerin yapılacağı (yemek salonu, kütüphane, çalışma salonu, vb.) bir merkez alan ve onunla bağlantılı olan gürültülü servis işlevlerinin yerine getirildiği (marangoz, vb.) alanlar, ki bu alanlar gürültülü olması sebebiyle çocuk oyun alanlarını da içermektedir, ve ziyaretçilerin ağırlanacağı, konaklayabileceği ve toplantıların düzenlenebileceği bir diğer alandır. Le Corbusier'in Marsilya'da bulunan Unité d'Habitation veya benzer içerik ve işleyişe sahip yapılar da mimarın kentte karar alma ve yönlendirme

noktasında belirgin bir aktör olarak ortaya çıktığı bu yaklaşımlara örnek olarak gösterilebilir. Yapı örneğinde olduğu gibi, Fourier'in üst ölçekte ele aldığı anti-devlet mekanizmaları ve sosyal örgütlenmelerle birlikte ortak çıkar ve ortak amaç için oluşturulan kent yönetim ağına karşın bugünün kentlerine yön verme eylemlerinin daha farklı unsurları kontrol altına alarak gerçekleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Şekil 3.13 : 19. Yüzyılda Charles-François Daubigny tarafından resmedilen phalanstère (URL-27).

Pek çok açıdan ufuk açıcı yaklaşımlar sergileyen Fourier'in bir anlamda 'ütopik sosyalizm' olarak nitelendirilen anti-devlet mekanizmaları tanımının günümüz sistemine gelinceye değin yönetim organizasyonlarında serbest ekonomi mantığında ele alınışı için ise 'görünmez el' yaklaşımından bahsetmek gerekir. 18. yüzyılda yaptığı çalışmalar ile modern ekonominin temellerini atmış olan Adam Smith, karmaşık ve denetimden uzak izlenimi verse de serbest piyasa ekonomisinin aslında bir görünmez el tarafından sürekli olarak dengelendiğinden bahseder. Bu görünmez eli ortaya çıkaran aynı zamanda üretim ve tüketim dengesini de kurmakta olan piyasa

ilişkileridir. Smith bu noktada yönetim müdahalesini dışlayan yaklaşımında yönetim mekanizmalarının ulusal sınırların muhafaza edilmesi, hukukun üstünlüğünün korunması ve kamusal süreçlere katılımın dengeli şekilde sağlanması gerekliliği üzerinde durmuştur (Smith, 2011). Bir kural koyucu olarak da ele alınabilecek yönetim anlayışının muğlak sınırları yönetim ve egemenlik kavramları açısından her an için farklı yorumların ortaya çıkabilmesine de olanak sağlamaktadır.

Bu noktada, belirleyici aktör olan kamunun hukuksal arka planı oluşturması konusunda Habermas 19. yüzyıldan itibaren kamusal alan ile yarı-kamusal, yarı-özel ve özel alanların artık ayrıştırılamayacak şekilde iç içe geçtiğini belirtmiş, ortaya çıkan siyasallaşmış toplumsal alanın da mevcut yaklaşımlarla yönetilemeyeceğini ve bu alanlar üzerinde yönetim mekanizmalarının müdahaleci tavırlar sergileyebildiğini söylemiştir (Habermas, 1997). Habermas'ın kamusal alan değerlendirmesinde olduğu gibi 'tamamlayıcı kazalar' yaklaşımı ile teknolojik gelişmelerin sorunlar ve kazalar üzerinden oluşturulduğunu söyleyen Paul Virilio da yeni kentin oluşumu ve iletişim teknolojilerinin gelişimi sürecinde kamusal alanın terk edildiğini vurgulamaktadır. Kent kullanıcılarının gerçek zamanlı olarak gerçekleşebilen ve uzaktan kontrolü mümkün kılan sistemlerle birlikte kentlerin geleneksel fiziksel mekânlarının büyük değişimlere uğrayacağını savunan Virilio, kamusalın terk edilmesinin yalnızca fiziksel sınırların ortadan kalkması ile değil, fiziksel bir konumlanmanın olmasının gerekmeyeceği yeni konumlar üzerinden de sağlanacağını söylemektedir (Virilio, 1998). Kentlerde ve kamusal sistematikte günümüz yapılanmaları düşünüldüğünde sisteme geleneksel olarak etki eden aktörlerin dönüşümünü beraberinde getiren kurumsallaşma ve farklı ölçeklerde düzenleyici küresel kuruluşların sisteme dâhil olması ile yeni paradigmaların da bu anlamda konumsuzlaştığı görülebilir.

3.4 Günümüz Kenti ve Anlatısı

Kent üzerine ufuk açıcı çalışmalar yapan Michael Sorkin yeni kenti ve kentselliği tanımlarken kentsel mekân organizasyonunda ön plana çıkan yeni güvenlik çılgınlığına atıf yaparak oluşan kentsel kurguyu 'simülasyonlar kenti' ve 'televizyon kenti' alt başlıkları ile ele almış, genel anlamda 'tema parkı' olarak nitelendirdiği yeni kentte işlevsel bir şekilde oluşturulan mesafelerin belirlediği yeni kullanımlar doğrultusunda 'yerin kaybı'nın gerçekleştiğini savunmuştur. Kente dair 'tema park' yaklaşımı ile Sorkin, kentte vadedilen sonsuz mutluluk ve güvenli kullanımın

sağlanması için dayatılan kurallar neticesinde gerçek anlamda özgür olunamayacak yeni bir 'kamusal' mantığının düzenlendiğine atıf yapmakta, kenti bu boğucu ve sinsi bir yıkım içeren çıkmazdan çıkarma çabasının aslında bir demokrasi mücadelesi olduğunu vurgulamaktadır (Sorkin, 1997).

Güvenlik çılgınlığını günümüz kentleri üzerinden inceleyen Erik Swyngedouw ise, bugünün neo-liberal kent mekanizmalarının artık kendini saklama gereği duymayan dayatmacılığı ve sınırları üzerinden gerçekleşen benzer durumu 'polic(y)ing'den 'policing'e (tür. kural koyuculuktan zapturapt altında tutuculuğa) sömürücüler arasında evrilen sosyal alan olarak değerlendirmekte ve kentin egemenler tarafından sömürülmekte olduğunu söylemektedir (Swyngedouw, 2009). Bu şekilde ortaya çıkan sistem, ilk bakışta daha demokratikmiş izlenimi vermesine karşın neo-liberal düzenin bir üst kurallar (ve dayatmalar) sistematiği ile küresel yasa koyucular tarafından düzenlendiği görülmektedir. Dolayısıyla buradaki yaklaşım özgürlük vadederken aslında hızlı bir şekilde denetim ağı oluşturma eylemine dönüşür. Keller Easterling'in günümüz kent yapılanmaları üzerinden ele aldığı altyapı mekânı da bu doğrultuda neo-liberal yaklaşımların her alanda düzen-denetim mekanizmalarını hem geliştirebilmeleri hem de kontrol altında tutabilmeleri için ihtiyaç duydukları önemli bir altlık olarak ön plana çıkar (Easterling, 2014). Bu yaklaşım kent kurgusu üzerinden ele alındığında ise Edward Soja'nın günümüz kentini sanayi üretiminin ve kapitalist toplumun işgücü ve tüketim alışkanlıklarının merkezinde yer alan bir kontrol noktası olarak tanımlaması ile ilişkilendirilebilir (Soja, 2015).

Bu kapsamda, Michel Foucault başta olmak üzere pek çok sosyolog demokrasiyi 'neyin olmaması gerektiğini ortaya koyan bir sınırlar rejimi' olarak ele almış olsa da, Swyngedouw 'polic(y)ing' sistematiğini Slavoj Žižek, Chantal Mouffe ve Jacques Rancière'in bakışı üzerinden postpolitik ve postdemokratik bir devlet kurgusu olarak tanımlamaktadır (Žižek, 2008). Diğer bir deyişle, yaygın kanaatle demokratik katılımı genişlettiği ve derinleştirdiği varsayılan neo-liberal kentsel yönetişimin bu yeni durumda, aksine, demokrasiyi dışlandığı ve oluşumunu temelden engellediği söylenebilir. Bu rejim Rancière'in "bir demokrasi skandalı" olarak tarif ettiği şekilde, eşitlik vadederken ulus-ötesi sermayenin, siyasetin, kültürel elitin ihtiyaçları ve dünya görüşleri doğrultusunda oligarşik bir yönetim ortaya çıkarmaktadır (Rancière, 1999).

Jacques Rancière bu görüşünü dünyanın 21. yüzyılın başında yaşayacağı büyük dönüşümden yalnızca üç sene önce dile getirilmiş olabilir, fakat 11 Eylül 2001

tarihinde yapılan saldırıları takip eden yıllarda ortaya çıkan durum Rancière ve Žižek'in yaklaşımlarını aratmayacak şekilde kural koyucunun / egemenin hâkimiyet alanını genişletmesine imkân sağlamıştır. Bir noktada Swyngedouw'un 'policing' eylemi birçok kez sahte ve eylemi sistematize etmeye dönük kurgusal 'polic(y)ing'lere ihtiyaç duymayacak şekilde gündelik hayatın, ve dolayısıyla mimarlığın, planlamanın, kentsel yapılanmanın, kentle ilişki kuran tüm disiplinlerin içinde yerini almıştır.

Devlet kavramının bir daha geri dönülmeyecek şekilde değiştiği 11 Eylül 2001 tarihinden önce ise Manuel Castells gibi bir kısım sosyolog, kenti anlama ve yapılandırmada özellikle 1960'larda ve 1970'lerde kent sosyolojisine egemen olan kırılgan, çoğu zaman da teorik düzeyden öteye gidemeyen tahayyüllerin yitirildiğini, 'kolektif tüketim' olarak tanımladığı, devlet eliyle üretilen ulaşım, eğitim, planlama, sağlık gibi hizmetlerin özel sektör eliyle üretilemeyeceğini ve artık bu yaklaşımların yitirildiğini savunmuştur (Castells, 1983). Kenti sosyal örgütlenme üzerinden ele alan ve kentsel alanlardaki değişimlerin sosyal değişimlere etki edeceğini söyleyen bu yaklaşım öncelikle devlet eliyle zorunlu olarak üretilen sosyal konutları odağa alarak kent kavramı tartışmış, o dönemde özellikle ABD'nde kamusal hizmet olarak üretilmiş olan sosyal konutların bir kent demek olmadığına vurgu yapmıştır. Bununla birlikte, 1970'lerin sonlarına doğru küresel olarak dillendirilen bu ve benzer eleştiriler üzerinden Türkiye'de bugün dâhil devlet üretimi sosyal konutları, üretim biçimleri, süreçleri ve yer seçimleri düşünüldüğünde ise henüz bu konunun tartışmaya dahi başlanılmadığı rahatlıkla anlaşılabilir. Bu doğrultuda, günümüzde gerçekliğin kentsel müdahaleler üzerinden kentsel ve mimari yaklaşımlara bu denli egemen olmasının postmodern melankoli halinin sonunu getirdiği de söylenebilir.

Yer sosyolojisi çalışma alanı kapsamında ele alınabilecek bu tartışmalara benzer şekilde Jacques Herzog ve Pierre de Meuron 11 Eylül 2001 saldırılarından iki yıl sonra yayımladıkları makalelerinde kentlerin ve mimarlığın bir daha çok uzun süre kopamayacağı bir 'gerçeklik' kavramı ile birdenbire yüzleştiğine vurgu yapmaktadır (Herzog ve de Meuron, 2015). Bu gerçeklik etkisinin özellikle 20. yüzyıl boyunca kimi zaman kaygısız ve savurganca, üretilen mimarlık dillerinin, yaklaşımlarının ve eylemlerinin net bir şekilde 'yer'e odaklanmasını sağlayacağını, günün dili ve üslubundan kopamayacağını belirtmektedir. 2003 yılında yaptıkları araştırmalarının ardından ise Jacques Herzog, tüm bu aynılaştırıcı yeni güvenlik kurgusu ve yeni üst kural silsilelerine karşın kentlerin jenerik mekânsal kurgular yerine yine de kendine

özgü karakterlere sahip olabileceğine atıf yapmaktadır (Herzog, 2015). Diğer taraftan, Herzog'un değindiği şekilde kentlerin kendine özgü karakterlerinin günümüz kentinde görünür hâle gelebilmeleri için bütünleştirici bir sisteme dâhil olma gereksinimi duydukları da bir gerçektir.

Bununla birlikte, kentsel yapılanmaların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tanımlamak adına Antik Çağ'dan başlayarak günümüz neo-liberal kentine varan bir inceleme yapmak doğru olacaktır. Hannah Arendt modern felsefeye dair eleştirel altlıklarını oluşturduğu süreçte Antik Yunan kenti üzerine yaptığı çalışmalarda antik kent yapılanmasını ve arkasındaki politik teoriyi analiz ederken eylem ve konuşma alanları olarak kurgulanan görünüş sahaları üzerinden kenti 'farklılıkları bir arada tutan bir parantez' şeklinde ele alarak, geleneksel olarak inanç temelinde kurgulanmış olan 'vita contemplativa'nın düşüncesinin karşısına bireyi ve bireyin etkinliklerinin tümünü içeren eylem alanı olan 'vita activa' kavramını tanımlamıştır (Arendt, 1958). Jacques Rancière de bu yaklaşım ile benzerlikler barındırabilecek şekilde kentte bir yabancının diğerine karşı argümanlarını ortaya koyabilme eyleminin gerçekleşeceği alanlar üzerinden kenti ve kamusal alanı ele almıştır (Rancière, 1999). Günümüzde farklılıkların kendini açıklıkla ifade edebilmeleri konusunda sıkıntı yaşayan, büyük ölçüde toplumun oldukça küçük bir grubunun yönlendirmesiyle şekillenen tektipleştirici kentsel ve sosyal yapılanmaları düşünüldüğünde, günümüz kentlerinin birçoğu için Arendt'in tasvirinin ilk bakışta oldukça çekici ve kapsayıcı bir altlık vadettiği söylenebilir. Yaklaşımlarında toplumsal süreçleri değerlendirirken kente, kentsel ve kamusal mekâna yoğun şekilde atıf yapan Arendt'in 'farklılıkları bir arada tutan parantez' tasviriyle Antik Yunan kenti her ne kadar içinde bir özgürlük alanı oluşturuyor gibi görünse de, yine Marx'ın 'özgürlüksüzlüğün demokrasisi' tanımı da düşünüldüğünde bu kısıtlayıcı parantezin diğer parantezlerle ilişkisi üzerinde durulması önem kazanmaktadır. Ek olarak, küresel boyutta gerçekleşen evrimi ve ortaya konan yeni üst kurallar sürekliliği ile her daim güncellenerek üretilen neo-liberal kültürün kentsel ve kamusal mekânlarının Arendt'in ifade ettiği şekliyle farklılıkların bir arada yer alması durumu ile ilişkisi de tartışılabilir.

Arendt'in Antik Yunan kenti üzerinden tanımladığı farklılıkların bireysel temelde sahip olunan farklılıklar olduğuna vurgu yapmak da gerekir. Arendt'in kentinden bugünün kentine değin bu farklılıkları oluşturan 'birey', ve bu bireylerin sayısı sistemin ancak bir üst kurallar düzeni aracılığıyla düzleştirilmesini hem gerekli kılmış,

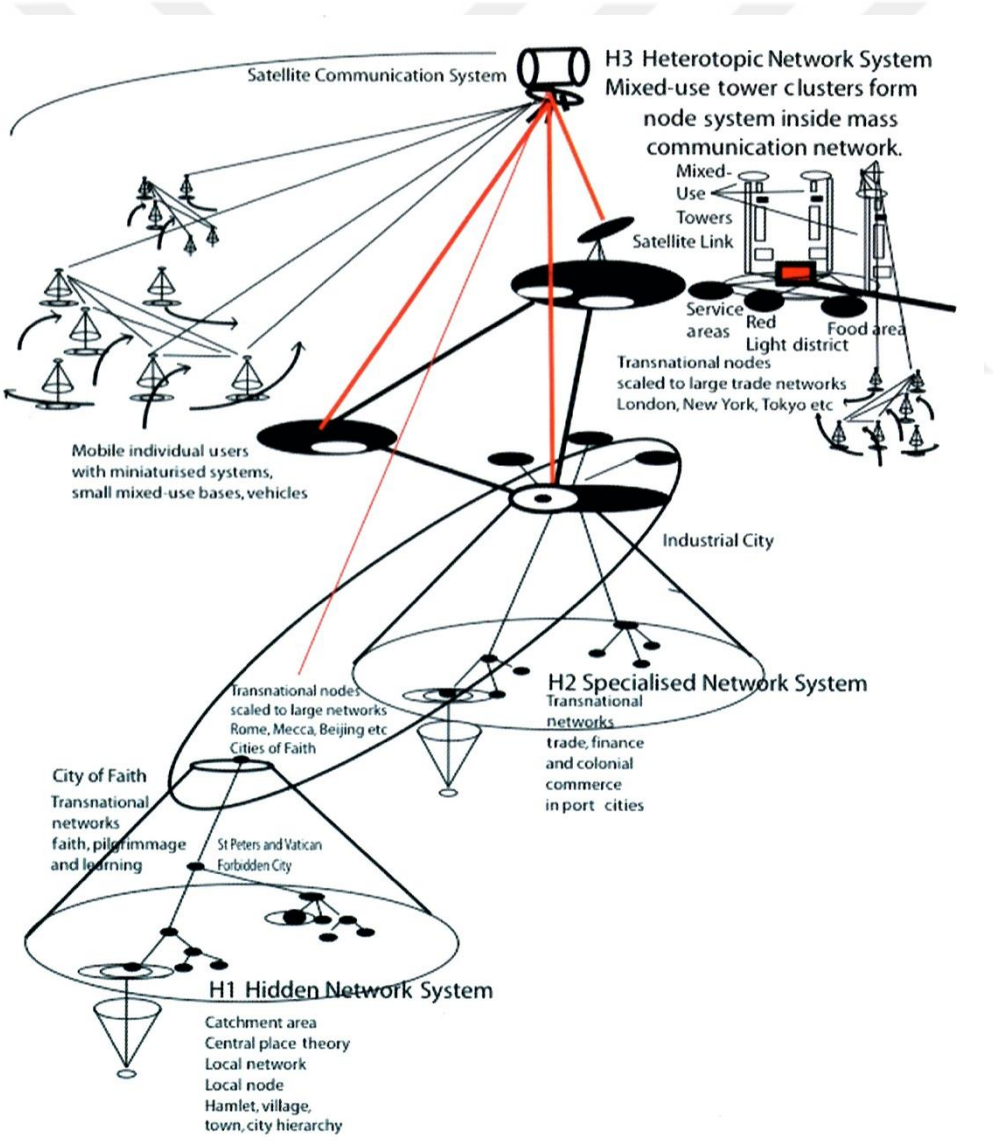
hem de büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Yine de düzleştirme olarak değerlendirilebilecek bu eylem için kamusallığa ve toplumsal kent alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada 'özgürlüksüzlüğün demokrasisi' yaklaşımı değerlendirilirken Antik Yunan kentinde kamusal alanlarda kadınlara, çocuklara, köle ve yabancılara yönelik sıkı bir şekilde uygulanan kısıtlayıcı tavır da göz ardı edilmemelidir.

Tarihsel olarak kapsayıcılığın önemini, farklı bir disipliner bakış açısıyla kentsel ve toplumsal gelişim üzerinde etkilerini ise Daron Acemoğlu ve James A. Robinson ortaya koymuştur. İlk Çağ'dan başlayarak, özellikle Ortaçağ başında toplumsal yapının ve sistematiğin Roma ve Venedik kentsel mekân kurguları üzerinden inceleyen Acemoğlu ve Robinson, sanayi devrimi sonrası dünya düzeninde toplumsal gelişimin gerçekleştirilebilmesi ve refah düzeyinin artması için toplumun her bir birey tarafından rahatlıkla erişilebilen ve sorgulanabilen, gerçek anlamda kapsayıcı olan kurumların tarafından kuşatılması gerekliliğini vurgulamıştır. Tarih boyunca özgürleştirici olma ile sömürücü/otoriter olma arasında gidiş gelişlerin (polic(y)ing ile policing arasındaki geçişler) ve özgürleştirici gibi gözüken sürecin kısıtlayıcı bir sürece evrilmesinin ise bu gelişimi ciddi olarak engelleyeceği vurgulanmıştır (Acemoğlu ve Robinson, 2012).

Kentsel ağlar ve kurguları üzerine çalışmalar yapan Lewis Mumford ise, mevcut kentin artık ancak birlikte ve eş zamanlı var olabilen etkinlikler için vazgeçilemeyen, görünmez ağlara sahip bir toplanma alanı olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Mumford, 2007). Sürecin, gidişin kendini esas hedef olarak ele alan Mumford, kenti var eden insan olarak mimar ve plancıyı ele almaktansa bu durumun olabildiğince akışkan olduğunu, toplumsal değişimler doğrultusunda kendini yenileyebilen kentlerin ortaya çıkmasının oldukça karmaşık ilişkiler ağlarının eş zamanlı ve farklı mikro-makro ölçeklerde ilişkilerinin içine dâhil ettiği sistematik bir yapılanmayla gerçekleştiğini, dolayısıyla kentsel mekânı canlı bir organizmaymış gibi değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Bu etkileşimin oluşturduğu geçiş mekânları ise kentin gelişimine yön veren mekânlar olarak öne çıkarak yapıları ve kentsel peyzajı çevresel bir durum haline getirmekte, kenti ve kentsel mekânı bir altyapı unsuru olarak ortaya koymaktadır.

Christian Norberg-Schulz da Mumford'ın toplanma yeri ve görünmez ağlar üzerinden tanımladığı kenti, fiziksel olarak mekânı bir adım daha öne çıkartarak insanların bir araya gelmesine yönelik bir 'karşılaşma yeri' ve insanları saran, aralarındaki

mesafeleri ortadan kaldıran kapsayıcı bir ‘mikrokosmos’ olarak tanımlayarak kentsel mekân kalitesini ön plana çıkarmıştır. Bu anlamda, her bir kent kullanıcısının mutluluğunu ve toplumun bütünlüğünü odağa koyarak bakıldığında Norberg-Schulz sağlıklı bir kenti; topluma ve bireylere farklı aktivite imkânları yaratan, toplumsal beklentilere ve ihtiyaçlara göre oluşturulmuş, herkes tarafından rahat şekilde erişilebilir şekilde bir açık kamusal mekân yaşantısı sunan fiziksel ortamlar olarak nitelendirmiştir. Bununla birlikte, kent kullanıcılarının fiziksel çevre ve toplumla ilişkilerini kapsayan kentsel mekânlardaki yaşantısının sağlıklı ve düzenli olabilmesini ise, kentsel fiziksel çevre kurgusunun detaydan bütüne ve kent ölçeğine kadar sağlıklı işleyişine, açık mekân yaşantısı ile ilgili toplumsal beklentilere net olarak cevap verecek şekilde tasarlanmasına bağlamıştır (Norberg-Schulz, 1980).

Şekil 3.14 : Kentsel ağlar diyagramı (Shane, 2011).

Kamusal toplanma alanlarına yapılan vurgular neticesinde yaklaşımların günümüze yansımalarını değerlendirdiğimizde ise, bugünün kentleri kentsel mekânların işlevsel olarak da birbirleri ile bağlantıları üzerinden kendi kendine yetebilen, gelişimlerini mekânsal kurguları ile ürettikleri mekanizmaların ortaya çıkarttığı kentsel yoğunluk, kentsel yenileme ve farklı işlevsel birlikteliklerin açık bir şekilde kendiliğinden gelişebildiği kamusal kent mekân ağları olarak ele alınabilir. Kentsel mekânda etkili olan hızlı etkileşim ve kentsel olma durumları ile üst üste binen ağ ilişkileri aynı zamanda günümüz kent mekânlarının eş zamanlı olarak fazla sayıda oluşan, oluşturulan, durumu ve bir anlamda yeri de bir arada barındırmasına olanak sağlamaktadır. David Grahame Shane günümüz kentlerinin organizasyon yapılarını incelerken tek merkezli yerleşim bölgelerinin (H1) farklı merkezler içeren altyapı alanları (H2) ile etkileşimi ile birlikte tüm kullanıcıların birbiri ile her an rahat bir şekilde iletişim içinde olabildiği çok merkezli ve üst üste çakışmış çok sayıda katmanı barındıran heterotopik bir kent (H3) oluştuğunu söylemektedir (Shane, 2011) (Şekil 3.14). Bu çokluğu ve ilişkiler ağının yönetimini Foucault da heterotopik kentte modern iktidarın tarifini ortaya koyarken kullanmış ve biyo-iktidar olarak isimlendirmiştir (Foucault, 2005).

Bununla birlikte, çokluk ve ilişkiler ağı egemenliğini Pier Vittorio Aureli siyasetin belirlendiği kentin günümüzde ortadan kalkması olarak değerlendirmiş, bunun sebebinin de kentin kendinin artık fiziksel olarak ortadan kalkmış olması şeklinde ifade etmiştir (Aureli, 2011). Benzer şekilde, Paul Virilio kentlerin yitimine giden süreci Francis Fukuyama'nın liberalizmin Marksizm karşısındaki zaferini kesin olarak ve geri dönülemeyecek şekilde ilan ettiğini belirttiği 'tarihin sonu' tezine atıfla ürettiği "tarihin sonundan değil ama artık coğrafyanın sonundan bahsedilebileceği" yaklaşımı ile 'coğrafyanın yitimi' olarak ele almıştır. Bu noktada Virilio gündelik sistemin başat aktörü olarak yer alan, veya aktörlerinin ön plana çıkmasını sağlayan enformasyon ağının varlığına ve direkt olarak net bir fiziksel mekân karşılığı içermemesini de vurgulamıştır (Virilio, 2003).

Coğrafyanın yitimine götüren sürece Jale Nejdet Erzen de 'açık kent' kavramı üzerinden İstanbul'u ele alarak değinmiş, Jacques Derrida'nın İstanbul'a dair yaptığı "temelleri sürekli değişken, kendini yıkarak kuran bir kent" değerlendirmesine atıf yapmıştır (Erzen, 2017). Çoğul ve karmaşık bir değişim alanı olarak nitelediği kentsel mekânı birbirlerine eklemlenişlerinin ve etkileşimlerinin kentin yıkımını ve yeniden

yapımını tekrarlar ile farklı dönemlerde baştan oluşturmasını kentin sahip olduğu açık kent kurgusuna bağlamıştır.

Kees Christiaanse ise 'açık kent' (ing. open city) kavramı ile kenti ve kent kurgusundaki ilişkiler ağı, çoğulluk, ve bunların egemen sistematik üzerindeki etkileri ile kentsel mekânda oluşan eş zamanlılığı biraz daha ileri götürerek 2010 Rotterdam Mimarlık Bienali teması olarak tartışmış, sosyal olarak sürdürülebilir durumların kentlerin gelişim süreçleri açısından ağların oluşturduğu kent kurguları üzerinden etkileşimini geleneksel kente hâkim olan, toplumsal etkileşimin gerçekleştiği ve ticari ilişkilerin kurulduğu kamusal alanlara odaklanmak suretiyle okuyarak günümüzde de çoğu Avrupa kentinde bu geleneksel kurgunun devam ettiğini vurgulamıştır (Rieniets ve diğ., 2009). Buna karşın, Christiaanse'ye göre fiziksel nitelikleriyle büyük oranda korunmuş olan bu alanlar, kent kullanıcılarının zihinlerinde sosyal iletişim ve etkileşimin gerçekleştiği kamusal alanlara dönüşmüş, sosyal ağların hiyerarşiyi ortadan kaldırması ve mesafeleri yeniden belirlemesi ile birlikte de geleneksel kurgusuna kıyasla günümüz kullanımı açısından farklılaşmıştır.

Christiaanse'nin bugünün kentsel gelişim süreçlerine dair değerlendirmelerinde de ideal durum olarak ele aldığı 'açık kent' yaklaşımının kurgusu, kent mekânlarının hiyerarşiden uzak, kent kullanıcılarının adil ve eşit haklara sahip şekilde karar mekanizmalarına etki edebileceğine, yaşadığı çevresel koşulları belirlemekte özgür olacağına, hareket özgürlüğüne sahip olduğuna, farklı sosyal ağlar tarafından yeniden yapılandırılabilecek çok sayıda sokağın ve izlerinin birbiri ile ilişkisi neticesinde ortaya çıkmasına ve her an yeniden üretilebilmesine dayanır. Bu noktada, kentselliği bir eş zamanlılık olarak ele alan Lefebvre gibi 'kent hakkı' üzerinden sorgulamalar da yapılan yaklaşım, mimarlık ve kentbilim üzerine geçmişte üretilen kent sistemleri ile de kısmen örtüşmekte, fakat kent yapılanmalarını genel-geçer kültürel değerler üzerinden değil, bu değerleri de ihmal etmeden karşılıklı etkileşimin kamusal alana etkisi ile ele alarak farklılıklar içerecek şekilde yapılandırmaktadır. Bu birliktelik farklılıkların buluşturularak tek bir toplumsal bütünlüğün elde edildiği veya oluşumuna katkı veren her unsurun benzeştirilmeye tabi tutulduğu bir yaklaşım yerine, farklı olanın eş zamanlı olarak orada bulunduğu bir birlikteliğe işaret etmektedir. Bu birliktelik aynı zamanda geleneksel olarak kentsel mekân kavramının ortaya koyduğu fiziksel yapılanma sürecini de çeşitlendirerek, farklı ölçeklerde de olsa, karşılıklı sosyal etkileşimin kendi kamusallığını ortaya çıkarabilmesine olanak sağlamaktadır.

3.5 Bölüm Sonucu

Kentsel mekân kurgusu üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında yakın dönemde ağırlıklı olarak tek ve benzerler tarafından üretilen bir homojenlik yerine, çokluğa, çoğulculuğa ve farklılıklara atıf yapıldığı düşünülebilir. Bu yaklaşımın bir adım ötesine gidildiğinde ise günümüz kentlerinde birincil önceliğin sosyo-ekonomik ve sosyo-politik değişim ve dönüşüm süreçlerinin etkisiyle kentlerin gitgide birbirlerine benzemesine sebep olan bir küresel düzen ve bu düzenin etrafında örgütlendiği yeni kurallar sistematiği doğrultusunda ilerlemeye devam edebilmek üzere evrimi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bu evrim süreci boyunca bugünün kent yapılanmaları, yaklaşımları ve küresel etkiler, sürekli olarak yenilenerek daha geniş kitlelerin kapsanmasına aracılık edecek bir üst kurallar düzeniyle tanımlanabilen neo-liberal sistem ve düzenin her an hızlı şekilde güncellenen aktörleri üzerinden yeniden okunmaya çalışıldığında ortaya çıkan ise, kurgulanan izlerin çokluğu bile tekdüze bir sistemsel yapılanma olarak ele almaya çalışan bir aradalığı olmaktadır.

Bununla birlikte, kentsel mekânlarda tasarım ve uygulama ölçeğinde mimar veya plancıya ait müdahale mantığı ise geleneksel olarak kentsel mekân kurgusunu yapılı çevre ve oluşum sürecinin lineer ilerleyişi üzerinden okumaya yöneliktir. Bu durum, Lefebvre'in de eleştirel olarak ele aldığı şekliyle, sorunlu kentsel mekân üretimi üzerinden mimarın kendini toplumun tedavi edicisi olarak görmesine değin uzanabilir (Lefebvre, 2016). Bu doğrultuda kente müdahale mantığı da yönetici ve elit zümrenin ana belirleyici olarak ön plana çıktığı İlk Çağ ve Ortaçağ kentleri yerine modern dönem ve sonrası örneklerinde sıklıkla görüldüğü şekliyle bir üst bakış ve bütünsel bir paradigma değişimi içerir. Bu yaklaşım, kent kavramının karşıtlıklar üzerinden ele alınarak oluşturulması durumuyla benzerlikler de barındırır. Ortaya çıkan kentin anlatısının da kentsel kullanım farklılıkları, kentsel yoğunluk, işlevsel ilişkiler, verimli alanların yaratılması, vb. gibi verilerin de bir bütün olarak pozitif (hem olumlayıcı anlamları hem de doluluk üzerinden oluşturulan kentsel/yapısal ile) alanlar üzerinden, düşey, yatay, çevresel, verevine gibi kentsel mekân ve kentsel yaşam alanlarından kopuk şekilde biçimsel tanımlar ile ortaya konulduğu görülebilir. Bu kapsamda, kentsel müdahaleler ve müdahale gerekliliğinin anlatılması da yapılı çevrede yer alan negatif (hem pejoratif anlamları hem de boşluk üzerinden oluşturulan kentsel/yapısal ile) alanların ve bu alanların kullanım ağları ile çakışması sonucu ortaya çıkan durumlar üzerinden açıklanabilir. Her iki süreç de temelde negatif alanların, kamusal,

yarı-kamusal başta olmak üzere yarı-özel, özel alanlar ile bu alanlar üzerinden yapılan değerlendirmeleri içerir. Ve bu alanlar verilidir. Buna karşın anlatıcının devrede olmasına da muhtaçtır.

Günümüz kentinin belirleyici aktörleri bu doğrultuda kentsel sistematikte kendilerine yer bulma çabası içinde olur ve anlatı üzerinden kentsel gelişmenin görünür veya görünmez bir el yardımıyla manipülasyonu ortaya konulur. Benzer etkileşimlerin özellikle modern dönem ve sonrası kentlerinde etkin olarak görüldüğü söylenebilir. Bugün o dönemi anarken sıklıkla kullandığımız tanımla 'uluslararası üslup' yaklaşımının ortaya konulduğu dönemlerde yaklaşımların bir bütünlük içinde ele alınabilmesine ve birbirine eklemlenebilmesine bağlı olduğu görülebilecek anlatılara olan ihtiyaç öne çıkar. Bu bağlamda, modern dönemden itibaren yerellikler, küresellikler, bağlantılar, akışlar, kentsel kurgu, yenileme, düşeyde veya yatayda ilerleme gibi temel yaklaşımlar müdahale altlıkları üzerinden kentsel gelişim anlatısında kendine yer bulur ve bir 'büyük kapatılma' ya da bir tür paradigmal kayma ile bütün bir yaklaşım ortadan kalkmadıkça normal olanı belirler. Bu normal bir yönüyle de oluşan müdahale anlatıları bütünlüğüdür.

Bugünün kentinin kurgusu ise bu kaymaların her an gerçekleşebileceği bir açık alanlar dizimi olarak ortaya çıkar. Christiaanse 'açık kent' yaklaşımı ile bu alanların her an yenilenebilir bir şekilde ve farklı sayıda tekrar aracığıyla yeniden, ve yeniden oluşturulabileceğini savunsa da, merkezler, çevreler, yarı-çevreler ile karşılıklı bağımlılıkları üzerinden ifade edilen bu alanlar ancak Easterling'in 'altyapı mekânı' olarak tanımladığı, yerden kopuk bir ele alışla gerektiği zaman sert sınırlar ile genelden ayrılabilecek olan, özel hukuki şartlara sahip şekilde gerçekleştirilen bir sistematiğin parçaları olabilir (Rieniets ve diğ., 2009; Easterling, 2014).

Modern dönemin 'uluslararası üslup' yaklaşımında veya günümüzün açık kentinde izlenebileceği üzere altyapı mekânı medeniyetin gelişimine yön verecek şekilde değerlendirilerek kentlerde tarihsel olarak uzun bir döneme yayılan, büyük devlet ve imparatorluklarda da görebildiğimiz, günümüze kadar süregelen bir entegre sistemler ağı üzerinden de ortaya konulabilir. İlerleyen süreç düzene dâhil olunabilmesi için çeşitli ölçeklerde geliştirilen ve 'serbest bölge' olarak adlandırılan, ticarî kullanım üzerinden özellikli üretim alanları, lojistik ve ulaştırma için özel kara, deniz ve hava liman alanları gibi sistemsel; veya kentte sık rastlanmayan geçici konaklama ve yaşam alanlarını barındıran han, kervansaray, ve alkol kullanımının yasak olduğu ülkelerde

kent içi kullanım alanlarından çoğu kez kolaylıkla aşılabilen sahte sınırlar ve sınırlamalar ile yalıtılmış özel yaşam alanları gibi mekânsal, ve bir anlamda da yerel ara çözümler üretir. Diğer taraftan ise yerel ara çözümler yerin bağlamından uzaklaşılarak, küresel bir arka plan üzerinden benzerlerinin oluşturduğu bir küresel ağa entegre olabilmek üzere gerçekleştirilir. Ortaya çıkan altyapı mekânı da hem sistemi tanımlar, hem de sistem tarafından kendi sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için tanımlanır. Bu noktada, düzen-denetim süreci, bir anlamda kontrol mekanizması, ve sürecin etkin araçları küresel olarak ortaya konularak üst kurallar sistematiği ile oluşturulur. Böylece bu döngünün yanıltıcı özgürleştiriciliği, ve Swyngedouw'un yaklaşımı ile kural koyma kisvesiyle zapturapt altına alma durumu da görünürde serbestmiş gibi kurgulanan küresel ağsal yapı üzerinden tartışmaya dâhil olur (Swyngedouw, 2009).

Özgürleştirici(msi) kentsel mekân ve bu mekânın özündeki sınırlayıcılık daha yukarı bir seviyede yer alan üst kurallar silsilesine nasıl ve hangi yöntemler aracılığıyla dâhil olunduğu üzerinden görünürlüğe kavuşabilir. Bu durum, çoğu zaman yenilenmeye ve yeniden tanımlanmaya muhtaç olsa da nihai şekilde evrensel sistematiğe entegrasyonu amaçlar ve tekrarlar üzerinden kendi altyapı mekânının yaratılmasını sağlar. Özgürleştirici olarak anlatısı kurulan, tarihsel bir perspektifle Arendt tarafından Antik Yunan Kenti'nde ele alınarak 'farklılıkları bir arada tutan bir parantez' olarak yorumlanan, birey üzerinden kurgulanmış gibi sunulmasına karşın günümüze değin sınırlayıcı şekilde ilerleyen süreç esas olarak özgürlüksüzlükler barındıran yaklaşımıyla işlerlik kazanarak kapsayıcı olmaktan uzaklaşır (Arendt, 1958). Bu bağlamda, her ne kadar günümüz kenti kadar keskin bir kent sistematiği içermese de bir tür civar yerleşimler merkezi olması açısından belirli bir altyapı sistematiği sağladığı görülebilir. Dolayısıyla, hem pasif hem de aktif olarak birçok durumu, sistemi ve özneyi çakışır bir halde kapsayan açık kent yaklaşımı Arendt'in bütünleştirici(msi) parantezi ile karşılaştırıldığında, Antik Yunan Kenti'nin neredeyse homojen bir tekliği dayatan sınırlandırmasına dair bir anti-tez olarak görülebilir.

Bununla birlikte, kapsayıcılığın ve yerin yitirildiği süreç ile birlikte birincil ilişkiler yerine toplumsal iletişimin ikincil ilişkiler ve görünmez ağlar ile ilerlemesi, pek çok teknolojik gelişmenin etkisiyle iç içe geçmiş olan kamusal, yarı-kamusal, yarı-özel, özel kent alanları üzerinden, dolaylı, aracılı veya vekiller ile gerçekleştirilen ilişkiler olarak nitelendirilebilecek bu süreç Virilio'nun 'coğrafyanın yitimi' olarak tanımladığı

kentsel kamusal mekânın yitimini sağlar (Virilio, 2003). İkincil ilişkiler ağlarını yaratan, fiziksel mekânın yitimini ve yerin kaybını sağlayarak tema parklaştıran, bir anlamda kamusallığı da tüketerek müdahaleyi meşrulaştıran bu yitim, modern dönem kentsel planlama ve kentsel müdahale mantığında genel olarak yer aldığı görülebilen yıkarak yeniden kurma eylemi ile benzerlikler içerir. Bunun getirisi olarak da günümüzde, çokluğun ve farklı katmanlarda gerçekleşebilen toplumsal etkileşimlerin güçlü şekilde hissedildiği, kendine özgü olma durumunun bile sistematize edilerek genellendiği, sürekli şekilde bir diğeri ile ilişkilenerek var olabilen mekânlar barındıran kentsel sistematiğin çatışma ve karşıtlıkları dâhi yönetme ve yönlendirme gayesiyle güvenlik ve kontrol odaklı olarak, kapsayıcılıktan uzak şekilde, konum-bağımsız ikincil ilişkilerle ve üst kurallar ile belirlenen çeşitli toplumsal ve sosyal motivasyonlarla yönlendirilen anlatısı ise bugünün gerçekliği olarak sunulur.

4. KARTEZYEN ALTLIKLAR VE MEKÂNSAL ANLATISI

Bölüm kapsamında günümüz kentini ve kentsel müdahale yaklaşımlarını anlamaya yönelik yapılan araştırma temelinde müdahalenin anlatısına odaklanılarak bu anlatının müdahale süreci içerisindeki yerinin, ne şekilde ortaya çıktığının, ve etkinliğinin ele alınabilmesi için yaklaşım Kartezyen altlıklar üzerinden meta-anlatının anlatı bütünündeki etkisini ve saklı olanın mekânsal anlatısını inceleyebilmek amacıyla çeşitli sanatçıların işlerinden faydalanılarak değerlendirilecektir. Büyük oranda yerleştirmelerden oluşan çalışmalar Kartezyen altlıkların şekillendirdiği anlatıların müdahale ve deneyim süreçleri ile etkileşiminin kent ölçeğinde yaratabileceği etkiye ve saklı olana dair besleyiciliğine yoğunlaşacaktır.

4.1 Descartes ve Kartezyen Yaklaşım

Kartezyen felsefenin temelini "gerekçelerin kesinliği ve apaçıklığı nedeniyle bilhassa hoşuma gidiyordu" söylemiyle felsefi bakış açısını şekillendiren, matematik bilimi üzerine yaptığı uzun süreli çalışmalar sonrası analitik geometrinin kurucusu olan René Descartes tarafından 17. yüzyıl başlarında ivme kazanan şüphecilik ve şüpheci yaklaşımlara dair problemlere çözüm üretebileceğini düşündüğü, metafizik kavramlarını kullanarak felsefe bilimine çürütülemez bir dayanak arama adına yaptığı çalışmalar ile ortaya konulmuştur (Descartes, 2017). Descartes araştırmasının temel amacını kesin bilgiyi, dünyevi egemenliği ve tatmin edici ahlakı arama üzerinden tanımlamıştır. Özellikle, zihnin dünyadaki tüm diğer nesnelere benzer bir şekilde, fakat, özel ve kendine özgü bir nesne olarak ele alınması gerektiğini savunan Descartes, a priori bilginin yeniden yapılandırılması gerektiğini ve metodik şüphenin yardımıyla bilimsel bilginin sarsılmaz bir şekilde yeniden oluşturularak ortaya konulabileceğini savunmuştur. Bu doğrultuda Descartes'ın "düşünüyorum, öyleyse varım" önermesinin rasyonel batı düşün sisteminin temeli sayıldığı da söylenebilir. Descartes bu önermeyle düşünce eylemi üzerinden üretilen kendimize ait bilginin sahip olduğumuz en temel bilgi olduğunu belirtir ve bunun ruh/benlik tözünün mutlaklığının ortaya konulmasını asla kuşku duyulamayacak bir ispatı olarak ele alır.

Descartes'ın felsefesi yalnızca zihne, bilgiye ve varlığa odaklanan bir felsefe değildir. 17. yüzyıl felsefesine hâkim olan, matematik, fizik ve geometriyi temel alan rasyonalist bakış açısına sahip olan Descartes insan ile onu çevreleyen dünyanın ilişkisini de sorgulamıştır. Bununla birlikte, analitik geometri üzerine yaptığı çalışmalar sırasında ise daha sonra da düşüncelerini ortaya koyarken kullanacağı bir dizi kriter belirlemiştir (Descartes, 2017). Bu kriterler:

- İspat için açık ve seçik bilgiden yola çıkma ve doğru olduğunu apaçık bilmediği hiçbir şeyi asla kabul etmeme,
- İnceleyeceği meseleleri veya karmaşık sorunları en basit hâle getirene dek fazla sayıda parçaya ayırma,
- Sorunun çözümünde en yalın ve tanımlanması en kolay konulardan başlayarak daha kapsamlılara doğru ilerleyecek şekilde sıralamaya önem verme ve bir düzen oluşturma,
- Hiçbir şeyin dışarıda kalmadığından emin oluncaya kadar tüm adımları gözden geçirerek eksiksiz yerine getirme.

Genel olarak sorunu olabildiğince küçülterek çözmeye odaklanan, en zor geometri ve matematik problemlerini çözmek için hâlen takip edilebilen bu kurallar dizimi ile birlikte Descartes aklın her konuda ideal şekilde kullanılabildiğine inanmıştır.

Durmuş Hocaoğlu anlama ve açıklama unsurlarını kısmen içerse de Descartes'ın felsefenin tümüyle tanımlamaya odaklı bir 'analitik-deskriptif' felsefe olmadığını, 'yapma'ya ve 'inşa etme'ye yönelen bir 'eylem felsefesi', bir 'inşa felsefesi' olduğunu ifade etmektedir (Hocaoğlu, 1998). Bu bağlamda, Descartes'ın felsefenin mutlak temele dayanan bir bilim olarak ortaya konulabilmesi amacıyla kesin bilgiye ulaşmak için 'bina' ve 'yol' metaforlarına sıklıkla başvurması örnek verilebilir. Kesin bilginin sağlam bir bina gibi sağlam bir temele dayanması gerektiğini söylerken de, tek bir mimarın başlayıp bitirdiği bir yapının, birçok mimarın başka amaçlarla inşa edilmiş bir yapıya yaptığı ekler ile onu onarmasından daha güzel ve düzgün olduğu şeklindeki düşüncesini dile getirirken de bakış açısının temelinde netlik ve kesinlik arayışını görebiliriz. Descartes, sağlam binanın sahip olduğu sağlam temelin ortaya konulabilmesi için de doğru bir yola ihtiyaç duyulduğunu savunarak kendi felsefesini bu doğru yolu tanımlamak üzere kurgulandığını belirtir (Descartes, 2017). Bu yol neticesinde elde edilen sonuç öylesine açıktır ki öncesinde şüphe ile yaklaştığı varlık

çeşitlerine de gerçeklik kazandırır ve şüpheyi tamamen ortadan kaldırır. Yol metaforu aynı zamanda Descartes'ın geçmişte doğru olarak değerlendirip sonrasında yanlış olduğunu düşündüklerini anlatmak için de kullandığı bir yöntemdir. Buna ek olarak, sağlam bir temele dayanan bir binanın yol olarak ele alınmaması gerektiğini de belirterek akıl düzeni (lat. ordo rationarum) ve öz düzeni (lat. ordo essendi) arasındaki ayrımı vurgulamaktadır. Bu şekilde Descartes, gerçek bilgiye ulaşmak için metodik bir şüphe oluşturarak daha basit olandan daha zor olana doğru, sadece akla ait bir yol izlediğini, ve takip ettiği düzenin salt özneye ait olmadığını söylemektedir.

Metodik şüpheyi ustaca kullanıyor olmasına karşın, her zaman için, hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, ulaşılacak olan kesin bir bilginin ve doğrunun varlığı ile hareket etmesi Descartes'ın temelde gerçek bir şüpheci olup olmadığını tartışmaya açmış ve günümüzde de yoğun olarak sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Gaston Bachelard, bu açık seçik ve mutlak olan bilgiye olan inancın yalnızca açık seçik olamayacak olana karşı bir inanç olabileceğini belirterek, bu şekilde Descartes'ın ve Kartezyen yaklaşımın kapalı bir düşün sistemi yapısıyla kendi kriterlerine bağlı kalabilmesinin olanaksız olduğunu savunmuştur (Bachelard, 2008). Bachelard, farklı disiplinlerce yapılan araştırmalarından faydalanarak geliştirdiği kendi yaklaşımlarında da Descartesçı olmayan bir epistemoloji üzerinde ilerler ve Descartes'ın 'mutlak' rasyonalizmine karşı kendi yaklaşımını rasyonalizmüstücülük olarak tanımlar. Benzer şekilde, Bachelard'ın çalışmalarından etkilenmiş olan Foucault da aklın, bir anlamda bilimsel bilginin kendini ona temelden karşıt olan delilik karşısında konumlandırılışı üzerine yaptığı incelemelerde Descartes'ın gerçekliğe ve kesinliğe olan takıntısına sıklıkla atıf yaparak düşle, duyular ile elde edilen ile ilgilenmeyişini, onların yanıltıcılığına inanışını deliliğe karşı net bir tavır olarak ele alır. Bu söylemle Kartezyen felsefede aklın esas belirleyici olarak öne çıktığını, her türlü akıl dışılığa karşı olan söylemiyle ve bu söylemin oluşabilmesini sağlayacak dış dünya ile ilişkisini keserek kendini tanımlama çabasıyla yaklaşımın toplumu olumsuz yönde etkilediğini belirtir (Foucault, 2006).

Descartes ve toplumsal hayatı kökten etkileyen, modern uygarlığın düşünsel dayanağı olan Kartezyen felsefe, günümüzde de tüm düşün alanında etkisini gösteren bir düşünme sistemi olarak, kimi hâlen devam eden pek çok tartışmayı da henüz 17. yüzyılda başlatmıştır. Bu bağlamda etkin olarak öne çıkan yaklaşımlarından biri, var olmak için kendinden başka bir şeye ihtiyaç duymayan üç farklı tözden bahsettiği

yaklaşımıdır. Bu yaklaşımdaki tözler sonsuz olan tanrı ile sonlu olan ruh/zihin/benlik (lat. res cogitans) ve madde/cisim (lat. res extensa) tözleridir. Descartes tanrı tözü olan sonsuz tözünü kendi yöntemleriyle kanıtladıktan sonra sonlu olan iki töze ait çıkarımlarda bulunur. Descartes'a göre ruh/zihin/benlik tözünün özsel niteliği düşün (lat. cogito) eylemi kendi üzerinden gerçekleşmektedir, başka bir deyişle, bu eylemden çıkarılamayacak tek unsur 'ben'dir ve cisimsizdir. Descartes'a göre 'ben'i barındıran cisim bedendir. Fakat, Descartes 'ben'i tahayyül ederken 'beden' ile ilişkilendirmemektedir. Dolayısıyla, beden bu özün parçası olmayıp özle çakışabilmesi de mümkün değildir. Buna karşın 'uzamlı şey' anlamına gelen 'res extensa' tanımı ile ifade edilen madde tözünün parçasıdır. Descartes bu ikilik ile özneler ve nesneler üzerinden tanımlanan 'Kartezyen düalizm'i ortaya koyarak doğayı zihin ve madde olarak ikiye ayırmıştır.

Kartezyen düalizmi daha iyi ifade etmek için Descartes mum örneğini verir ve mumu eline aldığında belirli bir şeklinin, kokusunun, renginin olduğunu söyler. Bu mumu ateşe yaklaştırdığında ise mumun sürekli olarak şekil değiştirdiğini, eridiğini, renginin farklılaştığını ve etrafa koku saldığını gözlemler. Eline aldığı mum ile ateşe yaklaştırdıktan sonraki mumun aynı olduğunu söylemek ister, fakat mumda gerçekleşen yadsınamaz değişim sonrası bu mum için aynı kalan şeyin ne olduğunu sorgular. Descartes'a göre aynı kalan şey yer kaplama olgusudur, bu yer zaman ve mekân üzerinden matematiksel olarak da ölçülebilir (Descartes, 2013). Bu şekilde Antik Çağ felsefesinden beri süregelen tek töz olan varlığı, ruh/benlik ve cisim olarak ikiye ayırmış olur.

Kartezyen felsefenin düalist bakışı, özellikle Descartes felsefesinde kökleri felsefi bir sorgulama yerine matematiksel bir sistematikle ele alınan, temel yaklaşımını ortaya koyarken kullandığı 'düşünüyor olma'nın kendine odaklanıldığı, başta Martin Heidegger olmak üzere ardılı birçok felsefeci tarafından izole edilmiş olarak tanımlanan, katı, varlıktan bağımsız ve tek başına var olabilen tanrısal bir Kartezyen özne, yaklaşımın hâlen en çok eleştirilen unsurlarındandır.

Heidegger tarafından yapılan pek çok eleştiri günümüzde de Kartezyen bakış üzerine yapılan incelemelerde farklı çağrışımlara yol açmaktadır. Heidegger Kartezyen özne üzerinden Kartezyen bakış açısını kendini ve 'ben'i tanımladığı 'res cogitans' ve 'res extensa' tözleri haricindeki tüm şeyleri nesneleştirerek gerçekliklerini öznelliğe indirgediğini söylemekte, bu durumun içinde var olunan dünyada bizlerin pasif birer

izleyici olarak ele alınmamızı beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Ona göre olması gereken ise tam tersidir. Bizlerin pasif birer izleyicidense aktif ve etki eden katılımcılar olduğumuzu savunur ve o şekilde yaklaşım sistematiğinde ele alınması gerektiğini belirterek Descartes'ın, bir şekilde maddesel veya zihnen gerçekliğe sahip olan her şeyin altında bir özne olarak tanımladığı töz yapısını ve varlığı kendi bağlamından ayrı olarak değerlendirmesini eleştirir. Özne-nesne ikiliğini aşmak isteyen Heidegger'e göre tözün tözelliğinin özü sahip olduğu nitelikler, dünyanın dünyasallığı ve bireyin bireyselliği üzerinden anlaşılabilir (Heidegger, 2018). Bu da onun öznelliğe indirgenmek yerine, orada, bir çevre ve bir dünya içinde, ve sadece oradaki herhangi bir şey değil, orayı oluşturanlardan biri, oranın belirleyicilerinden biri olarak ele alınmasıyla mümkün olabilir.

Mekanik düşünce becerisinin Kartezyen öznenin özü olarak ön plana çıktığı söylenebilir. Bu nedenle Kartezyen özne aynı zamanda mekanik özne olarak da anılmaktadır. Günümüz yaklaşımlarında özne ve nesne ele alınırken dil, kurgu, ilişkiler/ağlar üzerinden okunan bağlamsal bütünlükler daha belirgin olsa da mekanik özne temelleri Descartes tarafından atılan modern felsefenin özne-eylem ikiliği için de kullanışlı bir altlık olarak yerleşecektir. Modern felsefe çalışmalarının da altlığını oluşturan bu durum ve yöntemin öne çıkarılması Kartezyen felsefe üzerinden temellenen pek çok ikilik gibi zihin-beden ikiliğini de gündeme getirmiş, zihin kavramını tartışmaya dâhil etmiştir.

Bununla birlikte, Kartezyen özne üzerinden şekillenen bakış açısı aynı zamanda yöntemin kutsandığı bir yaklaşıma da dönüşmektedir. Bir tür yöntem birliği olarak ele alınabilecek bu durum, öznenin bireyselliğinin önüne geçmek için de oldukça kullanışlı bir araçtır. Yaklaşım kendi içinde 'aynı işlem her sefer yapıldığında aynı sonucu verir' kabulüne dayanan net bir matematiksel kabul barındırır, fakat bu kabul diğer değişkenlerin her an fazlasıyla belirleyici olduğu insan yaşam alanında ve üretiminde hayatın olağan akışına aykırıdır. Özellikle Latince dilinin felsefe metinlerinde kullanımının azalıp bu üretimin hemen herkesin anlayabileceği dillerde yapılmasının yaygınlaşması ve her bir bireyin söz söyleme özgürlüğü mümkün olmaya başladığında, bir kısım düşünür bu yöntem birliğini kendilerini net bir şekilde toplumun görece düşük seviyede bir eğitime sahip olduğunu düşündükleri kesiminden ve onların yorumlarından ayrışabilmek için de kullanmıştır.

4.2 Fenomenolojik Epokhe ve Kartezyen Yaklaşımın Anlatısı

Kartezyen felsefenin Gottfried Leibniz, John Locke, Immanuel Kant, Edmund Husserl gibi pek çok düşün insanını etkilediği görülebilir. Fenomenoloji ile birlikte ele alındığında ise mantıksal bir düşün sistemi olarak ortaya çıkar ve Lyotard'ın tanımıyla 'temalaştırma'dan önce gelen ve onu geçerli kılan veriyi araştırarak özünü ortaya çıkartır (Lyotard, 2007). Nermi Uygur'un anlatımıyla, neredeyse bir kazı yaparak en altta yer alan başlangıç kaynağına, var olanın asıl kaynağına ulaşmaya çalışılan arkeolojik bir çalışma olarak da değerlendirilebilecek fenomenoloji, karşılaştığı sorunları odağına koyduğu deneyimler üzerinden çözümlemeye ve tanımlamaya çalışmaktadır (Uygur, 1998).

Başta Anglo-Amerikan dünyası olmak üzere pek çok farklı kültürden felsefeciyi etkisi altına alan ve Kartezyen düşün sisteminde önemli yer tutan, kimi düşünüre göre Descartes'ın ve Leibniz'in 'mathesis universalis' (bir genel bilim tanımı olarak evrensel matematik) arayışına devam edecek olan, fenomenolojik yaklaşımın temellerini atan Edmund Husserl ise yaklaşımını "fenomenoloji görerek, aydınlatarak, anlam belirleyerek ve anlam ayrımı yaparak yol alır, fenomenoloji karıştırır, ayrım yapar, bağlar, ilişkiye sokar, parçalara böler, öğelere ayırır; ama her şeyi saf görmeyle yapar, kuramlaştırmaz, matematikleştirmez" diyerek açıklamıştır (Husserl, 2010). Fenomenolojik yaklaşımında Descartes'ın son üçü sadece başlıklardan oluşan ve yirmi bir kuralı içeren kurallar dizimi ve izlerinden faydalanan Husserl'in öncelikli amacı şeylerin nesnelliğini sağlamak ve bu doğrultuda felsefeyi ön kabulsüz, varsayımsız, kesin bir bilim olarak ortaya koymaktır. Bu sebeple Husserl de kendinden önceki pek çok düşünür gibi felsefenin özgül varlık alanını tanımlama amacındadır ve bu varlık alanının fenomenlere dayanabileceğini savunur. Bu fenomenler yalnızca tikel deneyimlerden veya duyusal verilerle kanıtlanabilen gerçek nesnelerden oluşmaz (Husserl, 2002). Bilincin fenomenolojik çözümlemesini üzerine çalışan ve kendi metodolojisini tanımlayan Husserl bilinç fenomenolojisini temel bilim olarak adlandırır. Benzer şekilde, Husserl fenomenolojisi üzerine çalışmalar yapan Emmanuel Levinas da bilinç üzerine yoğunlaşıp bilincin kesinliğini kullanarak bilgi teorisinden varlık teorisine geçişi ile Husserl'in Descartes'ın dogmatik felsefi alanından ayrıştığını belirtir (Levinas, 2016).

Kartezyen bakış açısına göre bir algıya sahip olmak için, o algının yaratıldığı ortamın içinde olmadan ona dışarıdan bakabilmek gerekir. Bu da nesnel bir bilince sahip olabilmek adına kendi dünyasını algılarken ona dışarıdan bakmayı gerektirir. Descartes'ın kurallar diziminde on üçüncü kural olarak yer verdiği 'sorunun nesnesinden soyutlanması' kuralı bu bakış doğrultusunda düşünme ve hayal etme yetenekleri ile sağlanır (Descartes, 2000). Ek olarak, bu bakışın her an bir üst bakış olma durumu da yadsınamaz, ki bu Kartezyen yaklaşımın töz kurgusunun altlığında da saklı olandır. Bu noktada tüm eylemlerin bir temsil olduğunu ifade eden Husserl'in fenomenolojisi bu durumu daha metodolojik bir çerçeveye oturtur ve yaklaşımı özel bir yöntem olarak indirgeme (alm. Reduktion) üzerine kurulmuştur. Dinamik ve devam eden süreçler bütününün yadsınamaz bir parçası olarak her an ortaya çıkabilecek olan deneyimlerin de etkisiyle Husserl indirgemeyi anlatırken 'doğal davranış' ve 'doğal davranışın genel savı' kavramlarını kullanır. Her gün sürdürdüğümüz davranışlarımıza 'doğal davranış', bununla birlikte bu davranışlarımızı gerçekleştirdiğimiz dünyanın apaçık ve kesin olarak var olduğuna ilişkin güvenimizi de 'doğal davranışın genel savı' olarak adlandırmıştır. Husserl'e göre doğal tavrın kendini fark ettiğimiz andan itibaren ise bu tavır kesin bir bilgi olarak ele alınabilir (Husserl, 2002).

Diğer taraftan, belli noktalarda Husserl de Heidegger gibi Kartezyen bakış açısına eleştirel yaklaşır. Descartes'tan farklı olarak zihni nesne olarak ele almaz ve bilimsel bilgiye, yani felsefesinin merkezini oluşturan 'öz' kavramına ancak fenomenolojik indirgeme tamamlandığında erişilebileceğini savunur. Husserl'e göre öz-görü yoluyla öze erişimi sağlayan indirgeme eylemi her türlü yargıdan kaçınmayı (askıya almayı) gerektirir ve 'epokhe' ile parantez içine alma da indirgemenin başlıca unsurudur. Parantez içine alınanlar yok olmaz, fakat etkisizleştirilir, dışarıda bırakılır ve haklarında hüküm verilmez. Husserl, bilinçte özün haricindeki her şeyin, kendi bedeni de dâhil tüm varlıkların parantez içine alınma yöntemiyle askıya alınabileceğini söylemiştir. Bu durum onların varlık olmaktan çıkacakları anlamına gelmez, fakat göz ardı edilebilmelerini sağlar. Ayrıca, bu indirgeme ile birlikte algının yaratıldığı ortama dışarıdan bakmak da mümkün olur. Her ne kadar fenomenolojik indirgemenin bir parçası olsa da Husserl'in pek çok kez idealizmle suçlanmasına sebep olan bu yöntem Husserl tarafından geliştirilen, bir algılayan özne olan ben-beden (alm. Ichleib)

kavramını da içerir. Bu şekilde beden algılanan her şeyle karşılıklı bir etkileşime girer ve algı bütününün ayrılmaz bir parçası olur.

Epistemolojik olarak Husserl fenomenolojisinin nasıl bir karşılığa sahip olduğu sürekli olarak sorgulanmıştır. Son kertede dünyayı tek bir bütün olarak görmeyi tercih ediyor olsa da Husserl şüphecilik üzerine bakışında içinde eylemlerimizi gerçekleştirdiğimiz bu dünyanın sadece bir olgular ve olaylar dünyası olmadığını, bununla birlikte değerlerin de yer aldığı bir pratikler dünyası olduğunu söyler (Ströker, 1997). Husserl indirgemeci yaklaşımına yönelik eleştirileri "bu dünyayı bir sofistmişim gibi reddetmiyorum, onun orada olduğundan sanki bir septikmişim gibi şüphe etmiyorum, ancak beni mekânsal-zamansal varoluş ile ilgili olan herhangi bir yargıyı kullanmaktan tamamıyla alıkoyan 'fenomenolojik epokhe'yi kullanıyorum" diyerek savunmuş ve doğal davranışı kökten değiştirme eylemini saf bir şüphe üzerinden açıklamıştır (Husserl, 2002).

Husserl yaklaşımında fenomenolojinin temel problemlerinden biri olarak gördüğü, Kartezyen bakışın karakteristik ögelerinden olan, psikolojik bir eyleme dönüşen yönelimsellik ve perspektifsellikten çokça faydalanmış olsa da perspektifselliğin yitirilmiş olduğunu savunduğu zihinsel halleri ele alırken transandantal (aşkınsal) bir indirgeme ile apaçık ve mutlak olarak verilmeyen her şeyi dışlar. Böylelikle algıyı oluşturan şeyin ona yüklenen anlamlar olduğunu ve bu anlamları da kendi yüklediği için kendinin kendi algısının da belirleyicisi olduğunu savunur. İndirgeme neticesinde belirlenen bu tavır doğal davranışın ve doğal davranışın genel savının yeniden ele alınarak değiştirilmesini amaçlar. Bu doğrultuda doğal tavır karşısında kırılma, bozulma ve uzaklaştırma eylemleri ile 'epokhe'yi tanımlar. Epokhe ile anlamlar değişime uğratılır ve yeniden tanımlanır.

Husserl fenomenolojisinin ve özellikle de fenomenolojik transandantal indirgemesinin Husserl felsefesini erken dönemindeki diyalektik altlıktan uzaklaştırarak mantıksallığa doğru yaklaştırdığı söylenebilir. Bununla birlikte Husserl'e göre bilincin karakteristik özelliği ve özü olan yönelimselliğin bir noktada sezgiselliğe evrilmiş olması da indirgemeci yaklaşımın öznesinin gücünün sorgulanmasını ortaya çıkartır. Klasik bir fenomenolojik özneden farklı olarak fenomenolojik indirgemenin ya da 'epokhe'nin fenomenolojik öznesi aynı zamanda etkin bir özneye dönüşmektedir. Öznenin sahip olduğu bu tavır paranteze alınan tüm içeriğin algılanmasında da farklılığa yol açabilir. Bu durum kimi zaman kuvvetli eleştirilere konu olmuş, kimi zaman da bir tür onarıcı

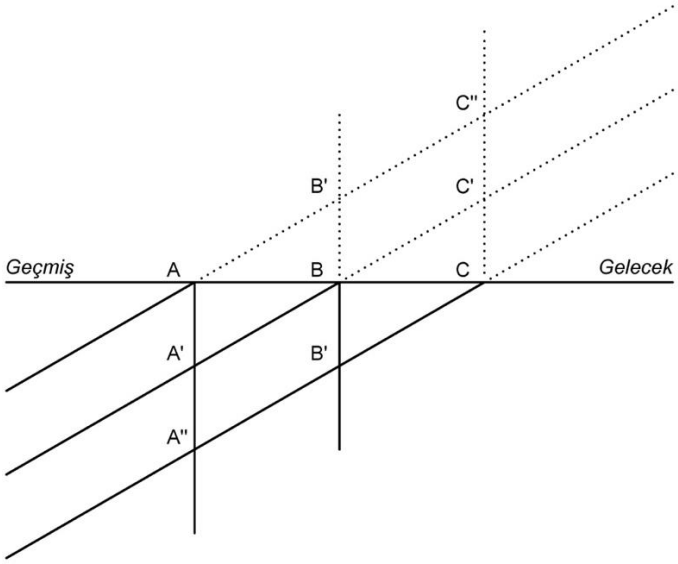
etki olarak ele alınarak zaten indirgeyici olanın bakış açısı ile belirlenen yaklaşımın doğal bir parçası olarak görülmüştür.

Ek olarak, Husserl için bilinç tarafından bir konuya doğru olan yönelim (alm. Intention) her an meydana gelebilecek olan yaşantı (alm. Erlebnis) kavramı ile iç içedir, fakat bu yönelimsel yaşantı özsel anlamda onunla ilişki kuran nesneden koparak diğer nesneler ile de ilişki içinde olabilir. Bununla birlikte, nesnelerin yönelimsel anlamlarına dair noesis (deneyimleme/ben-kutbu) ve her bir noesisin karşılığı olarak ortaya konulabilecek, bilince ait bağlantılar üzerinden oluşan noema (deneyimlenen/o-kutbu) ayrıştırmasını yapmaktadır. Bu şekilde fenomenolojik olarak farklı bilinçler tarafından meydana getirilen noemaları araştırmaya odaklanır ve fenomenolojik indirgeme yöntemi olan epokheyi kullanır. Bu yöntemi Husserl ağaç metaforu ile açıklar. Burada herhangi bir sebeple ağacın yanabileceği ve böyle bir durumda küllerine ayrılabileceği, çeşitli kimyasal unsurlar halinde dağılabileceğini belirtir, fakat anlamı her zaman için onun özüne aittir, yanamaz, dağılamaz, ağaç denildiğinde zihinde beliren hep ağacın özü olan ağaçtır, bir anlamda sezgisel bir bilgidir, öze dairdir ve noesistir. Genel anlamda bir bilinç olmaktan öte, nesneyle bağ kurarak 'bir şeyin bilinci' olarak ortaya konulan bu yönelimsellik anlamın noemaya ait olan noematik ile noesise ait olan noetik anlamın birlikteliğine işaret etmektedir. Nesneyi algılamaya dair bir yönelim olmazsa noema veya noesisten söz edilemez. Bu yönelimin yöntemi olan epokhe anlamın noetikliğine dokunmaz, bununla birlikte çokça farklı katmanı barındıran bir noematik durum ortaya koyar ve ona odaklanarak bir anlamda deneyimin ufkunu genişletir. Bu noktada Alfred Schütz katmanlar barındırmasına rağmen değişimin tam olarak gerçekleşeceği süreçte yer alan düşüncenin anlamına odaklanarak her bir yönelinmiş nesnede daima noematik bir çekirdek bulunduğunu belirtir (Schütz, 2018).

Husserl felsefesinde fenomenolojik indirgeme ile ulaşılan refleksiyon, yani 'düşünmenin düşünülmesi' adımında yargının doğrulanma süreci içinde ele alınan geriye doğru gidişler, olabilirliğin felsefi koşulu olarak değerlendirilir. Bu doğrultuda, Merleau-Ponty'nin Husserl'in yaklaşımları üzerinden oluşturduğu, zamanın bir lineerlikten ziyade bir yönelimsellik olduğunu anlatan, zamansal bir yönelimsellik ağı oluşturacak şekilde yatay-şimdiler (yaşayan-şimdiler) dizisi ile düşey ve birbirini izleyen şimdi olabilirliklerinin ilişkisi görülebilir (Şekil 4.1). Merleau-Ponty'nin fenomenolojik yaklaşımı Husserl'in yaklaşımına göre kesişmelerden ve iç içeliklerden

oluşur, ve her bir şimdi şu an bulunulan alan olarak tanımlanır, geçmişteki referanslar üzerinden 'artık-yok'lar oluşturarak onları geçmişe doğru ötelerken diğer taraftan da 'henüz-yok'ların varlığını önceler. Diğer taraftan, her bir yeni şimdi geçmişe sürüklenen 'artık-yok'larını da barındırır.

Bu noktada Husserl'in algının oluşumunda ele aldığı 'retensiyon' ve 'protensiyon' yaklaşımları ile benzerlik içerir. Husserl 'şimdi'leştirme eylemi ile birlikte yönelimselliği 'canlı-şimdi'de indirgemektedir. Bu şekilde zaman bilincinin ortaya çıkması ve 'şimdi'lik durumunun zamanda değil, zaman öncesinde veya zaman sonrasında ele alınması sağlanır. Ayrıca, geçmişe dair olan da şimdi içinde bulunur, kaybolmaz. Husserl 'zamanın kalınca bir kesiti' olarak tanımladığı süreçte şimdiye içkin olan yapısal ve şimdiden ayrılamaz evreleri ele alırken birincil izlenimler üzerinden henüz olmuş olanı, bir anlamda da 'şimdide tutuluyor olanı' retensiyon, olacağına dair birtakım işaretler de içermekle birlikte 'yakın gelecekte olması bekleneni' ise protensiyon olarak tanımlar (Husserl, 1991). Yeniden üretilen her bir izlenim neticesinde de algı oluşur. Her algı sürecinin yeniden oluşumda ise önceki retensiyon üzerinden bir retensiyon süreci ortaya çıkar. Bu yaklaşım George Herbert Mead'in Henri Bergson'un bellek kavramının zaman ile ilişkisini kurarken mekânsallaştırmak adına kullandığı çekmece metaforu üzerinden yaptığı zaman ve mekân kurgusunda geçmişte olan tüm olayların ve anın ancak (ve her an) yeni bir şimdi içinde yeniden oluşturulabileceğini savunduğu yaklaşımı ile de ilişkilendirilebilir. Mead'e göre geçmiş artık yoktur ve ancak 'şimdi'de ifadelenebilir (Mead, 2017).

Şekil 4.1 : Husserl fenomenolojisinde tarihsellik ilişkisi, geleceği geriye (geçmişe) doğru gidişler üzerinden okunmasına Merleau-Ponty yorumu (Lyotard, 2007).

Husserl, nesnelerin her birey tarafından aynı açıklıkta görülmelerinin mümkün olmadığı, mekânda yer değiştirmek suretiyle algılanamayan yanlarının da algılanabilir olabileceğine, bu duruma diğer nesnelerin karanlığının da yol açabileceğine değinir. Dolayısıyla, Husserl'in bu yaklaşımı kendi epokhe yaklaşımı üzerinden farklı bir şekilde okunduğunda, 'köşebentleme' olduğu sürece her durumun farklı olarak yer alacağı, fakat hiçbir şeyin yitirilmiş olmadığı da söylenebilir. Bu yaklaşım kentsel mekân kurgusu üzerinden ele alındığında, kurgusu ve tasarımı üzerinde pek çok farklı dinamik öğenin etkisinden bahsedilebilecek olan kentsel mekânı hiçbir koşulda kendinden ve gelişiminden ayrı tutmanın mümkün olamayacağı söylenebilir. Bu durumda, kentsel mekân kurgusu üzerindeki değişimler, hareketler, oluşan ağlar ve bağlar ile birlikte kurgunun kendi de düzenleyici olarak öne çıkmaktadır. Bu durum Husserl'in fenomenolojisinin her veriyi bir 'karşıda duran' olarak değerlendirerek fenomene çeviren bilincini ortaya koyan yönelimselliği kapsamında incelenebilir. Fakat yine de, özne sayısı ve buna bağlı olarak öznellik artmış olsa da yönelimin değerlendirileceği stabil durum kentsel mekânın özündeki dinamizm ve her an sürekli olarak üretilebilirlik ile tezattır. Bu noktada kentsel mekândaki durum ile Husserl fenomenolojisine Heidegger'in yaptığı eleştirilerden yola çıkarsak, köşebentleme kentsel kurguda bizleri pasif birer özne haline getirmektedir.

Öznelerin çoğalması ile birlikte yaşam alanının anlaşılırlığı 'başkasının beni'nin 'bana ait olan ben' ile ilişkisi üzerinden de tartışılır ve bu durum mutlak bir kesinliğe odaklanmış olan Husserl'in tekbenci fenomenolojisinde özneler-arası anlamlandırma ve aktarım sorunu olarak ifade edilir. Husserl'in bu sorunu ifade ederken ortaya koyduğu, başkasını dolayımsız algılayamamamız durumu üzerine yaptığı tespite benzer şekilde Levinas da varoluşun aktarılması mümkün olmadığı için başkasını hiçbir zaman ben olarak bilemeyeceğimizi, her zaman nesne olarak kalacağını ve ancak ben olan benin ona yüklediği anlam üzerinden başkasını dolaylı olarak kavrayabileceğimizi belirtir (Levinas, 2005).

Bununla birlikte, Husserl'in yönelimselliği ile birlikte ortaya koyduğu olasılıklar ayrımından da bahsetmek gerekir. Husserl, sorunsal ve açık olmak üzere ikiye ayırdığı olasılıkları (ve karşı-olasılıkları) aynı zamanda bir niyet beyanı olarak da ele alınabilecek olan yönelimsellik üzerinden okur ve bunlar arasından hakkında konuşulabilecek olanların hangileri olduğunun belirlenmesi gerektiğini belirterek ancak bu şekilde olasılık olarak adlandırılabileceklerini ifade eder. Sorunsal olasılıklar

ile açık olasılıkların köken itibariyle ayrıştığını, sorunsal olasılıkların inançlar üzerinden oluştuğu için belirli bir ağırlığa sahip olduğunu ve birbirleriyle çatıştığını, fakat açık olasılıkların denklik içeren olasılıklar olmaları sebebiyle onlar için bu yönde bir ağırlıktan bahsedilemeyeceğini belirtir. Benzer şekilde, Husserl 'yaşantı' kavramına yönelimsel yaklaşım altlığını temel alarak bilinç edimi ve bilinç konusu ilişkisi üzerinden yaptığı değerlendirmede de yönelimsel yaşantının kendi süreciyle birlikte bir fenomen olarak ele alınması gerektiğini vurgular (Husserl, 2010). Husserl için kendi zamansallıklarını da içeren bu yaşantılar bir paranteze alınabilme durumunu da güçleştirmektedir. Bu noktada Husserl'in olasılığı kurgusalımsı bir şekilde, bir ön kabul veya varsayım üzerinden ele alınışının kendi bizzat tartışmanın özünü oluşturur. Merleau-Ponty de bu şekilde kurgulanan bir süreçte bilincin detaylarının atlandığını, yanlı bir şekilde sunularak ve Kartezyen bilinç tarafından çarpıtılarak ortaya konulduğunu belirtir (Dereko, 2011).

Olası olana doğru yönelme durumu Husserl'in 'henüz-yok' varlıkları tanımına benzer bir yaklaşımla felsefeci Ernst Bloch tarafından da 'henüz-var-olmayan' kavramı ile ele alınmıştır. İyimser bir ütopya olarak, hemen her alana ve disipline temas edebilecek şekilde umut felsefesi üzerinden kurguladığı gerçekçi bir düş gücü ile birlikte ortaya çıkan bu durum 'henüz-varlık-olmayan' olarak da değerlendirilebilir. Bloch, öznellikleri ile öne çıkan güncel şimdiler üzerinden geleceğe dair keşifler yaparak gelecek ile geçmiş arasındaki lineer ilişkiyi kırmayı amaçlamıştır (Bloch, 2013). Umudun bu coğrafya içinde var olabilmesini, umut kavramının geniş bir alana yayılarak önemini yitirmemesini, ve basit anlamda sadece bir olumlu düşünme yöntemi olarak küçümseyici bir yaklaşımla değerlendirilmemesini de o umudun mümkün olabilme durumu ile ve 'öngörücü tasavvur' yardımıyla bir anlamda kontrol altına alır. Henüz var olmamışlık durumu aynı zamanda o umudun rasyonel bir umut olduğuna da güçlü bir şekilde işaret eder.

Buna ek olarak, Bloch tarihsel ilişkiler ağında yıkılan lineer ilişki kurgusunu okurken 'eş zamansızlık' ilkesinden de bahseder ve bunu bir 'çağdaş olamama durumu' üzerinden açıklar. Eş zamansızlık ilk etapta zaman çokluğu gibi algılanmış olsa da aslında bir zaman geriliğine işaret eder ve toplumsal olarak farklı insanların, farklı sosyal grupların farklı zaman dilimlerini yaşıyor olmasına değinerek ütopyalarının temelinde olan ilerlemeci altlığa atıf yapar (Bloch ve diğ., 2014). Bu altlık üzerinden bakıldığında Bloch'un eş zamansızlığının lineer olmadığını söylemek zordur ve bu

yaklaşımı sıklıkla eleştirilir. Buna karşın farklı katmanları barındırdığını da belirtmek gerekir. Klasik ütopya yaklaşımı ile farklılaşan, eleştirel bakış açısı doğrultusunda yokluğa ve boşluğa dair meditasyonlar ile oluşturulan umut kavramı, sahip olduğu güç, umut üzerinden belirlenen düşsel ele alış ve henüz-var-olmayan olası nesneleri bir noktadan sonra kendi 'olası' coğrafyasını oluşturur.

Husserl'in epokhe kavramındaki yönelimsellik gibi birçok katmanı barındıran noematik durum üzerinden benzer bir bakış da 'eğilimler' (ing. dispositions) kavramı ile felsefeci Gilbert Ryle'a aittir. Ryle, Husserl'den farklı olarak Husserl'in yönelimsellik sürecinde manipülatif olarak ele alınabilecek algısal süreçlere yoğunlaşarak durumun yitirilmemesine atıf yapmış, yitirilmemiş her anın durumun kendinde 'saklı' olduğunu belirterek 'nasıl' ile 'ne' sorularını bağlamdan kopartılarak farklı şekillerde sormak suretiyle ele alınan durumlarda saklı olanın ortaya çıkartılmasına çalışmış, ve eylemleri barındırdıkları saklı durumlar üzerinden incelemiştir. Ryle'ın 'eğilimler' yaklaşımının bir noktada Husserl'in 'henüz-yok' ve Bloch'un 'henüz-var-olmayan' kavramlarının bağlamsızlaştırılarak durum ve an üzerinde çakıştırılmasını içerdiği de söylenebilir.

Ryle'a göre, özne ve durum üzerinden ele alınan sürecin yanı sıra anlamlar ve anlatımlar bütünü de tartışılması gereken bir diğer unsurdur (Ryle, 2011). Gündelik dil kullanımındaki yanıltıcı ifadeler ve 'kategori yanlışları' olarak ele aldığı kavramları yanlış anlamaya dayalı ortaya çıkan anlam hatalarının üzerine çalışmalar yapan Ryle geleneksel bir analitik sorgulamayı benimsemezken bir ifadenin söz dizimsel yapısı ile betimlediği olgu yapısını birbirinden ayırarak yaklaşımını anlatı üzerinden temellendirir. Bu doğrultuda, eğilimler yaklaşımında eleştiri noktası olabilecek olan anti-gerçekçiliği belirli zihinsel ifadeler altında yatan diğer ihtimalleri veya durumları göstermeyi reddeder. Bu da anlatının her seferinde yeniden ve tümüyle farklı olarak üretilebilmesini beraberinde getirir. Dolayısıyla, Ryle'ın bakış açısı doğrultusunda ele alındığında köşebentlenerek elde edilmeye çalışılan öz de her seferinde yeniden tanımlanabilir. Bu şekilde fenomenolojik indirgeme yöntemi olan epokhenin mantığının da diyalektik olarak bir iç-dış üzerinden kurgulandığı ve kendi kendini net, gerçek ve çoğu zaman da fiziksel bir sınıra dönüştürdüğü söylenebilir. Nesnelerin ve kavramların ilişkileri üzerinden serbestçe kurgulanabilecek geçişler de teorik olarak bu sınırlar aracılığıyla engellenmektedir (Ströker, 1997). Böylece aktörün ve ardında

yer alan, onu ortaya çıkaran unsurların Ryle'ın sistematiğinde 'nasıl'lar ve 'ne'ler üzerinden sorgulanması da sağlanacaktır.

Ryle'ın eğilim kavramı ile Ludwig Wittgenstein'ın çalışmalarında izini sürdüğü ilişkiler ağı, ve sıklıkla kullandığı, erken dönemde mantık temelinde olası bir altlık üzerinden kavramlaştırılabilen, geç döneminde de ilişkiler ağı üzerinden değerlendirilebilen 'anlamlı önermeler' yaklaşımı arasında bağlantı kurulabilir. Başta sanat, müzik ve günlük olarak yaptığımız pek çok şeyin tam da 'hayatımız' diyebileceğimiz sistemler ağının kuramsallık dışı bir anlayışa sahip olduğunu söylemektedir. Hararetli bir şekilde reddettiği bilimcilik ve bilimciliğin temelinde olduğunu belirttiği kuramsallık takıntısına karşın Wittgenstein kendi çalışmalarını 'önemsiz şeyler' olarak nitelendirir. Bu çalışmalar karmaşık altlıklar üzerinden yapılmış çok yönlü çalışmalar olsa da burada önemsiz olma durumu ile vurgulanmak istenen üzerine büyük laflar edilecek, sansasyonel teorilerin ham maddesi olacak güçlü görünen ama içi boş sözcükler ve tanımlar yerine çalışmalarında birtakım sıradanlıklar, genel olarak vasat olarak değerlendirilenlerin oluşturduğu, ve her an değişebilecek dizimler olduğudur. Bu dizimler kendinin bir etkinlik olarak ifade ettiği felsefe yapma eylemi içinde de bu şekilde yer bulabilir. Bununla birlikte Wittgenstein, önemsizliğin bilgisini bilimin genelliği ve kuramsal düzenine dönüştürürken ise rol yapmak gerektiğini belirtir. Rol yapma süreci bir taraftan eylem ve etkinlik biçimi yoluyla da gerçekleştirilebilir, ki bu Wittgenstein için bir şey hakkında doğrudan konuşamadığımız zaman seçilebilecek bir yöntemdir. Fakat bu yöntem kendi içinde bir süreklilik ifade etmez ve kurala bağlanamaz. Wittgenstein bu paradoksu "kuralın belirlediği bir eylem şekli olamaz, çünkü her eylem şekli kurala uyuşacak hâle getirilebilir" yaklaşımıyla açıklar. Böylelikle eylemin direkt olarak kuralın parçası haline gelmesi sebebiyle herhangi bir eylem şeklinin kurallarla uyuşacak hâle getirilebilmesinin onlarla çelişecek hâle getirilebilirliğini de gösterdiğini belirtir (Wittgenstein, 2017).

Kendi yorumlarını önemsiz görüyor olması, yani özel dili olarak görülebilecek olanı değersizleştiriyor olması aynı zamanda yaklaşımlarının o an birliktelik içerdiği bağlamdan kopartılamayacak unsurlar içermesi ile de ilişkilidir. Saul Kripke Wittgenstein'ın her an için 'şimdi'ye ait olma durumunu özel dil yaklaşımlarında benzerlik gördüğü, kendini şüpheci olarak tanımlayan David Hume ile karşılaştırarak ele alır ve Wittgenstein'ın özel dil yaklaşımında Hume'un nedenselliğin sadece bir

alışkanlık olduğunu belirttiği özel nedensellik yaklaşımındaki gibi geçmiş niyetler ve anlamlar ile şimdiki uygulama arasındaki ilişkileri sorguladığını belirtir (Kripke, 2007). Wittgenstein kendini şüpheci olarak tanımlamayı reddetmiş ve Kartezyen düşün sistemini gündelik hayata dair alışkanlıklar üzerinden çalışmalar yaparak sorgulayan Hume ile ilişkisini önemsememiş olsa da yaklaşımlarının benzerlikler içerdiği söylenebilir.

Wittgenstein'a göre söylediklerimiz sahip oldukları bağlamdan soyutlanamaz (Wittgenstein, 2009). Zamanın etkisiyle de değişim gösterebilen bağlam, ve bahsedilen bağlam-bağımlılık kavramların sınırlandırılamamasını beraberinde getirir. Her ne kadar bu kavramların tanımlarını bildiğimizi düşünüyor olsak da bağlamı ile etkileşimi ve olası değişkenliği bizim tarafımızdan net tanımlarının yapılamamasını sağlar. Dil oyunları yaklaşımında tanımladığı, anlam ve kullanım, konuşma ve konuşmanın ait olduğu etkinlikler bütünü de bu bağlam-bağımlılık üzerinden ele alınır. Bu noktada anlamın ancak yaşam biçimi (alm. Lebensform) ve yaşanmışlıklar üzerinden sağlanacak bir ortak yargı birliği ile anlaşılabilir olacağını, bu yargının da uyulacak kurallar sisteminin öğretisi yerine kuralların çözümlenmesi ile edinilebileceğini vurgulamıştır. Yaşanmışlıkların, yaşam biçiminin, dolayısıyla bağlamın sürekli değişiminin bir noktada ancak anlık doğrulamaların gerçekleşebilmesini sağlayacağını, bu durumun da her an için 'nasıl'ların ve anlamın doğrulanması gerekliliğini ortaya koyduğunu belirtir. Buna ek olarak, şüpheci sorgulamalar sonucunda ulaşılacak kesinliğin ifadesi olarak da bir noktadan sonra kendine doğru olarak görünecek olanın gerçek doğru olduğunu düşüneceğini ifade eder. Bu sorgulama aynı zamanda Wittgenstein için doğru ve kesin olanın da yitimidir (Wittgenstein, 2017).

Bu noktada, Wittgenstein Kartezyen yaklaşımın önceliediği metafizik özne olan 'ben' kavramına karşı argümanını ortaya koyarken 'ben'in dile getirilemeyeceğini, bir şeyi sadece adlandırmaya yarayan o şeyin ne olduğunu söylemenin değil, nasıl olduğunu söylemenin o şeyin varlığından bahsetmek olacağını, 'ben'e ait özel dilin olamayacağını söyler, 'nasıl'ını ise bağlam ve ortak yargı gerektiren yaşam biçimi ve dil oyunları üzerinden üretir (Wittgenstein, 2018). Dilin ancak bir bağlamda ele alınabilme durumu günümüzde kullanılan internet dili üzerinden de örneklenebilir. Kullanılan arama motorlarında bütünsel bir bağlam içinde bir anlatının araması

yapıldığında tatmin edici bir sonuç elde edilemezken, bir adlandırma olan sözcük üzerinden yapılan arama net veriler verebilir.

Yanı sıra, yaklaşımlarında temel olarak bireyselliği ön plana çıkartmış olsa da Wittgenstein toplumsal ve bir ölçüde kamusal altlıklar belirler. Bu toplumsallık her an her şeyin ortak bir yargı üzerinden ortaya konulamayacağını da gösterir. Bu doğrultuda Wittgenstein konuşulamayacak veya dile getirilemeyecek olanlar için susma gerekliliği ifade eder (Wittgenstein, 2018). Bu üzerinde konuşulamayacak olanları değersizleştirmez, aksine Wittgenstein onların varlığının sahip olduğu değere vurgu yapar, fakat anlamın oluşumu sürecinde sınırlandırıcı etkilerinin de önüne geçmek ister. Her ne kadar kendi içinde bir netlik içeriyor olsa da, bu yaklaşım bir yönden susmanın anlatısı olarak değerlendirilebilir.

Toplumsal kabulün ulaşılamayacak olması nedeniyle Wittgenstein tarafından ortaya konulan susma gerekliliği bir yandan 'toplum' kavramını da tartışmaya açar. Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe çoğulluğuna da vurgu yaptıkları toplumun bir bütün olarak inşa edilebilecek sabit bir kimlik ve bir anlatı nesnesi olamayacağını, bu nedenle hiçbir zaman tamamıyla sabit olamayacak mutlak bir toplumsallık kabulü üzerinden ortak bir sabitleştirme anlatısının oluşturulamayacağını belirtir (Laclau ve Mouffe, 2008). Buna mukabil, Wittgenstein dil oyunlarını gerçekleştirebilmek için ortak değerler üzerinden sabitlemeyi benimsememiş olsa da Laclau ve Mouffe anlatının ortaya konulabilmesi için toplum ve toplumsallık üzerinden, kendini bozacak olan bir tür sabitlenmiş fazlalık içerecek şekilde gösterilen tüm çabanın bulunabileceği bir 'söylemsellik alanı' tanımlar. Bu alanın, içinde anlamlandırma ile yer alan merkezlerin asla kendinden bahsedilemeyecek ve her an için zaten kendi vekili tarafından ikame edilen, sonsuz imin belirlediği bir olmayan-yer olduğunu belirtir (Laclau ve Mouffe, 2008). Sabitlemenin gerçekleşmesiyle birlikte ise farklılıkların ötelenebilmesi için anlatı söylemsellik alanını ve merkezi tümüyle etkisi altına almaya çalışır. Laclau ve Mouffe burada Jacques Lacan'ın anlatı açısından belirli sabitlikler kabul ederek referans noktaları oluşturduğu 'kapitone noktası' kavramından faydalanır ve bu noktaları anlatının oluşumu için ayrıcalıklı şekilde söylemsellik alanı içinde yer alan düğüm noktaları olarak değerlendirir. Bu noktalar aynı zamanda anlatıcının anlatıyı oluşturabilmesi ve egemen dili belirleyebilmesi için de gerekli noktalardır.

4.3 Saklı Olanın Mekânsal Anlatısı

İki dünya savaşı arasında belirsizlikler dönemi olarak da adlandırılan, 1929'da yaşanan Büyük Buhran başta olmak üzere birbirini tetikleyen ve oldukça uzun süren pek çok ekonomik krizin yaşandığı tarihsel süreçte toplumsal ve sosyal araştırmalar da hız kazanmıştır. Uzun süre kendilerinden söz ettirecek yaklaşımlar ortaya koyan, savaş öncesi ve sonrası dönemlerin etkisini oldukça sert şekilde üzerinde hisseden, Edmund Husserl'in ve Martin Heidegger'in yaklaşımlarına yakın olsalar da Kartezyen felsefeden koparak fenomenolojinin empirik ve olgusal olarak değerlendirilebilecek bir başka yönünü vurgulayan Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in altlıkları üzerinden şekillenen, karşıtlıkların diyalektiği yaklaşımının bakış açılarında önemli yer tuttuğu ve 20. yüzyılın önde gelen teorisyenlerinin meydana getirdiği Frankfurt Okulu da bu belirsizlikler döneminin düşün dünyasına kazandırdığı önemli akımlardan biri olarak öne çıkmıştır. Frankfurt Okulu'nda bu dönemde oluşturulan 'eleştirel teori' yaklaşımı başta olmak üzere benzer yaklaşımlar teori ve uygulama arasında gerçekleşen geçiş süreci üzerine araştırmalar yaparak bu süreci 'nasıl uygulanabilir' sorusuna referans vererek ortaya koymak yerine akılcı ilişkiler ile karşıt teoriler üzerinden nasıl geliştirildiğine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda, totaliter yönüne atıf yapılarak ele alınan aydınlanma felsefesinde aklın bir araçsal akla indirgenmesinin eleştirisini sıklıkla dile getiren yaklaşım, aklın yüceltilmesi ile oluşturulan düşün üretiminin de bir meta-anlatı olduğunu savunur. Bu meta-anlatı aydınlanmanın gücünün ve iktidarının belirlenmesi için kullanılır.

Frankfurt Okulu'nun temel yaklaşımlarından biri ve akımın sonraki dönemlerini de şekillendirecek ana yaklaşımlarından olan bu eleştirel savunu nesnel olguların dışarıdan bir değerlendirme ve amaç ile ele alınamayacağına vurgu yaparak toplumsal işleyişin etkisine yoğunlaşır. Eleştirel teori farklılıkları sıklıkla dile getirse de toplumu bireyci bakışa indirgenemeyecek bir bütün olarak değerlendirir ve yaklaşımlarını toplumun iç dinamiklerini sorgulayarak üretir. Her ne kadar Husserl tüm yönelimsel durumların fenomenolojik indirgeme içinde ele alınabileceğini savunmuş olsa da eleştirel teori yaklaşımı yalın anlamıyla indirgemeci yaklaşımın, ve dolayısıyla epokhenin sınırlarının sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu şekilde, transandantal indirgeme sonrasında dar bir yönelimsellik çerçevesi ile bakıldığında yaklaşıma dâhil olduğu söylenemeyen, bir bağlam tanımı yapıldığında bağlamdan

kopuk olarak değerlendirilebilecek durumların da sorgulama içerisinde olabileceği vurgulanmaktadır.

Husserl'in fenomenolojik indirgemesindeki epokhe kavramına bir diğer eleştiri de indirgeme neticesinde ortaya çıkan mesafesizleştirme durumu üzerinden yapılabilir. Köşebentlenen unsurlar ve köşebendin kendi bir üst kabul olduğu için içeriden köşebent dışına erişimin de eşit şekilde olduğu kabul edilir. Bir anlamda gerçeküstü mekânsal algı ile gerçekleşebilecek bu eşit mesafede yer alma durumu kent üzerinden değerlendirildiğinde bireyin toplum bütününe, ve kentte de kent kullanıcısına evrimindeki kayıplar ile ilişkilendirilebilir. Benzer şekilde, pek çok farklı uygulamada durumun üretiminde bu mesafesizleştirme eylemlerinin bir tür yerden kopuş veya yersizleştirilme olarak değerlendirilmesinin de önü açılır. Bu doğrultuda, mimarlık ve kent bilimlerinde kentsel mekânı ve kurgusunu ifade etmek üzere kullandığımız analizler, diyagramlar, vb. araçlar Kartezyen düşünce sisteminde önemli bir yeri olan Husserl'in köşebendi ile oluşturduğu epokhe ve mesafesizleştirici altlığı üzerinden yeniden ele alınarak değerlendirilebilir.

Kentleşmeye dair uzun analizler, ne olduğunun araştırılması analizlerin odağında olmadan dolaylı olarak gelişebilen, bağlamdan kopuk olduğunda da akla dayalı olan sorgulama yaklaşımlarının, üretimlerinin ve araştırmalarının değeri Rem Koolhaas tarafından bağlama değinen çalışmalarda vurgulanmaktadır (Koolhaas ve Mau, 1995). Her ne kadar Bruno Latour 'Aktör - Ağ Teorisi'nin (AAT) anlatısında Koolhaas'ın yaklaşımını 'bağlam berbat kokar' (ing. context stinks) şeklinde aktarmışsa da (Latour, 2005) Koolhaas mesleki pratiğe dönük yaklaşımlarını anlatırken kullandığı, kimi zaman bağlamla dolaylı bir ilişki kurabilen, kimi zaman da bağlam-bağımsız olarak değerlendirilebilen akılcı sorgulamalar yaparak özellikle kente ve kentsel kurguya dair söz söyleyen disiplinlerde teori-pratik ilişkisine ve gri bölge olarak adlandırılabilecek henüz-gerçekleşmemişlerin yer aldığı alandaki saklı durumlara dair bakışını ortaya koymaktadır. Bu şekilde Koolhaas, Latour'un yaklaşımı rehin alan unsurlar bütününün basit bir anlatımı olarak ele aldığı 'bağlam' algısından da bir ölçüde kopuş sağlar.

Bu noktada Karl Mannheim'ın 'serbestçe gezinen zekâ' (alm. freischwebende Intelligenz) yaklaşımına da değinmek gerekir. İnsanı ve bilinci anlayabilmek için onların toplumsal varlıklarının araştırılması gerektiğini savunan Mannheim, hakikatin ve uzlaşının tüm toplumsal yargıların ve kabullerin göz ardı edilerek toplum içinde gezinen bir gözlemci olarak köksüz ve aidiyetsiz bir zekâ tarafından ortaya

konulabileceğini belirmiştir. Bu durum aynı zamanda egemene karşı koyuş olarak da anlatılır (Mannheim, 2016, 2017). Buna karşın, pek çok eleştirel bakıştan birini ortaya koyan Zygmunt Bauman, Maurice Natanson'a atıf yaparak Mannheim'ın yaklaşımını kurnazca olarak tanımlayarak serbestçe gezinebilme üzerinden sahip olduğu göçebelik durumunun gücünü de vurgular (Bauman, 2009). Her ne kadar Mannheim'ın yaklaşımında aşkın, kuvvetli bir bilinç ve zekâyı ele alışında aşırılıktan bahsedilebilecek olsa da yalıtılmış toplumsal ortama ve kabullerine dair eleştirel yaklaşımı, bağımsız bir şekilde serbestçe gezinme durumu akılcı sorgulamaların ortaya konulabilmesi için geçerli bir altlık olarak kendini gösterir.

Bununla birlikte, akılcı sorgulamalar Husserl'in Descartes'ın kesin bir ideali odağa alan 'cogito' yaklaşımından farklı olarak akla aykırı olmayan her önermenin temeli olarak tanımladığı ve sezgisel olarak ulaştığı apaçıklık (alm. Evidenz) kavramının ortaya çıkışını mutlak varlık alanı üzerinden 'doğrudan doğruya' ve tek taraflı bir varlık alanı içinde 'dolaylı' olmak üzere iki şekilde ele alışı üzerinden de değerlendirilebilir. Yine Husserl yönelimsellik içeren yaşantısını ele alırken yaşantının kesin bir nesnel karşılığı olmadan da gerçekleşebileceği ve bilinçte var olabileceğini vurgulamaktadır (Husserl, 2010). Bu doğrultuda, nesnel karşılığın oluşmaması ve yönelimsellik yaşantının bilinçte var olması neticesinde de akılcı sorgulamalar yapılabilecektir. Yanı sıra, eleştirel teori düşünüldüğünde ortaya konulabilecek ilişkiler üzerinden geliştirilebilen, üretilenden ve üretenden kopuk var olabilen oluşumlar değerlendirildiğinde ise, kamusal ve kentsel kurgunun Husserl'in indirgemesindeki yönelimsellik yaklaşımı ve bu doğrultuda Nermi Uygur'un tanımıyla "bir şeyi hiç olmazsa bir yanıyla veren bir temel" kullanımı ile ele aldığı apaçıklık kavramının yerine Ryle'ın dinamik bir öznenin aktif olduğu 'eğilim'leri üzerinden gerçekleştiği de söylenebilir (Uygur, 1998). Bu şekilde, kentsel mekânın eğilimler olmadan müdahaleler ile gelişeceğini düşünmek de yanıltıcı ve geçici egemenlik kurgularının kendini tatminine yönelik bir yanılgı olarak ortaya çıkacaktır.

Lucius Burckhardt da kentlerin gelişimi ve kentsel müdahaleler üzerinden mimarın üretimini ve üretim süreçlerini tartışma konusu yapmıştır. Karşılaştıkları her türlü soruna genel olarak yapısal bir cevap verme eğiliminde olduklarını belirttiği mimarları düşünsel yaklaşımları üzerinden değerlendirmiş ve bu süreci elma ağacı metaforu ile açıklamıştır. "Bir mimar ve tasarımcı bir sorunla karşılaştığında nasıl bir öneri geliştirir? Elma ağacı bir sorunla karşılaştığında ne önerir, elma tabii ki! Tasarımcı da

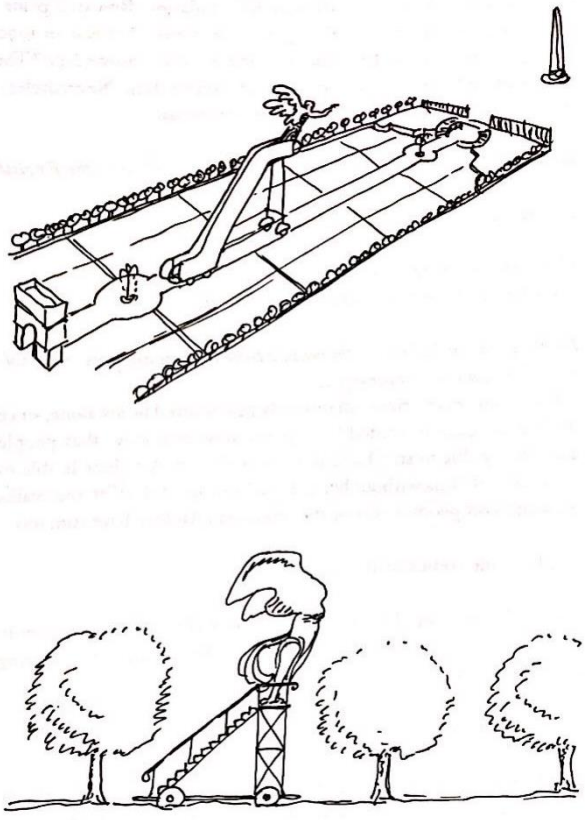
her seferinde bir yapı önerir, tüm sorunlar bir yapıya yönlenir". Burckhardt bu benzetme ile temelde yapı üreticisi olarak ele aldığı mimar ve tasarımcıların müdahale yaklaşımlarını, karşılaştıkları soruları, bir ölçüde anlaşılabilir bulmakla birlikte, içinde var oldukları yapısal dünyaya ait araçları kullanarak cevaplandırmaya çalıştıkları için eleştirmiştir. Burckhardt toplumsal sorunlar karşısında mekânsal olarak verilecek cevapların yapısal olmasındansa belirli süreçler üzerinden incelenerek üretilmesi gerektiğini vurgulamış, sürecin sağlıklı şekilde yapılandırılması ve planlanabilmesi için ise belirsiz programlama veya programlamama üzerine yaklaşımlar geliştirmiştir (Burckhardt, 2012).

Burckhardt'ın toplumsal sorunların çözümüne dair yaklaşımının temelinde 'strollology' olarak adlandırdığı, yürüyüş/gezi bilimi olarak açıklanabilecek bir bilimsel ve bilişsel yürüyüşü tanımlayan kavram yer alır. Benzer dönemlerde çalışmalar yapan Erving Goffman'ın toplumsal karşılaşmaların oluştuğu alana yönelmesi veya Michel de Certeau'nun kentteki yürüyüşler ile oluşan kentsel mekânın yeniden kurulumunu gündelik hayatın pratikleri üzerinden ele alması ve kentin birbiri ile iç içe geçen katmanlarının yapısını incelemesi gibi, Burckhardt da kendi gündelik eylem alanını yaratır. Farklı olarak ise, Mannheim'ın serbest gezinme yaklaşımındaki gibi aklı öne çıkarmak ya da de Certeau'nun tüm hesaplamaları alt üst ederek kenti yeniden yaratan kahramanı (de Certeau'nun tanımladığı şekliyle herkesin ortak kahramanı) olan sıradan yürüyüşçülerine de Certeau'nun yaptırdığı gibi Dünya Ticaret Merkezi'nin 110. katından Manhattan'ı izlettirmek yerine gözlemin gezintide kaybolabilmesi için yöntem arar onları bir anlamda sıradanlığının içinde gezdirmeye başlar. Bu eylem aynı zamanda de Certeau'nun da görünürlüğün ortadan kalktığı eşik olarak tarif ettiği, farklı ağların katmanların çakıştığı yer olan aşağıda, yani kentte gerçekleşir ve kentsel anlatının oluşumunu sağlar (de Certeau, 2008).

Burckhardt yaklaşımını öncelikli olarak peyzaj mimarlığı üzerinden geliştirmiş olsa da izleyen dönemde mimarlık, tasarım ve kent üzerine de çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar neticesinde başarılı tasarımın orada olan veya bağlam içerisinde fark edilmemesi gerekliliğine değinerek tasarımın görünmez olması gerektiğini savunmuş, Marshall McLuhan'ın 'environments are invisible' yaklaşımından etkilenerek kendi bakış açısını 'landscape is invisible' olarak vurgulamıştır. Bununla birlikte, Burckhardt'a göre optimal tasarımı elde edebilmek için olabildiğince fazla sayıda bağlantıya ihtiyaç vardır ve netice basit çıkarımlar yaparak birbiri ile ilişkilendirilen

bu görünmez durumları ele alan bir tasarım sürecinin sahip olduğu dinamizmden ortaya çıkacaktır. Fakat, zihnimiz reklamlar, filmler, edebiyat vb. verili imajlar ile bütünüyle sarılmış durumdadır ve optimal tasarımı ortaya çıkarabilmek için bu karmaşayı ancak zihnen çıkılacak bir gezinti ile aşmak mümkün olabilir.

Burckhardt'ın gezintisi Ryle'ın 'eğilimler' kavramının kentsel kurgu üzerinden değerlendirilmesi ve bir 'mümkün olan her türlü olasılıklar ve durumlar' denizinde yüzmeye benzetilebilir. Zihnimizdeki sarılı durumun yanı sıra, mekân da her bir kullanıcı veya ziyaretçi ele alındığında birçok farklı zihin üzerinde sayısız sarılı durumu içeren bir hâli çoktan almıştır. Burada oluşturulacak bir tasarım yaklaşımının bu durumların tümünü değerlendirmiş olma olasılığı yoktur. Tasarımcı ancak kendi için ve kendi üzerinden bir mekânsal durum ve yaklaşım üretebilir. Burckhardt bu üretimin yanlış olduğunu söylemez, ancak bu üretimin bir sürü farklı durum arasından sadece biri olabileceğine vurgu yapar. Ona göre burada ele alınması gereken üretim, yansıma veya ortaya konulan durum değil, bu süreçte gerçekleşen yürüyüştür; ve bu yürüyüş bazen farkında bile olunmadan binlerce, milyonlarca verinin algılanmasını da beraberinde getirir.

Şekil 4.2 : Burckhardt 'strollology'yi kentte bir uçak merdiveni ile yol alarak kenti gözlemlemeye benzeterek açıklamıştır (Burckhardt, 2012).

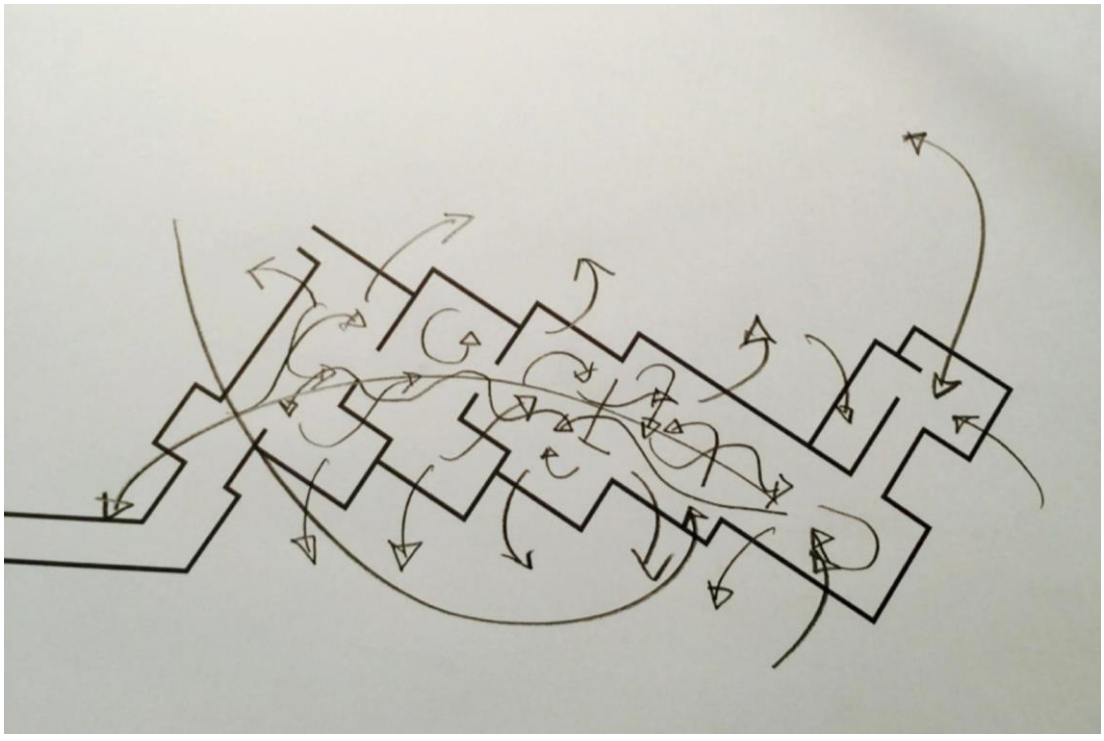
Burckhardt yürüyüşünü kentte yol alan bir uçak merdiveni üzerinden kenti gözlemleme örneği ile anlatmaktadır (Şekil 4.2). Uçak merdiveni, üzerinde olunduğu sürece gözükmeyecek veya varlığı ihmal edilecek bir elemandır. Bu merdiven aynı zamanda Burckhardt'ın eylem alanı olan kentsel mekânı ve orada oluşan ritmi algılayabilmek için Lefebvre'in dışsal bakışı sağlayabilmek üzere belirli bir mesafeye sahip ve hem içeride hem de dışarıda olabilecek şekilde ihtiyaç duyduğu bir teknik olarak da değerlendirilebilir (Lefebvre, 2017). Yine de hareketli bir merdivenin Lefebvre'in içselliği ve dışsallığı aynı anda barındırabilen sabit penceresi veya balkonuna göre saklı olanı, eğilimleri belirleyebilmek adına belirgin farklılıklar barındıracağı da düşünülmelidir. Buna ek olarak, Burckhardt'ın zihinsel gezintisi ile sahip olacağı bu bakış Husserl'in fenomenolojik indirgeme yaklaşımında epokheyi tanımlarken kullandığı Kartezyen yaklaşım üzerinden kurgulanan dışarıdan bakabilme durumunu da gerçekleştirmiş olur.

Burckhardt'ın zihinsel yürüyüşü Walter Benjamin'in 'geçip gidilen alanlar'ı (Benjamin, 2011) olan kent mekânlarında gerçekleşir ve Koolhaas'ın akılcı sorgulamalarının ortamını hazırlar. Burckhardt'ın bahsettiği 'bir durum denizindekilerden birinin üretimi için yapılacak sorgulama' da üretimin mekân verileri üzerinden bağlam-bağımsız olabilecek bir şekilde gerçekleştirilebilmesini sağlar. Bu şekilde akılcı sorgulamanın bağlamının üretilen yaklaşımın bağlamı ile çakışması bir gereksinim olmaktan çıkacak ve o ana dair herhangi-bir-durumun-bağlamı için geçerliliğinin olabilmesi onun tüm durumlar için sorgulanabilir olmasını sağlayacaktır.

Bununla birlikte, akılcı sorgulamalar ile tüm olası durumlar üzerinden ortaya konulabilecek yaklaşımların yer ile ilişkisi de tartışılabilir. Bu noktada, köşebentlemenin mesafesizleştirerek oluşturduğu 'yersizleştirme' yerine 'akılcı sorgulamalar'ın hâlen orada olan 'yer'e dair saklı olana odaklanarak bir çoğaltma yaptığı ve 'yerin yitimi' yerine 'yer'i 'mümkün-olan-her-yer'e dönüştürdüğü söylenebilir. Bu doğrultuda, yer üzerinden saklı olan ve saklı olanın eğilimleri olarak ele alınabilecek durum, Žižek'in postmodernizm eleştirisi yaparken Bergson'un bellek üzerinden kurguladığı çekmece metaforuna benzer şekilde kullandığı "bütün bir geçmişin ebedî bir şimdide eş zamanlı şekilde eşitlendiği" şeklindeki radikal bir tarihselci tavırdan farklı olarak lineer ilerleyen bir sürece verilen referanslar barındırmaz, net olarak o anın 'şimdi'leri ile ilişkilenir (Žižek, 2011). Bu şekilde yerin çoğaltılması neticesinde ortaya çıkan 'herhangi-bir-yer'ler de 'yer'in eğilimleri

üzerinden ‘şimdi’de eşitlenmiş olur. Bütün bir geçmiş içeriğine sahip olmasıyla birlikte bu ‘ebedî-şimdi’ için, her ne kadar Žižek’in geçmişe dair geniş perspektifini tam olarak karşılamayabilecek olsa da Merleau-Ponty’nin yatay-şimdi (yaşayan-şimdi) yaklaşımı ile Husserl’in ‘canlı-şimdi’ yaklaşımına da vurgu yapmak gerekir.

Žižek’in eşitleme süreci ile Merleau-Ponty ve Husserl’in yatay-şimdi ve canlı-şimdi evreleri farklı disipliner üretimler üzerinde de ele alınabilir. Yerleştirme çalışmaları ile küresel bir bilinirliğe sahip Olafur Eliasson, Danimarka’nın Humlebæk kentinde yer alan Louisiana Modern Sanat Müzesi’nde 2014 yılında gerçekleştirdiği ‘Riverbed’ yerleştirmesinde mekânsal sınırlar ve tanımlar üzerinde zihinsel çekiştirmeler yaparak değişken kat yüksekliklerine sahip, farklı perspektifler verecek şekilde birbirine geçişli alanlar barındıran bir iç mekânı nehir yatağı olarak kurgulamıştır (Şekil 4.3). Yerleştirmenin ana unsuru olan ve alışıldık, kanıksanmış veya standart tabiri ile ‘normal’ şartlarda doğal yaşam alanının bir parçası olması beklenen nehir yatağının iç mekânda ele alınması serginin ana yaklaşımlarından olan ‘dışarısının olmaması’, ‘müdahale’ gibi yaklaşımların veya ‘doğallık’ gibi kavramların sorgulanması için kullanılmıştır. Yerleştirme boyunca ziyaretçiler nehir yatağının geçtiği tüm mekânları dolaşırken görsel unsurlar ve ses efektleri yardımıyla bu sürecin doğada/dışarıda gerçekleştirildiğine dair bir kurgu da ortaya konulmuştur.

Şekil 4.3 : Riverbed sergisi nehir yatağı ve sergi alanları eskizi (URL-26).

Yerleştirmenin yer aldığı sergi mekânı bilet alınarak ve çanta ile paltonun vestiyere bırakılarak girilen, yoğun bir ziyaretçi talebinin oluşmasını sağlayan Giacometti, Pablo Picasso, Asger Jorn, Wassily Kandinsky, Yayoi Kusama gibi uluslararası tanınırlığa sahip pek çok sanatçının eserlerinin yer aldığı, farklı büyüklüklerde ve yapıda sergi salonlarını gezdikten sonra erişilen, birkaç ay öncesine kadar bu salonlarda hiçbir şekilde bir arada olmamış, serginin birkaç ay sonrasında da o salonda olmayacak olan objeler ile üretilmiş bir modern sanat müzesi kapalı iç mekânıdır. Bunun aklınızdan çıkması için hiçbir sebep olmasa bile sergi boyunca bir nehir kenarında yürüyor olmanız yine de aklınıza başka soruları getirerek içinde bulunduğunuz durumu ve mekânı sorgulamanızı sağlar. Burası gerçekten içerisi midir? Burası üzeri sonradan kapatılmış bir nehir yatağı olabilir mi? Herhangi bir soruya mahal vermeyecek şekilde yerleştirme öncesinde bir iç mekân olan ve yerleştirme kaldırıldıktan sonra da bir iç mekân olarak kalacak olan sergi salonları Olafur Eliasson ve ekibinin 'akılcı sorgulamaları' ile bağlam-bağımsız bir yaklaşımla şekillendirilmiş ve olası olan, o yerde saklı olan ama düşünüldüğünde akla gelmesi düşük bir ihtimal olan Riverbed yerleştirmesi gerçekleştirilmiştir.

Şekil 4.4 : Riverbed sergisi nehir yatağı ve sergi alanları görselleri (URL-26, Burak Haznedar Arşivi, 2014).

Eliasson yerde saklı olana yoğunlaşmak üzere eğilim kavramını da çekiştirerek mutlak mekânı bir tür kent boşluğu olarak ortaya koyabilmiş, bu şekilde akılcı sorgulamalar

ile saklı olan ortaya çıkabilmiştir. Kapalı mekânın dönüştürüldüğü nehir yatağı ise daha önce hiç o alanda var olmamış, bir süre sonra da kaldırılacak olsa bile öncesinde olduğu gibi sonrasında da yine o mekân için bir eğilim olarak ortaya konulabilecektir (Şekil 4.4).

Riverbed sergisi ve Eliasson'un yerin üretimindeki tavrı üzerinden değerlendirilen eğilimler, kışkırtıcı çalışmaları ile bilinen sanatçı Damien Hirst'ün eğilimin kendinin de üretilmesi olarak ortaya koyduğu 2017 tarihli yerleştirmesi 'İnanılmazın Enkazından Hazineler' (ing. Treasures from the Wreck of the Unbelievable) ile ele alınmıştır. Hirst Venedik'te yer alan sanat müzeleri Palazzo Grassi ve Punta della Dogana'da ziyarete açılan çalışmasının açıklamasında sergilenen eserlerin 2008 yılında Afrika kıtasının doğusunda bulunan batık bir gemi enkazı ve bu enkazdan çıkartılan hazineler olduğunu söylemektedir (Şekil 4.5). Bu batığın M.S. 1. yüzyıla tarihlendiği, bu dönemde Antakya kentinde serbest bırakılan, denize açılarak okyanusa kadar ilerleyebilen bir köle ve bu kölenin edindiği serveti taşıyan bir gemi olduğu anlatılmaktadır. Eski Yunanca'da 'inanılmaz' anlamına gelen Apistos isimli gemide yer alan bu servet neredeyse 2000 yıl boyunca Hint Okyanusu suları altında kaldıktan sonra gün ışığına çıkartılmıştır.

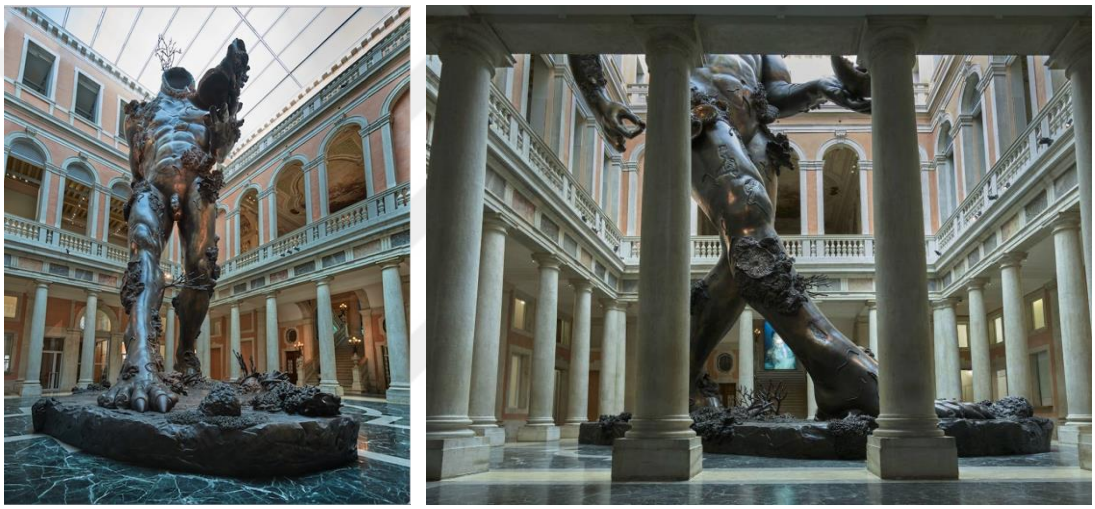
Şekil 4.5 : Apistos (İnanılmaz) gemisini ve gemiye yüklenen heykelleri gösteren maket (M. Tolga Akbulut Arşivi).

Anlatısı başarılı bir şekilde kurgulanan sergi kapsamında yer verilen eserler de anlatı ile uyumları gözetilerek hazırlanmıştır. Damien Hirst ve ekibi sergi anlatısına uygun bir şekilde çalışmaların oluşturulabilmesi ve serginin gerçekçi olabilmesi için yaklaşık on yıl süren bir hazırlık yapmış, pek çok heykeli doğal yollarla üzerlerinde deniz canlıları oluşmasını sağlayacak şekilde sergiye değin yıllarca su altında bekletmiş ve çıkartıldığı gibi, bir anlamda 'restore edilmeden' sergilemiştir. Henüz posttruth yaklaşımının popüler küresel gündeme yeni yeni dâhil olduğu dönemlerde, bir tür 'fabl' olarak değerlendirilen sergi yaklaşımı ve anlatısı çokça eleştirilmiş olsa da kendi de modern sanat kavramını sorgulayan bir iş olarak ortaya çıkmıştır. Su altından çıkartılan Mickey Mouse'u andıran heykel gibi çalışmaların bir kısmı içerik ve sergi kurgusu gereği ciddi absürtlükler barındırıyor olsa da dikkatsiz, veya hayal gücü yüksek bir sergi ziyaretçisi için fazlasıyla ikna edici bir anlatının ve seyir sürecinin oluşması sağlanmıştır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 : 'İnanılmazın Enkazından Hazineler' sergisinde yer alan eser ve süreç fotoğrafları (M. Tolga Akbulut Arşivi).

Hirst'ün yaklaşımı ve 'İnanılmaz' üzerine yaptığı çalışmalar tüm süreç üzerinden ele alındığında toplumsal ve kültürel olarak bir tür boşluk doldurma eylemi olarak da değerlendirilebilir. Boşluk doldurma süreci toplumsal olarak yerleşmemiş veya tekrarlanmamış, fakat vaka içinde saklı olan eğilim olarak bilginin üretiliyor (veya üretiliyormuş gibi yapılıyor) olması ile gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, sergi 2017 yılına ait olsa da serginin en önemli parçası olan, Hirst'ün 2014 tarihli 'Demon with Bowl' (Çanaklı İblis) heykelinin 2019 yılında Las Vegas'ta yer alan Palms Casino Resort kumarhanesi tarafından on dört milyon Amerikan Doları'na satın alınmasıyla, bir anlamda çalışmanın yeni gerçekliğinin desteklenmesi için bir adım daha atılmıştır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 : Palazzo Grassi avlusunda yer alan 'İnanılmazın Enkazından Hazineler' sergisi 'Demon with Bowl' heykeli (URL-1, URL-20).

Güncel sanatın, özellikle de farklı pazarlama stratejileri ile ön plana çıkması başta olmak üzere günümüzde sıklıkla eleştirilen tarafları olsa da teorik altlığı ve sanat eserlerinin arka planı çoğu zaman farklı disipliner süreçleri bir araya getirmekte, bu süreçler ile olgunlaşmakta ve geleneksel sanat ile onun yerleşik yaklaşımlarından sıyrılmaktadır. İletişim teknikleri ve algı yönetimi konusunda günümüzde sahip olduğumuz esneklikler ve çeşitlilikler ile birlikte güncel süreçler içinde geleneksel yöntemlere yapılan atıfların Žižek'in bahsettiği bir tür 'ebedî/üst-şimdi'nin oluşturulması ile ortaya konulduğu görülebilir (Žižek, 2011). Çalışma kapsamında her ne kadar yakın zamanda ağırlıklı olarak mekânsal bir kurgu üzerinden oluşturulmuş olan Eliasson ve Hirst çalışmalarına atıfla ortaya konulan boşluğu ve bu boşluğu dolduran eğilimlerden bahsedilmiş olsa da, bu konunun ele alınmaya başlanması modern paradigmanın ve bir bütün olarak modernin sorgulanmaya başlanmasına kadar

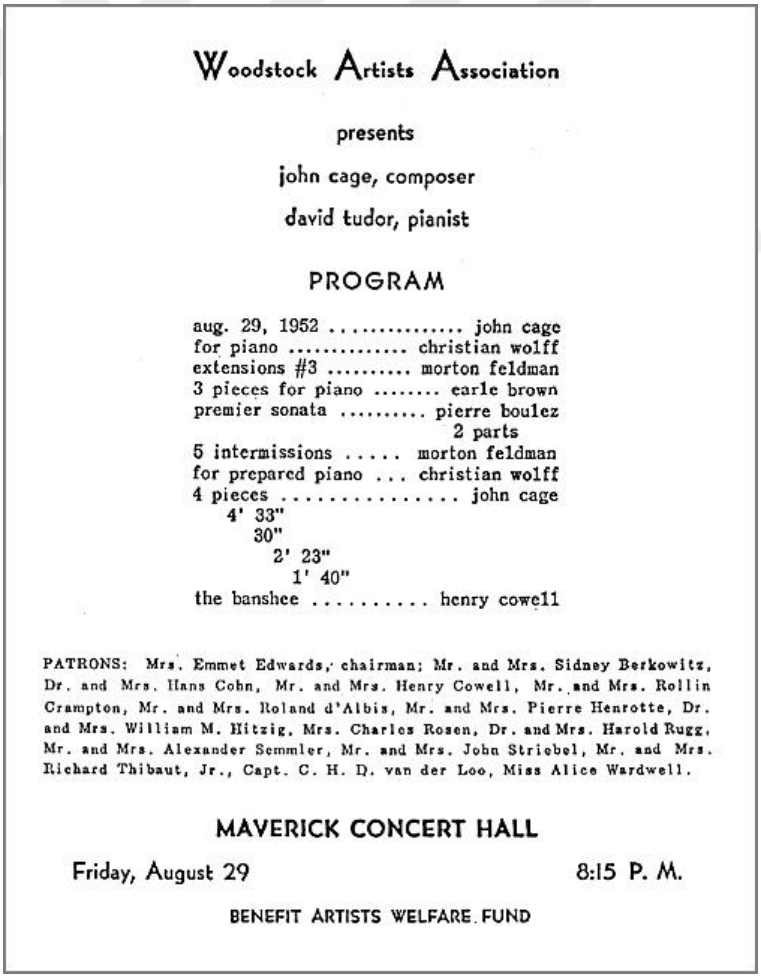
götürülebilir. Bu doğrultuda, direkt ilişkisi olmasa da Dada akımının etkisiyle eserler veren, modernist dönemin en önemli temsilcilerinden biri olan Marcel Duchamp'ın 1917 yılına ait, birkaç kez kurumlar tarafından sergilenmeyi reddedilmesi ile tam anlamıyla sergilenmeden önce belirli bir popülerliğe erişen, çöpte bulunup getirilerek ters bir şekilde yerleştirilmiş olan bir porselen pisuar üzerinden oluşturulan 'Çeşme' (ing. Fountain) isimli heykel çalışmasının (Şekil 4.8) John Cage'i etkilemiş olması ve Cage'in en önemli eserlerinden biri olan 4'33" bestesini yapması bu tür sorgulayıcı yaklaşımlara ve etkileşime örnek olarak gösterilebilir.

Şekil 4.8 : Duchamp'ın üzerinde R. Mutt 1917 imzası olan 'Fountain' heykelinin 1964 tarihli replikası (URL-32).

Duchamp'ın beklenmedik olana atfı, uyarıcı ve ufuk açıcı yaklaşımları Cage için de müzik ve besteleri üzerine sorgulamaları beraberinde getirmiştir. Umberto Eco beklenilmeyeni vurgulayan çağdaş sanatı yapıtını 'açık yapıt' kavramı ile ilişkilendirmiş, sanatçıyı da dâhil edecek şekilde eylemsellikleri ile birlikte yapıtın yeniden yaratımını da devam ettirerek ve çeşitli soyutlamaları kullanarak alışıldık olan üzerinde yol açtığı verimli yıkımı farklı ağların oluşturduğu bir özgürlük alanına doğru

yönelim olarak ele almıştır (Eco, 2019). Bununla birlikte, çeşme çalışmasının bir sanat eseri olup olmadığı çeşitli çevrelerce tartışılırken Cage de müzik ve gürültü, ses, seslerin düzeni ve sessizlik arasındaki ilişkileri sorgulamıştır. Duchamp'ın yanı sıra Edgard Varèse'in 'sesin özgürleşmesi' yaklaşımı ve gürültüyü tonlamasının etkisi, yaşadığı farklı süreçler ve sorgulayıcı yaklaşımı Cage'i ilk bakışta kesintisiz bir sessizlik zannedilen, bir tür sesler toplamı eserini olan üretmeye yöneltmiş ve 4'33" çalışmasını ortaya koymuştur. Çalışma ilk olarak 29 Ağustos 1952'de Woodstock (New York) konserleri sırasında dönemin önde gelen piyano virtüözlerinden olan David Tudor tarafından sahnelenmiştir (Şekil 4.9). Tudor 6 adet boş kağıtla sahneye çıkmış, 4 dakika 33 saniye süren eseri başlatmış ve bu süre boyunca çeşitli aralıklarla kağıtları çevirerek, sadece 3 kere gerçekleşen ve hiçbiri melodik olmayan bu sayfa çevirme eyleminin çıkarttığı hışırtı ile izleyicilerin homurdanmaları duyulduğu performansına kuyruklu piyanosundan tek bir ses çıkartmadan devam etmiştir.

Woodstock Artists Association

presents

john cage, composer

david tudor, pianist

PROGRAM

aug. 29, 1952 ..... john cage
for piano ..... christian wolff
extensions #3 ..... morton feldman
3 pieces for piano ..... earle brown
premier sonata ..... pierre boulez
2 parts
5 intermissions ..... morton feldman
for prepared piano ... christian wolff
4 pieces ..... john cage
4' 33"
30"
2' 23"
1' 40"
the banshee ..... henry cowell

PATRONS: Mrs. Emmet Edwards, chairman; Mr. and Mrs. Sidney Berkowitz, Dr. and Mrs. Hans Cohn, Mr. and Mrs. Henry Cowell, Mr. and Mrs. Rollin Crampton, Mr. and Mrs. Roland d'Albis, Mr. and Mrs. Pierre Henrotte, Dr. and Mrs. William M. Hitzig, Mrs. Charles Rosen, Dr. and Mrs. Harold Rugg, Mr. and Mrs. Alexander Semmler, Mr. and Mrs. John Striebel, Mr. and Mrs. Richard Thibaut, Jr., Capt. C. H. D. van der Loo, Miss Alice Wardwell.

MAVERICK CONCERT HALL

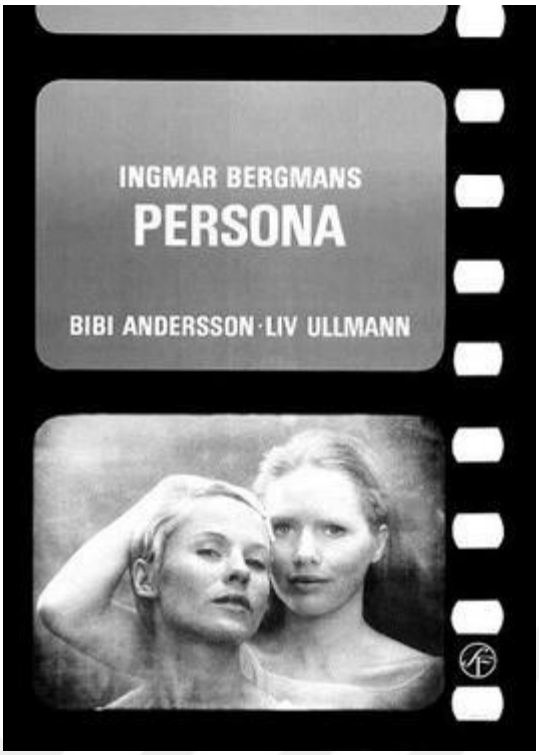
Friday, August 29 8:15 P. M.

BENEFIT ARTISTS WELFARE FUND

Şekil 4.9 : 29 Ağustos 1952 tarihli Woodstock (New York) konser program afişi (URL-42).

Bu performans ile birlikte John Cage 4 dakika 33 saniyelik bir boşluğu ortaya çıkartmaktadır. Bu boşluk unsuru sessizlik gibi gözükse de boşluğun anlatısı olarak ön plana çıkan düzenli bir sesin olmamasıdır ve esasında eş zamanlı olarak ona ait eğilimleri, yani çok sayıda performansı içermektedir. Her ne kadar ikisi de sessizlik üzerinden bir anlatı ortaya koyuyor olsa da, burada üretilen sessizliğin sesi Wittgenstein'ın üzerinde konuşulamayacak olana dair susma gerekliliği olarak tanımladığı sessizlikten farklıdır ve eylemin kendidir. Bu anlatı müzik (bestelenmiş bir eser olmasa da) de dâhil olmak üzere her şeyi içerir, enstrümanları, müzisyenleri, seyirciyi, gerçek bir konser salonunu, müziğin sunumu esnasında gereken her şeyi barındırır. Bu doğrultuda, 4'33" çalışmasında Cage etrafta birçok enstrüman ve gerçek bir orkestra varken, bunların müzik yapması için senkronize olmuş bir şekilde notalara basmaları gerekliliğini, hatta, nota basma gereklilikleri üzerinden bir düzen dâhilinde üreteceği sesi sorgulamıştır. Bununla birlikte, müzik bir susma eylemi olarak sessizlik üzerinden gerçekleşiyor olsa da, burada sessizlikten bahsetmek mümkün değildir. Sesin bir parçası da olan seyircinin anlatının oluşumunda gereken tüm diğer unsurları takip edebilmesi sağlanmıştır. Eserin icra edildiği birbirinden farklı her 4 dakika 33 saniye boyunca çıkan sesler ve bu seslerin düzeni eşsizdir. Her seferinde bir daha asla tekrarlanamayacak, geri alınamayacak, yeniden oluşturulamayacak bir teklik içerir. Ve bu durum Cage'in yarattığı boşlukta ortaya çıkar.

Cage'in anlatısı bir noktada Ingmar Bergman'ın Persona filmindeki susan anlatıcı ile ilişkilendirilebilir (Bergman, 1966). Filmde seyirciye ulaşan iki ana aktarım, iki başrol karakterinin anlatısı vardır. Biri sürekli konuşur, diğeri ise tümüyle sessizdir. Susan anlatıcı konuşanın ve filmdeki tüm sesli ifadelerin anlatısının daha güçlü olarak aktarılmasını sağlar (Şekil 4.10). Aynı zamanda, bir bütün olarak bakıldığında filmde alışılageldik durum üzerinden eksik olarak değerlendirilebilecek tek şey ana seslerden biridir, konuşmadır. Anlatıcı susuyor olsa da oradadır. Tüm mimikleriyle, çevresiyle etkileşimiyle, tavırlarıyla ve tüm oyunculuğuyla. Bu durum aynı zamanda filmin anlaşılabilirliği için seyirci tarafından diğer filmlere göre daha faklı bir dikkat ve eylem gerektirir. Susma ve sessizlik üzerinden ortaya konulan susma hali, boşluk, eğilimleri barındırır ve akılcı sorgulamalar günümüzde neredeyse tümüyle dijitalize olmuş ses ve görsel üretim süreçleri için de geçerliliğini korur. Cage'in Bergman'a göre avantajı ise boşluğu her an yeniden üretebilmesinin daha kolay olmasıdır.

Şekil 4.10 : Persona filminin başrol oyuncuları Bibi Andersson ve Liv Ullmann'ın yer aldığı posteri (URL-19).

Bununla birlikte, Eliasson, Hirst ve Cage'in çalışmaları boşluk üzerinden ifadelenen eğilimler, bir anlatıcının anlamı sıkı bir şekilde çekiştirdiği süreçler olarak da ön plana çıkmaktadır. Boşluktaki tüm müdahalelerin ortaya çıkardığı yitimler ve yokluk üzerinden üretilen altlıklar hem ifadede hem de algıda lineer ilerlemeyi ortadan kaldırır. Bu durum hiyerarşinin yitimini de beraberinde getirir. Buna ek olarak, ortaya konulan eş zamanlı varoluşlara odaklanan sorgulamalar ebedî-şimdi oluşturulurken mekânsal süreçler de dâhil olmak üzere bağlamın da her seferinde yeniden üretilebildiğini gösterir.

'Ebedî-şimdi'nin ortaya konulması bir güven unsuru olarak da ele alınabilir. İzleyicinin anlatıyı o an izledikleri üzerinden değerlendirebilmesi, ve değerlendirmeyi mümkün kılmak üzere öncesinde sahip olunması gereken farklı veya rahat erişilemeyen bilgi kaynaklarına ihtiyaç duymaması daha kapsayıcı bir durumu ortaya çıkartır. Jane Jacobs'un kent yaşamını anlatırken kullandığı, 'kentin büyük bilinmezlikleri içinde kaybolma korkusunun üstesinden gelmenin bizatihi kentin kalabalık sokakları ve etrafınızı çevreleyen yabancılar ile iç içe olarak oluşturulan güven duygusu ile aşılması' yaklaşımında olduğu gibi bir tür üst-şimdi ile ele alınmış yaklaşım da izleyici üzerinde güven hissini oluşturarak anlatının daha rahat bir şekilde

iletilmesini sağlar (Jacobs, 1961). Bu şekilde saklı olan eğilimler aracılığıyla ortaya konulan, bir noktada zorlamaya varan çekiştirmeleri de barındırabilen yaklaşımların kabul edilebilirliği de kolaylaştırılmış olur.

Zygmunt Bauman Jacobs'un yaklaşımının Miroslaw Balka'nın Tate Modern Sanat Müzesi'nde yer alan Turbine Hall'da 2009 yılında gerçekleştirdiği 'How It Is' (Nasıl) yerleştirmesi üzerinden rahatlıkla anlatılabildiğini belirtir (Bauman, 2013) (Şekil 4.11). Balka çalışma kapsamında Turbine Hall içine ziyaretçilerin girebileceği devasa, karanlık, ucunda veya hiçbir bölgesinde ışık olmayan siyah bir konteyner yerleştirmiştir. Geçtiğimiz yüzyılda yaşanan Yahudi soykırımına odaklanan yerleştirmenin tümüyle karanlık olması ve ziyaretçilerin bu büyük siyah ışıksız kutu içine bireysel olarak girmek yerine bir grup veya kalabalık ile birlikte girmeyi tercih etmiş olmaları yerleştirmenin mekânsal kurgusunun da aynı zamanda soykırım üzerinden okunabilecek bir durumu ortaya koymasını, güven ve güvende olma hissini sorgulamasını beraberinde getirmiştir.

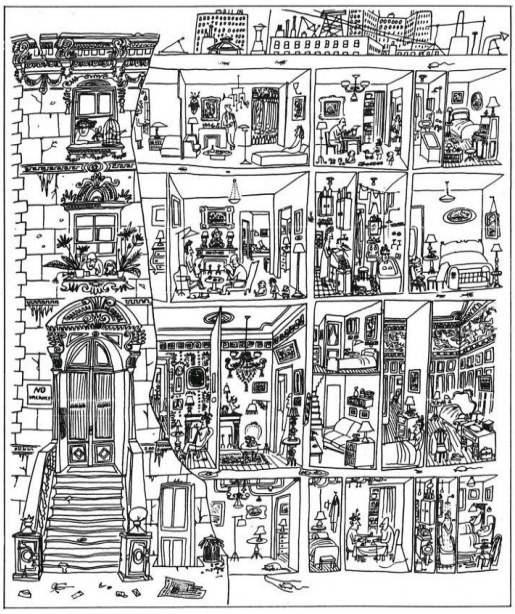

Şekil 4.11 : Miroslaw Balka ve Turbine Hall'da yer alan How It Is yerleştirmesi (URL-33).

Bu kapsamda, doktora tez çalışmasına paralel olarak, durumda saklı olan eğilimler, bu eğilimlerin anlatıcı tarafından yeniden oluşturulması ve farklı çekiştirmeler ile (bazen her seferinde yeniden ve benzersiz şekilde) ortaya konulabilmesi 2017 yılında TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi tarafından gerçekleştirilen, Ebru Erdönmez'in ve Alişan Çırakoğlu'nun küratörlüğünü yaptığı 4. Uluslararası Antalya Mimarlık Bienali kapsamında Burak Haznedar, Büşra Koçak ve Ufuk Polat ekibi olarak gerçekleştirdiğimiz 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' (Haznedar ve diğ., 2017) yerleştirmemizde tarihsel(ci) anlatı üzerinden ele alınmış, mekânın yitimi ve her an yeniden üretilmesi yerleştirmemizin odak noktasını oluşturmuştur.

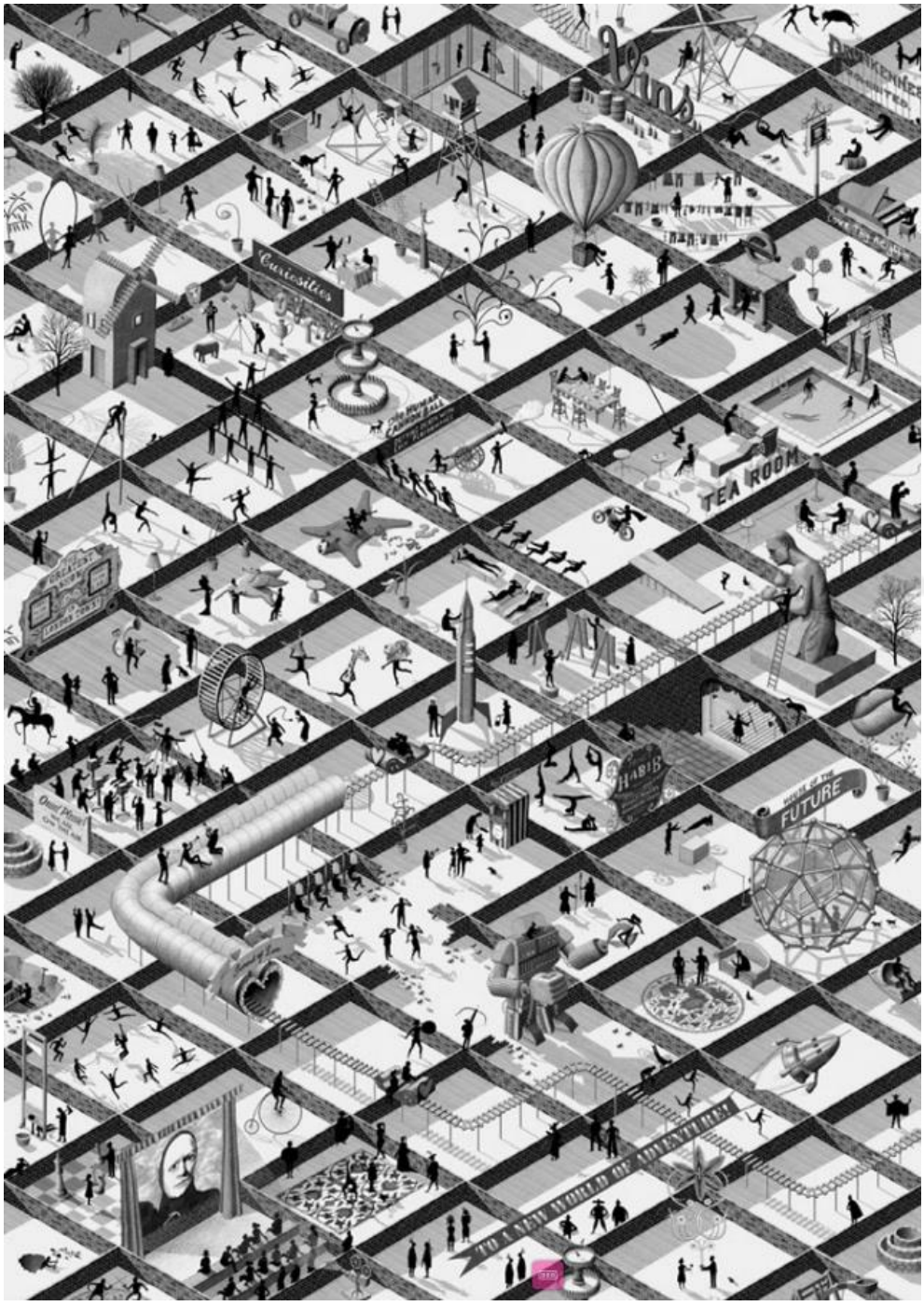
Kent merkezinde Kaleiçi bölgesi ve falezlerin üst kısmından Akdeniz'e doğru açılan seyir terasları arasında yer alan Karaalioğlu Parkı'nda altı farklı noktada konumlanan 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' çalışması temelde Ryle'ın durumun içinde saklı olarak tanımladığı yitirilmemiş anlarından ve Wittgenstein'ın cümlenin her an herhangi bir düşünce veya yaklaşıma göre yeniden oluşturulabilecek olan gerçekliği üzerinden anlatının sorgulanmasının önüne geçilmesi suretiyle, her yeni anlatı ile bir önceki anlatının yitirilmesine odaklanmıştır. Bienal teması olan 'süreklilik' kavramı da bu kapsamda kendini geçmiş üzerinden var eden, gelecek için bir temenni olmaktan öteye geçemeyen, lineer tarihsel bir süreç üzerinden okunarak bu lineer tarihselciliğin anlatısı ve müdahale alanı olarak belirlenmiştir. Bir anlatıcının veya anlatıcı grubunun aktarımları üzerinden oluşturulan düzenin günümüzde de yeni iletişim tekniklerinin de çeşitlendirilmesiyle birlikte değişmeden, farklı araçlar aracılığıyla kendini geliştirerek devam etmesi, yeni anlatıların çekiştirilerek üretilmesini çalışmanın merkezine koymuş, tümüyle uydurma olan ve çalışma kapsamında aktarılan yeni tarihselci anlatının rahatlıkla benimsenebilmesi için günümüz kent öğelerinden faydalanmıştır.

Henüz sergi oluşturulmadan önce, yaklaşımın bienal küratörlerine ve eser sahiplerine sunumu çeşitli görseller üzerinden yapılmıştır. Bu görsellerin ilki George Perec'in 'Yaşam Kullanma Kılavuzu' romanında esinlendiği Saul Steinberg'in 'Yaşam Sanatı' kitabında yer alan ve New York'taki bir apartmanın kesiti üzerinden her an çok sayıda evrenin çakışmasını anlattığı illüstrasyondur (Perec, 2016) (Şekil 4.12).

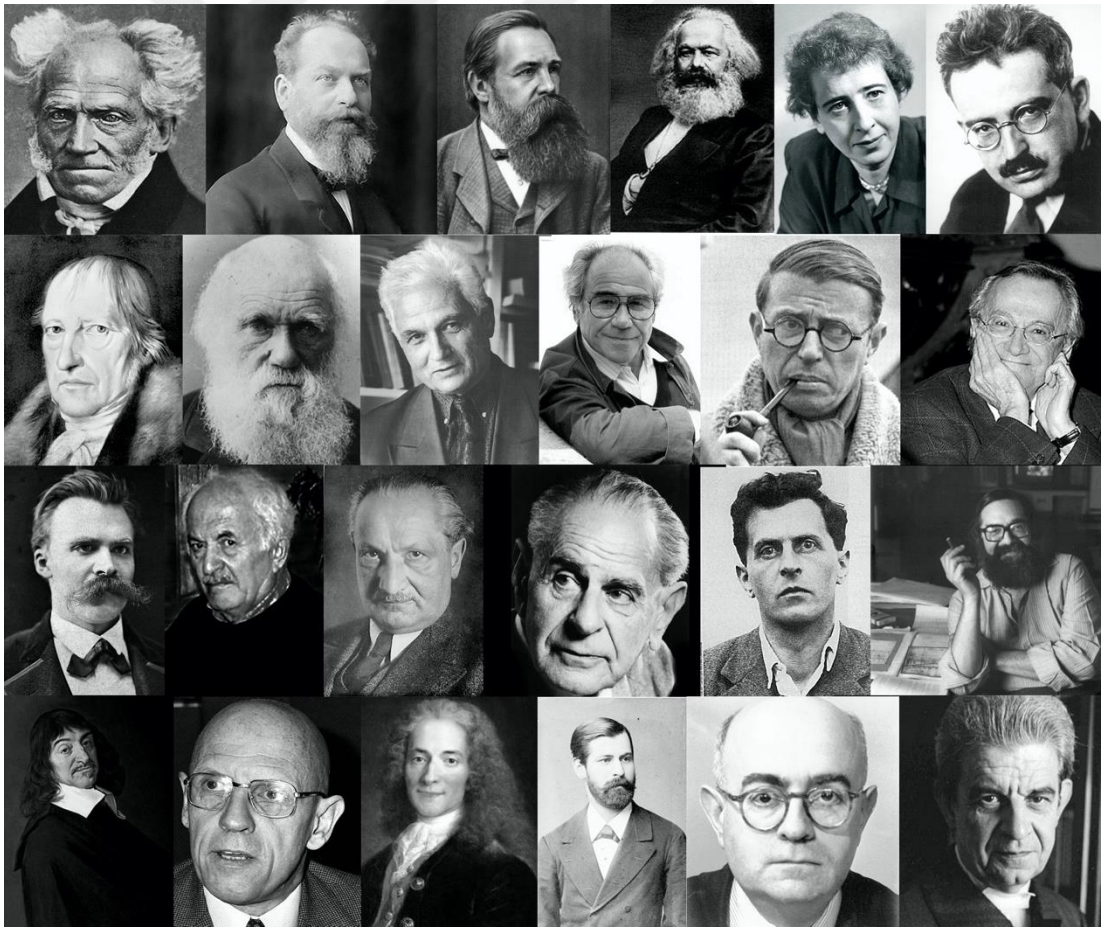
Şekil 4.12 : Saul Steinberg'in Yaşam Sanatı kitabında New York apartman bloğunu tasvir ettiği çalışması (Steinberg, 1949).

Bu noktada Adam Simpson'un 'Boundaries' çalışmasına da vurgu yapmak gerekir (Şekil 4.13). Bu çalışma Steinberg'in apartmanının bir anlamda yatay düzlemde ele alınışı olarak değerlendirilebilir. Doğu Londra'da Boundary Sokağı'nda yer alan Boundary Oteli'ndeki asansör boşluğunun, kendi tabiriyle bir ölü mekânın, çeşitli durumlarının farklı mekânsal kurgular üzerinden aktarıldığı çalışma günümüz kent yaşamı ve kentsel mekân kurgusu için de ilham verici tartışmalara taşınabilir.

Şekil 4.13 : Adam Simpson'ın Boundaries çalışmasına ait bir poster (Adam Simpson, 2011).

‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ çalışmasının kurgusal altlığını ifade etmek içinse bir kolajdan yararlanılmıştır. Rastgele seçilerek kolaja fotoğrafları dâhil edilen düşünürler, Arthur Schopenhauer, Edmund Husserl, Friedrich Engels, Karl Marx, Hannah Arendt, Walter Benjamin, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Charles Darwin, Jacques Derrida, Jean Baudrillard, Jean-Paul Sartre, Jean-François Lyotard, Friedrich Nietzsche, Martin Heidegger, Karl Popper, Ludwig Wittgenstein, Manfredo Tafuri, René Descartes, Michel Foucault, Voltaire, Sigmund Freud, Theodor Adorno, Jacques Lacan ‘Yüzyılımızda adından hâlâ söz ettiren büyük düşünürler’ başlığı altında gösterilerek tanıtılmıştır (Şekil 4.14). Rastgele seçimin ve bir araya getirilişin etkisiyle bütünlüğünü yitiren, bir noktadan sonra isimlerini hatırlamak için uğraşının da ötelenmesine sebep olan ve ‘çok bilindik simalar’ olarak hafızaya kazınan bu düşünürler anlatının inandırıcılığı konusunda da şüpheye yer bırakmayacak şekilde tanıdık gelmektedir. Bu sayede geçmişten geliyor olsa da bugünkü alışık olduğumuz karşılıkları üzerinden güvenilir bir anlatı oluşturulabilmektedir.

Şekil 4.14 : ‘Yüzyılımızda Adından Hâlâ Söz Ettiren Büyük Düşünürler’ kolaj çalışması.

Buna mukabil, ‘yüzyılımızda adından hâlâ söz ettiren büyük düşünürler’ anlatısı kapsamında oluşturulan görselde üçüncü satırda yer alan soldan ikinci fotoğraf ise 2013 yılında kaybettiğimiz büyükbabam Ziya Haznedar’a aittir. Ailemiz için her an andığımız, yol gösterici ve çok değerli bir karakter olsa da küresel perspektifte bilinirliğe sahip bir düşünür değildir. Fakat kullanılan görsel aracılığıyla, özellikle dikkatin de yoğunlaştırılmadığı bölgede algının çeşitli şekillerde manipüle edilmesi ile birlikte iyi bir stratejiyle dolaşıma sokulduğunda, arama motorları ve etiketleme vasıtasıyla kısa bir süre içinde çeşitli yayın organları tarafından kullanılabilecek bir görselde kendi de rahatlıkla bu düşünürlerden biri olarak yer alabilecektir.

‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisinin sergi yaklaşımını ve isim altlığını anlatan son görsel ise bir karikatürdür (Şekil 4.15). Yiğit Özgür’e ait olan çalışmada pek çok kargaşanın aynı anda ve bağlam-bağımsız bir şekilde yer alabilmesini eğlenceli bir dille anlatılmaktadır.

Şekil 4.15 : Yiğit Özgür, Karikatür.

Bu bağlamda ortaya konulan ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ yerleştirmesi, yapılı çevrede bulunan saklı durumlara ‘yeni’ bir tarihsel(ci)lik doğrultusunda ele almış ve daha önce üretilmemiş mükemmellikte (!) yeni tarihsel(ci) süreçler ve anlatılarını üretmeyi amaçlayarak çalışmalarında Antalya Kaleiçi bölgesinde alt bölgeler olarak Kaleiçi surları, Karaalioğlu Parkı ve Hadrian Kapısı olmak üzere üç farklı alana

odaklanmıştır. Bu alanlarda gerçekleştirilen işler birbiri ile çelişen anlatılara sahip, her bir alt bölge zıt ifadeler kullanılarak oluşturulan ikişer alternatif pafta içerecek şekilde üçer paftalık panolar halinde yerden yükseltilerek Karaalioğlu Parkı içinde, parkı farklı doğrultudan gelerek kullananların farklı paftalar ve çelişkili anlatılar ile karşılaşacağı şekilde yerleştirilmiştir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergi ana panosu ve sergi noktaları.

‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisinin bir kısmında günümüzde büyük bir bölümü hâlen ayakta olan Kaleiçi’ni çevreleyen surlar üzerinden Atteleia Burçları’nın var edildiği anlatı ve paftalar yer alırken, bir başka bölümünde aynı altlığa sahip olacak şekilde Kaleiçi’nin Gözetleme Kuleleri anlatılmıştır. İlk anlatıda ‘Atteleia Burçları’ ele alınıp Pergamon Kralı II. Attalos tarafından yaptırılan at nalı şeklinde iki kalın duvardan oluştuğu ve her elli adımda bir karşılaşılan kırk bir adet gözetleme kulesinin varlığı anlatılmış, surlara dair eski fotoğraflar çeşitli kolajlar yapmak suretiyle üretilerek paftaya yerleştirilmiştir (Şekil 4.17). İkinci anlatı ise, bu surdan hiç bahsedilmeyen, kralın iç karışıklıkların ve aileler arasında yaşanabilecek çatışmaların önüne geçebilmek için Kaleiçi bölgesinde geniş ve varlıklı ailelere ait konut gruplarının olduğu alanlarda, güvenlik amacıyla kimi yerde elli metreye kadar ulaşabilen ‘Kaleiçi Gözetleme Kuleleri’ inşa ettirdiğinden bahseder (Şekil 4.18). Her iki alternatifte de gözetleme kuleleri anlatısını güçlendirmek amacıyla kolaj yöntemi ile orijinal fotoğraflarda oynamalar yapılmış ve kuleler gerçekçi bir şekilde yerleştirilerek anlatı kapsamında paftalarda yer verilmiştir.

Şekil 4.17 : ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisi ‘Attaleia Burçları’ çalışması.

Şekil 4.18 : ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisi ‘Kaleiçi Gözetleme Kuleleri’ çalışması.

Bir diğer anlatı grubunda ise, farklı bir yönden sergiye dâhil olan ziyaretçiler günümüzde de Karaalioğlu Parkı içinde yer alan havuzun eklenmesiyle oluşturulan anlatı kurgusu kapsamında planları ve kesitiyle beraber Roma İmparatoru Sezar’ın önemli kumandanlarından olan Marcus Antonius’un Kleopatra’ya Tarsus’ta ilan-ı aşk edişi ve sonrasında hediye olarak yaptırdığı, yaklaşık 18.000 esere sahip ve döneminin en büyük kütüphanesi olan Kleopatra Kütüphanesi’nin ihtişamının hikâyesini okurken (Şekil 4.19); sergi alanına başka bir yönden katılanlar mevcut havuzun plan düzleminde takla attırılarak modifiye edilen planıyla bu yapının anlatısını Hadrian Kütüphanesi olarak görmekte ve tarihsel perspektifle birlikte nasıl ortaya çıktığını okumaktadır. Bununla birlikte, her iki anlatıda da kütüphanelere ait plan çözümleri mekânsal olarak gösterilmekte, avluda yer alan havuz haricinde yapıların günümüze ulaşmadığı, havuzun ise bozulmadan ulaştığı ve günümüzde de Karaalioğlu Parkı’nda görülebileceği belirtilmektedir (Şekil 4.20).

Şekil 4.19 : ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisi ‘Kleopatra Kütüphanesi’ çalışması.

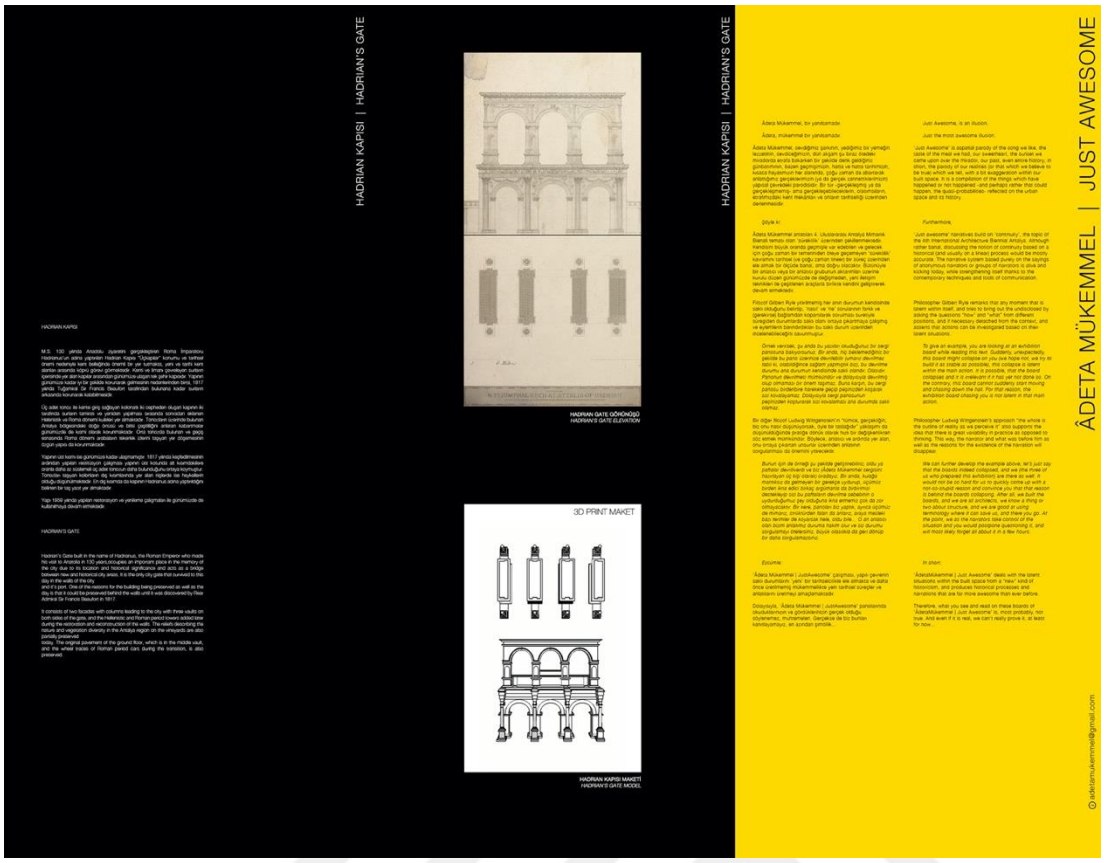

Şekil 4.20 : ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergisi ‘Hadrian Kütüphanesi’ çalışması.

Sergi kapsamında ele alınan son anlatı ise Antalya kentinin günümüzde en sık kullanılan ve bilinen simgelerinden biri olan ve 'Üçkapılar' olarak da anılan Hadrian Kapısı'na odaklanmıştır. Ziyaretçilerin geliş yönlerine göre farklı noktalarda karşılaşacakları, Üçkapılar'ın alternatif pafta ve anlatılarından ilkinde yer alan anlatıda kapının M.S. 130 yılında Roma İmparatoru Hadrianus tarafından yaptırıldığını belirtilir ve Hadrian Kapısı tek katlı olarak betimlenerek tarihsel süreç üzerine bilgiler verilir (Şekil 4.21). Serginin farklı bir yerinde ziyaretçileri karşılayan alternatif çalışma ise Üçkapılar'ı iki katlı olacak şekilde, geçmişine dair kuvvetli bir anlatıyla birlikte ele alır. İki anlatı da kendilerine ait paftalarda anlatıdaki şekliyle Üçkapılar'ın üç boyutlu yazıcı ile yapılan modellerini barındırmakta ve bu maketler üzerinden hem kapı kalıntısının bugüne değin yaşadığı süreçleri, hem de günümüzde çevresi ile kurduğu ilişkiyi ortaya koymaktadır (Şekil 4.22).

Şekil 4.21 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi tek katlı 'Hadrian Kapısı' çalışması.

Şekil 4.22 : 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisi iki katlı 'Hadrian Kapısı' çalışması.

Her ne kadar sergilenen paftalar üzerinde net olarak birbirine karşıt anlatılar barındırıyor olsa da 'Âdeta Mükemmel | Just Awesome' sergisinin yaklaşımı kapsamında hepsinin doğru olduğu söylenebilir ve bunları günümüzde tam anlamıyla bilmenin ve kesin doğruya erişmenin mümkün olmayacağı da anlatıya eklenebilir. Çalışma manipülatif bir şekilde algı yönetimi üzerinde etkin bir süreci, bu süreç için olmazsa olmaz unsur olan, herkes tarafından rahatlıkla anlaşılır bir dışa vuruma sahip olma durumunu kullanarak yönlendirmektedir (Şekil 4.23). Buna ek olarak, halihazırda toplum tarafından genel kabul gören anlatılar, her ne kadar çalışmada yer verildiği şekilde olmasa da, çeşitli veriler ile desteklenmiş ve anlatının güvenilirliğini ortaya koymak üzere belirleyici bir diğer unsur olan 'uzmanlar' tarafından aktarılmış olması da sağlanarak algı üzerinden yapılacak bir yönlendirme kolaylaştırılmaktadır. Tutarlı ve (en azından sergi kapsamında) kanıtlanabilir bir anlatıya sahip oluşu neticesinde yerleştirme süreci sonrasında da sergi kapsamındaki çalışmaların bir şekilde kendi gerçeklikleri üzerinde hak sahibi olmalarının önüne geçilmesinin zor olmasını sağlayabilecektir.

Şekil 4.23 : ‘Âdeta Mükemmel | Just Awesome’ sergi kolajı.

4.4 Bölüm Sonucu

Kartezyen yaklaşımın temelinde yer alan metodik şüphe ile birlikte kesin olan bilgiye dair genel tavır sorunun mümkün olan en küçük ve en yalın doğrulanabilir önermeye değin indirgenmesiyle mutlak doğrunun apaçık şekilde ortaya konulma çabası öne çıkmıştır. Bu doğrultuda, aklın ancak bu yolla hemen her koşulda ideal şekilde kullanılabileceği savunulmuştur. Hocaoğlu’nun da bir inşa felsefesi olarak nitelendirdiği Kartezyen bakış açısı tarafından ‘cogito’ ile maddesel veya zihinsel olarak tanımlanan eylem her seferinde çözüm üretmek için daha küçük parçasına indirgense de ayrıştırılamayacağı tek unsurun ‘ben’ olduğu ortaya çıkmıştır. Sıklıkla eleştirilen bu durum ile birlikte her an izole edilmiş şekilde orada olan fakat göz ardı edilmeye çalışılan ‘ben’e de bir tür tanrısallık atfedilmiş, Husserl’in yaklaşımına yöneltilen ‘başkasının beni sorunu’ değerlendirmelerinin de bu tanrısallığı tartışması kaçınılmaz olmuştur.

Bununla birlikte, aklın belirleyiciliğinde, sadece akla ait olan bir yol ile birlikte elde edilecek açık, seçik ve mutlak doğru bilginin üzerinde hiçbir şüphenin kalmayacağı ve varlık olanı tanımlayacağı yaklaşımı da, özellikle adımların başlangıcında oluşturulduğu şekliyle, değerlendirilen inancın ancak var olmayana, yani kesin olmayana yönelik olabileceği savunularak eleştirilmiştir. Bu doğrultuda, aklın karşıtı olanı, deliliği ele alarak mutlak bilgi tanımının sınırlarını zorlayan Foucault, duyular ve düşlerle elde edilebilecek bilgiye olan karşıtlığı sebebiyle Kartezyen felsefenin dış dünya ile ilişkisini kestiğini belirtmiş ve ilişkisizlik arzusunun olumsuz toplumsal etkisinden bahsetmiştir (Foucault, 2006). Bu şekilde Kartezyen öznenin de dünyadan kopuk, dış etmenlere kapalı kurgusu onun mekanikleşmesini beraberinde getirmektedir. Her aynı işlemin tekrar edildiği her seferde aynı sonucu vereceğini varsayan bu mekanik anlayış nüanslar da dâhil olmak üzere oluşabilecek her farklılığı ihmal eder ve son kertede tüm süreci ancak ve biricik kendine indirger. Böylece Kartezyen yaklaşımın sürekli kendi üst bakışını üretmesi gerekir ve bu Kartezyen öznenin kurgusu olarak ortaya çıkar. Çevre etkisizleşir ve şeffaflaşarak pasifleşir, özne ise şeffaflaşarak ulaşılamaz hâle gelir ve tek başına var olabilen öznenin dokunulmaz olmasına yol açarak onu tanrısallaştırır. Heidegger'in itirazı da çevrenin tanrısallaşan Kartezyen özne karşısında pasifleşen izleyici yerine aktif olarak etki eden bir katılım barındırması yönündedir (Heidegger, 2018).

Kartezyen öznenin nesnel bir bilince ulaşmak adına bilgiye dair karar alınırken dışarıdan bakma üzerinden oluşturulan yaklaşımı kendi kurgusunu, ve dolayısıyla anlatısını üretirken her türlü yargıdan kaçınmak üzere askıya alarak uyguladığı indirgeme eylemi ile paranteze aldığı unsur bir taraftan da kendi olur. Her ne kadar askıya alınmış olsa da yargının algılayanı yine kendidir ve bu eylem ancak karşılıklı etkileşim ile gerçekleşebilir. Anlatısını üreten özne bu şekilde kendi algısı üzerinde etkin hâle gelir. Bu noktada Husserl de Descartes'ın askıya alma yaklaşımının salt olumsuzlamaya yönelik olduğunu belirterek, bilincin etkisinde öz-görü olarak tanımlayarak kendinin uyguladığı, ne olumsuzlamaya ne de olumlulamaya yönelen fenomenolojik epokhe aracılığıyla öznesinin etkin bir özne olduğunu kabul eder ve anlamı değişime uğratarak yeniden tanımlaması için yönlendirir. Bilincin bir özelliği olarak ele alınan bu yönelimsellik diğer taraftan sezgisel bir bakışı da barındırır. Husserl'in sıklıkla kullandığı yönelimsellik ancak transandantal bir indirgeme ile mutlak olan üzerinden tanımlanabilir ve algının oluşmasında belirleyici rol oynar.

Bilincin etkisinde ‘yaşantı’dan bahseden Husserl’in yönelimselliğini değerlendirirken Lyotard ise nesnelerin ne şekilde var olduklarını belirlediğini söylediği ‘cogito’nun ‘cogitatum’dan, yani düşün deneyiminin yönelimsel nesneden bağımsız var olamayacağını ve noema ile noesis kabulleri üzerinden ele alınabilecek bu ikiliklerin her koşulda ‘ben’in dünya ile sarmaş dolaş bir ilişkiye sahip olduğunu gösterdiğini vurgulayarak transandantal indirgemenin dünyasallığın kavranmasını sağladığını belirtir (Lyotard, 2007). Schütz ise yönelimselliğin odağında olan ‘gerçek veya kurgu’ perspektiflerinin son kertede paranteze alınmış olan dış dünyada ancak ‘niyet içerikli’ olabileceğini söyler (Schütz, 2018). Levinas’ın varoluşun aktarılamaması eleştirisi ile birlikte değerlendirilebilecek bu durum Husserl’in ‘ben’i ve ‘özbilinç’i paranteze alarak gerçek deneyimi dolayımsız olarak ‘başkasının ben’i için de geçerli kılabilmesinin önündeki engeldir. Özneler arasında oluşacak etkileşim altlığıyla bakıldığında ise Husserl için başkası, dünya üzerinde var olan, kendine yabancı psikofiziksel bir bedendir, ve yaşantı da bu beden üzerinden tariflenir. Yönelimselliğin barındırdığı sezgiselliğe dair yapılan eleştiriler Schütz’ün ve Levinas’ın niyet üzerinden Husserl’in ele alışına yönelik olarak yaptıkları vurgu ile birlikte değerlendirildiğinde eyleme dair oluşturulan kurgu üzerinden paranteze almanın etkin bir algı ve manipülasyon unsuru olarak ön plana çıktığı görülebilir.

Yaşantı kavramını ele alırken Merleau-Ponty ise zamansallık yaklaşımını inceler ve lineerlik yerine farklı yönelimsel durumları içeren bir ağ üzerinden ‘yatay-şimdi’leri tanımlar (Merleau-Ponty, 1965). İç içelikleri barındıran yatay-şimdiler artık olmayan geçmişi şimdiler ağı içine dâhil eder ve her yeni şimdi ile birlikte tekrarlar. Merleau-Ponty’nin iç içelikler ve kesişmeler üzerinden değerlendirdiği ‘yatay-şimdiler’i Husserl’de ise ‘canlı-şimdi’ler olarak ‘zamana ait kalın kesitler’ üzerinden işleyişe dâhil edilir ve ‘şimdi’lik durumları zaman öncesi veya sonrasında bulunacak, geçmişi de kapsayacak şekilde şimdide tutulan retensiyon ve yakın gelecekte olması beklenen protensiyon ile ele alınır. Kalın kesitler ile ifade edilen ve yönelimselliğin indirgenmesini içeren şimdileştirme eylemi ile oluşturulan ‘canlı-şimdi’ler paranteze alınmayı da güçleştirir. Husserl bu noktada olasılığı kurgusal şekilde düşünceye dâhil eder fakat Kartezyen bilinç tarafından detaylarının atlandığı süreç Merleau-Ponty tarafından eleştirilir. Bununla birlikte, Husserl’in kalın kesitli ‘canlı-şimdi’lerinde her yer değiştirmenin getirisi olarak parantezler yardımıyla göz ardı edilmesi gereken yeni algıların ortaya çıkacak olması da fenomenolojik epokhe yaklaşımı ile ilişkisini

sorunlu hâle getirir. Buna mahal vermemek için de Husserl'in parantezlerinin sınırlayıcı ve geçirimsiz köşebentlere evrimi başlar.

Buna karşın, eş zamansızlık ilkesine atıf yapan Bloch, canlı, etken, edilgen, veya yatay, her türlü şimdinin oluşturduğu, lineer olmayan ütopik bir birliktelikten bahseder. İlerlemeci bakış açısıyla, bir dürtü veya itki benzeri şekilde ele aldığı umut ilkesi ile 'henüz-var-olmayan'ı üretir ve içerdiği farklılıklar bakımından umut ilkesini bir bilgi kaynağı olarak görür. Husserl'in 'canlı-şimdi'leri ile Bloch'un 'öngörücü tasavvur' olarak da adlandırılabilecek olan 'henüz-var-olmayanlar'ı birlikte değerlendirildiğinde her bir 'şimdi'nin içeriğinin öz-bilince ulaşılmasına dair paranteze alınma eylemi ile dünyadan koparılmasının sınırlayıcılığı ortaya konulabilir. Bu yaklaşım Žižek'in lineer tarihselci bir tavra karşıt şekilde öne sürdüğü, bütün bir geçmişi her an eşitlenmiş olarak içinde barındıran bir 'ebedî-şimdi' vurgusu ile birlikte ele alınabilir.

Ryle bir adım daha ileri gider ve geçmiş üzerinden beslenen 'şimdi'lere manipülatif bir müdahale önererek yitirilmemiş her bir anı 'şimdi'nin içinde saklı olan 'eğilimler' olarak tanımlayarak anlamlı önermeler halinde ortaya koymaya yönelir. Bu bir anlamda fenomenolojik epokhenin dünyadan koparmak için kullandığı parantezinin şimdi üzerinden bağlamsızlaştırılarak tekrar yerine oturtulmasıdır. Köşebentlenen parantez Ryle için nesnelerin ve kavramların ilişkileri, iç içelikleri de dâhil olmak üzere her seferinde yeniden ve bambaşka şekilde tanımlanabilir ve kendi kurgusu üzerinde saklı hâle gelir. Bu noktada fenomenolojik indirgeme yöntemi olarak epokhenin sahip olduğu iç-dış kurgusunun bu saklı olan eğilimler üzerinden yapılan her yeni tanıma engel olacağı için gerçek bir sınıra dönüştüğü görülebilir.

Bu üretimin niyet içerikli olarak yapılması ise Wittgenstein'ın eylemin kuralı belirleyecek şekilde kurgulanabilirliği yaklaşımıyla ele alınabilir. Bu da Ryle için bağlamsızlaştırılmış olan eğilimler altlığının bağlam-bağımsız veya bağlamdan kopuk şekilde değerlendirilmesini sağlar. Wittgenstein'a göre yaşantı, yaşanmışlıkların üzerinden karşılanır ve her an için değişken eylemler bütünü olması sebebiyle düzeni, kuralı ve bağlamı değişkendir. Bu durum bireysellik vurgusu içerir ve toplumsal temelde kesin olarak oluşabilecek bir ortak yargının önünü keser. Artık konuşulamaz, konuşulamayacak veya dile getirilemeyecek olanlar için susmak gerekir. Bir anlamda susmanın anlatısı olan bu sav yine de belirli sabitliklere kapalı değildir. Her ne kadar sabit olanın değişkenliği kabul ediliyor olsa da 'söylemsellik alanı' olan bir 'olmayan-yer' tanımlanarak bu sabitlikler üzerinden çeşitli anlamlandırmalarla anlatı kurgulanır.

Wittgenstein için söylemsellik alanını oluşturan anlatılar bağlamdan soyutlanamaz fakat zamanla bağlamın değişiklik göstermesi beklenebilir ve süreç bağlam-bağımlılık durumunu güçlendirir. Değişen bağlam anlamı da etkiler ve dönüştürür. Bu dönüşüm de kesin olanı ve doğruyu etkiler. Bağlam-bağımlı süreç kendi doğrusunu üretir. Wittgenstein'ın 'ne' yerine 'nasıl'a yönlenmesi de bu şekilde açıklanabilir. Bu yönelimin olabilmesi için bağlamın her varoluş koşulunda göz ardı edilmemiş olması, pratikler dünyasının askıya alınmamış olması gerekir. Bu ancak etkin ve bağlamın parçası olarak ona katkı sunan bir özne vasıtasıyla sağlanabilir. Bu süreç Descartes'ın varoluşsallığına atıf yaptığı eriyen mumunun da, Husserl'in bilinç üzerinden var ettiği yanan ağacının da bağlamsal bir bütünlük kapsamında yer alabilmesini sağlar.

Bu noktada, bağlamdan kopuşu sağlayacak olan 'akılcı sorgulamalar' öne çıkar ve bağlam-bağımsız kurgu içerisinde her an kendi yönelimselliğini tanımlar. Köksüzleşen ve serbestçe gezinen zekâ, bilişsel gezinti, ve yürüyüşler bir durum denizinde Uygur'un da belirttiği şekilde "hiç olmazsa bir yanıyla" sizi bağlamla ilişkilendirir.

Bağlam-bağımsız akılcı sorgulamalar mekânsal olarak ele alındığında ise Husserl'in 'şimdi'lerinin her yer değiştirmesi ile birlikte dönüşüme uğrayan anlamı Wittgenstein'ın 'olmayan-yer'leri üzerinden anlatısına kavuşur. Süreç boyunca Kartezyen yaklaşım ve fenomenolojik epokhe ile birlikte pasifleşen öznenin mekânsal durumu ise bu pasiflikle tezattır ve özellikle öznelerin çoğalması ile köşebentleme aracılığıyla sınır oluşturma eyleminin önündedir. Böylece, Wittgenstein'ın 'olmayan-yer' ve Ryle'ın 'eğilimler' ile vurguladığı, sonrasında Latour'un mesafesizleştirilmiş gri bölgeler oluşturacak şekilde akılcı sorgulamalar ile elde edilebilecek 'henüz-gerçekleşmemiş'lerini eklediği saklı olan mekânın anlatısının toplumsal karşılığının elde edilebilmesi meta-anlatılar üzerinden sağlanır. Anlatının oluşumunda akılcı sorgulamalar ile mesafesizleştirilerek elde edilen ise köşebentlenememenin, sınırlanamamanın bir karşılığıdır. Diğer taraftan, eğilimler ve akılcı sorgulamalar ile mesafesizleştirmenin yer üzerindeki yıkıcı olarak değerlendirilebilecek etkisi de yerin yitimi yerine çoğaltılabilmesi ile sonuçlanır. Bu kapsamda 'yer' 'mümkün-olan-her-yer'e evrilir. Bu durum Žižek'in 'ebedî-şimdi'si üzerinden okunur ise 'mümkün-olan-herhangi-bir-yer' olarak belirir. Süreç çoğu kez müdahale kurgusunun altyapısını oluşturmak adına kentsel mekânı ölçümlemek, ifade etmek, veya analiz etmek için geleneksel olarak kullanılan yöntemlerin de mesafesizleştirilerek bağlam kapsamında bağlam-bağımsız olarak yer alabilmelerini de beraberinde getirir.

Bu doğrultuda, belirli tanımlar içerse de ‘açık’lık içeren zihinsel boşlukları ortaya koymak üzere ele alınan yerleştirmelerden Eliasson’un iç mekân ‘Nehir Yatağı’ ile bu boşluk üzerinden var ettiği saklı olanın akılcı sorgulama ile geliştirilen anlatısı, Hirst’ün kısmen epik olarak değerlendirilebilecek, bir anlatı uydurarak oluşturduğu saklı olanın ‘İnanılmaz’ anlatısı, Duchamp’ın etkisiyle Cage’in ‘4 dakika 33 saniye’lik her seferinde yeniden üretilebilen, icracının susarak katkı koyduğu düzensiz çok seslilik içeren anlatısı, buna karşın Bergman’ın ‘Persona’ filminde ana karakterine ses ve konuşma hariç her şey üzerinden kurguladığı anlatı, Miroslaw Balka’nın karanlık konteynerlerde toplumsal güvenin inşasına dair ‘How It Is’ yerleştirmesi, ve Haznedar, Koçak ve Polat tarafından lineer tarihselcilik üzerine doğru atılan ‘Âdeta Mükemmel’ başkalaşan meta-anlatı odaklı yerleştirmeleri Žižek’in eş anlı konumlanmalar içeren ‘ebedî-şimdi’lerinin oluşturduğu üst-şimdi kavrayışı üzerinden saklı olanın mekânsal anlatıları olarak farklı disipliner süreçler kapsamında ifade edilebilir. Žižek’in Lacan referanslarıyla ele aldığı gerçeğin kurgudan oluşan yapısına işaret eden eylemler bütününün toplumsal kabul edilebilirliği ise süreç boyunca oluşturulan ve anlatıya dâhil edilen güven, bilinmezlik, korku, vb. etkileşimler üzerinden ortaya konulur.

Bu kapsamda, saklı olanın mekânsal anlatısı her ne kadar yönelimsellik barındırıyor olsa da bu yönelimsellik indirgemenin başat aktörü olan tanrısal bir Kartezyen özne, veya fenomenolojik epokhenin getirisi olan, köşebentleşerek sınırlayıcı bir çerçeveye dönüşen parantezi kurgulayan etkinliği gizlenmemiş özne üzerinden tanımlanamaz. Süreç ancak karşılıklı etkileşim ve ağsal kurgunun etkisiyle mesafesizleştirilerek her an yeniden üretilebilecek ‘mümkün-olan-herhangi-bir-yer’ler ile ele alınan mekânsal kurgu üzerinden duruma ait olarak yapılacak akılcı sorgulamalar aracılığıyla, bana ait olan ‘ben’ ile ‘başkasının ben’i üzerinde tahakküm kurma çabasını gerçekleştirmeden, veya üzerinde konuşulamayıp susularak ortaya konulabilir.

5. KENTSEL MÜDAHALENİN DİLİ VE KURGUSAL ANLATISI

Kentsel müdahalenin dilinin ve kurgusal anlatısının ele alındığı bölüm kapsamında müdahale yaklaşımlarının ayrılmaz bir parçası olan müdahalenin anlatısı irdelenerek modern dönemde yeni kent alanlarının üretimi ve kentsel müdahale süreçlerinde toplumsal kabulün oluşturulmasına yönelik araştırma yapılmaktadır. Bu bağlamda, eylemin ortaya çıkışı ve anlatısı ile buluşmasındaki aracı olan uzmanın müdahale sistematiğinde ne şekilde yer edindiği ve bir altyapı mekânı olarak ele alınabilecek günümüz kentindeki belirleyici rolü ortaya konularak güncel kentsel tasarım, kentsel müdahale ve yeni kentsel kurgu geliştirme anlatılarının oluşumunda anlatıcı olarak katkısı küresel ölçekte ve İstanbul temelli örnekler ile uygulamaya yönelik ortaya koyulan, veya uygulanan çeşitli müdahale yaklaşımları üzerinden sorgulanmaktadır.

5.1 Aracılı Eylem ve Uzmanın Yer Edinme Süreci

Modern dönemlerde savaşlar, devrimler gibi yoğun etkin süreçler haricinde maddi veya fikrî bir üretim altlığında paradigma değişiminin ani bir şekilde yaşanmasının nadiren görüldüğü söylenebilir. Buna karşın, geleneksel süreçler üzerinde yıkıcı etkiye sahip pek çok değişim sürecinin öncelikli olarak çok küçük oranda bile olsa mevcut altlıklar ile kendini ortaya koymaya çalıştığı, sonrasında ise sistemin kurallarını değiştirmeye odaklanmış olduğu söylenebilir. Günümüzde etkilerini güçlü şekilde hissettiğimiz, 1980'li yıllarla birlikte küresel olarak kendinden söz ettiren bilgisayar sistemleri, 1990 sonrasında ortaya çıkan World Wide Web ve internet dünyası ele alındığında da bütünüyle düzen üzerinde egemen belirleyici olacak şekilde değişime yol açan etkilerinin oluşmasının yıllar sürdüğü görülebilir. Bir anlamda gelişim süreci olarak ele alınabilecek bu sürecin ortadan kalktığını söylemek de yanlış olacaktır.

İlerlemeci tavrıyla birlikte modernleşme anlayışının ve modernite altlığının sürekli olarak kendi sistematiği içinde daha iyisine ulaşmaya dair arzusuna sahip olduğu, diğer taraftan da ortaya çıkardığı karşıtlıkların ele alınmasıyla müdahale yaklaşımlarının mevcut sisteme ve düzene dâhil edilme pratiği günümüzde de modernitenin getirisi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, modern yaklaşımın temelde belirli

karşıtlıkları geçici olarak görebildiği ve belli durumlarda ilerleme adına birtakım gözden kaçırmalarının olduğu da söylenebilir. İlerlemeye engel teşkil edecek belirsizlik, açıkça tanımlanmamışlık, veya Zygmunt Bauman'ın kullandığı şekliyle 'müphemlik' de dâhil olmak üzere bu unsurların, kendi bakış açısına karşıt ve farklı olana yaklaşımında kendi amacı doğrultusunda henüz dönüşemeyen ve önünde sonunda kendi sistematiğine uyacak unsurlar olduğunu düşünür. Bauman bu duruma yol açan etkeni Theodor Adorno ve Max Horkheimer üzerinden standardın yitiminin sebep verdiği bir 'boşluk korkusu' olarak tanımlar (Bauman, 2009). Bu kapsamda modernite için, karşıtlık ve farklılıklar boşluk korkusunun önüne geçebilmeye yönelik oluşturulan ve düzene uygun şekilde denetlenebilecek bir altlığa ulaşmak adına, bir anlamda evcilleştirilmeyi bekleyen unsurlar bütünü olarak değerlendirilebilir.

Bauman'ın değindiği şekliyle bu boşluk korkusu aynı zamanda güvensizliği oluşturan bir çatlağa da işaret eder. de Certeau bu çatlağın söylemek ile yapmak arasında olup olasılıklar içerdiğini belirtirken (de Certeau, 2008) Slavoj Žižek de verimliliğinden bahseder ve bir disipliner öğretinin diğerine aktarılabilmesinde olduğu gibi bir yetersizlik anında başka bir paradigmadan faydalanma, ya da bir paralaks kaymasına yol açtığını belirtir (Žižek, 2019). Bununla birlikte, çatlak, farklı bir düzlemin, ve düzenin bilgisinin de sisteme dâhil edilmesi demektir. Bu da başka bir aracının, farklı bir 'uzman'ın sisteme entegrasyonunu beraberinde getirir. Böylece çatlak, düzenin içine sızılabilmesi için uygun ve verimli bir alana/boşluğa dönüşür. Bu durum günümüz kent biliminde bilgi üretiminin ve müdahale yaklaşımının kent yapılanmaları üzerinden bağlantılar ve etkileşimler vasıtasıyla ortaya konulabilmesini de sağlar. Neo-liberal sistemin, güncel süreçler kapsamında çeşitli manipülasyonlar gerçekleştirebilmek üzere kural koyucu yaklaşımı, kent sistematiği üzerinde de Kartezyen yaklaşımda olduğu gibi, düşüncenin amaçsallaştırıldığı bir çerçevede hayata geçirilir. Bu doğrultuda da, planlama altlığı başta olmak üzere, kente dair üretim yapan disiplinlerin kente müdahalesi genellikle otuz ila kırk senelik bir perspektifte geriye bakarak ileriye doğru atılacak adımı yönlendirme suretiyle, lineer bir okuma üzerinden güncel duruma müdahalenin içeriğinin oluşturulması olarak gerçekleşir. Bir alanı incelerken, bir öneri geliştirirken, müdahale altlığını şekillendirirken öneri duruma yön vermek için farklı bölgelerde de olsa benzer yaklaşımlar, veya o alandaki uygulamalar gözden geçirilir ve güvenli yakın geçmiş örnekleri güvenli alanın oluşturulabilmesi adına sürece çoğu zaman standart bir katkı

sağlar. Ya da sağladığı düşünülür. Aynı zamanda, bu yaklaşım son dönemde politik süreçler başta olmak üzere toplumsal olarak pek çok farklı noktada eski-yeni karşılaştırmaları gibi çeşitli karşıtlığı ve ikiliği temel alacak şekilde de ortaya konulabilmektedir. Günümüz dünyasının etkin belirleyicisi konumuna hızlıca gelmiş olan teknolojik farklılaşma ve dönüşümlerin yansımaları ise, her ne kadar ilk etapta lineer süreçten bir kopuş yaratıyor gibi gözükse de, geleneksel olarak karşıtlıkları temel alan yaklaşımlar kentsel mekân üretim pratiğini ve müdahale mantığı üzerindeki etkisini sürdürmektedir. Bu durum modern, postmodern dönem veya günümüz kentsel gelişim süreçlerinde, neredeyse bütün bir disipliner kurgunun temeline konumlanmış bir sistematik olarak sorun-çözüm odaklı güncel kent yaklaşımları bir anlamda mecbur kılar ve bu yaklaşımlar üzerinden tüm açıklığıyla izlenebilir.

Anthony Giddens genel itibariyle karşılıklı etkileşim içeren bu tür süreçlerin toplumun yapılandırılabilmesinin gereği olarak değerlendirilebilmesini ortaya koyan çalışmalar yapmıştır. Modernitenin bilginin organizasyonu temelinde önceki dönemlerden kuvvetli bir şekilde ayrıştığını belirten Giddens, kurumsallaşma sıkıntısı yaşadığını söylese de sistemin kendi eleştirisini yapabilmesini bu ayrışmanın önemli bir parçası olarak görür ve yoğun yansımalar olarak ele alır. Bu yansımalar sistematiği bireysel şekilde ortaya çıkan fakat toplumsal olan bir sürecin anlatımıdır. Yeni bir bireyselcilik süreci olarak da değerlendirilebilecek ve Giddens'ın 'düşünümsel modernleşme' (ing. reflexive modernization) olarak adlandırdığı yaklaşım özünde basit toplumsal karşıtlıkların temel itkilerini yitirdiğine vurgu yapar. Bu yitim sürecinde bilginin toplumun tüm kesimlerince rahatlıkla anlaşılması için çevrilebilmesini sağlayan bir aracı, yani bir uzman tarafından yorumlanmasında ise çifte yansımanın oluştuğunu ve bireysel bilginin toplumsal bilgi halini alması ile uzmana toplumsal bir sorumluluk yüklediğini belirtir (Giddens, 1998, 1999). Bireysellik üzerinden inşa edilen bu sorumluluk uzman üzerinden değil, paradoksal şekilde toplum üzerinden tanımlandığı için hem bir çatışma alanı barındırır, hem de algı ile ilişkilendirilebilir. Aynı zamanda, Giddens'a göre algının oluşumunda kitle iletişiminin modern dönem ve sonrasında toplum üzerindeki etkisinin güçlenmesi de önemli yer tutar. Kitle iletişimindeki değişimin yansıması bilginin farklı şekilde olgusallaşması, ikincil ve üçüncül aktarımların birincilin yerini alması ile dolayımlamanın ortaya çıkması ve çok kez tekrarlanarak anlatının çoğaltılması ile gerçekleşir. Bu etkileşim bireyin karar alma süreci üzerinde etkili olur ve modern dönemin temellerini atan Kartezyen bakış açısı

ile varlığını kendi üzerinden tanımlayan öznesinin ikilikler üzerinden ele alınışına dair itirazı içeren yeni bir benlik yaklaşımı oluşur (Giddens, 1998).

Bununla birlikte, Giddens modernitenin bir risk kültürü olduğunu belirtse de, sistemin bireysel temelli oluşunun modernitenin toplumsal olarak süreklilik sağlayamamasını ve belirsizliklerin etkisiyle güvensiz bir ortam oluşmasını beraberinde getirdiğini vurgular. Benlik üzerinde pek çok açıdan bir 'koruyucu koza' olarak gördüğü ve tüm riskleri paranteze aldığını belirttiği güven duygusunun yitimini ise Ulrich Beck'in 'müphemlik çağı' olarak değerlendirdiği dönemin başlangıcına sebebiyet verecek şekilde oluşturarak, kaygı ve endişeler üzerinden tanımladığı 'risk toplumu' yaklaşımına da atıf yapar. Bu doğrultuda, küresel bir altlık üzerinden riski giderek radikalleşen modernlik söyleminin getirisi olan bir kültürel unsur olarak ele alır ve yüksek etkili riskler dünyasında güven kavramını Erving Goffman'ın 'güvenli alan' tarifinden yola çıkarak mekânsal altlığa sahip olan bir kavram olan 'muhit' üzerinden inceler (Giddens, 1998, 2010). Radikalleşen söylemi ile birlikte modernite güvenin açık bir şekilde yitimini beraberinde getirerek varoluşsal bir endişeye yol açar, muhit ise bir özel mekân olmasa da kentin kamusal alan ağında güvenin oluşumunu sağlayacak rutinleri barındıran bildik bir kent alanıdır.

Güvenli olarak tariflenebilecek bölgenin dışında ise birey ile toplum birlikteliğinde uzman devreye sokularak, en azından anlatıda bir tür risksizlik alanının oluşumu hedeflenir. Bu ilişki toplumun her bir paydaşı tarafından uzmanın ve uzman tarafından üretilen bilginin her seferinde dönüştürülerek yeniden üretilmesine ve farklı şekilde ele alınmasına sebep olur. Bauman uzmanın ve bilginin bireysel süreç üzerinden toplumsal bir eylem alanına evrilmesini aracılı bir eylem olarak değerlendirir ve uzmanın güven oluşumu üzerindeki etkisini Hans Peter Duerr'in yaklaşımı ile açıklayarak farklı olana karşı her an nöbette olan ve 'sınıflandırmayı gerçekleştiren entelektüel polis gücü' olarak tanımlar (Duerr, 1978; Bauman, 2009). Bu noktada uzman artık içeriğin önündedir, hem içeriği belirleyen, hem de onu önemsizleştirendir. Neyin doğru olduğunu belirleyecek olan uzmanın işlevi George Orwell'in güç ve güce sahip olanın yapabilecekleri üzerinden tanımladığı 'hakikat bakanlığı' kavramını kurguladığı sürece benzetilebilecek olsa da, uzman daha ziyade bu oluşumun desantralize olmuş haline karşılık gelmektedir (Orwell, 2001).

Bruno Latour eylem kapsamında aracı olarak yalnızca uzmanı konumlandırmak yerine tüm özne ve nesneleri dâhil ederek ele almıştır. Michel Callon ve John Law ile birlikte

oluşturduğu ‘Aktör - Ağ Teorisi’ (AAT) kapsamında, özne ile nesne arasındaki düşünsel bir zorlama ile oluşturulduğunu söylediği ayrımı ortadan kaldırarak, temelde aktörün (birey veya nesne), bireylerin bilinçli eylem kapasitesi veya nesnelerin nedensellik kurgularının değerlendirilmesi yerine, genellenen ve tüm varlıklar için mesafesizleştirilen bir simetri çerçevesinde kurdukları ilişkilerde eşit derecede eylem kapasitesine sahip olmaları üzerinden ortaya koydukları, ve onlarsız anlaşılmalarının mümkün olamayacak olan ağa vurgu yapmıştır (Latour, 2005). Bir anlamda da, Kartezyen bakışın her şeye kadir öznesi ile öznenin eğip büktüğü nesnesinin eşitlenmesini sağladığı söylenebilir. Bu doğrultuda, Latour’un teoride yer verdiği arabulucu (ing. mediator) kavramı ağda bir dönüşüm (ing. translation) kapasitesine sahip olan her şeyi tanımlamaktadır. Teori uygulanırken sadece girdi ve çıktı üzerinden ele alınan ve içeriksel olarak sınırlanmış ‘kara kutu’ tanımlamasıyla ele alınanlar ise aracı/aktarıcı (ing. intermediary) kavramıylaysa dönüşüm veya eylem üzerinde etkisi veya bilgisi olmayan taşıyıcıları kapsamaktadır. AAT’de aktör olarak nesne ya da birey eşit derecede ve anlık olarak, sahip oldukları ağlar ile tekil veya bitişik şekilde eylemin oluşmasını sağlar. Bununla birlikte, arabulucu ile aracı/aktarıcı tanımları arasındaki sınırın çoğu zaman muğlak olduğunu da söylemek gerekir. Dönüşüm süreci boyunca sistemin tanımlanabilmesi amacıyla bu kategorizasyonu elde edebilmek için üretim ve sorgulama yapılır. Teori, katmanlaştırılarak okunan toplumsal yaklaşımları dışlayarak, ve ortamını düzleştirerek genel sistem veya her bir nesne ya da bireyin tekil sistematiğinden ziyade ortaya çıkan etkileşimlere ve bu etkileşimlerin gerçekleştiği düğüm noktalarına odaklanır. Sonsuz ağların oluşturduğu eylemler mekânı, kenti, tüm hayatı meydana getirir.

Rem Koolhaas’ın tasarım yaklaşımını ortaya koyarken bağlamı ele alışına yaptığı ‘bağlam berbat kokar’ atfında olduğu gibi Latour bağlamı bir tür kaçış olarak görür ve bir yorgunluk anında detay verme ya da tanımlama konusunda isteksiz olduğunuzda sığınılan bir kavram olarak değerlendirir (Latour, 2005). Rita Felski ise Latour’un yaklaşımı üzerinden edebî metinleri inceleyerek bu metinlerde bağlamın kendinin bir aktör olarak ortaya çıktığını belirtse de, detaylı, net olmayan, bir anlamda sürüncemede kalan bir bağlamsallığı geçiciliği üzerinden ele aldığımızda bu etkinin ne şekilde değiştiğini sorgular (Felski, 2011). Bu doğrultuda, bağlamın aktörleşmesinin anlatı üzerinden sağlandığı söylenebilir. Bağlamın aktör olarak ele alınması Latour’un bakış açısının verimliliğini de ortaya koyar. AAT, tüm indirgemelerden kaçınarak, nesne,

anlatı, metin, birey, veya herhangi biri etkileşimi ortaya çıkarmaya ve ağı oluşturmaya yetkindir. Yanı sıra, 'sosyal' kavramını ve tanımladıklarını da yetersiz bularak basit bir sıfat olarak niteleyerek yerine 'bir araya getirilenler'i ikame eden Latour'un 'sosyallik' üzerinden hatalı olarak ele alındığını belirttiği kendinden önceki 'sosyal sosyoloji' yaklaşımı karşısına 'ilişkiler sosyolojisi' olarak konumlandırdığı bu ağ toplumsal sisteme entegre olur ve bir araya getirmeleri ile onu tekrar ve yeniden kurar (Latour, 2005). Bu şekilde, sonsuz sayıda aktör ve ağ arasında sürekli yeniden üretilen etkileşim özneyi muğlaklaştırarak bir anlamda öznenin yitimini sağlar. Bu yitim eylemin her an için dönüşüme açık olmasını da beraberinde getirir.

AAT yaklaşımındaki en dinamik ve bereketli kısım olarak değerlendirilen, yalnızca girdileri ve çıktıları üzerinden ele alınan aracı/aktarıcı 'kara kutu' ise barındırdığı belirsizlik ve karmaşıklık ile birlikte uzmanlığın da sisteme dâhil olduğu yerdir. Giddens'in üst-modernite olarak kavramlaştırdığı günümüz modernitesinde toplumsal bir sorumluluğu yerine getiren, toplumsal ilişkileri yerel bağlamından kopartarak bir yerinden çıkartma eylemi gerçekleştirmek üzere çevirici olarak konumlandırdığı aracı-uzman yaklaşımında olduğu gibi Bauman'ın yaklaşımında da bu nokta sistemin sürekli kendini tekrarlamasından ve yeniden üretmesinden dolayı uzmanlığın otoritesinin hissedilebileceği ve herhangi bir dirençle karşılaşılmayacak olan alan şeklinde tanımlanır (Giddens, 2010). Bu sayede becerileri tanımlı olmayan uzman ve uzmanlık da karşısındaki belirsiz talep doğrultusunda kendini sürekli yeniden üretebilecektir. Bauman'a göre modern toplum, kara kutu veya bir araç üzerinden, sözlü ya da yazılı olarak bir yönlendirici olan uzmanın kendi sebebi de olmak üzere kendine olan gereksinimi yine kendinin oluşturduğu bir aracılı eylem sahası olarak ortaya çıkar (Bauman, 2009). Bu da bütün bir yaşam alanının uzmanlar ve uzmanlıklar üzerinden belirlenmesi anlamına gelir. Toplumsal sorumluluk üzerinden teşkil edilen uzmanın ve uzmanlığın egemenliği bir yönüyle risklere ve güvensizlik ortamına karşın gerçekleşmiş gibi görünse de özü itibariyle toplumsallığın yitimini beraberinde getirir.

Uzmanın devreye girişini ve özü itibariyle bir otorite arayışını Uğur Tanyeli 'müstereddit modernlik' olarak tarif ederek modernitenin temelde bir karşı koyuş olarak ortaya çıktığı otorite kavramının yeniden ikamesine dair bu örtülü arayışını ikircikli bulduğunu belirtir (Tanyeli, 2018). Bu tavır son kertede bir tür, kaybolan kimlik veya aidiyet anlatısının -yeniden- üretimi için kullanılır. Böylece Giddens'in paranteze alınanlarının güvenli alanı da yeniden üretilmiş olacaktır. Bauman bu

eyleme egemenler tarafından bireyselleşmenin ifadesi olarak kullanılan özgürlük kavramını da ekler ve günümüz dünyasında 'kalıcı bir araçsal kriz çağı'nda yaşadığımıza vurgu yaparak 'retrotopya' olarak adlandırdığı, güvenlik ile özgürlüğün bağdaştırıldığı yeni bir alan türetir. Bir özlem olan yaklaşımını Thomas More'un ütopya mirasından hareketle oluştursa da More'dan farklılaşan kısmı nihai bir mükemmellik fikrinin imkânsızlığının ve erişimsizliğinin en baştan kabul ederek modernitenin erken dönemlerindeki iddialı ve özgüven dolu ütopyalarının günümüzde isteksiz retrotopyalara evrildiğini belirtir (Bauman, 2018).

Uzmanlığın ürettiği retrotopyada güvenlik ile özgürlüğün bağdaştırıldığı nokta ise, toplumsal dayanışmanın oluşturulmasının fazlasıyla maliyetli olması, fedakârlık ve uzun süre gerektirmesi nedeniyle bireylerin çıkar ittifakları üzerinden geçici birlikteliklerinin ürettiği, bireyin kendi konumunu iyileştirici şekilde ilerleyebilmesine odaklanmış olarak, büyük belirsizliklerin kapladığı gelecektense bir şekilde güvenli alanlar yaratılabilen geçmişe referanslar vererek var olabilmesine dair duyulan nostaljik özlemdir. Umberto Eco'ya verdiği referansla Bauman bu özlemi bir taraftan da kaotik ve kafa karıştırıcı dünyada geleceğe dönük bir tür bireysel umut alanı ve Giddens'in güvenli muhit rutinlerinin temel taşları olarak beliren 'rahatlık bölgeleri'ni oluşturma arzusu üzerinden ele alır (Bauman, 2018). Geçmişe, yani bilinen (ya da nasıl bilinmek isteniyorsa o şekilde hatırlanan) güzelliğe verilen referanslar bu rahatlık bölgelerinin oluşturulabilmesi için en elverişli ortamı sağlar.

Bununla birlikte, Bauman bugünün dünyasında bireysel olarak barınabilmek için sıklıkla başvurulan bir yaklaşım olan ve özlem üzerinden uzman aracılığıyla tanımlanan bu anlatının toplumsal ilerleme için yetersiz olduğuna atıf yapmıştır. Toplumsal bir gelişmenin ancak karşılıklı diyalog olarak vurguladığı fazla sayıda etkileşimin, Latour'un da AAT'yi üzerine kurduğu hiyerarşinin yitimini beraberinde getirecek bir mesafesizlik üzerinden ele alınan, her bir bireyin eşit seviyede olduğu bir birlikteliğin üretimi ile mümkün olabileceğini savunmuştur.

5.2 Müdahalenin Dili ve Kurgusal Anlatısının Oluşumu, Yeniden Oluşumu

Edward Samuel Herman ve Noam Chomsky kitle medyası tarafından ortaya konulan toplumsal ikna süreçlerini incelemiş, egemen gücün, her ne kadar pek çok şeyi yapmaya muktedir olsa da, toplumun tüm kesimlerini bütünüyle karşısına almayı tercih etmeyeceği için 'rızanın üretimi' olarak adlandırdıkları süreci devreye

soktuklarını, bu amaçla yürütülen propaganda ve yöntemlerinin kitle medyasının en önemli işlevlerinden biri olduğunu belirtmiştir (Herman ve Chomsky, 2012). Özellikle soğuk savaş yıllarında iki kutuplu dünyanın oluştuğu dönemde kullanılmaya başlanan rıza üretimi yöntemleri üzerine enformasyon toplumuna doğru evrimin belirginleştiği 1980 ve sonrası dönemde yapılan çalışmalarda ortaya konulan yaklaşım, 2000'li yıllarla birlikte sosyal medyanın günlük hayatımızın esas unsuru olması ve şiddetli etkisiyle birlikte şekil değiştirse de özünden bir şey yitirmemiştir. Bu kapsamda, kitle iletişimini 20. yüzyıl sonlarında televizyonlar neredeyse tek başına sağlıyorken günümüzde sosyal medya kitlesel iletişimin başat aktörü olmuştur. Giderek hayatımızın her anına etki etmeye başlayan sosyal medyanın sürekli olarak artış yönündeki kullanım istatistikleri, rızanın daha hızlı, hatta neredeyse anlık (ing. instant), daha hafif ve sonrasında daha kolay unutulabilecek şekillerde üretilebilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Celal Abdi Güzer sosyal medyanın mimarlık ortamındaki etkilerini mimarlık eleştirisi üzerinden inceleyerek takipçi sayısı, tekrarlanma miktarı, popüler iletiler ile kimlik kazanan sosyal medya etkisinin mekanikleşen ikilikler aracılığıyla sınırlar ve mecburi yönelimler yaratarak uzman, otorite, dil başta olmak üzere pek çok şey için indirgeyici ve belirsizleştirici olduğunu vurgulamaktadır (Güzer, 2020).

Toplumsal rızanın anlık olarak üretilmesinin yanı sıra, çok kez, ve aynı anda çok sayıda üretilebilmesini Bauman eş anlı üretim süreci olarak nitelemiştir. Müzakereye kapalı bu üretimi 'uzaktan eylem'ler olarak ele alarak, yeni, karşılıklı, ama karşılıkların belirsiz olduğu etkileşim biçiminin toplumsal ilişki kurma biçimlerinin özgüllüğünü temelden etkilediğini belirtmiştir (Bauman, 2018). Ortak bir mekânın paylaşılmasını gerektirmeyen bu yeni kamusal altlık, toplumsal olma durumunun kendinin de anlık olarak üretilebilmesini, takip edilmesi mümkün olmayacak şekilde genişleyebilmesini ya da daralabilmesini beraberinde getirmiştir. Kitle iletişim tekniklerinin kamusal alanda yarattığı dönüşüme değinen Jürgen Habermas, Joshua Meyrowitz'in televizyonun etkisiyle kamusal alandaki farklılaşmayı ele aldığı 'mekân duygusunun yitimi' (ing. no sense of place) çalışmasını iletişimin mekândan bağımsızlaşamaması ve ancak görünüş itibariyle kamusal olması sebebiyle fazla düz bir iddia olarak nitelemiştir (Habermas, 1997). Fiziksel ve mekânsal sınırları ortadan kaldırmış olsa da 20. yüzyıl kitle iletişim tekniklerinin mekândan bağımsızlaşma

iddiasının yetersizliği günümüz sosyal medyasının eş anlılaştırıcı etkisi üzerinden de izlenebilmektedir.

Manuel Castells de sosyal ağların ve çeşitli görselliklerin gündelik yaşamı yönlendirdiği bu süreci gerçek ile sanal kavramlarını sorgulayıp alışıldık olanın dışında, sürekli ve her an gerçekleşen fazla sayıda akışın etkisi ile zamansız bir şekilde iç içe geçirilmesini 'gerçek sanallık' (ing. real virtuality) olarak ele almaktadır. Günümüzde tüm gerçekliklerin simge ve semboller üzerinden var olabildikleri bu ağsal kurgunun dışında kalarak bireyin tanımlanabilmesinin mümkün olamayacağını belirtmektedir. Ek olarak, bu yaklaşımın yeni olamayacağını da vurgulayarak, tüm gerçekliklerin zaten en başından beri simge, sembol, alfabe, vb. araçlar ile ifade edilebildiğini söylemektedir (Castells, 2013). Buna karşın, sosyal ağların bu gerçeklik üzerindeki etkisinin ortamını değiştirme yönünde olduğu, onu mekânsızlaştırdığı da belirtilmelidir. Tasarlanmamış bir aradalıkların mekânsızlaştırılarak eş anlı üretilmesi günümüz kamusallığının öne çıkan bir özelliği olarak değerlendirilebilir.

Bu doğrultuda, rızanın üretiminin anlık hâle gelmesi ve eş anlı olarak üretilebilmesi toplumsal süreçlere yön verecek etkinliklerin sayısını dikkat çekici şekilde arttırmıştır. 2011 yılında başlayan ve daha sonra 'Arap Baharı' adını alan Tunus, Cezayir, Mısır, Suriye, Libya, Lübnan, Ürdün, Umman, Yemen, Suudi Arabistan, Fas, Sudan, Irak, Kuveyt gibi ülkelerde gerçekleşen süreçler incelendiğinde sosyal medya çıkışlı, çok sayıda farklı perspektife sahip propaganda unsurunun çeşitli toplum kesimlerince dolaşıma sokulduğu görülebilir. Benzer süreçler günümüzde de yaşanmakta, son dönemde ABD'nde başlayan ve küresel bir etkinliğe dönüşen 'siyahların hayatı değerlidir' (ing. black lives matter) hareketi, 'Wall Street'i işgal et!' (ing. occupy Wall Street!) veya Fransa'da görülen 'sarı yelekliler hareketi' (fra. mouvement des Gilets jaunes) hareketleri ve beraberinde getirdiği toplumsal etkileşim, talep edilene ya da süreçlerine bakılmaksızın son dönemde ABD ve Avrupa ülkeleri liderleri dâhil pek çok siyasi figür, legal veya illegal organizasyon tarafından propaganda unsuru olarak değerlendirilip, kendi takipçileri veya kamuoyu ile iletişimlerinde, olumlu ya da olumsuz yönde altlık olarak kullanılabilmektedir. Böylece bu alanlar hem egemen için kendi düzeninin anlatısının yapılabileceği en uygun yerler olarak ortaya çıkabilmekte, hem de karşıt şekilde bir ilişki barındırıp egemen güçlere başkaldırılabilecek alanlar olabilmektedir. Buna ek olarak, 19. yüzyılda ülkesinde devrim yapılmasına sebep olur endişesiyle demiryolu yapımına izin vermeyen I. Franz yönetimindeki Avusturya -

Macaristan İmparatorluğu'nun yaptığına benzer şekilde günümüzde de pek çok ülke benzer toplumsal süreçlerin etkilerini sınırlandırabilmek amacıyla iletişim ve sosyal medya kanallarına erişimi çeşitli yasaklar veya engellemeler ile kesintiye uğratmaya çalışsa da genel olarak önüne geçememektedir.

Bununla birlikte, temelde demokratik süreçlerin etkinleştirilmesi ve daha özgür bir dünya için, baskıya karşı ortaya konulması beklenen birlikteliklerin oluşumunu sağlayan sosyal medya etkileşimlerinin ilk bakışta sahip oldukları düşünülen yerellik kitle medyasının ve ürettiği rızanın da etkisiyle hızlıca üst ölçekte küresel bir duruma evrilmekte, bu durum kimi zaman başlangıçta istenilen etkilerin veya taleplerin olumsuz yönde gelişmesini de beraberinde getirmektedir. Kentsel mekân üzerinden incelendiğinde, her yeni aktarımla birlikte yeniden ve yeniden üretilen her bir süreç bu eylemlerin kente yansıdığı alanlar olarak ortaya çıkan açık kamusal alanlara insan akışını her seferinde yeniden düzenleyebilmekte, oluşan ağsal yapının mekânın yitimine dönük etkisiyle birlikte mekânsal sınırları ortadan kaldırarak kamusal alanın ve kentsel kullanım alanlarının kullanıcılarını küresel sisteme dâhil etmektedir. Eylemler üzerinden incelendiğinde ise, süreçler ilk anda egemen güçler tarafından olumsuz değerlendirilmeyip çoğu zaman yeni bir örgütlenme biçimi olarak ele alınabilse de, küresel bir gündeme erişildikten sonra, özellikle de egemen gücün razı olmayacağı bir etki ile karşılaşabilme ihtimali bu güç tarafından uygulanabilecek baskının ve önleme faaliyetlerinin şiddetinin artmasına sebep olabilmektedir. Bu noktada, küresel sistem üzerinden mekânsızlaştırılabilen bu kamusal süreç ve eylemlere sahne olan kamusal alanların medya kullanımındaki 'anlık'laşma ile her an yeniden ve bağlam-bağımsız olarak ortaya konulabileceği de gözden kaçmamalıdır. Bu anlık ve bağlam-bağımsız süreç pek çok yöne evrilebileceği gibi bir süre sonra kendi anlatısını da ortaya çıkarabilmekte ve bu anlatı geçmişte kalmış kısmı da dâhil tüm süreci kendi üzerinden biçimlendirebilmektedir.

Örneğin, Arap Baharı sürecinde Tahrir Meydanı'nda yaşanan çatışmalar ve uygulanan yoğun şiddet kaynaklı haksız ölümler ile ön plana çıkan, ardından da askeri darbeye maruz kalan Mısır halkı, ülkede yaşanan olaylar sonrası ortaya çıkan ekonomik kayıpları azaltabilmek, ülkeyi terk eden yabancıları geri döndürebilmek ve önemli bir gelir kaynağı olan turizm faaliyetlerini yeniden canlandırmak adına eylem süreçlerini bir turizm etkinliği altlığı ile ele almış, turizm organizasyonları ve fuar katılımlarıyla ülkelerine gelecek turistleri isyan ve çatışmaların merkezinde yer almış olan Tahrir

Meydanı'nı ziyaret etmeye davet etmiştir (Şekil 5.1). Ayrıca, dönemin Mısır Turizm Bakanı da küresel bilinirliğe sahip pek çok yıldız ismi bu meydanı ziyaret etmek üzere ülkelerinde ağırlamak için çalışmalar yapmıştır (Şekil 5.2).

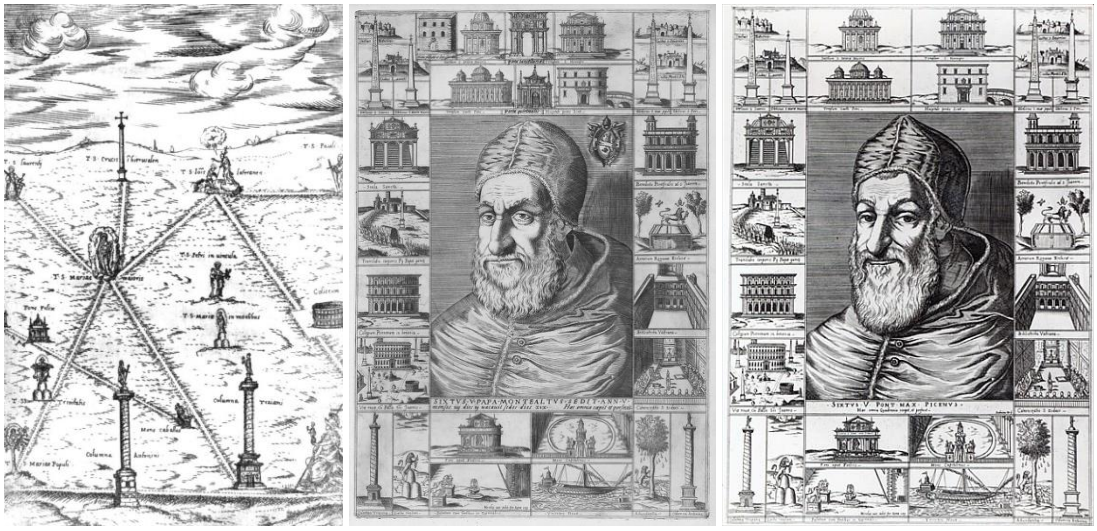

Şekil 5.1 : Mısır Devleti'nin gösteriler sonrası turizmde ortaya çıkan kayıpları gidermek için her sene Berlin'de düzenlenen ITB Turizm Fuarı kapsamında yaptığı 'Devrim Turizmi' çalışması (URL-25).

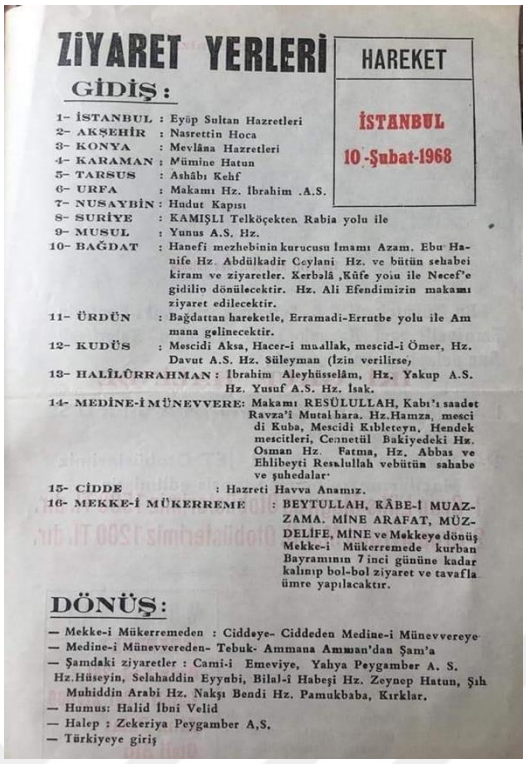

Şekil 5.2 : Mısır Devleti'nin gösteriler sonrası turizmde ortaya çıkan kayıpları gidermek için her sene Berlin'de düzenlenen ITB Turizm Fuarı kapsamında yaptığı 'Devrim Turizmi' çalışması (URL-23).

Bununla birlikte, ziyaretçilerin ilgisini çekmeye yönelik olarak yapılan ve sunulan yerin daha etkileyici bir şekilde karşılık bulması amacıyla yürütülen faaliyetleri yalnızca günümüzle sınırlı tutmak yanlış olur. Özellikle Ortaçağ'da ticaret rotalarının üzerinde yer almasa da bir şekilde bu rotalara erişimi olan, ya da tümüyle dezavantajlı bölgelerin o dönemin küresel sayılabilecek ticaretinden pay alabilmek adına yaptıkları çalışmalar bu kapsamda değerlendirilebilir (Şekil 5.3). Yanı sıra, tarihsel süreçte kentlerin veya ülkelerin tanıtımlarının yapılması ve uygulanan müdahalelerin aktarımı konusunda, özellikle anlatının öncül örnekleri olarak ele alınabilecek dinî metinler üzerinden oluşturulan hac rotaları ve dinî ritüellerin gerçekleştirilebilmesine yönelik örnekler bulmak da mümkündür (Şekil 5.4). Ek olarak, teknolojik gelişimin etkisiyle çeşitli disiplinlerde kaydedilen ilerleme özellikle arkeoloji gibi insan emeği yoğun pek çok alanın, kazı alanlarının veya tarihsel kalıntıların da bu süreçlere eklenebilmesini sağlamıştır. Günümüz ulaşım sistemlerindeki farklılaşma ve kitle iletişim yöntemleri birlikteliği benzer süreçleri anlık olarak üretilebiliyor olsa da, hâlen erişilebilirlikleri ölçüsünde pek çok kent üzerinde turizm veya dinî ziyaretler gibi kendi anlatılarını oluşturan eylemlerden ve büyük oranda yapısal olmasa da bu eylemler neticesinde oluşabilecek müdahalelerden bahsedilebilir. Dolayısıyla, bu yönde oluşturulan altlıklara sahip anlatılar da bir mekânsızlaştırma faaliyeti olarak ele alınıp mekânın anlamının yitimini sağlaması sebebiyle kurgusal anlatı olarak değerlendirilebilir.

Şekil 5.3 : Papa 5. Sisto döneminde Antonio Bordino tarafından yapılan, hac ziyaretine gelenlere yönelik bazilikalar arasındaki ana yolları ve güzergaha takibini kolaylaştıracak anıtları gösteren Roma haritası (1588) ve Nicolaus van Aelst tarafından bu anıtsal yapılar birlikte farklı yüz hatlarıyla resmedilen Papa (1589) (URL-22).

ZİYARET YERLERİ

HAREKET

İSTANBUL

10 -Şubat-1968

GİDİŞ :

1- İSTANBUL : Eyöp Sultan Hazretleri
2- AKŞEHİR : Nasrettin Hoca
3- KONYA : Mevlâna Hazretleri
4- KARAMAN : Mümine Hatun
5- TARSUS : Ashâbı Kehf
6- URFA : Makamı Hz. İbrahim .A.S.
7- NUSAYBİN : Hudut Kapısı
8- SURİYE : KAMIŞLI Telköçekten Rabia yolu ile
9- MUSUL : Yunus A.S. Hz.
10- BAĞDAT : Hanefi mezhebinin kurucusu İmamı Azam. Ebu Hanife Hz. Abdülkadir Geylani Hz. ve bütün sahabei kiram ve ziyaretler. Kerbelâ ,Kûfe yolu ile Necef'e gidilip dönülecektir. Hz. Ali Efendimizin makamı ziyaret edilecektir.
11- ÜRDÜN : Bağdattan hareketle, Erramadi-Errutbe yolu ile Amman a gelinecektir.
12- KUDÜS : Mescidi Aksa, Hacer-i muallak, mescid-i Ömer, Hz. Davut A.S. Hz. Süleyman (İzin verilirse,
13- HALİLÜRRAHMAN : İbrahim Aleyhüsselâm, Hz. Yakup A.S. Hz. Yusuf A.S. Hz. İsak.
14- MEDİNE-İ MÜNEVVERE: Makamı RESÜLULLAH, Kabı'ı saadet Ravza'i Mutahara. Hz.Hamza, mescidi Kuba, Mescidi Kıbleteyn, Hendek mescitleri, Cennetül Bakiyedeki Hz. Osman Hz. Fatma, Hz. Abbas ve Ehlibeyti Resulullah vebütün sahabe ve şuhedalar·
15- CİDDE : Hazreti Havva Anamız.
16- MEKKE-İ MÜKERREME : BEYTULLAH, KÂBE-İ MUAZZAMA. MİNE ARAFAT, MÜZDELİFE, MİNE ve Mekkeye dönüş Mekke-i Mükerremede kurban Bayramının 7 inci gününe kadar kalınıp bol-bol ziyaret ve tavafla ümre yapılacaktır.

DÖNÜŞ:

— Mekke-i Mükerremeden : Cidde'ye- Cidde'den Medine-i Münevvereye
— Medine-i Münevvereden- Tebuk- Ammana Amman'dan Şam'a
— Şamdaki ziyaretler : Cami-i Emeviye, Yahya Peygamber A. S. Hz.Hüseyin, Selahaddin Eyyubi, Bilal-i Habeşi Hz. Zeynep Hatun, Şıh Muhiddin Arabi Hz. Nakşı Bendi Hz. Pamukbaba, Kırklar.
— Humus: Halid İbni Velid
— Halep : Zekeriya Peygamber A,S.
— Türkiyeye giriş

Şekil 5.4 : 1968 yılında Türkiye'den kutsal topraklara yapılan bir hac yolculuğun programı (URL-40).

Farklı ülkeler ve topraklar arasında öncelikle kara, sonra deniz ve devamında da hava yoluyla seyahat edebilmenin kolaylığının artması ve maliyetinin düşmesiyle birlikte giderek daha fazla kişi tarafından kullanılabilir olmasıyla birlikte ziyaretçi, veya bugünün ifadesiyle, turist çekebilmek için ön plana çıkan anlatıların meta-kavramın meta-anlatıya vurgu yapması olarak ortaya konulduğu görülebilir. Anlatı ile birlikte oluşabilmesi muhtemel olan bu süreç ve etkisinin basit bir şekilde karşıtlıklar üzerinden ifade edilmesi ise hatalı olacaktır. Bu etki, genel olarak içkin şekilde bir yıkımı veya bozumu barındıran kentlerde izlenebilecek müdahale süreçleri için de, bu durum karşısında oluşabilecek direniş süreçleri için de birbirinden farklı değildir.

Clifford Geertz anlatıyı değerlendirirken insanların bir deneyim üzerinden anlam çıkarma ve ona düzen kazandırma isteğine karşı koyamamasına vurgu yapar (Geertz, 2010). Bu yaklaşım anlaşılamama veya anlayamama engellerinin aşılmasını sağlaması sebebiyle aynı zamanda bir güvenli bölge oluşturma şeklidir. Fakat, bir süre sonra anlatının sıklıkla tekrarlanması ile birlikte güven ihtiyacının karşılanması gereksinimi bir kenara bırakılır ve anlatının kendi sürekliliğinin, bu amaçla da güvenilirliğinin elde edilmesi öncelikli ihtiyaç halini alır. Böylece anlatının farklı gerekçeler ile gündeme gelme durumu oluşur. Kötü niyetli olarak değerlendirilebilecek bir şekilde ele

alınışına, herhangi bir hastalığı tespit edilemediği halde hastane hastane dolaşarak, her seferinde farklı anlatılarla yeni semptomlar uydurmak suretiyle karşısındakini ikna etmeye çalışan ve kendine gereksiz cerrahi operasyonlar yapılmasını sağlayan eski bir askerin eylemleri üzerinden ortaya konulan, adını da Rudolf Erich Raspe tarafından yaratılmış kurgusal bir karakter olan Baron Münchhausen'den alan 'Münchhausen sendromu' örnek olarak verilebilir (Fulford, 2019). Tıbben daha karmaşık şekillerde ortaya çıkan etkileri ile değerlendirilmiş olsa da sendromun temelinde bir dışa vurum aracı olarak kurgusal anlatı yer alır. Bu anlatı her seferinde baştan, ve öncekinden farklı bir şekilde yeniden oluşturulur.

Gündelik anlatının meta-anlatıya dönüşümü ise yeterince tekrara sahip olmayı ve toplumsal bir karşılık üzerinden kurgulanmayı gerektirir. Büyük bir toplumsal kriz anı ise bu dönüşüm süreci üzerinde hızlandırıcı veya tetikleyici etki yapar. 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkeleri başta olmak üzere tüm dünyada yaşanan gelişmeler, veya yakın dönem küresel istilaları, son dönem vekalet savaşları incelendiğinde hemen hepsi ardında başlangıçta karşı konulması güç büyük anlatılar barındırır. Kimisi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kürsüden seslendirilir, kimisi de yerel parti kongrelerinde veya organizasyonlarda, ama hepsi için bir taşıyıcının bulunması şarttır. Bu noktada, daha önce anlatının taşıyıcısı olan ve kendi gerçeğinin polisliğini üstlenen uzman da yerini farklı ve çeşitli unsurlara bırakmış olur. Mekânsızlaştırılan anlatının uzmanı, aktörleşir ve bu aktör kendi ağı ile beraber sisteme dâhil olarak meta-anlatının taşıyıcısı durumuna geçer. Bu doğrultuda anlatının süreci her tekrarla birlikte karmaşıklaşır ve takibi güçleşir.

Çok sayıda ağın birlikte oluşturduğu bu kurgusal anlatının günümüze tercümesi ise yine politikacılar tarafından daha rahat bir şekilde üretilebilir. 12 Şubat 2002 tarihinde ABD Savunma Bakanlığı'nda gerçekleştirilen basın toplantısında dönemin savunma bakanı Donald Rumsfeld'in Irak işgalini savunurken Irak hükümetinin teröre olan desteğine ve kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair ellerinde olmayan (ve hiçbir zaman da olmayacak olan) kanıtları vurgulamak üzere 'bilinen bilinenlerin bildiğimizi bildiğimiz' şeyler olduğuna, diğer taraftan 'bilmediğimizi bildiğimiz' başka şeylerin varlığı üzerinden de 'bilmediğimizi bilmediğimiz' diğer başka şeylerin varlığına değindiği konuşması bu noktada oldukça verimli bir tartışma zemin ortaya koyar. Bu şekilde bizzat anlatının kendi de anlatının dışına çıkartılmış olur ve anlatı da 'özgürleşerek' kendi meta-anlatısına kavuşur. Rumsfeld'in anlatısının anlaşılabilmesi

için Husserl'in 'henüz-yok'ları veya Bloch'un 'henüz-var-olmayanları' gibi yaklaşımlarla bağlantı kurulabilecek olsa da kendinin eksik bıraktığı kısmı ise Žižek tamamlayarak bu bilgi kuramında esas sıkıntılı kısmın 'bilinmeyen bilinenler' olduğuna dikkat çeker (Žižek, 2012). Žižek'e göre bu davranış korkunun etkisinde bir güven arayışı çerçevesinde ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte Rumsfeld'den yıllar önce Türkiye Cumhuriyeti'nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in genel olarak tüm sistemi paranteze alarak vurguladığı "meseleleri mesele etmezseniz ortada mesele kalmaz" özdeyişiyle kendine politik manevra alanı açabilmek üzere bilinen bilinmeyenler konusuna sıklıkla değindiğini de hatırlamak faydalı olabilir.

Anlatının özgürleşmesi diğer taraftan özü itibariyle tarihsel ve zamansal süreklilik kazanması ile birlikte de ele alınabilir. Bu bağlamda anlatının zaman, eylem ve yeniden kurgulanması üzerinde çalışmalar yapmış olan Paul Ricœur'ün anlatısal kimliğin oluşumuna dair yaklaşımlarına değinmek gerekir. Metin ile yazar arasındaki ilişkinin yazı eylemi ile birlikte kaybolduğunu savunan Ricœur metin üzerinden dolayımlı bir şekilde ele almak kaydıyla Kartezyen yaklaşımın zamandan bağımsız egemen öznesi 'ben'i, zamansallık üzerinden tanımlayıp 'kendi'leştirerek merkezin dışına çıkartır. Ricœur'e göre anlatı ve anlatım sürekli bir ilişki içindedir, olay örgüsünün en sarih şekilde ortaya konulabilmesi için anlatının mümkün olduğu kadar tekrarlanması gerekir, ve her tekrar anlatıyı pekiştirerek daha iyi anlaşılmasını sağlar (Ricœur, 2016a). 'Ben'in tam olarak anlaşılabilmesi için dolaylı bir değerlendirme, bir tür yabancılaşma olması gerekir ve bu da ancak ona yönelerek onu diğer 'ben'ler üzerinden 'kendi'leştiren bir dış bakış aracılığıyla mümkün olabilir (Ricœur, 2010). Bu doğrultuda, oluşan anlatı artık anlatıcıdan/yazardan bağımsızdır ve onun yaklaşımından soyutlanmıştır. Roland Barthes'ın bakış açısıyla metin var olduğu ve okunduğu an yazar ölür (Barthes, 2016). Barthes'ın yorumuyla okuyucunun doğduğunu söylemek ise yeterli olmaz, doğan anlatıdır ve onu tekrar tekrar dolaşıma sokacak olan da anlatıcıdır. Böylece anlatı her bir okuyucu veya dinleyici tarafından yeniden oluşturulabilir. Fakat bu eylem onu yazardan tümüyle koparmak yerine Ricœur'e göre bir sorgulamaya, veya bir tür karşı koyuşa yol açar ve anlatıcıyı onun niyetinden veya yaklaşımından bağımsız şekilde anlatının içinde tutar. Anlatının yorumlanması ile birlikte de yorumlayan üzerinden öznenin merkez dışılığa kayışı gerçekleşmiş olur. Bu sebeple, Ricœur Kartezyen yaklaşımdan tümüyle ayrışmaz, ona göre öznenin yitimi oluşmamış yalnızca merkez dışına kaymıştır, artık 'ben' değil

‘kendi’dir, ama oradadır. Ricœur’ün ‘dolaylı refleksiyon’ olarak tanımladığı ilişki merkez dışına kayan öznenin Kartezyen özneye göre kendi üzerinden değil, nesne üzerinden dolayımlı şekilde tanımlanabilmesi ve refleksif olarak hareket edebilmesi sebebiyle merkezdekine göre daha güçlü olmasını beraberinde getirir.

Ricœur’ün metinler üzerinden ele aldığı bu dolayımlama Bertolt Brecht’in yaklaşımı ile de zenginleştirilebilir. Brecht’in epik tiyatro olarak adlandırılan eserlerinde izleyiciyi yabancılaştırarak anlatıya dâhil etme çabası bir taraftan anlatının da tekrarlanarak öne çıkarılmasını sağlar. Süreç bir çözüme yönelmez, bunun yerine belirsizliğin vurgulanmasını sağlar. Bununla birlikte, izlenen bir oyundur. Her ne kadar özünde şimdide olan şimdiye dair bir yaklaşım barındırsa da aslında geçmişe ait geçmişlerin aktarımıdır. Burada amaç anlatının mümkün olan en net şekilde izleyenler tarafından dolayımlanarak yeniden ve güçlü olarak ortaya konulabilmesidir.

Anlatının zamanla olan ilişkisini ise gündelik yaşam pratikleri üzerinden değerlendiren Ricœur, insanın zamandan soyutlanamayacağını belirterek ‘kendi’nin kurulumu için belirleyici olan zamanın anlatıyı da biçimlendirdiğini belirtir. Zamanın etkisi özneden ziyade dolayımlama ve anlatıyı dönüştürme üzerinde hissedilir. Ricœur bu dönüşüm ve etki sürecine ‘kendi’ kavramını dâhil etmez. Diğer taraftan, gündelik akışın da içine dâhil edilmeyen ve merkez dışında parantezlenen bu özne üzerinden Husserl fenomenolojisine de atıf yaparak, anlatının değerlendirildiği bilincin ancak dolaylı olarak eyleme geçebileceğini belirtir ve bu elde edim sürecinde ‘kendi’nin ortaya çıkarılabilmesi için istenç kavramını vurgular (Ricœur, 2016a). Burada eylemin amacı anlatıcıyı en net şekilde anlamaktır, öznenin hâlen anlatıda var olma gereksinimi de bundandır, istenç de öznenin açığa çıkmasını sağlar.

Tarihsel anlatı ve kurgusal anlatı üzerine de araştırmalar yapan Ricœur tarih alanının temelinde anlatıları içerdiğini belirtir ve bilgi üretebilecek şekilde anlaşılabilirliğinin dolayımlı şekilde anlatılar üzerinden sağlandığını söyler (Ricœur, 2016b). Ricœur’e göre tarih anlatısının da anlaşılırlığının artması için tekrarlanması şarttır. Bu doğrultuda, rahat takip edilebilmesi için izlere sahip olmalıdır ve bu izler geçmişe ait geçmişin izleri olmalıdır. Tarihsel bilginin nedenselliği ancak şimdiye ait şimdiden arındırılarak geçmişe ait geçmişin izleri değerlendirilebildiğinde tarihsel bilgi belgeler üzerinden üretilebilir. Bu noktada çeşitli paradigmal kaymalar aracılığıyla tarihsel anlatıyı kurgusal anlatı ile ilişkilendirir. Kurgusal anlatı da şimdiye ait olmayan bir şimdi üzerinden oluşturulduğunda ve yeteri kadar ize dayandırıldığında tarihsel anlatı

gibi rahat kabul edilebilecektir. Doğrulanma süreci kurgusal anlatı için de tekrara bağlıdır ve zamansaldır (Ricœur, 2016c).

Gérard Genette ise kurgusal anlatıyı ikinci dereceden anlatı olarak değerlendirir ve üst-öyküsel anlatı olarak adlandırır. Bir çeşit açıklayıcı hikaye olarak ele aldığı bu üst-hikâyenin oluşturulabilmesi onun iç-hikayelerin kurgusal yapıları ve nedensellikleri ile ilişki kurmasıyla gerçekleşir. İki anlatı arasında gerçekleşen geçişin bir tür paralaks etkisi yaratarak birbirini desteklemek üzere metalepsis kullanılarak olmasını, böylece de bir önceki anlatıyı içerecek başka bir anlatının üretilebilmesini savunur (Genette, 2020). Geçişte kullanılan bu kaymalar ile farklı düzeyler ve ölçekler arasındaki takip bütünüyle bir dış anlatı üzerinden değil, farklı zamansallıklar içeriyor olsa bile sıkı ilişkinin ve iç içeliğin vurgulanması ile sağlanır. Metalepsis bir altyapı alanı olarak ortaya çıkar ve önceki anlatıların sağladığı kabul edilmiş ağa yeni anlatıyı eklemlendirerek anlatının rahat kabul edilebilmesini beraberinde getirir.

Bu noktada Julian Barnes'ın öyküsel anlatı üzerinden yaptığı 'bizi hayata ilişkin hakikate en çok roman ve öykülerin yaklaştırdığı' vurgusunu atlamamak gerekir (Barnes, 2016). Benzer şekilde, Bauman da Robert Alter'ın edebî anlatıyı özellikle savunu üzerinden sürekli olarak çoklu olasılıklar ile birlikte yeniden gözden geçirilmeyi bekleyen bir süreç olarak ele aldığına vurgu yapmaktadır (Bauman, 2009). Buna karşın, hakikat arayışında kimi zaman süreci yönlendirebilmek adına da kullanılan öyküleyici anlatı diğer taraftan varılacak hakikat üzerinde de dönüşüme sebep olabilir. Edebî metinler haricinde farklı düzeyler arasında, sonradan eklenerek kullanılabilecek bu geçiş unsurları kendi kaymalarının yanı sıra anlamın da kaymasını beraberinde getirir. Anlatının pekişmesi için gerek duyulan sık ve mümkün olduğunca fazla tekrar esnasında metalepsislerin dâhliyle her seferinde yepyeni bir anlatı oluşturulduğunda anlatıcının yitimine ek olarak anlatı sıradanlığını kaybederek büyür, anonimleşir, ve kapsamı tarif edilmesinin zorlaşacağı şekilde genişler. Bu durum da yine üst-anlatının, meta-anlatının doğuşu olarak ele alınabilir. Walter Benjamin için ise olabildiğince çoğalan anlatıcı anlatının pekişmesini sağlar (Benjamin, 2019).

Bununla birlikte, iletişim teknolojilerindeki gelişimin meta-anlatıların dönüşümünü beraberinde getirmiş, daha kapsayıcı, ama aynı zamanda bir o kadar da içeriksizleştirici şekilde yayılımlarını hızlandırmıştır. Bu hızlı süreç bir yandan kendi anlatısını da üretir. Son dönemde tüm yaklaşımlar üzerindeki etkisi yoğun şekilde görülmeye başlanan 'büyük veri' (ing. big-data) kavramı için üst veri (ing. metadata)

üzerinden oluşturulan, ve uzman bir anlatıcının aktarımına muhtaç olan anlatı pek çok yaklaşımın kendi meta-anlatısını üretiminde olduğu gibi kendi doğrusunu çerçevelemeye yarayacak bir anlatı üretimi olarak değerlendirilebilir. Bu veri üzerinden oluşturulabilecek gerçek zamanlı analizler sahip oldukları eş anlılık itibariyle de anlatı ve bir bütün olarak sistem üzerinde dönüştürücü etki yapabilir. Bu analizleri yorumlayan ve kendi anlatısını üreten uzman anlatıcının kullandığı korelasyonlar, nedensel ilişki ağları, karmaşık analizler veya sonucu doğrulama biçimleri ise çoğu zaman verinin üretildiği hızla algılanması mümkün olamayacak unsurlar olarak nitelendirilir.

5.3 Anlatı ve Altyapı Altlığı Üzerinden Kentsel Müdahalenin Üretimi

Altlık olarak temelde modern bakış açısının ilerlemeci yaklaşımlarına başvurulan günümüz kentsel müdahale sistematiğinde, gelecek vizyonunu kurgulayan yönetici gücün, mimarın ya da plan yapıcının, veya kısmen karşıt olarak değerlendirilebilecek kentsel direniş organizasyonunun, onu örgütleyenin ve çoğu kez devrimci olduğunu savunduğu yaklaşımının dayanağı olarak kendi bakış açılarınca ideal olan mükemmel durumu sağlamak için bir ölçüde de olsa bütünleştirici bir anlatıya her zaman gereksinimleri olmuştur. Anlatı bu eylem bütünleri bağlamında hem bir ortam sağlayıcı olarak ön plana çıkar, hem de kullanışlı bir gedik kapatıcıdır. Bu şekilde müdahalenin dili ve kurgusal anlatısı da onun toplumsal olarak kabul görmesini sağlayabilecek önemli araçlardan biri olur. Bu doğrultuda dil müdahale anlatısı üzerinden tanımlanabilmekte, algı ve manipülasyon ile ön plana çıkmaktadır.

Kentsel müdahale dili üzerinden ele alındığında temelde pek çok ortak çıkış noktasına sahip olan yönetimsel süreçler ve karar mekanizmaları bir süre sonra Erik Swyngedouw'un yaklaşımında olduğu gibi 'polic(y)ing'den 'policing'e (düzenleyicilikten zapturapt altında tutuculuğa) evrilerek kendi kendilerinin polisliğini yapmak suretiyle kendi anlatılarına ve artlarındaki düşüncelere egemen olmakta, kendi anlatısını tekrar düzenlemekte ve belli ölçüde dayandığı çıkış noktasının görünürlüğünü de etkilemektedir. Bu etkileşim kentsel ve mimari müdahale anlatılarının, yapay ve bir noktada kerameti kendinden menkul sınırlarının bir süre sonra jenerik ve kabul görmesi beklenen anlatılara dönüştürülme çabasını, güncel teorik tartışmalar (liberal kültürel değerler, metropol ve kentsel-kültürel gelişim süreçleri, vb.) ve referanslar ile birlikte değerlendirilmesini beraberinde getirmektedir.

Buna ek olarak, bireyi kentin birincil kullanıcısı olarak tanımlamayıp kendi üst kuralımızı üretecek olursak dahi, kullanıcılar tarafından örgütlü veya örgütsüz pek çok farklı şekilde ifade edildiği gözlemlenebilen, demokratik bir kent yapılanmasını ve bu varoluşun önündeki engelleri ortadan kaldırmaya yönelik yaklaşımları ön plana aldığını savunan oluşumlar ve toplumsal direnç noktalarının oluşabileceği de yadsınmamalıdır. Tüm bu yaklaşımların artık normalleşen bir şekilde sistematize edilmesi, bugünün kentsel müdahalelerinin bina edildiği ortamları, yani Hannah Arendt'in deyimiyle 'farklılıkları bir arada tutan parantezi' bir ölçüde dönüştürecektir. Diğer bir okuma (daha ziyade bir çekiştirme) ile bugünün parantezi tüm farklılıkların barındırıyormuş gibi gözükse de, bütünü kapsamaktan çok, sınırları belirleyen ve formu dikte eden bir unsur halini alan bir köşebende evrilmektedir. Bu köşebendin belirsizleşmesi, kendini hissettirmeden sınırlayıcı olmaktan çok bir özgürlük vaadi olarak ortaya çıkabilmesi ancak Ricœur'ün tarih anlatısının oluşumu sürecinde ele aldığı gibi sıklıkla tekrarlanan bir kurgusal anlatının etkisiyle olabilecektir.

Genel anlamda kentsel enstrümanların gelişimi ise klasik bir epokheden farkı şekilde, kendini sürekli güncelleyen bir neo-liberal sistem altlığının, her an bu bağları manipüle ederek ilerlemesi olarak değerlendirilebilir. Manipülasyon ile kendini var eden ve tekrarlar ile de kurallarını genele giderek daha fazla yayarak kendi altyapı olmaya başlayan bu sistem son kertede bir köşebende evrilmekten kurtulamamakta, sınırları net bir şekilde görünür olmasa da her tür düşüncenin ancak kendi sistematiği üzerinden var olabilmesini dayatmaktadır. Dolayısıyla, tüm bu yeni yapılanmalar kenti rekabetçi, yaratıcı, kozmopolit ve küresel olarak bütünlük arz eden, fakat hiçbir şekilde farklılıkları vurgulamayan sıra dışı bir aynılıklar mekânı olarak kurgulamaktadır. Bu yeni düzende ortaya konulan yönetim şekilleri ve karar alma mekanizmaları da devlet-üstü yönetim anlayışının düzenlemeleri olarak görülebilir. Yeni sınırlar belirleyen düzen sınırların gündelik hayatta görünürlüğünü manipüle ederek, üst-ölçekler üzerinden gerçekleştirdiği uygulamasını bireyler tarafından fark edilmesi kolaylıkla mümkün olmayan mesafelerde tanımlayabilir. Mesafesizleştirme girişimi AAT yaklaşımında Latour'un ele aldığı gibi, her bir aktörün ağ üzerinde etkinliğini belirler. Fakat burada oluşan köşebentlenmiş ağ Latour'un tanımladığı dönüştürücü etkiyi beraberinde getiremez. Yine de kendi içinde bu anlayışın başarılı olabilmesi özel sektör (pazar), halk (büyük oranda sivil toplum kuruluşları üzerinden), devlet ve diğer tüm unsurların kurumsal veya kurumsalımsı bir ağ ile birliktelikler bütünü

oluşturmasına bağlıdır. Bu doğrultuda günümüz kentinde 'köşebentleme' altlığının başarıya ulaşabilmesi köşebentin kendini ne ölçüde saklayabildiği, ne kadar görünmez olabildiği ile ilişkilidir. Anlatısı da bu istikamette şekillenir.

Güncel kentsel tasarım ve müdahale anlatılarında öne çıkan yaklaşımlar ile çakıştırıldığında ise, sınırlı kentsel müdahalelerin yanında yeni kentsel kurgu geliştirme yaklaşımlarında çoğu kez 'akıllı-kent', 'eko-kent', 'sürdürülebilir-kent', 'yeşil-kent', 'orman-kent', 'erişilebilir-kent', 'insan dostu kent', 'hayvan dostu kent', 'virüs düşmanı kent', 'ağlar kenti', 'kenar-kent', vb. şekilde, köşebentlerini koyarak anlatılarını tanımlanmaya ve bütün bir sistemi bu anlatı üzerinden kurgulanmaya çalışıldığı görülebilir. Bu şekilde kentbilim kendi yaklaşımı üzerinden bir köşebent haline getirilmekte, kente müdahale mantığı da mevcut veya geliştirilmeye açık olan altyapı yardımıyla ilerlemektedir. Bu kapsamda, kurgusal anlatının belirginleştirdiği çeperler vasıtasıyla köşebentler oluşturulması ile aktif ve dinamik durumların ortaya çıkabilmesinin sürecin henüz daha başında göz ardı edildiği net olarak söylenebilir.

Bu noktada mimarlığın bir tür halk anlatısı olmaya yüz tutmuş olan 'komşu tarihî yapıya saygılı olarak tasarlamak', 'çevreyle uyumlu olmak', 'kent sistematiğine dâhil olmak', 'yeşilin içinde bir yaşam', vb. yaklaşımları da anlatının yönelimselliği ve içeriğinin dönüştürücü etkisi üzerinden ele alınabilir. Her ne kadar şehir efsanesi olarak değerlendirilebilecek olsalar ve tarihselci bir tavır izlenimi verseler de bu tür yaklaşımlar fazlasıyla canlı ve 'şimdi'ye dönük yaklaşımlardır. Tarihselci olarak değerlendirilebilmeleri için çoğu zaman bağlamsal bir altlığa sahip olamayan, sadece kendinden menkul tanımlamalar üzerinden, veya basit yapısal boşluk, hareket, vb. unsurları temel alarak hareket edebilen yaklaşımın istemsiz oluşabildiği de görülebilir. İstemsiz şekilde, bir tür genel tavrı benimseme üzerinden bile olsa sürecin belirleyicisi olma durumu yaklaşımın standartlaşması ve normalleşmesi ile mümkün olabilir. Bauman bu tür durumların ahlaki ayak bağlarından kurtulmak üzere kitleselleşerek fazla sayıda tekrar sayesinde kurgusal anlatısının herhangi bir şüpheye yer vermeyecek şekilde konumlanmasına bağlar ve Stanley Milgram'ın 20. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirerek soykırımı mümkün kılacak bile olsa otoriteye itaat etme biçimlerini sorguladığı 'Milgram Deneyi'nin sonuçları ile benzerlikler kurar (Bauman, 2009). Bu noktada araçsal yaklaşım ahlaki olma durumuna tercih edilerek toplumsal bir yapıya dâhil olma istenci zihinsel çıkarım veya değerlendirme yetisinin önüne konulur. Diğer taraftan, müdahale mantığının aynı zamanda tasarım altlığı ile oluşturulması sebebiyle

kapsayıcı bir bakış açısına erişim de kurgusal anlatının kendi sınırlarını tanımlaması ve indirgeyici bir epokhenin elde edilmesi ile kolaylaştırılır.

Bu anlayışla oluşturulan yaklaşımlar kapsamında Paolo Soleri'nin Arcosanti çalışması ile geliştirdiği mimarlık ve ekoloji kavramlarının birleşiminden oluşan, kendi ekolojik bütünlüğü içinde kendi kendine yeten ve ekolojik döngüsünü tamamlayabilen, çoğu zaman yoğun yapılaşma da içeren yerleşimler anlatısı üzerinden tanımladığı arkoloji yaklaşımı öncü olarak ele alınabilir (Soleri, 1969). Yaklaşım ile ilişkilendirilebilecek bir çalışma olan, Foster & Partners firması tarafından master planı yapılan Masdar projesinde kullanıcı için orada tam anlamıyla yaratılan gerçeklik ve özellikle vurgulanan sürdürülebilir yaklaşımlar kentin diğer unsurlarının sorgulanmasının önüne geçtiği ölçüde proje başarılı olarak değerlendirilebilir (Şekil 5.5).

Şekil 5.5 : Masdar Kenti master perspektifi (URL-14).

Bununla birlikte, hızlı bir tarama yapıldığında pek çok farklı kaynak üzerinden dünyanın en sürdürülebilir kenti, çöldeki mucize, ilk ekolojik kent, körfezin ekolojik kenti, ilk sıfır karbon salımına sahip kent gibi anlatılar ile pazarlanan kentin bugünkü durumu için Suzanne Goldenberg'in yorumuyla "dünyanın ilk yeşil hayalet kenti" olarak ele almak ve Masdar'ı ciddi boyutta bir başarısızlık olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır (URL-35). Sıfır karbon salımı olacağı söylenen kent etkin bir kullanıma sahip olsa dahi, bugün en iyi ihtimalle dünya ortalamasına göre karbon salımını %50 oranında azaltabilecek, başlangıçta öngörülen kendi sistemlerini bile verimli kullanabilmek için gerekli 50.000 kişilik nüfus büyüklüğüne henüz erişememiş, sahip olması gereken büyüklüğün de ancak %10'una sahip olabilmiştir. 2015 yılında Etienne Malapert "İmkânlar Kenti" (ing. The City of Possibilities) fotoğraf projesini gerçekleştirerek Masdar kentinin başarılı olarak lanse edilen sürecine dair çarpıcı çalışmalarını bir araya getirmiştir (Şekil 5.6). Her ne kadar tüm veriler aksini söylese de bir devlet yatırımı olan Masdar kenti için Birleşik Arap Emirlikleri yetkilileri projenin çöktüğünü kabul etmemekte ve 2030 yılı için büyük oranda tamamlanmasına dair hedeflerini korumaktadır.

Şekil 5.6 : İmkânlar Kenti sergi çalışmaları (Malapert, 2015).

Halen arkasında durulan bir proje olması sebebiyle Masdar projesi ortaya konulurken sahip olduğu anlatı ve bu anlatının üzerine kurgulandığı sürdürülebilir yaklaşımın öncelikli olarak başarının oluşabilmesi için kendi sınırlarını net olarak tanımlayıp, geri kalan her şeyi şeffaflaştırarak kendine ait alandan dışladığı söylenebilir. Aynı zamanda, kurgusal anlatısı üzerinden güçlü şekilde bağlamsal altlığını geliştirme çabasında olan pek çok diğer çalışmada olduğu gibi Masdar projesi de çevresi veya hinterlandı ile ilişkisini denetim altında tutabildiği ölçüde var olabilecektir. Bu doğrultuda, çevresel (kentsel, bölgesel, küresel) altyapı alanlarının sisteme sorunsuz şekilde dâhil edilebilmesi gerekir. Bu durumda, gelişim sürecinin ve dinamiklerinin ortam sağlayıcısı olarak öne çıkacak olan altyapı alanlarının sadece fiziksel müdahale

yaklaşımı ile ilişkili değil, aynı zamanda altyapı faaliyetleri üzerinden ele alınacak anlatının kurgulanabilmesi için de gerekli olduğu görülebilmektedir. Diğer taraftan, paylaşılan linkler, haberler, uzman görüşleri, sosyal medya girdileri, fotoğraflar, vb. her türlü ileti kurgusal anlatının toplumsal olarak güçlendirilmesi amacıyla oluşturulan altyapı sahasını destekleyici şekilde kullanılmaktadır. Bu durum anlatının ve dilin de bir altyapı bileşeni olarak değerlendirilebilmesini beraberinde getirmektedir.

Masdar kentinin ön almaya çalıştığı kulvarda günümüzde de hâlen devam eden dünyanın ilk sürdürülebilir kentini elde etme gayreti, veya benzer temeller üzerinden kurgulanan akıllı kent üretim süreçleri pek çok yaklaşımın belirip, hızlıca kaybolmasını beraberinde getirmiştir. Tüm insanlığı ilgilendiren bir konu olması, ve anlatısının olabildiğince geniş bir alanda karşılık bularak pek çok sebepten ötürü popülarite ihdas edebilmesi sebebiyle bu süreçler artık öyle bir hâl almıştır ki, toplumsal bilinirliği biraz artan bir yatırımcının öncelikli konularından biri olmaması işten bile değildir. Bu kapsamda ortaya konulabilecek sayısız örnek arasından son dönem kripto para milyonerlerinden biri olan Jeffrey Berns'in Nevada Çölü'nde yaklaşık 270 bin dönüm alan üzerinde oluşturmak istediği, aynı zamanda bir blok zincir ekosistemi olan ve tasarımı Tom Wiscombe Mimarlık Ofisi ve EYRC Mimarlık Ofisi tarafından yapılan akıllı kent 'Blockchains City'nin anlatısı ise bir inovasyon parkı olduğu yönündedir (Şekil 5.7). Tom Wiscombe çalışma kapsamında yeni bir yapı tipolojisi oluşturduklarını, geleneksel bir bina kurgusundan ziyade bir kentin sahip olduğu iç içeliği ve hibrit sistemleri barındıran, 'mega-mat' yaklaşımı olarak adlandırdıklarını, sistemin otonom teknolojiler üzerinden çalışan ve gelişen çeşitli mikro-iklim bölgelemeleri ile yapısal boşluklarının birer vadi olarak ön plana çıkacağını, farklı etkileşimlere ve karşılaşmalara yol açarak inovatif eylemlerin gerçekleşmesini destekleyecek meydanlar ve avlular içeren bir 'kentimsi' olduğunu belirtmektedir (URL-5).

Şekil 5.7 : Blockchains City kentsel mekân perspektifleri (URL-37).

Ortaya konulan tasarımın uygulama şansı bulup bulamayacağı, veya kripto para ve blok zincirlerin geleceği belirsiz olmakla birlikte, çalışmanın görselleri ve kamuoyu ile paylaşılan kısımları üzerinden kurgusal anlatısının yoğunlaştığı kentimsi mega-mat yapılarından ziyade geri kalan her şeyin anlatı kapsamında ele alınana daha yakın kullanım alanları tarif ettiği söylenebilir. Bununla birlikte, bu ve benzer çalışmaların genel anlamda uygulamaya yönelik olmayan, ufuk açıcı ve gelecek perspektifi vermek üzere yapılan çalışmalar olduğunu unutmamak faydalı olacaktır. Bu anlamda görevini büyük ölçüde yaptığı söylenebilse de, bugünün hâkim tarihselci bakış açısında olduğu üzere, günümüze sıklıkla atıf yaparak oluşturulan ve bir anlamda da aydınlanmacı olarak değerlendirilebilecek 'geliştirici' bir gelecek kurgusal anlatısı için aynı yaklaşımı sergileyemediği söylenebilir.

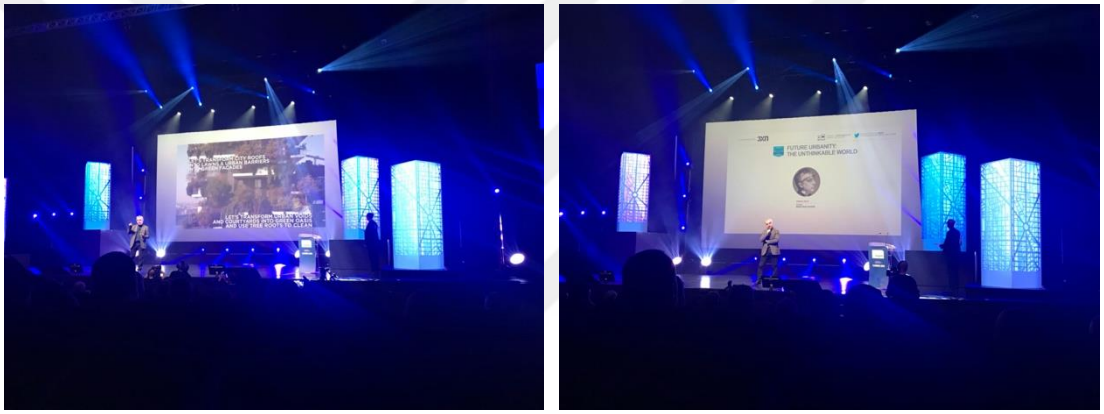
Hem Masdar, hem de Blockchains City'nin sahip olduğu yönelim aynı zamanda anlatıyı anlaşılır kılmak için gerekli olan bir öznenin arayışı üzerinden de ele alınabilir. Daha birkaç sene öncesine kadar herhangi biri anlatsa güçlükle anlaşılacak, o dönem var olmayan bir konu olan kripto blok zincirlerini temel alan bir yaklaşım, onun farklı üretim teknolojilerini içeren çok katmanlı, takip edilemez ve karmaşık ağsal yapısını, yersizliğini, otorite bağımlı olmamasını, üretim, yok oluş veya takas hızını atlayarak bütün bir kurguyu bugünün kentsel mekânına, ve bu mekânda gerçekleşen ilişkilere indirgemek ancak geriye dönük bir metalepsis kullanımı olarak değerlendirilebilir. Ve sürecin fazla sayıda tekrarı da anlatısının hiçbir zaman tam olarak ait olamayacağı yere, bugüne ait olacak şekilde yer edinmesini kolaylaştırır.

Bu çalışmaların yanı sıra, büyük anlatı ihtiyacının kendinin gelecek üzerinden bugüne yönelik ele alındığı yaklaşımlara da rastlanabilir. Milano'da uyguladığı, iki betonarme apartman bloğunu yoğunlaştırılmış balkon bahçeleri ile birlikte tasarlamak suretiyle oluşturduğu ve 'Düşey Orman' (ita. Bosco Verticale) olarak adlandırdığı projesi sonrası içerik ve bağlam kaygısını bir tarafa bırakarak neredeyse tüm çalışmalarını çerçevesini kendinin çizdiği bir 'ekoloji' üzerinden kurgulayan Stefano Boeri, bir başka 'öncü' akıllı kenti, Meksika'nın Cancun kenti yakınlarında 5 bin dönüm alan üzerine yaptıkları çalışmayı yakın zamanda gün yüzüne çıkarmıştır (Şekil 5.8). 7,5 milyon adet çeşitli tür ağaç ve bitki içerecek şekilde organize edilen 'Akıllı Orman Kenti' Boeri tarafından "doğa ve kent yaşamını bir araya getirecek bir kentsel ekosistem" anlatısı üzerinden oluşturulmuştur. Buna ek olarak, belirsiz ve çeşitli rastlantılar içerecek bir kent planı altlığı ile yapılan tasarımın can alıcı noktası olarak,

daha önce aynı alanda tasarlanan büyük bir alışveriş merkezinin yerini bitki ve ağaç kaplı gökdelenlerin almasıyla birlikte akıllı kentin karbon salımı üzerinde yapacağı olumlu etkiye değinilmektedir (URL-29).

Şekil 5.8 : Akıllı Orman Kenti genel perspektifleri (URL-29).

Şekil 5.9 : Stefano Boeri'nin Mipim 2018'de Düşey Orman projesi üzerinden Geleceğin Kentselliği üzerine sunumu (Burak Haznedar Arşivi).

Farklı açılardan ve disiplinlerden çokça eleştiri alan çalışma için genel olarak önce etkin bir yıkıma yol açtığı, sonrasında da pansuman yapmaya çalıştığı vurgusu sıklıkla yapılmaktadır. En yakın yerleşim birimine ciddi bir mesafesi bulunan, altyapının var olmadığı ve içinde bulunmaya çalışacağı ağlardan fazlasıyla kopuk, fakat dünyayı iyileştireceğini savunan bir anlatıya sahip olan çalışmanın günümüz koşullarında umulan katkıyı verebilme ihtimali oldukça zayıftır. Fakat bu durum, yani Boeri'nin kurgusal anlatısının gerçeklik ile olan ciddi mesafesi bu anlatının gündeme gelmemesi yönünde bir sonuca yok açmamakta, aksine çoğu gerçek üstü olarak bile değerlendirilebilecek unsur içeriyor olmasına karşın yeni ve düşünülmemiş bir çalışma olduğu yönünde ele alınarak anlatı çerçevesinde sunulmaktadır (Şekil 5.9).

Stefano Boeri Mimarlık Ofisi'nin benzer bir anlatı üzerinden değerlendirdiği başka bir çalışması da yakın zamanda yerel ofis SON-Group ile birlikte Tiran kentinin

kuzeyinde yer alan Tiran Nehri kenarında gerçekleştirdiği master planda görülebilir (URL-30). Nehir kenarında bir 'kentsel orman' ortaya çıkarmak üzere başlatılan çalışma 2020 yılında kamuoyu ile paylaşılmış, fakat paylaşım müdahalenin kurgusal anlatısının temel aldığı ısı adacıkları azaltıcı etki üzerinden yapılmak yerine popüler olan güncel konuya kayarak covid-19'u temel alan, koronavirüs etkilerini minimuma indirecek yeni kentsel mekân olarak lanse edilmiştir (Şekil 5.10). Bu kapsamda Stefano Boeri dezeen.com internet sitesine verdiği demeçte, 290 dönüm büyüklüğünde alanda 12 bin kişilik nüfusa sahip olması planlanan yerleşkenin günümüzde etkisini fazlasıyla hissettiğimiz hem iklim krizi, hem de koronavirüs karşısında 'tüm sürdürülebilirlik gereksinimlerini' karşıladığı belirtilmekte, özellikle fazla sayıda çatı bahçesinin oluşturulması ve neredeyse alanın tüm kısımlarının yürüme mesafesinde olması sebebiyle virüsün etkisinin azaltılacağı vurgulanmaktadır (URL-6).

Şekil 5.10 : Akıllı Kentsel Orman genel perspektifi ve eşik alanları kurgusu perspektifi (URL-30).

Bununla birlikte, bu yeni müdahalenin kurgusal anlatısı sürdürülebilirlik vurgusuyla oluşturulan aşağı yukarı tüm anlatıların içerdiği fosil yakıtların azaltılması, yeşilin odak alındığı yeni kent alanları, otonom sistemlerin yoğun olarak kullanımı, vb. kabulleri de fazlasıyla içermektedir. Anlatıda detaylı bir şekilde üzerinde durarak pek çok görselde de yer verdikleri bir başka alan ise özel alan - kamusal alan geçişleri ve bu alanların temas noktalarıdır. Yitik alan olarak bahsettikleri bu bölgeleri farklı ölçeklerde kurgulanan özel alan eklentileri ile buluşturarak, kamusal alan ve özel alanlar arasındaki bu eşikleri bir bağlantı mekânına dönüştürmeyi amaçlamıştır. Yanı sıra, bu yaklaşım sadece kentsel kurgudaki açık kamusal alanlarla sınırlı kalmayarak Boeri'nin Milano'daki düşey ormanı sonrasında imzası niteliğine bürünerek her projesinin önemli bir parçası haline gelen balkon ormanlarının da dâhil edilmesiyle

oluşturulan alanların eşik yaklaşımını ters yönde çalıştırarak özel alanın kamusal altlığı olarak gelişeceği belirtilmiştir (URL-29).

Hem Tiran hem de Cancun çalışmalarında Stefano Boeri Mimarlık Ofisi'nin tanıtımını sıklıkla yaptığı 'kentsel ormancılık' manifestosuna atıf yapılmaktadır. Tüm kurumlar, üniversiteler, araştırma enstitüleri ve sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere mimarlara, gayrimenkul yatırımcılarına, kent plancılarına, peyzaj mimarlarına, coğrafyacılara ve pek çok farklı disiplinden uzmanlara yaptıkları çağrıda, artık neredeyse toplam nüfusun %60'ının kentlerde yaşadığı dünyada, kaynakların %75'ini tüketen, küresel karbon salımının %70'ının üretildiği kent alanlarının gelişim sürecinde kendilerine kulak verilmesini talep etmektedir. Ormanların ve ağaçların küresel olarak pek çok çözüm için anahtar olduğunu savunan yaklaşım, bu alanların en az iki katına çıkartılabilmesi için kentsel ormancılık yaklaşımı ile tüm kentsel mekânların optimum seviyede ormancılık altlığı ile ele alınması gerektiğini söyleyerek mevcut kentsel alanlar, park alanları, kentsel boşluklar, kent avluları, meydanlar, vb. kentsel alanların dönüşümüne yönelik öneriler ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, öncelikli olarak Stefano Boeri Mimarlık Ofisi'nin üretimleri üzerinden, sonrasında da manifestoya destek veren diğer ofisler üzerinden yapılan değerlendirmelerde ise odak noktasında yalnızca ağaç, yeşil ve yoğun şekilde eleştirilen ormanımsıların bulunduğu bu yaklaşım kapsamında ortaya konulan çalışmalar, gerek yapım teknolojileri ve malzeme kullanımı gibi belirleyici alanlarda tartışılmaya değer önerilen sunamaması, gerekse de manifestolarının sonuç alıcı olmaktan ziyade anlatının çekici ve akılda kalıcı bir hâle getirilmesine odaklanacak şekilde olması açısından eleştiriye açıktır (URL-31).

Benzer yaklaşımların ve örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Masdar'da ele alınan ve ciddi oranda bir başarısızlık örneği olarak günümüze değin süregelen, Nevada, Cancun ve Tiran örneklerinde ise henüz kağıt üzerinde olan, fakat tüm konum ve yaklaşımlarda her an ve sürekli olarak kurgusal anlatısını güncelleme ihtiyacı duyulan, kendi tekrarını sıklıkla yaparak kendi gerçekliğini oluşturma gayretinde olan, geçmişe dair referanslar üzerinden geleceğe yöneldiğini belirtirken kendi kapalı sistemlerini dayatan, ve sürekli şekilde kontrol edilebilirliği normalleştiren bu yaklaşımların temel odak noktası olarak insanı veya kullanıcısını değil, kendini ve sistemini aldığı görülebilir. Kurgusal anlatılarında sıklıkla yer verilen ilerici motiflere

karşın böyle bir süreç ancak zapturapt altında geliştirilebilen bir çerçeve kurallar silsilesi sayesinde uygulanabilir olur.

Bununla birlikte, kurgusal anlatı ile oluşturulmaya çalışılan bağlam ve bu bağlam kapsamında ortaya konulan kendine özgü durum içinde bir aynılık üretmediğini varsayan pek çok müdahalenin de aslında bu alanda var olabilmek üzere mevcut altyapılara eklemlenebilmek adına belirli standartları barındırıyor olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu altyapı ortaklığı müdahale yaklaşımının kentlerin genişleme alanlarının yanı sıra kimi zaman kentsel merkez alanlarda da kendine uygulama alanı bulabilmesini beraberinde getirmektedir. Bu doğrultuda, çevremizde, İstanbul'da, veya Türkiye'de yakın dönemde gerçekleşmiş, veya geleceğe yönelik olarak değerlendirilen pek çok kentsel müdahale yaklaşımı incelendiğinde kent merkezinin yeniden üretilme faaliyetinin bu şekilde gerçekleştirilebildiği görülebilir. Birbiri ile benzerlikler içeren müdahale alanlarının birçoğu kentsel merkez alanların çeperlerinde, ya da kısmen merkezde kalsa bile fiziksel, çeşitli sosyal ya da kültürel eşikler vasıtasıyla merkezî kullanım alanlarından ayrıştırılmış olan bölgelerde konumlanmayı tercih ederek mevcut sistem üzerinde daha rahat şekilde kendine yer bulabilmektedir. Bu sayede kent merkezindeki dönüşen alanlar benzerlerinin sahip olduğu ağa altyapıları üzerinden kolaylıkla entegre olabilecek alanlardır, ve bu altyapı kurgusu da kendi içinde sürekli olarak bir dönüşüm içindedir. Eski kent alanları artık eskidir, yeni üst kuralların ortaya konulabileceği yeni kentsel alanlara ve bu alanlar vasıtasıyla da eski alanların dönüşümüne yol açacak müdahaleye ihtiyaç vardır.

Müdahalenin anlatısının ortaya konulabilmesi için bir dil üreticisi olan altyapı bütününün oluşumunda pek çok etkin unsur bulunur. Öncelikle, eski ağırlığı kalmasa da henüz tükenmemiş olan bir küresel sermaye ve yönlendirme sürecinde var olmak adına gerektiği zaman uluslararası ilişkiler ağına katılımı sağlayacak kurum ve kurumsalımsı birliktelikler bu altyapı bütünü içinde kendilerine yer edinirler. Bu ilişkiler ağı sahip olduğu altyapı altlığı üzerinden hem eylemin gerçekleşebilmesini mümkün kılar, hem de sonraki eylemlerin gerçekleştirilebilmesi için ortam hazırlar. Etkileşim ölçeği daraldıkça müdahale dilinin üretilebileceği altyapı altlığı da güncellenerek yeni düzene, kimi zaman yerele, kimi zaman da bütünsel kurguya dâhil olacak şekilde düzenlenir.

Altyapı altlığına katılım farklı süreçler üzerinden de ele alınabilir. Bu bağlamda, aynı zamanda bir coğrafyalar üstü kültürel hareketlilik olan göç ve beraberinde getirdikleri

gibi etkenler günümüz kent merkezi alanlarının müdahaleler etkisiyle dönüşüm sürecindeki göz ardı edilmemesi gereken unsurlardandır. Bir anlamda, göçün aslında küreselleşmenin bizatihi kendi olduğu da söylenebilir, altyapı ve entegrasyon ihtiyacı doğrultusunda belirli alanlar vasıtasıyla ortaya çıktığı görülebilir. Bu doğrultuda hızlı bir okumayla, göç küresel gelişmeler neticesinde yeni dünya düzenine entegre edilebilmesi açısından dezavantajlı olan alanların, kısmen ya da tümüyle terk edilerek uyumu kolaylaştıracak altyapıya entegre olunabilecek alanlara erişim isteği olarak da değerlendirilebilir. Bu durum bir var olma, normalleşme ihtiyacıdır. Böylece kentsel ve küresel altyapı tekrar ortak bir dil olarak ortaya çıkar ve günümüz kentinin anlatısının üretilebilmesi için ortak altlık ihtiyacı da diğer bir altyapı üzerinden karşılanmış olur.

Eşik alanların dönüşümü üzerinden bakıldığında İstanbul kent merkezi ve çeper olarak görülebilecek bölgelerde beliren yeni müdahale alanları ile birlikte ortaya çıkabilecek dönüşüm faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için kentin bir altyapısal bütünlükte ele alınması, aynı zamanda kentsel genişleme üzerinden saklı olarak değerlendirilebilecek tüm eğilimlerin oluşabilmesi için bir altlık da verecektir. Dönüşüm faaliyetlerine en uygun altlığın ve en hızlı ayak uydurabilecek bölgenin İstanbul olması sebebiyle bu müdahalelerin izlerini İstanbul üzerinden sürülebilir. Bu doğrultuda, İstanbul'da 19. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle güçlenerek artan mekânsal dönüşüm faaliyetleri 20. yüzyıl sonlarında artık bütünüyle küresel kent altlıkları ile birlikte ele alınabilmektedir ve dönüşümü hızlanmıştır. Yakın dönemde öne çıkan ve farklı spekülasyonlar ile öncelikle konuşulmaya, sonrasında da kurgusal bir üst yapılanmaya kavuşturulmaya çalışılan eşik alanlara Pınar Mahallesi, Ayazağa Köyü, Sulukule, Fikirtepe, Bomonti, 1 Mayıs Mahallesi, Karanfilköy, Gülsuyu, vb. gibi İstanbul kent merkezi alanlarında yer alan çeşitli mahalleler ve bu mahallelerde yaşanan 'geliştirme' süreçleri örnek verilebilir. Bu alanlarda gerçekleşen veya planlanan müdahaleler incelendiğinde geliştirici eylemlerin özellikle kısa süre öncesine değin fiziksel altyapılara erişim sıkıntısı yaşayan, fakat zamanla bu erişim sıkıntısının hafiflediği bölgelerde yoğunlaştığı görülebilir. Böylece kent merkezi alanlarının yeniden üretimi sağlanarak bu alanların kent bütününe ve mevcut altyapıya entegrasyonu gerçekleştirilecektir.

Bununla birlikte, bu yeni müdahale alanları mevcut kent sistematiğinde bulunmayan farklı tür alanların da oluşturulması için her an yeni bir fırsat vermektedir. Bu noktada ihtiyaç duyulan şey yepyeni bir kurgusal anlatı ve bu anlatının kahraman anlatıcısıdır.

Özellikle mimar burada hem karar verici ve yatırımcı ile aynı düzlemde var olabilmesi, hem de kurgusal anlatı için uzman açığını kapatması açısından kullanışlı bir aracı olarak ön plana çıkmaktadır. Sven-Olov Wallenstein da Ildefons Cerdà'nın kentleşme kuralları üzerinden bu duruma dikkat çekerek mimarın 18. yüzyıl sonrasında düzenin temsilini üretmek yerine araçsallaşarak mekânı bütünüyle düzenleyen bir aktöre evrildiğini vurgulamaktadır (Wallenstein, 2019). Fakat yine de bu geliştirme faaliyetlerinin sıklıkla ihtiyaç duyduğu, farklı disipliner ortamlar üzerinden devşirilen uzman ihtiyacı da bu tez çalışmasının yapıldığı kurum da dâhil olmak üzere pek çok yüksekokul ve enstitü tarafında çoğu zaman 'gayrimenkul geliştirme' gibi çeşitli uzmanlık programları üzerinden karşılanmaya çalışılmaktadır. Bahsi geçen programlar çok çeşitli arka planların üretim alanı olarak öne çıktığı bir eylem sahasında etkinliği ve yeterliliği tartışılabilecek fazla sayıda uzmanın hızlı şekilde ortaya çıkmasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Günümüzde pek çok çevre tarafından geliştirme faaliyetleri ve bu kapsamda oluşturulmaya çalışılan akademimsi yapılaşma sorgulanmaya devam etse de, yeni düzen sahadaki kolaylaştırıcı etkisini anlatılar üzerinden oluşturmaya çoktan başlamıştır. Örnek alanların büyük kısmında görülen etkiler günümüzde haber bültenleri başta olmak üzere toplum geneline hitap eden araçlarda sıklıkla karşılaşılan süreçlere evrilmiştir. Bu şekilde anlatı ve anlatıcının toplumsal karşılığı Genette'in ele aldığı şekliyle, yalnızca anlatan tarafından değil, çoğu zaman dinleyici tarafından belirlenmektedir. Ve bu dinleyici kitlesinin hitap edilen olması bile gerekmemektedir (Genette, 2020).

Sulukule olarak toplum hafızasında yer etmiş, Neslişah Sultan ve Hatice Sultan mahallelerinde (günümüzde Karagümrük Mahallesi'nin bir kısmı) 2005 yılında T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Fatih Belediyesi eliyle 5366 sayılı yasa çerçevesince başlatılan süreç, kısaca kentsel dönüşüm denilen benzer faaliyetlerin ilk uygulamalarından olan müdahalenin anlatısı bu kapsamda ele alınabilir (Şekil 5.11).

Şekil 5.11 : Sulukule bölgesi 1982 ve günümüz hava fotoğrafları (URL-11).

Gayrimenkul geliştirme altlığıyla alanda yapılan çalışma ve araştırmalarda alanın sosyal ve kültürel çöküntü alanı olduğu yönünde kurgulanan anlatı, yaşanan güvenlik sıkıntıları, kontrolsüz erişim, kent merkezi ile bağlantısında yaşanan aksaklıklardan yoğun olarak bahsedildiği, bölgenin kente yeniden kazandırılmasının amaçlanmasının savunulduğu görülebilmektedir. Bu kapsamda ele alınan müdahale anlatısı ihmal edilmiş bir kentsel çeper alanın kentsel altyapı ağında kendine hak ettiği ölçüde yer bulamaması kaynaklı olarak kente birçok açıdan fayda sağlayamaması, altyapı ağı üzerinde var olabilmesi ve ağa entegre edilmek suretiyle günümüz kentinin aktif kullanım, gelişim, geliştirilim, üretim, fayda, kâr, vb. altlıklara kolaylıkla katılımı sağlanabilecek alanlardan biri olarak öne çıkması üzerinden şekillenmektedir.

Şekil 5.12 : Sulukule dönüşüm projesi 3B avlu perspektifi (URL-24).

Şekil 5.13 : Sulukule dönüşüm projesi 3B sokak perspektifi (URL-24).

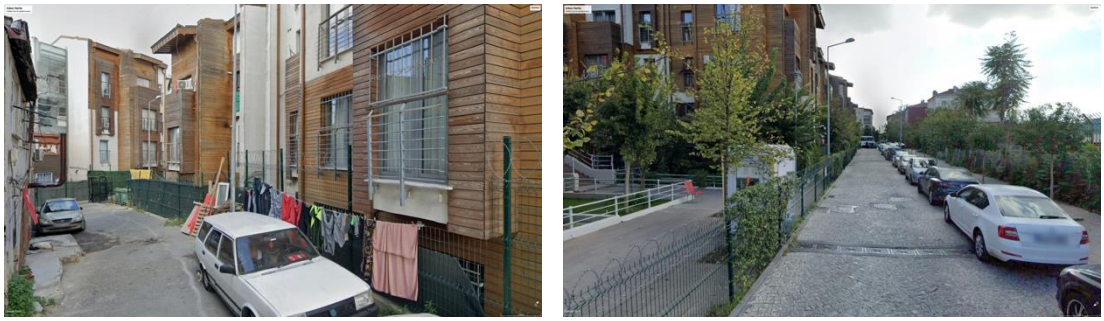
Proje çalışması kapsamında müdahalenin anlatısı projenin ve kurgusal anlatının mimarları tarafından mevcut durumda çözülemeyen imar sorunlarının çözümüne, bölgedeki anıt eserlerin korunmasına, sahip olduğu özel statü üzerinden kâr edilmeden üretilecek yeni bir yapılaşmanın ortaya konulabilmesine, mevcut sosyal yapıya dönük farkındalık ile bu sosyal yapının sürdürülebilir olmasına, insanların yerlerinden edilmesi yerine sosyokültürel ve mekânsal devamlılık esaslarına odaklanılacağı şeklinde aktarılmıştır (URL-24) (Şekil 5.12, Şekil 5.13, Şekil 5.14). Günümüzde gelinen noktada ise bu anlatı üzerinde rahatlıkla olumsuz değerlendirmeler yapılabilmesine olanak veren uygulamaların gerçekleştirilmiş olmasının yanı sıra, çalışmanın yapıldığı dönemlerde de yapılmaya çalışılan müdahalelerin bölgenin kullanıcılarını ikna etmekten oldukça uzak kaldığı görülebilir.

Şekil 5.14 : Sulukule sur dibi alanları dönüşüm projesi öncesi ve sonrası perspektifleri (URL-12, URL-16).

Buna karşın, benzer dönemde sosyal bilimler altlığı ile birlikte alanın incelenmesinde ise Sulukule'ye ve ele alınan dönüşüm faaliyetlerine dair daha farklı çıktıları karşımıza gelmektedir. Müdahalenin kurgusal anlatısında değinilmeyen, anlatı üzerinden şeffaflaştırılarak gözden ırak tutulan dönüşüm faaliyetleri öncesinde alanda yaşayan insanların Taşoluk adında, daha önce hiçbir bağ ve bağlantıya sahip olmadıkları bir bölgeye zorla gönderilmesi, Sulukule'de yaşayanlar tarafından kurulan ve bir anlamda dönüşüm faaliyetlerine karşı direnişin oluşturulduğu sivil toplum kuruluşlarının düşünsel arka planı, alanda yer alan anıt eserlerin korunması, kültürün yaşatılması gibi yaklaşımlar bu doğrultuda oluşturulan nesnel bakış açılarıyla ortaya konulabilmiştir (Kaban, 2011). Bugün ise bir türlü oralı olamamış, uygulamaları ancak seneler sonra mahkemeler tarafından iptal edilen planlar üzerinden yapılabilmiş, başarısız bir dönüşüm faaliyetinin gerçekleştiği sur dibindeki bu tarihî alan müdahale öncesi durumuna nazaran pek az özelliğiyle dikkat çekmekte, daha ziyade yol açtığı

toplumsal kırılmalar, çevresi ile arasına koyduğu yıkıcı bariyerler ve bu kapsamda oluşturulan anlatının yalınlaştırıcı ve gerçek anlamda yalnızlaştırıcı etkisi ile öncesinde toplumsal farklılıkların ve çeşitliliğin bir aynılıklar düzleminde eşitlenmeye çalışılması ön plana çıkmaktadır (Şekil 5.15).

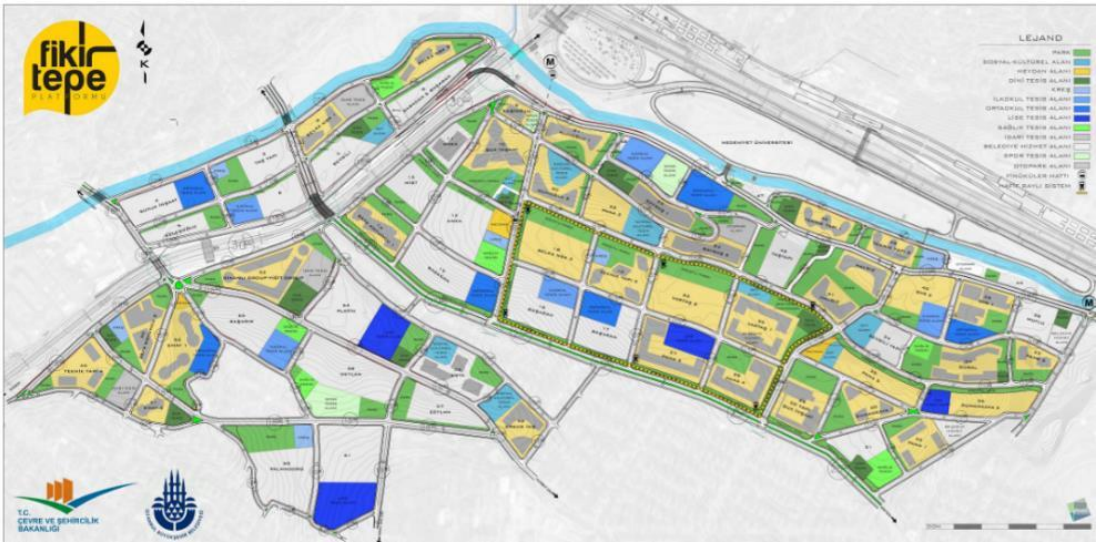

Şekil 5.15 : Günümüzde Sulukule bölgesinde kamusal alanda hukuksuz bir şekilde bulunan ayırıcı demir kapılar, tel parmaklıklar ve sokak ilişkisi (URL-9).

Sulukule alanında hızlı ve acil kamulaştırmalar aracılığıyla yapılaşmanın önünü açan 5366 sayılı yasa kapsamında bu çalışmanın peşi sıra farklı bölgelerde bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamalar da görülmüştür. İstanbul'un Anadolu yakasının dezavantajlı bölgelerinden olan Fikirtepe bölgesi de bu pek çok benzer çalışmadan biri olarak ele alınabilir. Ulaşım ağlarına yakınlığı, kent merkezi ile olan güçlü bağlantısı, çeperinde yer aldığı yerleşim alanlarının yoğunlukları tarafından baskılanması ve çeşitli açılardan elverişli ve düşük birim maliyetli müdahale sahalarına sahip olması bölgeyi pek çok geliştirici kurum için iştah kabartan bir yer haline getirmiştir. 1970 yılı sonrasında kentin çeperinde kendiliğinden gelişen bir yaşam alanı olarak öne çıkan Fikirtepe bölgesinin yenilenmesi için deprem riski öncelikli eylem sebebi olarak değerlendirilmiştir. Buna ek olarak yerel idare ve merkezî yönetim kurumları tarafından yapılan benzersiz imar artışları da eklenince bölgedeki dönüşüm sürecinin mevcut şartlar ve altyapı üzerinden gerçekleştirilmesi mümkün olmamış, bu artışlar başta hesapta olmayan farklı çözüm arayışlarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Çeşitli tarihlerde belediye meclislerinde revize edilerek onaylanan uygulama imar planları vasıtasıyla ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yönlendirmesiyle bağlı olduğu ilçe olan Kadıköy ilçesi genelinde görülen 2,07 emsal yerine 4,14 emsal yapılaşma hakkına kadar çıkacak şekilde uygulanmıştır. Bu durum mülkiyet hakları üzerinden sorunlara yol açmış ve uzun süreli müzakereler ile bu sorunlar aşılmaya çalışılmıştır (Şekil 5.16).

Şekil 5.16 : Fikirtepe dönüşüm öncesi parselasyon lekesi (URL-13).

Şekil 5.17 : Fikirtepe dönüşüm sonrası parselasyonu gösteren onaylı master plan (URL-41).

Fikirtepe'de gerçekleşen dönüşüm sürecinde Sulukule'den farklı olarak mimarın bir uzman olarak ortaya çıkıp kahraman anlatıcı rolünü üstlenmesi yerine merkezî hükümet, yerel belediyeler, kurullar, meclisler vb. araçlar ile uzmanlar üstü bir kurumsallık kullanılmış, deprem riski gerekçe gösterilerek mevcut durumda çoğu tek katlı ve bahçeli olan yapılar yerinde dönüşüm, aktif katılım, vb. gibi içeriksizleştirilmiş

meta-anlatılar üzerinden ele alınıp yirmi beş ile otuz kat arasında yüksekliklerde inşa edilen konutların yapılabilmesinin önü açılmıştır (Şekil 5.17).

Şekil 5.18 : Fikirtepe dönüşüm öncesi ve sonrası perspektifleri (URL-15).

Şekil 5.19 : Fikirtepe dönüşen alanlardaki yüksek katlı yapılardan boşaltılan potansiyel dönüşüm alanlarına bakış (URL-38).

Sulukule ve Fikirtepe örnekleri ve yapılan uygulamalar göstermektedir ki, müdahalenin kurgusal anlatısı, karşısında oluşabilecek direnci hafifletmek adına çok sayıda meta-anlatıyı farklı şekillerde bir araya getirerek, olabildiğince sık şekilde

uzmanlar veya kitlesel medya üzerinden tekrarla müdahalenin genel kabulünün sağlanmasına yöneliktir. Bu bağlamda mekânın nasıl üretildiği, bunun bir hak olup olmadığı, sosyal, kültürel, tarihsel ağların günümüz mekânını nasıl şekillendirdiği öncelikli konular olmaktan çıkartılmıştır (Şekil 5.18, Şekil 5.19). Lefebvre'in kentsel projelere kent ve kullanıcıları için yalnızca olumsuzluk getiren müdahaleler oldukları yönünde yaklaşımı ile değerlendirildiğinde, canlı bir organizma olarak ele alınabilecek olan gündelik mekânın toplumsal üretiminin çok farklı ağların etkileşimi üzerinden gelişen sosyal bir eylem alanı olmasının yadsındığı, ve bir hak olan kentin üretiminin bu şekilde çeşitli yollarla toplumun, kentin sahibinin elinden alındığı söylenebilir. Bu şekilde kentsel alanlar çeşitli kurgusal anlatılar yardımıyla farklılaştırılmakta ve bu eylemlerin pek çok anlamda geri dönülmez sonuçları olmaktadır.

Biri düşük katlı, diğeri yüksek katlı yapıların ağırlıkta olduğu, ikisi de bulunduğu bölgeye çevresel olarak karşılanabilecek olanın uzağında, çok ciddi bir kentsel yoğunluk üzerinden ele alınarak farklı anlatılarla şekillendirilen, uygulanmış iki alan olan Sulukule ve Fikirtepe alanlarına İstanbul kent merkezi içinde veya çeper alanlarda yer alan Fener, Balat, Tarlabaşı, Bomonti (Şişli Merkez ve Cumhuriyet mahallelerinin bir kısmı), Ayazağa, Halkalı, Küçükçekmece, vb. alanda yapılan çalışmalar da benzer örnekler olarak eklenebilir. Tüm bu uygulanmış örnekler mekân ve mekânsal üretim dillerinin, yaklaşımlarının, üretilmiş yapı ve kentsel mekân tipolojilerinin, yoğunluklarının, ve hatta kullanıcı grubu özelliklerinin yanı sıra benzerlikler içerdiği altlıkları, müdahale dilleri ve anlatıları ile de öne çıkar. Bu dil mekânın üretilebilmesi, ve müdahalenin toplumsal kabulünün elde edilebilmesini anlatı ve bu anlatının sık tekrarı üzerinden üretir.

Bununla birlikte, müdahalenin kurgusal anlatısı yalnızca Sulukule, Fikirtepe ve diğer uygulanmış örnekler ile sınırlı kalmaz. Bu üretimlere benzer şekilde, henüz uygulama şansı bulamamış yeni yaklaşımlar üzerinden de kurgusal anlatılar oluşturularak, yine sık tekrarlar aracılığıyla müdahale anlatısının güçlendirildiği bölgeler kentteki mekân üretim sistematiğinin ne yönde gittiği konusunda fikir verebilir. Yaşadığımız çevrede pek çok örnekten biri olarak Pınar Mahallesi'ne dair çalışmaları da bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Özellikle 1950 sonrasında hızlı bir şekilde yaşanan göçlerin etki alanlarından olan mahallede yer alan yapıların dönüşümüne yönelik eylemler hemen yakınında büyük bir alışveriş merkezi yapılması ile hız kazanmıştır (Şekil 5.20). İzleyen süreçte plan ve projeler hazırlanarak belediye meclislerinde

onaylatılmış olsa da henüz uygulamaya geçilememiştir. İBB Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü tarafından hazırlatılan plan çalışmaları kapsamında 'tasarım ilkeleri' olarak ele alınan müdahale anlatısında; örnek bir proje oluşturmak, dönüşüm alanının belirli bölgelerinde prestij alanları yaratmak, kullanışlı park alanları tasarlamak, yüksek eğim sebebiyle araç ve yaya yollarını en az seviyede kullanmak gibi yaklaşımlara yer verildiği görülmektedir (URL-39) (Şekil 5.21).

Şekil 5.20 : Pınar Mahallesi hava fotoğrafı (URL-9).

Şekil 5.21 : Pınar Mahallesi planı ve genel perspektifi (URL-39).

Bu doğrultuda, alan kullanımının ne yönde etüt edildiğinin, mevcut kullanıcıların dönüşen alanlara nasıl dâhil olacağının, sokak ve mahalle dokularının, kültürel

birikimin nasıl ele alınacağının muğlak bırakılması çokça tartışılıyor olmakla birlikte, alana getirilen yeni yoğunluk üzerinden oluşturulan anlatıda yer verildiği şekliyle ilkelerin başarıya ulaşıp ulaşmaması da çözüm olabilecek nitelikte gözükmemektedir. Ek olarak, farklı örneklerde sıklıkla görülebilen yoğunluk, yapısal ilişkiler, açık kapalı alan dengesi, nüfus hareketleri, yerinde dönüşüm, vb. yaklaşımlara Pınar Mahallesi müdahale anlatısında yer verilmemiştir.

Pınar Mahallesi örneğinde olduğu gibi kentin benzer alanlarında dönüşüm eylemleri için öncelikli olarak müdahalenin rasyonalize edilmesiyle toplumsal kabulünün sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Etkileri konusunda ciddi şüphe uyandıran ve tartışmalara yol açan, pek azı uygulama şansı bulabilecek çok sayıda tasarım ve müdahale önerisi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu bağlamda, kentsel çeperlerde konumlanmış olmaları sebebiyle dikkat çeken Karanfilköy (günümüzde Akat Mahallesi'nin bir kısmı), Gülsuyu, Piyalepaşa, 1 Mayıs Mahallesi (günümüzde Mustafa Kemal Mahallesi) (Şekil 5.22) gibi bölgeler çeşitli yönlendirmeler, yapılaşma ve yoğunluk baskıları, ve geliştirici faaliyetleri neticesinde ön plana çıkmakta, Pınar Mahallesi örneğinde olduğu gibi, çoğu örtülü olarak yürütülen süreçler neticesinde müdahaleyi kolaylaştırıcı anlatıları uzmanlar veya kurumsal ağlar üzerinden üretilerek dönüşüm faaliyetleri için altyapısal birlikteliğe dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Bu bütünlük hem çoğu kez yoğunluk talebiyle müdahaleyi kurgulayan kurumların daha rahat hareket etmelerini sağlayarak mevcut durum müdahaleleri üzerinden kolaylaştırıcı olacak, geçiş süreçlerini hızlandıracak, hem de geliştiricilerin ilgisinin alana kaymasını beraberinde getirecektir. Sürecin devamında müdahalenin anlatısı da mevcutta alanların yalnızlaştırılma ve yalıtılmaya tabi tutulmasıyla birlikte ortaya çıkan endişelere çözüm üretir nitelikte kurgulanacaktır.

Şekil 5.22 : Ataşehir Belediyesi'nin Mustafa Kemal Mahallesi'nin imar planlarının kabul edildiğini müjdeleyen haber görseli (URL-2).

5.4 Bölüm Sonucu

Bauman düzenin planlanmasının doğa üzerinde hâkimiyet kurma amacı taşıyan modern insanın bilimsel bakış açısına, ilkelerine ve modernitenin ruhuna en uygun etkinlik olduğunu söyleyerek planlanmamanın oluşturacağı boşluğun yarattığı endişeyi ve korkuyu müphemlik olarak tanımlar, modernitenin de temelde bu yaklaşımın evcilleştirilebilmesine odaklandığını belirtmiştir (Bauman, 2009). Bu bağlamda, neredeyse her an her şeyin kayıt altına alınabildiği günümüzün dünyasında alışılmadık belirsizliklerin endişeye yol açması ve risk unsuru olarak değerlendirilmesi sıklıkla rastlanabilen bir yaklaşımdır. Risklerin oluştuğu ve güvenin yitirildiği ortamda belirsizliği engelleyebilecek düzeni oluşturabilmek ise bilginin kullanımı aracılığıyla mümkün olabilir. Bu kapsamda öncelikle bilginin organizasyonu planlanmalıdır. Düşünümsel modern olma durumu tam da bu noktada modernliğin bir sonraki adımı olarak ortaya çıkar. Bireysel olarak üretilen bilgi toplumsal olmalıdır ve bu çevrim işlemi için bir aracı gereklidir. Bu aracı 'koruyucu koza' üzerinden güven tesisini de sağlayacak olan 'uzman'dır ve altlığı toplumsal temelde ortaya konulur.

Uzman birleştirir, böler, parçalar, bütünler, sınıflandırır, 'doğru olana' yönlendirir, hakikati belirler. Duerr'in yaklaşımıyla, neyin nasıl yapılması gerektiğini belirten entelektüel bir polis gücü olarak ortaya çıkar (Duerr, 1978). Her ne kadar 'uzman' ve 'uzmanlık' bireysel karşılıklar ile geçerlilik kazanıyor olsa da özünde güçlü olmasını sağlayan sahip olduğu toplumsal kabuldür. Bu doğrultuda uzman, dünün geçerli akçesi olan bilgiyi bugünün eylemine çeviren aracı olarak ön plana çıkar. Çevrim işlemini düzleme oturtabilmek için de riski, korkuyu, güvensizliği, bir anlamda toplumsal olarak temas edilebilecek tüm verimli yüzeylerde oluşan çatlakları düzen içine sızmak için kullanır. Bu doğrultuda lineer ilerleyen süreçler uzman tarafından rahat erişilebilen bir işleyişe sahip olur ve uzmanın süreci kontrol edebilmesiyle birlikte kendi gerçekliğinin polisliğini yapabilmesini de sağlar. Bu kapsamda, kente dair disipliner üretimlerin anlatılarında müdahale öncesi anlatının güncel durumu tanımlayabilmek amacıyla lineer bir okuma ile ortaya konulduğu da gözlemlenebilir.

Buna karşın, bireysel endişeler yoğun olarak ortaya çıktığında toplumsal ilerlemenin sağlanabilmesinde ise karşılıklı etkileşim belirleyici olmaya başlar. Bu doğrultuda, AAT'deki yaklaşımıyla Latour'un bir araya getirilenler üzerinden oluşturduğu eylem alanı aracılığıyla salt uzmana odaklanmak yerine ayrımların kaldırılarak tüm özne ve

nesnelerin dâhil olduğu, mesafesizleştirilerek simetrik bir düzen altlığına sahip, nedensellikten ve bireysel temelde eylemsellikten uzak bir ağ oluşumu incelemeye dâhil edilir (Latour, 2005). AAT içerisinde yalnızca bir aktör olarak gördüğü bağlamın ve bağlamsallığın karşıtıdır. AAT'de aracılar ve arabulucular üzerinden bir belirsizlikler mekânına evrilen, sadece girdileri ve çıktıları ile var olabilen 'kara kutu' da anlatıyı ehlîleştirmek için uzmanın konumlanabileceği yerdir. Husserl'in sınırlayıcı yaklaşımlarıyla benzerlik barındıran bu gri alanın farkı ise dışarıdan ziyade içeriye dönük olan sınırlayıcılığıdır.

Bununla birlikte, griliklerin oluşturduğu belirsizlik alanı Giddens için de üst-modernite dilinin herhangi bir dirençle karşılaşılmadan tekrarlar üzerinden oluşturularak ikincil aktarımların yardımıyla uzmanın otoritesinin ortaya konulabileceği alandır (Giddens, 2010). Bauman bu gri alanda uzmanlık, kimlik, aidiyet, yerellik, ve ek olarak özgürlük gibi üst kurallar sistematiğinde kullanışlı olacak unsurların, kurgusal anlatı altlıklarının rahatlıkla üretilebildiğini, güvenlik endişesinin de eklenmesiyle retrotopyanın oluşumunu sağlayan kalıcı bir araçsal krizin ortaya çıktığını belirtir (Bauman, 2018).

Diğer taraftan, bugünün kamusallığının oluşumunda karşılıklı etkileşimin gerçekleştiği bu alan fiziksel bir ortak mekân değildir ve tasarlanmamış mekânsız bir aradalıkların eş anlı olarak uzaktan eylemler şeklinde gerçekleştirilebilmesine olanak sağlar. Bu kapsamda sosyal ağlar da sınırları ortadan kaldırılmış mekânın parçası olarak anlatının oluşturulup tekrarlarla kendine yeniden ve yeniden yer edinmesinde etkin bir rol oynar. Tekrarlar anlatıyı pekiştirmek için kimi zaman yer yer kaymalar içerecek şekilde önceki anlatıları içerir ve yeni anlatı iç içe bir altyapı oluşturarak metalepsis halini alır. Tekrarlarla birlikte de metalepsisler altyapı alanının tanımlayıcısı olur. Toplumsal baskılar karşısında çıkış yolu olarak beliren, özgürlükçü bir altlık üzerinden kendine dair anlatının da yerleştirilmesini sağlayan bu ağlar toplumsal rızanın üretimi için de vazgeçilmezdir. Bir yandan da, özellikle son dönem toplumsal eylemlerde görülebileceği üzere algının ve manipülasyonun yapıldığı yerler olarak konumlanması ile birlikte bağlam-bağımsız bir anlatının kabulü noktasında pürüzlerin giderilmesi sağlanır. Bu şekilde rızanın üretimi anlatı için güvenli bölgeyi oluşturur. Her ne kadar tekrarlanma sürecinde doğası gereği her tekrarda bir öncekinden farklı olsa da son kertede elde edilen, aracı üzerinden kurgulanan anlatının toplumsal kabulüdür. Bu doğrultuda toplumsal krizler ise ortaya çıkmalarını sağlayan

karmaşık durumlar ile birlikte anlatının takibini güçleştirerek yer edinme eylemi için hızlandırıcı ve yol gösterici olur. Böylece, anlatının yüzyılı olarak değerlendirilen günümüzde anlatı toplumsal rızanın üretilmesi ile birlikte giderek daha az sorgulanan bir üst kabul halini alır ve meta-anlatıyı ortaya çıkarır.

Gündelik anlatıdan meta-anlatıya geçiş saklı olanın sahip olduğu eğilimlerin, henüz-yokların veya henüz-var-olmayanların artık bağlam-bağımsız bir şekilde her an var olabilmelerini güvence altına alır. Anlatı, anlatıcıdan arınır, bir anlamda eyleme geçildiğinde anlatı özgürleşir ve her bir dinleyici tarafından her an yeniden oluşturulabilir. Bu noktada dinleyicilerin anlatının hedefinde olmaları bile gerekmez. Buna karşın, Ricœur ise anlatıcı anonimleşse de hâlen anlatıya dâhil olduğunu ve kendi varoluşunun ustası olan öznenin yorumlama gücünün ancak anlatının kendi üzerinden yansıtılabileceği bir oluş modu olduğunu belirtir (Ricœur, 2010, 2019).

Bir taraftan özgürleşen anlatı, diğer taraftan da anlatı ile anlatıcı ilişkisinin artması ortaya güçlü olanın rahatlıkla dâhil olabileceği bir ağ sistematiği çıkartır. Bu şekilde egemen güç anlatının da belirleyicisi olmaya başlar ve artık düzenleyici yerine kendi üst kurallarını dayatarak süreci zapturapt altında tutan olarak değerlendirilebilir. Gücün belirleyiciliği kentsel mekânda da kendini gösterir ve mekân sistematiğine eklemlenen anlatılar ve meta-anlatılar müdahalenin dili üzerinde tahakküm kurar. Bu doğrultuda, kent Arendt'in yaklaşımına atıfla, farklılıkların bir arada bulunduğu bir alan olmak yerine bir arada olanları tanımlayabilmek adına sınırların koyulduğu ve dayatıldığı alanlara evrilir. Kentler artık sıra dışı aynılıklar içeren mekânlar üzerinden oluşur, oluşturulur. Kent köşebendin kendi, kurgusal anlatısı da sınırlayıcısı olur. Böylece kentsel mekân üzerinde etkin araç olarak kurgusal anlatı ile anonimleşmiş olan anlatıcının anlatıyı istilası da gerçekleşir. Anlatının kimi zaman anlaşılmaz hâle geldiği bir sürecin oluşmasını sağlayan bu istilayı Didier Fiuza Faustino '(g)host in the (s)hell' (tür. kabuktaki hayalet / cehennemdeki ağırlayıcı) video enstalasyonu kapsamında bir sakızı çiğneyip yüzüne rastgele yapıştıran ve bu hareketi sürekli tekrarlayarak yüzünü beklenmedik fakat mümkün olan bir hâle dönüştürerek ele alır (URL-8).

Kentsel müdahalenin dili ve anlatısının sıklıkla tekrar edilerek kabulünün oluşumu amaçlanan tartışmasız bir gerçekliğe evrimi süreci için de etkili bir taşıyıcı gerekmektedir. Bu durum kentsel müdahaleler üzerinden tartışmanın yürütülebileceği bir mevcudiyet ve kabul görmüş olgu arayışının ortaya çıkmasını beraberinde getirir.

Diğer taraftan, bu çaba kendi üzerinden bir eklemlenme ya da geliştirme ile oluşturulacak müdahalenin diline ve tonuna da etki edebilecektir. Böylece, algı yönetimi ve algı yönetim sürecinin önemli parçası olan manipülasyon da müdahale anlatısının kabul edilebilirliği üzerinde etkisini arttırmaya başlar. Örneğin, henüz planları yapılmamış, yapılaşma izni dahi olmayan, hatta belki en yakın yapılaşmış alanla arasında çok ciddi uzaklıklar bulunan bir alanda yapacağınız yeni çalışmalar için hedefinizdeki kitleyi o alanın ve yapılacak çalışmanın diğer tüm alanlardan ve çalışmalardan farklı olduğuna dair ikna etmeniz gerekebilir. Bu doğrultuda, kimi zaman ekoloji, sürdürülebilirlik, çok akıllı veya daha önce kimsenin yapmadığı kadar teknolojik yapma benzeri kavramlar, kimi zaman da inanç veya mahalle motifleri, sokak kültürü gibi yerel değerler üzerinden üretilen sosyal durumları temel alan yaklaşımlar ortaya konulabilir. Tarihsel gidiş gelişler ile birlikte benzer bakışların metalepsis olarak değerlendirilmesi ve kendi altyapısını örgütlemesi bu yaklaşımların da meta-anlatı olarak ele alınmasını berberinde getirir. Bölüm kapsamında, kimi zaman oldukça yaratıcı anlatılara sahip olan, Masdar'da, Nevada Çölü'nde, Milano'da, Cancun'da, Tiran'da incelenen örneklerin bu bakış açısıyla meta-anlatılar üzerinden gündeme getirilebilmesi mümkündür. Birçoğunun kentsel alan veya kentin bir parçası olup olmadığı bile fazlasıyla tartışmalı olan bölgelerde ortaya çıkan kentimsi alanların kurgusal anlatılarının kabulü için taşıyıcı ise çeşitli standartlar veya karşılıklar üzerinden bir şekilde entegre oldukları altyapısal bütünlüktür. Her daim pekiştirilmek üzere tekrarlara ve toplumsal aktarıma ihtiyaç duyan bu altyapı alanları küresel, fiziksel, yerel, veya yalnızca tarihsel olabilir, süreklilik sağlar gibi görünse de bağlayıcıdır, ve tanımlı, net bir sınırdır.

Bununla birlikte, üretilen kentimsi alanlar için verimli bir altlık olarak kentlerin genel kurgusuna çeşitli sebeplerden ötürü direkt entegre olamamış, daha iyi bir altyapı sistematiğine dâhil olabilmek üzere göçlerle gelen nüfus başta olmak üzere farklı sebeplerden ötürü dezavantajlı grupları yoğun olarak barındıran kentsel eşik ve çeper alanlar ortaya çıkar. Kentsel alanların genişleyebilmeleri için oldukça kullanışlı gözüken bu yeni müdahale sahalarının kentin aynılıklar üretip bir öncekine entegre olma yaklaşımı üzerinden kurgulanmış altyapı sistematiklerine dâhil olabilmeleri amacıyla müdahalenin anlatısı şekillendirilir. Yanı sıra, bu alanlar kimi zaman kentsel müdahalelerin deneme alanı olarak da kullanılabilir. Tüm bu müdahale alanlarının altyapı sistematiğine katılım süreçleri ise ancak kahraman bir anlatıcının varlığı ve 'yol

göstericiliği ile gerçekleşebilir. Uzman görevini de üstlenen, çoğu zaman mimar, plancı veya kent üzerinde söz söyleyen disiplinlerden, Wallenstein'ın yaklaşımıyla, araçsallaşarak kentsel mekânın tümünü düzenleyen aktörler bu yepyeni kurgusal anlatının kahraman anlatıcısı olarak ortaya çıkar (Wallenstein, 2019). İstanbul örneklerinde görüldüğü gibi, Fikirtepe, Sulukule, vb. gibi pek çoğu daha sırada bekleyen alanlar yeni paradigmaların denenerek kurgusal anlatılar üzerinden müdahale anlatısının oluşturulabileceği kentsel eşik alanlardır.

Bu şekilde meta-anlatının kendini tekrarlar ile birlikte sınırlayıcı bir altyapıya evrilerek köşebentleştiği görülebilir. Diğer taraftan, ortaya çıkan üretim kurgusal anlatının güçlenmesi için bu altyapılara gerçek anlamda entegre olmanın gerekmediğini, hatta basit gerçeklikler ile ciddi mesafeler katediyor bile olsa kurgulanmış anlatının entegreymiş gibi oluşturulmasının yeterli olabileceğini de göstermektedir. Her iki yöntemle de anlatının başarısı gerçeklik ile olan mesafesini, sınırlayıcı bir köşebende evrimini ve meta-anlatı olarak kurgusal altlığını saklı tutabilmesindedir. Mekânsal üretimde hâkim olan dilin ve anlatının güçlü bir şekilde gerçekleşebilmesi ise anlatıcının etkisi ile doğrudan ilişkilidir. Bu kapsamda, kentsel disiplinlerin belirleyici olduğu müdahale süreçlerinde kurgusal anlatısı üzerinden sınırlar koyabilen, üst-anlatı kalıpları yaratabilen ve bunları mevcut altyapı sistematiğine entegre edebilen kahraman birer anlatıcı olarak mimar ve kent plancı başta olmak üzere kente yön veren etkileri yapabilecek uzmanlık sahiplerine bayrak taşıyıcıları olarak ihtiyaç duyulmaktadır.

6. SONUÇ: BUGÜNÜN KENTİNİN MÜDAHALE ALTLIĞI

Kentlerin tarihsel gelişim süreçlerinde dikkat çekici boyutlara ulaşan kitlesel yıkım ve dönüşüm faaliyetleri modern dönem ile birlikte yoğun nüfus geçişlerinin de etkisiyle kente dair etkin söz söyleyen mimar, plancı veya kentle ilgili disiplinlerin müdahaleleri yönlendirdikleri süreçlere evrilerek sahip oldukları ilerlemeci ve geliştirici altlıklar ile ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu doğrultuda, dinamiklik, akıcılık, düşeyde büyüme, bölgeleme, süreklilik, ergonomi, işlevsellik, insancıllık, sosyal yaşam, vb. gibi kavramların modern dönemin dünya savaşları sonrasında uygulama şansı bulmuş yaklaşımlarının neredeyse tümünde belirleyici yaklaşımlar olarak yer aldığı ve kentsel müdahalelerin altlığının oluşturulduğu görülebilir. Bununla birlikte, müdahale süreçlerinin etkisiyle yapılmaya başlanan sorgulamalar kentin ne olduğu, kimi/neyi içerdiği, kentin kime ait olduğu, kentsel sistematiğe kimin ve ne şartlarda müdahale edebileceği tartışmalarının da bugüne değin ulaşmasını sağlamıştır.

Günümüz kentinde ilerlemeci altlığın hâlen çok boyutlu bir Kartezyen yaklaşım temelinde ortaya konulduğu görülebilir. Bu kapsamda, bağımsız olarak ilerleyebilen süreçlerin kendi egemenini veya yaratıcısını ortaya çıkarması gerçeklik ve bütünlük ile bağının da hızla bozulmasına yol açabilmektedir. Karşıtlık ve çatışmanın oluşturduğu ara mekânların ise üzerinde söz söylenebilecek ve net yönelimlere sahip olmayacak şekilde grilikleri barındıran alanlar olarak varlıklarını koruduğu görülebilir. Hem mekânsal hem de yönetsel perspektifle değerlendirilebilecek bu gri alanlar aynı zamanda egemen sistem tarafından kendi işleyişinin sorunsuz devam edebilmesi, tekliğin ve benzerliğin istenilen yönde oluşturulabilmesi için düzeltilmeye ve kontrol altına alınmaya muhtaç alanlardır. Bununla birlikte, mimarlık gibi yapma pratiğinin bu kadar işin içinde olduğu disipliner bir eylem alanında teori-pratik ilişkisi de gri alanların üretimine sürekli olarak katkı verir.

Eylem alanı olan kentte gerçekleşecek müdahale kurulu düzene kolay ve sorunsuz eklemlenmek üzere mevcut bir üst mekânsal veya sistemsel altyapı kurgusuna ihtiyaç duyar ve sahip olduğu yeni anlatı ona bu düzende kendini var edebilme şansını tanır. Anlatısını kolaylaştırıcı olarak kullanmak suretiyle eklemlenmeye çalıştığı, altyapı

alanı olarak tariflenen bu düzen parçaları Tanıl Bora'nın Walter Benjamin'in anlatının tekrarlarının anlatıcının yitimine yol açması yaklaşımına atıfla yaptığı "hikâye kesreti ile deneyim nedreti arasındaki ilişki" ile ele alındığında deneyimin çoğaltılabilmesini sağlayan alanlardır (Bora, 2021; Benjamin, 2019). Deneyimin çoğalması ise yeni anlatının kurgusu ile birlikte oluşan müşterek alanın barındırdığı saklı olan tüm eğilimlerin ortaya çıkabilmesine imkân tanıyabilecek potansiyeli geliştirir. Anlatı müdahalenin dilidir, müdahalenin anlatısı kurgusaldır ve artık bir altyapı faaliyetidir, müdahalenin yaratımı ile birlikte yaratıcısını öldürenidir. Bu doğrultuda, dil ve anlatı üzerinden müdahalenin altyapılar bütünü ile ilişkisi kurulur. Bu altyapı alanının nesnesi anlatı, kolaylaştırıcısı da kahraman anlatıcı olarak ortaya çıkan mimardır, plancıdır, kente dair söz söyleyendir. Bu kahraman anlatıcı Henri Lefebvre'in tanımıyla, kendini kentin ve toplumun tedavi edicisi olarak görür (Lefebvre, 2016).

Bu kapsamda, ikilikleri kullanarak kendini var edebilmek ve lineer bir yaklaşım üzerinden ilerlemeci bir tavırla yeni anlatılar ve üst-anlatılar geliştirmek kentsel müdahale mantığı için kolaylıkla gerçekleştirilebilir bir eyleme dönüşür. Bunun için ihtiyaç duyulan aracı ise 'uzman'dır. Toplumsal bir sorumluluğa sahip olan uzman öncelikle kentsel müdahalenin uygulanabilir olması ve kentsel alanların kurguları ile birlikte toplumsal bellek üzerinde yer edinebilmeleri amacıyla gerçekleştirilebilecek manipülatif bir eyleme yönelik algı oluşturulabilmesi için müdahalenin kurgulanmış dili ve anlatısının belirlenen hedefe yoğunlaşmasını temin eder. Ardından da bu hedef ve karşılığa dâhil olan toplumsal kesimi istenilen noktaya doğru yönlendirebilme amacıyla rızanın üretimi müdahale dilini saklı tutma, ya da bulanıklaştırma üzerinden stratejik bir eylem bütünü ile anlatıya yansıtılır. Bu bulanıklaştırmanın anlatı üzerinden etkisini arttırmak adına bir güven unsuru olarak devreye girmiş olan uzmanların sık tekrarları ve saklı olana dair güven telkini toplumsal rızanın üretilmesi ile onayın elde edilmesi sürecinin tamamlanabilmesi için olmazsa olmazlar arasındadır.

Rızanın üretimini sağlamak, manipülatif bir anlatının nesnesi bile olsa öncelikle bilginin üretimini tüm risklerden arındırmak ile mümkün olur. Bilgi sağlıklı bir şekilde üretilmeli ve sonrasında da standartlaşma sağlanmalıdır. Karl Mannheim'ın disipliner bilgi üzerinden, standartlaşmayı gerçekleştirebilmek üzere mesleki eğitimin akademik hâle getirilmesi örneğinde yer verdiği gibi, bu durum entelektüel bir birikim ve her an herkesin sahip olduğu bir kapasite kaynaklı değil, aksine teknik bilgi ve konuların karmaşıklığının nesnel karşılıklarının çokluğu sebebiyledir (Mannheim, 2016).

Böylece bilgi kendi altyapı alanını mümkün olan en geniş ve kapsayıcı şekilde standartlaştırarak kurgulamaktadır.

Bilginin üretimi ise Kartezyen yaklaşım çerçevesinde aklın belirleyiciliği ve sadece akla ait bir yol ile ulaşılabilecek olan mutlak doğru olan bilgiye yönelim metodik şüphe üzerinden ortaya konulur. Bu doğrultuda, maddesel veya zihinsel bir altlığa sahip olan eylemin çözümlenebilme sürecine basit olandan zor olana doğru ilerlenecek şekilde kurgulanan bir kurallar dizimiyle ve onun mümkün olan en küçük parçasına indirgenmesiyle başlanır. Bu süreç yalnızca 'ben olan ben'i indirgeyemez, fakat nesnel bir bakışa ulaşabilme adına onu sınırlayabileceğini varsayar. 'Ben' bilginin üretim sürecinde bütün bir sistemi dışarıdan gözlemleyebilme kapasitesine sahip olan bir öznedir ve ancak indirgeme yapılarak dışarıdan nesnel bir bakış sağlayabilir. Bu bakışın ideal şekilde sağlanabilmesi ve dışsal olandan etkilenmemesi ise 'ceteris paribus' olarak tanımlanan durumun oluşmasıyla, yani diğer her şeyin sabit kalmasıyla mümkün olabilir. Fakat bu yaklaşımın gerektirdiği dış dünyadan kopuş transandantal olarak elde edilmeye çalışılıyor olsa bile tümüyle mümkün olmaz. 'Başkasının beni' olarak da anılabilecek bu 'ben', yani çok güçlü ve muktedir olan özne, yalıtılmış olarak düzenlenmeye çalışılsa da akla ve yol göstericiliğe her an hükmedebiliyor olması sebebiyle her an oradadır. Bu 'orada olma durumu' üzerinden dış dünya da her an indirgemeye dâhil edilmiş olur ve Kartezyen yaklaşımın özlemi olan dış dünya ile ilişkisizliğin sağlanabilmesinin önündeki en büyük içsel engel oluşur. Bu durum kurallar dizimi üzerinden ele alınan tanımı itibariyle özneyi mekanikleştirir ve farklılıkları askıya alarak ihmal ederek indirger. Bu kapsamda, farklılıkların, yani bir anlamda yargının askıya alınması için de fenomenolojik epokhe üzerinden paranteze alınmasını önerir, ki bu ancak karşılıklı etkileşim üzerinden tanımlanabilecek bir eylemdir. Bu değerlendirme diğer taraftan fenomenolojik epokhenin yönelimselliğini ortaya koyar. Bilincin bir özelliği olarak değerlendirilebilecek olan yönelimsellik algının oluşmasını ve son kertede anlatının ortaya çıkmasını sağlar. Manipülatiftir ve gerçek anlamda dış dünyadan hiçbir zaman kopamaz, koparsa yönelemez, iç içe ve sarmaş dolaş ilerler.

Her bir indirgeme eylemi ve içerdiği yönelimsellik indirgemenin yapıldığı an üzerinden tanımlanabilir. O an paranteze alınan dışsallığın her an geçerli olabilmesi de yine ancak başkası üzerinden ele alınmasıyla mümkün olur. 'Başkasının beni'nin transandantal indirgeme ile paranteze alınamaması bu açıdan mutlak olana erişim için

en büyük engeldir. Bu noktada o anı içerecek şekilde ‘şimdi’ üzerinden kapsayıcı tanımlar yapılabilir. ‘Yatay-şimdi’ler, ‘yaşayan-şimdi’ler, ‘canlı-şimdi’ler, en kapsayıcı haliyle ‘ebedî-şimdi’ler, ‘henüz-var-olmayan’lar, ‘var-olduğu-bilinmeyenler’, ‘bilinen-bilinmeyenler’ veya ‘bilinmeyen-bilinenler’ gittikçe uzayan bir anlar ve şimdiler bütünü olarak değerlendirilir. Ortak noktaları içerdikleri ‘eğilimler’dir. Bu eğilimler her an için mümkün olan, o anda ‘şimdi’nin içinde saklı olandır. Bir taraftan da, fenomenolojik epokhenin sağladığı parantezin sınırlayıcı bir köşebende dönüşmesi yerine şimdi üzerinden bağlam-bağımsızlaştırılmasıdır. ‘Başkasının beni’nin özgürleştirilmesidir. Tekrarlar ise tanrısal Kartezyen öznenin yaptığı gibi izleyiciyi pasifleştirerek aktif katılımın önüne geçer. Bu kapsamda her an tekrar, yeniden ve yeniden üretilebilir olandır. Aynı zamanda da ‘şimdi’deki dış dünyanın oluşan çatlaklar üzerinden paranteze sızmasıdır. Bu çatlak boşluktur ve süreç üzerinde her an baskılanmaya çalışılan bir boşluk korkusu oluşturur. Kentte bu çatlakların baskılayıcısı mimardır, plancıdır, ve anlatı ile görünmez olmaya, kurgusal anlatının sınırlarını yeniden tanımlarken sorgulanamaz bir şekilde kendi Kartezyen mekanik öznesini üretmeye yönelir.

Bununla birlikte, bağlam-bağımsız olarak değerlendirilen süreç yerin yitimini de beraberinde getirir. Mekânsal düzende sürekli şekilde etkin bir özne, veya özneler ağı üzerinden saklı olanın kurgusu ile birlikte ‘şimdi’lerin yer değiştirebilmesini ve ‘olmayan-yer’lerin de oluşabilmesini sağlar. Buradaki ‘olmayan-yer’ Paul Virilio’nun kentsel kamusal mekân üzerinden tanımladığı yaklaşımıyla ‘coğrafyanın yitimi’dir (Virilio, 2003). İkincil ilişkiler ağlarının üretilerek temalaştırma sürecinin başlaması da bu kapsamda kurgusal anlatının gücünün ve etki potansiyelinin artışı olarak okunabilir ve George Orwell’in anlamı yitirilen sözcükleri yeri yitirilen fiziksel mekân ile buluşmuş olur. Yitirilen yer aynı zamanda mesafesizleşmiştir, fakat bu durum bir yok olmaya değil, daha fazlasını da barındırabilecek bir kayboluşa, her an olması mümkün olan bir ‘henüz-gerçekleşmemiş-olan’a işarettir. Böylece metodik şüphenin akılcı sorgulamalara evrimi ile önce ‘mümkün-olan-her-yer’, sonrasında ise tüm geçmişi eş anlı şimdiler üzerinden üretebilecek bir ‘mümkün-olan-herhangi-bir-yer’ olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu doğrultuda bugünün kenti değerlendirildiğinde, müdahaleler özünde çatlaklarla dolu ve bolca grilik içeren belirsiz alanlar yerine bir güvenli alan olan ‘muhit’in tahsis edilmesi, günümüz toplumunun karşı koyuşlarının sıklıkla gerçekleştiği belirsizlik

ortamının oluşmasının önlenme çabasıdır. Müdahalenin anlatısının sınırları yeniden tanımlama eylemi gerçekleşirken müdahale edenin kendini güvende hissetmesi için yerin tanıdık, güvenilir olması gerekir. Yanı sıra, kentin farklılıkları içerecek şekilde bir parantez olarak kurgulanması kentin güvenli şekilde işleyebilmesi için her bir farklılığın tanımlanarak sistem içinde nasıl yer alabileceğinin belirlenmesini gerektirir. Özgürlükçü altlığa sahip bir çıkış noktası barındırmasına karşın günümüz kent kurgusunda farklılık belirsizlik anlamına gelir. Müphemliğin oluştuğu bu ortam kalıcı araçsal bir krizin oluşmasını da beraberinde getirebilir, ve bu süreçte yalnızca üretimin değil, araçsal düzlemin de yeni paradigmalar üzerinden tanımlanması gerekebilir. Bu kapsamda, Arendt'in Antik Yunan Kenti ile tanımlamaya başladığı kentin parantezi özgürlükleri barındırmak yerine bir sınırlayıcı olarak sisteme dâhil olur ve çokluğa, çoğulculuğa atıf yapıyor gibi gözükmesine rağmen kenti benzerlerin ürettiği bir homojenlik altlığı ile ifadelendirerek kenti özgürlüksüzlüğün merkezine oturtur. 'Özgürlüksüzlüğün demokrasisi' bir üst anlatı olarak altyapı bütününü oluşturur ve bu şekilde farklılıkların yitimi kenti de yitirilmiş fiziksel mekân bütünü içerisine dâhil ederek düzenin sürekliliği için sistemsel işleyişi kutsar.

Bununla birlikte, belirsizliğin kalıcı olarak önlenebilmesi ise ancak her an bir yenisini üst ölçekten tarif etmeye yönelik olarak oluşturulan neo-liberal sistemin üst kurallar sistematiğinin kurgulanması ile elde edilir. Bu üst kurallar öncelikle sistemin işleyişi için düzenin oluşmasını, devamında da bu düzenin zapturapt altında tutulabilmesi için bir anlamda entelektüel polisliğin sağlanabileceği mekanizmaların ortaya konulabilmesini gerçekleştirir. Tomasi'ye atıfla "hep bir şeyleri değiştirmeyi sürdürelim ki küresel olarak her şey olduğu gibi kalsın" eleştirisini yaparken Slavoj Žižek de bu üst kurallar sistematiğinin etkin ve yaratıcı sınırlayıcılığına vurgu yapar (Tomasi di Lampedusa, 1958; Žižek, 2004).

Böyle bir durumun oluşumu ancak mevcut olanların ortaya konulan yaklaşım dâhilinde verimli olarak kullanımıyla gerçekleşir. Bu noktada elde edilebilecek verim de ancak karşılıklı etkileşimlerin oluşabilmesine olanak sağlayacak ağsal yapılar üzerinden sağlanabilir. Bu doğrultuda, belirsizliğin önüne geçebilmek adına ağsal yapıyı belirli noktalarda standartlaştırmak gerekir ve sistem ancak bu standartlaştırma üzerinden tekinsizliğin önüne geçerek işlerlik kazanabilir. Standartlaştırma eylemi altyapı mekânının üretimidir.

Kentsel müdahalenin anlatısının oluşturulması ise kimi zaman küresel ölçekte serbest bölgeler ile, kimi zaman da yerellik üzerinden mevcut fiziksel kentsel alan kurgusu, tarihsellik gibi unsurlarla bir önceki anlatıya eklenerek fenomenolojik epokhe gibi iç içelikler barındıracak şekilde metalepsis halinde gerçekleşir ve altyapı mekânına dâhil olur. Bu süreçte kentte eylem kapasitesine sahip mimar, plancı, vb. uzman olarak kahraman anlatıcıdır, ve inancı da tamdır. Fakat sürecin ve anlatının şekillenişi bir 'deus ex machina'ya, yani vinç ile sahneye yukarıdan indirilen kurgusal bir tanrıya işaret eder. Kurgusal anlatısı ise çoktan meta-anlatı halini almıştır. Tekrarlanır, iletilir, tekrarlanır, anlatıcı şeffaflaşır, tekrarlanır, dinleyici şeffaflaşır, ama anlatı kalır.

Kimi zaman ironi ile 'Âdeta Mükemmel' şekilde üretilmeye çalışılır, doğru olabilmekten uzak gibi gözükse de akılcıdır, en azından kurgusal anlatısı üzerinden gerçekleşmiş olabileceğini rahatlıkla iddia etmek mümkündür; kimi zaman da küresel ölçekteki büyük metropollerin birinde binlerce metreküp beton yığını üzerinde düşeyde üretilebildiği iddia edilen, insan eliyle yerleştirilmedikçe kuşlar haricinde neredeyse hiçbir canlının ulaşamayacağı, mikroorganizmaların gelişemeyeceği, yeşilin sürekliliğinin sağlanamadığı bir düşey kent ormanı. Kimi zaman yüzyıllardır tarihî kentin sur dibinde yaşayan, gelenekleri çoktan yerleşmiş olan insanları daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olacakları vaadiyle kentin ücra bir köşesine zorla sürülecekleri mecburi göçe tabi tutmak, boşalan yerlere de tarihî dokunun korunduğunu savunarak yepyeni ve kamusal sokakları tel çitlerle sınırlandırılmış kentsel mekânlar inşa etmek; kimi zaman da kendi ihtiyaçlarının karşılanmasında bile zorluk yaşayacak bir nüfusa sahip olacak şekilde çölün ortasında dünyanın en sürdürülebilir kentinin yaratıldığını iddia etmektir. Bu müdahalelerin tümü durumlar içerisinde saklı olan eğilimlerdir, ve yeterince iyi bir anlatıyla her an adapte olabilecekleri bir altyapı bütünü bulmaları işten bile değildir. Bununla birlikte, müdahale edenden beklenen Lucius Burckhardt'ın yaklaşımı ile bir elma ağacı olarak, beklenmedik bir şeyi değil doğal olanı yapması ve elma vermesidir (Burckhardt, 2012). Dolayısıyla, en kahraman anlatıcı da olsa mimar veya plancı güvenli alanını oluşturarak kente bildiği ve öğrendiği şekilde müdahale gerçekleştirir. Bu kurgusal müdahale yaklaşımlarının tümü o yerde mümkün olandır, eğilimseldir ve her an ortaya konulabilir, çünkü anlatıları standartlaştırılan kabul ve oluşturulan altyapı üzerinden kurgulanmıştır ve her türlü rızanın üretimine yetecek kadar da tekrarlanmıştır.

Mimarın, plancının veya kente dair eylem kapasitesine sahip mekân kurucu paydaşlarının anlatıcı olduğu günümüz kentsel müdahale altlığı kurgusaldır. İkilikler üzerinden lineer bir kurgu ile ilerlemeci bir altlığa sahip şekilde üretilir. Anlatılar ile çoğaltılır. Ve sık tekrarlar aracılığıyla yeniden ve yeniden üretilip standartlaştırılarak toplumsal kabulünün sağlanabilmesi için altyapısal bütünlük elde edilir ve sınırlar eritilir, veya gerekliyse yeni sınırlar üretilir. Bir altyapı faaliyeti olarak her an yenilenebilecek şekilde üst kurallarını dayatır. Gözlemi gözetime dönüştürüp anlatıyı, mekânı, kentsel mekânı, kentliyi, plancıyı, mimarı, ve kenti kuşatarak zapturapt altına alır. Süreç ise akılcıdır, bulanıklaştırılmıştır, önce kent, sonra yer, sonra da mimar yitirilir, anlatı kalır, kentsel müdahale süreklilik kazanır. Ve Ludwig Wittgenstein'ın dediği gibi, dile getirilemeyecek olanlar hakkında, var olabilmek için, susulur (Wittgenstein, 2018). Anlatı devam eder. Tekrarlanır.

Bugünün kentinde, yaşarken, gayrimenkul alırken, satarken, kiralarken, yatırım yaparken, eyleme geçerken, veya kentte bir şekilde var olmaya çalışırken bakılan temel karakter müdahalenin anlatısıdır. Gerektiğinde bütünleştirici, uzlaştırıcı, tamamlayıcı ve kuşatıcı, gerektiğinde de bağımsız, kimi zaman ayrıştırıcı ve dışlayıcı. Her bir düzlemin kendini eklemlendiği sistemler bütünü içerisinde tanımlayarak bireysel veya toplumsal iknayı oluşturabilmek için ortaya koyduğu. Anlatının inşası için gerekli bu sistemler bütününün ihtiyacı olan altlık altyapısaldır. Kurgu gerçeği yönetir ve anlatı altyapının üretimidir. Bugünün kentinin müdahale dili artık sahip olduğu kurgusal anlatı altyapısıdır, toplumsaldır, fizikseldir ve küreseldir.

KAYNAKLAR

Acar Vanleene, S. M. (2011). *Paul Ricœur'de Kendiliğe İlişkin Bir Sorgulama Olarak "Anlatısal Kimlik" Sorunu* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Acemoğlu, D. & Robinson, J. A. (2012). *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. New York: Crown Publishing Group.

Adam, M. Y. (1979). *Almaşık Yeniden Üretim Süreçleri İçin Konut Alanları*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

Adorno, T. & Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Akarsu, B. (1984). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Savaş Yayınları.

Akay, A. (1991). *Konu-m-lar* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Akay, A. (2002). *Postmodern Görüntü*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Akay, A. (2015). *Minör Politika*. İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Akay, A. (2016). *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Aksan, D. (1995). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.

Alexander, C., Neis, H., Anninou, A. & King, I. (1987). *A New Theory of Urban Design*. New York: Oxford University Press.

Alfaris, A. (2009). *The Evolutionary Design Model (EDM) for the Design of Complex Engineered Systems: Masdar City as a Case Study* (Doktora Tezi). Massachusetts Institute of Technology, Computation for Design and Optimization Program, Boston.

Angélil, M., Haznedar, B. & diğ., (2010). *Small City Strategies: Cooperative Urban Design in Ethiopia*. Zürih: ETH Zürich NSL-ISB.

Angélil, M. & Hehl, R. (2014). *Empower!: Essays on the Political Economy of Urban Form, Volume 3*. Berlin: Ruby Press.

Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Şikago: University of Chicago Press.

Arendt, H. (2018). *Sorumluluk ve Yargı* (M. Serin, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Aureli, P. V. (2011). *The Possibility of an Absolute Architecture*. Cambridge: MIT Press.

Aureli, P. V. (2013). *The City as A Project*. Berlin: Ruby Press.

Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.

Austin, J. L. (2009). *Söylemek ve Yapmak* (R. L. Aysever, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Ayazdır, M. (2018). *Heidegger'de Özne Problemi* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bachelard, G. (2008). *Yeni Bilimsel Tin* (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Bacon, E. N. (1995). *Design of Cities*. Londra: Thames and Hudson.

Bağçe, H. E. (2006). *Frankfurt Okulu*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Bahtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bakan, K., Konuk, G. (1987). *Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi*. Ankara: Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Barışkın, E. (1994). *Genç-Modern ve Post-Modern Yaklaşımların Kentsel Mekânlara Yansımaları* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Barnes, J. (2016). *Penceremden: 17 Deneme + 1 Kısa Öykü* (S. R. Kırkoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Barthes, R. (1997). *Göstergebilimsel Serüven* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2008). *Bir Deneme Bir Ders: Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2013). *Dilin Çalışma Sesi* (A. Ece, N. K. Sevil ve E. Gökteke, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Barthes, R. (2016). *Yazı Üzerine Çeşitlemeler: Metin Hazzı* (Ş. Demirkol, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu* (N. Tutal ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). *Çaresiz Stratejiler* (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ile Yorumcular: Modernite, Postmodernite ve Entelektüeller Üzerine* (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2009). *Modernlik ve Müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik* (D. Ergun, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Bauman, Z. (2017a). *Akışkan Modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Bauman, Z. (2017b). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2018). *Retrotopya* (A. Karatay, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Beck, U. (2005). *Siyasallığın İcadı* (N. Ülner, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* (B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Benevolo, L. (1980). *The History of the City*. Londra: Scolar Press.

Benjamin, W. (2000). *Tek Yön* (T. Turan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Benjamin, W. (2011). *Pasajlar* (A. Cemal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Benjamin, W. (2019). *Hikâye Anlatıcısı: Yalnızlıktan Doğan Masallar* (E. Arıcan, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Bergman, I. (Yapımcı) & Bergman, I. (Yönetmen). (1966). *Persona* (Film). Stokholm: AB Svensk Filmindustri.

Berman, M. (2004). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* (B. Peker ve Ü. Altuğ, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Best, S. & Kellner, D. (1998). *Postmodern Teori, Eleştirel Soruşturmalar* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Blackwell, A. (2017). Tar and Clay: Public Space is the Demonstration of a Paradox in the Physical World. In G. Urbonas, A. Lui, L. Freeman (Eds.), *Public Space? Lost and Found* (pp.19-37). Cambridge: MIT Press.

Bloch, E. (2013). *Umut İlkesi (Cilt 1-2)* (T. Bora, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2021). Hikâye. *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*. Erişim Ocak 13, 2021, https://birikimdergisi.com/haftalik/10432/hikaye.

Braunfels, W. (1988). *Urban Design in Western Europe - Regime and Architecture, 900-1900*. Şikago: University of Chicago Press.

Brecht, B. (2011). *Epik Tiyatro* (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Brenner, N. (2014). Theses on Urbanization. In N. Brenner (Ed.), *Implosions / Explosions: Towards a Study of Planetary Urbanization* (pp.181-202). Berlin: Jovis Verlag.

Brenner, N. & Schmid, C. (2014). Planetary Urbanization. In N. Brenner (Ed.), *Implosions / Explosions: Towards a Study of Planetary Urbanization* (pp.160-163). Berlin: Jovis Verlag.

Brentano, F. (1973). *Psychology from an Empirical Standpoint*. Londra: Routledge.

Bumin, T. (2010). *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Burckhardt, L. (2015). *Why is Landscape Beautiful? The Science of Strollology*. Basel: Birkhaeuser.

Burckhardt, L. (2017). *Design is Invisible: Planning, Education, and Society*. Basel: Birkhaeuser.

Burr, V. (2012). *Sosyal İnşacılık* (S. Arkonaç, Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi.

Cage, J. (2012). *Seçme Yazılar* (S. Fırıncıoğlu, Çev.). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Cansever, T. (1997). *İslam'da Şehir ve Mimari*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Castells, M. (1977). *The Urban Question, A Marxist Approach*. Cambridge: MIT Press.

Castells, M. (1983). *The City and The Grassroots*. Berkeley. University of California Press.

Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür - 3. Cilt: Binyılın Sonu* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cerdà, I. (2018). *General Theory of Urbanization 1867*. Barselona: Actar Publishers.

Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Ching, F. D. K., Jarzombek, M. & Parakash, V. (2017). *A Global History of Architecture*. New Jersey: John Wiley and Sons.

Chomsky, N. (1993). *Medya Gerçeği* (A. Yılmaz ve O. Akınhay, Çev.). İstanbul: tümzamanlaryayıncılık.

Chomsky, N. (2001). *Dil ve Zihin* (A. Kocaman, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınları.

Chomsky, N. (2009). *Bilgi Sorunları ve Dil: Managua Dersleri* (V. Kılıç, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.

Clark, D. (1996). *Urban World / Global City*. New York: Routledge.

Coates, N. (2003). *Guide to Ecstacity*. Londra: Laurence King Publishing.

Conrads, U. (1991). *20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar* (S. Yavuz, Çev.). Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Crutzen, P. (2002). Geology of Mankind. *Nature* 415, 23.

Çelebi, V. (2014). Gündelik Dil Felsefesi ve Austin'in Söz Edimleri Kuramı. *Beytulhikme An International Journey of Philosophy, Volume:4 Issue:1 June 2014*, 73-89.

Çelik, Z. (2017). Sıradan Modernitenin Fotoğrafını Çekmek. İçinde Z. Çelik, E. Eldem (Eds.), *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite* (ss.154-203). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çelikel, S. B. (2013). *Endüstriyel Tasarımda Anlam Kaymaları: Bruno Latour'a Özel Bir İlgiyle* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çiğdem, A. (2015). *Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınları.

de Cauter, L. (2004). *The Capsular Civilization: On The City in the Age of Fear*. Rotterdam: NAi Publishers.

de Certeau, M. (2008). G*ündelik Hayatın Keşfi - I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları* (L. A. Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Dellaloğlu, B. F. (2003). Bir Giriş: Adorno Yüz Yaşında. *Cogito Dergisi, Sayı: 36 Yaz 2003*, 13-36. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Deleuze, G. & Guattari, F. (1992). *Felsefe Nedir* (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Denel, S. (1982). *Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Derrida, J. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji* (T. Akşin, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Dereko, A. (2011). *Merleau-Ponty'de Kartezyen Özne Eleştirisi ve Tensel Özne* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Descartes, R. (2000). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar* (K. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Divan Kitap.

Descartes, R. (2008). *Felsefenin İlkeleri* (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Descartes, R. (2013). *Metafizik Üzerine Düşünceler* (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Descartes, R. (2017). *Metot Üzerine Konuşma* (A. Altınörs, Çev.). İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Dökmeci, V., Dülgeroğlu, Y. & Berköz Akkal, L. (1993). *İstanbul Şehir Merkezi Transformasyonu ve Büro Binaları*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Duerr, H. P. (1978). *Dreamtime: Concerning the Boundary Between Wilderness and Civilization*. Oxford: Blackwell Publishers.

Durkheim, E. (1994). *Sosyolojik Metodun Kuralları* (E. Aytekin, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Durkheim, E. (2006). *Toplumsal İşbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Duru, B. & Alkan, A. (2002). *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.

Easterling, K. (2014). *Extrastatecraft: The Power of Infrastructure Space*. New York: Verso.

Echanove, M. & Srivastava, R. (2014). Mumbai's Circulatory Urbanism. In M. Angélil, R. Hehl (Eds.), *Empower! - Essays on the Political Economy of Urban Form* (Vol. 3 pp.82-113). Berlin: Ruby Press.

Eco, U. (2019). *Açık Yapıt* (T. Esmer, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Erdağı, B. (2018). Marx'ta (ve Engels'te) Hukuk ve Devlet İmgesi. İçinde T. Yelkenci (Ed.), *Marksist Devlet ve Hukuk Teorisi*. İstanbul: NotaBene Yayınları.

Erder, S. (1996). *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdönmez, M. E. (2005). *Açık Kamusal Kent Mekânlarının Toplumsal İlişkileri Yapılandırmadaki Rolü, Büyükdere - Levent - Maslak Aksı* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ertürk, F. (2009). *Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erzen, J. N. (2017). *Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fairs, M. & Franch i Gilabert, E. (2018). "We Need to Become Better at Explaining the Power of Architecture" Says New AA Director. *www.dezeen.com*. Ziyaret Tarihi Haziran 20, 2018, Erişim Adresi https://www.dezeen.com/2018/06/18/eva-franch-i-gilabert-architectural-association-director-interview/.

Felski, R. (2011). Context Stinks!. *New Literary History, Volume: 42, Number: 4, Autumn 2011*, 573-591. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Ferguson, F. (1975). *Architecture, Cities and the Systems Approach*. New York: George Braziller.

Fezer, J. & Schmitz, M. (2012). *Lucius Burckhardt Writings. Rethinking Man-Made Environments - Politics, Landscape & Design*. Viyana: Springer-Verlag.

Fırıncıoğlu, S. (2020). John Cage, Ses ve Dinlemek Üzerine. *Sanat Dünyamız, Sayı: 176, Haziran 2020*, 24-30. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Frank, A. G. (2003). *Dünya Sistemi, Beş Yüzyıllık Mı, Beş Binyıllık Mı?* (E. Soğancılar, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (1994). *Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar* (O. Akınhay ve I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2006). *Deliliğin Tarihi* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2008). Of Other Spaces (1967). In M. Dahaene, L. de Cauter (Eds.), *Heterotopia and The City: Public Space in a Postcivil Society* (pp.13-29). Londra: Routledge.

Foucault, M. (2011). *Bilginin Arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2017). *Büyük Kapatılma* (I. Ergüden ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fourier, C. & Brisbane, A. (1850). *The Theory of Universal Unity*. Charlottesville: American News Company.

Fulford, R. (2019). *Anlatının Gücü: Kitle Kültürü Çağında Hikâyecilik* (E. Kardelen, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Fuller, R. B. (2008). *Operation Manual for Spaceship Earth*. Baden: Lars Müller Publishers.

Fuller, R. B. (2008). *Utopia or Oblivion - The Prospects of Humanity*. Baden: Lars Müller Publishers.

Garver, N. (2002). Gramer Olarak Felsefe. *Cogito Dergisi, Sayı: 33, Güz 2002*, 106-131. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gay, P. (2017). *Modernizm: Sapkınlığın Cazibesi - Baudelaire'den Beckett'e ve Ötesine* (S. Erduman, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

Geertz, C. (2010). *Kültürlerin Yorumlanması* (H. Gür, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Gehl, J. (1996). *Life Between Buildings*. Kopenhag: The Danish Architectural Press.

Genette, G. (2020). *Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (1998). *Modernliğin Sonuçları* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (1999). *Toplumun Kuruluşu* (H. Özel, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Giddens, A. (2010). M*odernite ve Bireysel-Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Giedion, S. (1967). *Space Time and Architecture: The Growth of a New Tradition*. Cambridge: Harvard University Press.

Goffman, E. (2017). *Kamusal Alanda İlişkiler: Toplu Yaşamın Mikro İncelenmesi* (M. F. Karakaya, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Gödelek, K. (2006). Kesin Bir Bilim Olarak Felsefenin Kartezyen Dayanakları. *flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2 (2006 Güz)*, 17-28. Ankara.

Guiggon, C. B. (1983). *Heidegger and the Problem of Knowledge*. Indiana: Hackett Publishing Co..

Gülenç, K. (2014). Edmund Husserl'de 'Başkasının Beni' Sorunu ve İntersubjektivite Kavramı. *Kilikya Felsefe Dergisi / Cilicia Journal of Philosophy, 2014/1*, 19-39. Mersin.

Gültekin, M. (2016). *Algı Yönetimi ve Manipülasyon: Kanmanın ve Kandırmanın Psikolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Gürsoy, K. (2007). *Maurice Merleau-Ponty'de Algı Problemine Giriş*. Ankara: Lotus Yayınevi.

Güzer, C. A. (2020). Bir Mimarlık Eleştirisi Ortamı Olarak Sosyal Medya. İçinde G. K. Heinz, D. Yaşar (Eds.), *Şengül Öymen Gür'e Armağan: Mimari Yansımalar* (ss.29-42). İstanbul: YEM Yayın.

Habermas, J. (1997). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (T. Bora ve M. Sancar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, J. (1998). *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1979). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harvey, D. (1985). *Consciousness and the Urban Experience, Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*. Oxford: Blackwell Publishers.

Harvey, D. (1997). *Postmodernizmin Durumu* (S. Savran, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D. (2003). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Hasol, D. (1975). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Havik, K. (2014). *Urban Literacy - Reading and Writing Architecture*. Rotterdam: nai010 Publishers.

Haznedar, B. (2008). *Yenilenen Kentsel Kullanımlar Doğrultusunda Kent İçindeki Endüstri Alanlarının Dönüşüm Süreci - Ruhr Bölgesi ve Hafencity Hamburg Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hegel, G. W. F. (1986). *Tinin Görüngübilimi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Hegel, G. W. F. & Baillie, J. B. (1910). *The Phenomenology of Mind - Volume I*. Londra: Routledge.

Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman* (K. Ökten, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Herman, E. S. & Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politiği* (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.

Herzog, J. (2015). How Cities Are Inevitably Specific. In ETH Studio Basel, R. Diener, J. Herzog, M. Meili, P. de Meuron, M. Herz, C. Schmid, M. Topalović (Eds.), *The Inevitable Specificity of Cities* (pp.7-13). Zürih: Lars Müller Publishers.

Herzog, J. & de Meuron, P. (2015). How Cities Differ?. In ETH Studio Basel, R. Diener, J. Herzog, M. Meili, P. de Meuron, M. Herz, C. Schmid, M. Topalović (Eds.), *The Inevitable Specificity of Cities* (pp.15-19). Zürih: Lars Müller Publishers.

Heynen, H. (2011). *Mimarlık ve Modernite: Bir Eleştiri* (N. Bahçekapılı, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.

Hocaoğlu, D. (1998). Descartes Felsefesi'nde Bir Problem Alanı Olarak Ahlak. *Doğu Batı Dergisi, Yıl: 1 Sayı: 4*, 85-97. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Hubbard, P. (2006). *City*. New York: Routledge.

Hume, D. (2018). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* (M. Özgen, Çev.). İstanbul: Biblos Kitabevi.

Husserl, E. (1970). *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology*. Evanston: Northwestern University Press.

Husserl, E. (1991). *On the Phenomenology of the Consciousness of Internal Time (1893-1917)*. Berlin: Springer.

Husserl, E. (1995). *Kesin Bir Bilim Olarak Felsefe* (T. Mengüşoğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Husserl, E. (2002). *Ideas, General Introduction to Pure Phenomenology*. Londra: Routledge.

Husserl, E. (2008). *Logical Investigations*. Londra: Routledge.

Husserl, E. (2010). *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (H. Tepe, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Ingersoll, R. (2018). *World Architecture: A Cross-Cultural History*. New York: Oxford University Press.

Işık, O. & Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnceoğlu, M. (2011). *Tutum Algı İletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

İsbir, E. (2018). Husserl ve Dilthey'da Bilinç ve Anlam Sorunu. *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi; 30/2018*, 103-115.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.

Jacobs, J. (1969). *The Economy of Cities*. New York: Random House.

James - Chakraborty, K. (2014). *Architecture Since 1400*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Jencks, C. (1984). *The Language of Post-Modern Architecture*. New York: Rizzoli.

Kadagishvili, D. (2013). Metamodernism As We Perceive It (Quick Review). *European Scientific Journal, December 2013 /SPECIAL/ Edition Vol.2*, 559-565. Almeria: European Scientific Institute.

Kaban, E. (2011). *Kentsel Dönüşüm ve İstanbul'un İlk Kentsel Dönüşüm Uygulama Projesi - Sulukule Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karpat, K. H. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2008). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kelly, S. D. (2003). Edmund Husserl and Phenomenology. In R. C. Solomon, D. Sherman (Eds.), *The Blackwell Guide to Continental Philosophy* (pp.112-136). Oxford: Blackwell.

Keyder, Ç. (2000). *İstanbul - Küresel ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder, Ç. (2007). *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2016). *Ingmar Bergman'ın Persona Filminden Hareketle 'Susan Anlatıcı' Modeli Önerisi ve Bu Model Kullanılarak Yazılacak Yeni Çalışmalar İçin Olanakların Araştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koolhaas, R. (1978). *Delirious New York*. New York: Monacelli Press.

Koolhaas, R. & Mau, B. (1995). *S,M,L,XL*. New York: Monacelli Press.

Kostof, S. (1991). *The City Shaped - Urban Patterns and Meanings Through History*. Londra: Thames & Hudson Ltd..

Kostof, S. (1992). *The City Assembled*. Londra: Thames & Hudson Ltd.

Köktürk, Ş. & Eyri, S. (2013). Dilbilim ve Göstergebilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergebilimi Anlamak. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi 2013-II*, 123-136; Sakarya: Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

Krier, R. (1988). *Urban Space*. New York: Rizzoli International.

Kripke, S. A. (2007). *Wittgenstein Kurallar ve Özel Dil* (B. Açıl, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

Kuhn, T. S. (2017). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (N. Kuyaş, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Kurtay, N. (2001). *İstanbul'da 19. Yüzyıl Kentsel Yaşamına Koşut Olarak Değişen Saray ve Konut Mimarlığı* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kurtuluş, H. (2005). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Küçükcan, U. (2002). Frankfurt Okulu ve Kitle Kültürü Çalışmaları. *Kurgu Dergisi Cilt: 19 Sayı:1*, 257-270. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi.

Laclau, E. & Mouffe, C. (2008). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (A. Kardam, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford: Oxford University Press.

Latour, B. (2008). *Biz Hiç Modern Olmadık: Simetrik Antropoloji Denemesi* (İ. M. Uysal, Çev.). İstanbul: Norgunk Yayıncılık.

Le Corbusier (1999). *Bir Mimarlığa Doğru* (S. Merzi, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Le Corbusier (2015). *Precisions, On The Present State of Architecture and City Planning*. Zürih: Park Books.

Leeds, A. (1994). *Cities, Classes, and the Social Order*. Ithaca: Cornell University Press.

Lefebvre, H. (1992). *The Production of Space*. Oxford: Basil Blackwell.

Lefebvre, H. (1996). *Writing on Cities*. New Jersey: John Wiley and Sons.

Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim* (S. Sezer, Çev.). İstanbul Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2017). *Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat* (A. L. Batur, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Leibniz, G. (2014). *Metafizik Söylemler* (H. Erdem, Çev.). İstanbul: Arya Yayıncılık.

Lévi-Strauss, C. (1997). *Irk, Tarih ve Kültür* (H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu ve I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Levinas, E. (2005). *Zaman ve Başka* (Ö. Gözel, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Levinas, E. (2016). *Husserl Fenomenolojisinde Görü Teorisi* (Y. C. Uslu, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Lincoln, A., Vermilyea, P. C., Boritt, G. S., Boritt, J. B. & Huso, D. R. (1996). *Of the People, by the People, for the People and Other Quotations from Abraham Lincoln*. New York: Columbia University Press.

Lynch, K. (1961). *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.

Lyotard, J. F. (2007). *Fenomenoloji* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Lyotard, J. F. (2014). *Niçin Felsefe Yaparız?* (K. Dinçer, Çev.). Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Magee, B. (2008). *Büyük Filozoflar: Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi* (A. Cevizci, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Mandel, E. (2013). *Geç Kapitalizm* (C. Badem, Çev.). İstanbul: Versus Kitap.

Mannheim, K. (2016). *İdeoloji ve Ütopya* (M. Okyayuz, Çev.). Ankara: Nika Yayınevi.

Mannheim, K. (2017). *Kültür Sosyolojisi* (M. Yalçınkaya, Çev.). İstanbul. Pinhani Yayıncılık.

Marcus, C. C. & Francis, C. (1998). *People Place: Design Guidelines for Urban Open Space*. New Jersey: John Wiley and Sons.

Marshall, G. (1998). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Marx, K. H. & Engels, F. (1935). *Manifesto of the Communist Party*. Moskova: Co-operative Publishing Society of Foreign Workers in the U.S.S.R..

Mead, G. H. (2017). *Zihin, Benlik ve Toplum* (Y. Erdem, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Meier, R. L. (1962). *A Communication Theory of Urban Growth*. Boston: MIT Press.

Merleau-Ponty, M. (1965). *The Structure of Behaviour*. Londra: Methuen Publishing.

Miessen, M. & Mouffe, C. (2012). *The Space of Agonism, Markus Miessen in Conversation with Chantal Mouffe*. Berlin: Sternberg Press.

McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw Hill.

McQuire, S. (2008). *The Media City - Media, Architecture and Urban Space*. Londra: Sage Publications.

Mindrup, M. & Altenmüller-Lewis, U. (2015). *The City Crown by Bruno Taut*. Londra: Routledge.

Morris, A. E. J. (1974). *History of Urban Form: Before the Industrial Revolutions*. New York: Routledge.

Mouffe, C. (1992). *Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community*. New York: Verso.

Mouffe, C. (2001). *Demokratik Paradoks* (A. C. Aşkın, Çev.). Ankara: Epos Yayınları.

Mumford, L. (1940). *The Culture of Cities*. Londra: Secker & Warbung.

Mumford, L. (1947). *From the Ground Up*. New York: Harvest Books.

Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği* (G. Koca ve T. Tosun, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (1966). *Intentions in Architecture*. Londra: Allen and Unwin.

Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence: Space and Architecture*. Londra: Studio Vista.

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*.

New York: Rizzoli.

Norberg-Schulz, C. (1988). *Architecture Meaning and Place: Selected Essays*. New York: Electa / Rizzoli.

Orwell, G. (2001). *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* (C. Üster, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Ouroussoff, N. (2008, 8 Haziran). The New, New City. *The New York Times Magazine*. Erişim Adresi www.nytimes.com/2008/06/08/magazine/08shenzhen-t.html.

Öcal, G. (2002). *The Critique of Cartesianism in the Social Sciences* (Doktora Tezi). Boston: Boston Üniversitesi.

Öktem, B. (2005). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü. İçinde H. Kurtuluş (Ed.). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (ss.25-76). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de Apaçıklık (Evidenz) Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 45,1*, 27-55. Ankara.

Önal, S. (2014). Kartezyen Özne ve Kantçı Öznenin Heidegger'de Anlamı: Dünyasallık. *Kilikya Felsefe Dergisi / Cilicia Journal of Philosophy, 2014/1*, 63-75. Mersin.

Özden, P. P. (2008). *Kentsel Yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.

Özkan, B., Küçükerbaş, E. V., Kaplan, A., Hepcan, Ş., Malkoç, E. & Sönmez, H. (2003). *Muğla Kenti Kamusal Dış Mekanları Bağlamında Master Plan Çalışması*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Park, R. E. & Burgess, E. W. (2015). *Şehir - Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler* (P. K. Kayalıgil, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Park, R. E., Burgess, E. W. & McKenzie, R. D. (1925). *The City - Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment*. Şikago: The University of Chicago Press.

Pashukanis, E. B. (2001). *The General Theory of Law and Marxism*. Londra: Routledge.

Perec, G. (2016). *Yaşam Kullanma Kılavuzu* (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Pounds, N. (2005). *The Medieval City*. Westport: Greenwood Press.

Rancière, J. (1999). *Disagreement: Politics and Philosophy*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Rapoport, A. (2004). *Kültür Mimarlık Tasarım* (S. Batur, Çev.). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Ratti, C. & Claudel, M. (2015). *Open Source Architecture*. Londra: Thames & Hudson.

Raymond, A. (2018). *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri* (A. Berktay, Çev.). İstanbul: Alfa Kitap.

Read, S. & Pinilla, C. (2006). *Visualizing the Invisible: Towards an Urban Space*. Amsterdam: Techne Press.

Read, S. & Sulis, P. (2010). Infrastructure as World-Building. In K. Stoll, S. Lloyd (Eds.), *Infrastructure as Architecture: Designing Composite Networks* (pp.124-135). Berlin: Jovis Verlag.

Reynolds, S. (1984). *Kingdoms and Communities in Western Europe, 900-1300*. Oxford: Oxford University Press.

Rızvanoğlu, E. (2015). Wittgenstein'in Özel Dil Eleştirisi Bağlamında Kartezyen Geleneğe İtirazi. *Posseible Düşünme Dergisi / Journal of Thinking, Cilt:4 Sayı: 8 (Aralık 2015)*, 22-32. Ankara.

Ricci, M. (2012). *New Paradigms*. Barselona: ActarD.

Ricœur, P. (2010). *Başkası Olarak Kendisi* (H. Hünler, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Ricœur, P. (2016a). *Zaman ve Anlatı 1: Zaman, Olayörgüsü, Üçlü Mimesis* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ricœur, P. (2016b). *Zaman ve Anlatı 2: Tarih ve Anlatı* (M. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ricœur, P. (2016c). *Zaman ve Anlatı 3: Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimlenişi* (M. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ricœur, P. (2017). *Hafıza, Tarih, Unutuş* (M. E. Özcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Ricœur, P. (2019). *Yorum Teorisi: Söylem ve Artı Anlam* (G. Y. Demir, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Rieniets, T., Kretschmann, N. & Perret, M. (2014). *The City as Resource: Text and Projects 2005-2014*. Berlin: Jovis Verlag.

Rieniets, T., Sigler, J. & Christiaanse, K. (2009). *Open City: Designing Coexistence*. Amsterdam: SUN.

Rossi, A. (1982). *The Architecture of The City*. Cambridge: MIT Press.

Rowe, C. & Koetter, F. (1978). *Collage City*. Cambridge: MIT Press.

Ryle, G. (2011). *Zihin Kavramı* (S. Çelik, Çev.). İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Sassen, S. (1999). *Globalization and Its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*. New York: New Press.

Sassen, S. (2001). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press.

Sassen, S. (2008). Urbanness. In I. Ruby, A. Ruby (Eds.), *Urban Trans Formation* (pp.84-87). Berlin: Ruby Press.

Saussure, F. de (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (B. Vardar, Çev.). İstanbul: Multilingual.

Schiller, H. (1993). *Zihin Yönlendirenler* (C. Cerit, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.

Schmid, C. (2015). Specificity and Urbanization: A Theoretical Outlook. In ETH Studio Basel, R. Diener, J. Herzog, M. Meili, P. de Meuron, M. Herz, C. Schmid, M. Topalović (Eds.), *The Inevitable Specificity of Cities* (pp.287-308). Zürih: Lars Müller Publishers.

Schütz, A. (2018). *Fenomenoloji ve Toplumsal İlişkiler* (A. Akan ve S. Kesikoğlu, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.

Seçilmişler, T. (2010). *Koruma Öncelikli Alanlarda Aktör Ağın Çözümlenmesi ve Betimlenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Shane, D. G. (2011). *Urban Design Since 1945 - A Global Perspective*. New Jersey: John Wiley & Sons Ltd.

Sennett, R. (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (S. Sertabiboğlu ve C. Kurultay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2002). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (S. Durak ve A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Simmel, G. (1950). *Metropolis and the Mental Life*. New York: The Free Press.

Simmel, G. (2003). *Modern Kültürde Çatışma* (T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı ve E. Gen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi* (Y. Alogan ve Ö. D. Aydın, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınevi.

Smith, A. (2011). *Ulusların Zenginliği* (A. Yunus ve M. Bakırcı, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Smith, A. D. (2007). The Flesh of Perception: Merleau-Ponty and Husserl. In T. Baldwin (Ed.), *Reading Merleau-Ponty: On Phenomenology of Perception* (pp.1-22). Londra: Routledge.

Soja, E. W. (2015). *Postmodern Coğrafyalar, Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi* (Y. Çetin, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Soleri, P. (1969). *Arcology: The City in the Image of Man*. Cambridge: MIT Press.

Sorkin, M. D. (1992). *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*. New York: Hill and Wang.

Soykan, Ö. N. (2002). Wittgenstein Felsefesi: Temel Kavramlar ve Sorunlar. *Cogito Dergisi, Sayı: 33 (Güz 2002)*, 40-79. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sözer, Ö. (1976). *Edmund Husserl'in Fenomenolojisi ve Nesnelerin Varlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Spencer, D. (2018). *Neoliberalizmin Mimarlığı: Çağdaş Mimarlığın Denetim ve İtaat Aracına Dönüşme Süreci* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Spinoza, B. (2015). *Anlama Yetisinin Düzeltilmesi Üzerine İnceleme* (E. Ayhan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Steinberg, S. (1949). *The Art of Living*. New York: Harper and Brothers.

Ströker, E. (1997). *The Husserlian Foundations of Science*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Swyngedouw, E. (1993). Communication, Mobility and the Struggle for Power Over Space. In G. Giannopoulos, A. Gillespie (Eds.), *Transport and Communications in the New Europe* (pp.305-325). Londra: Belhaven.

Swyngedouw, E. (2009). The Zero-Ground of Politics: Musings on the Post-Political City, *New Geographies* 1: After Zero, 52-61.

Tanyeli, U. (2018). *Müteredditt Modernler: Schmitthenner, Pikionis, Fathy, Eldem, Correa - Dünyada ve Türkiye'de Mimar İdeologlar*. İstanbul: Işık Üniversitesi Yayınları.

Taylor, C. (1975). *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tekeli, İ. (1995). Demokratik Düşüncenin Temellendirilmesi ve Eleştirel Kuram Üzerine Düşünceler, *Ege Mimarlık*, Sayı:15, 1995/1, 60-64.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). *Tasarım, Mimarlık ve Mimarlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tomasi di Lampedusa, G. (1958). *Il Gattopardo*. Milano: Feltrinelli.

Topakkaya, A. (2009). E. Husserl'de Noema ve Noesis Kavramları, *flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 7 (2009 Bahar), 121-136.

Trancik, R. (1986). *Three Theories of Urban Spatial Design Finding Lost Space New York*. New York: Van Nostrand Reinhold.

Tuna, K. (2017). *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Türker, H. (2016). *Yüksüz Diyalektik, Husserl Fenomenolojisi Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ebabil Yayınları.

Ungers, O. M. (2013). *Morphologie, Kent Metaforları* (C. Öztürkcan, Çev.). İstanbul: Lemis Yayın.

Urhan, V. (2013). *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

URL-1 <*http://www.artnews.com/art-news/news/damien-hirsts-60-foot-tall-demon - acquired-palms-casino-resort-las-vegas-11628/*>, erişim tarihi 26.01.2019.

URL-2 <*http://www.atasehir.bel.tr/haber/mustafa-kemal-ve-asik-veysel-mahallerini n-imar-plani-kabul-edildi*>, erişim tarihi 24.07.2020.

URL-3 <*http://www.birgun.net/haber/ ernst-bloch-ve-umut-ilkesi-uzerine- 143322*>, erişim tarihi 20.10.2020.

URL-4 <*https://caruso.arch.ethz.ch/programme/fs-2018/*>, erişim tarihi 20.04.2019.

URL-5 <*http://www.dezeen.com/2018/11/06/blockchain-innovation-park-smart-city- n evada-jeffrey-berns/*>, erişim tarihi 09.11.2019.

URL-6 <*http://www.dezeen.com/2019/10/25/smart-forest-city-stefano-boeri-cancun- m exico/*>, erişim tarihi 18.06.2020.

URL-7 <*http://www.dezeen.com/2020/06/02/stefano-boeri-architetti-designs-corona virus-resilient-neighbourhood-in-tirana/*>, erişim tarihi 18.07.2020.

URL-8 <*http://didierfaustino.com/G-host-in-the-S-hell*>, erişim tarihi 29.05.2019.

URL-9 <*http://earth.google.com*>, erişim tarihi 13.09.2016.

URL-10 <*http://www.etiennemalapert.com/ #the-city-of -possibilities*>, erişim tarihi 12.09.2019.

URL-11 <*http://www.fatihhaber.com/ sulukulenin- vahsi- donusumune-iptal/ 3131/*>, erişim tarihi 18.07.2020.

URL-12 <*http://www.fatihhaber.com/yazarlar/misafir-yazar/sulukule-de-rantsaldonusum/5465/*>, erişim tarihi 18.07.2020.

URL-13 <*http://www.fikirtepehaber.com/duyuru/fikirtepe-plan-notlari-yeniden-bir-ayligina-askida-h4065.html*>, erişim tarihi 08.05.2020.

URL-14 <*http://www.fosterandpartners.com/ projects/ masdar- city/*>, erişim tarihi 02.03.2018.

URL-15 <*http://www.gazetevatan.com/gecekondudan-manhattan-a--1106905-gundem/*>, erişim tarihi 24.02.2019.

URL-16 <*http://www.haberler.com/toki-sulukule-nin-tarihi-binalarini-restore-edecek-4385875-haberi/*>, erişim tarihi 11.06.2020.

URL-17 <*http://www.haberturk.com/ekonomi/turizm/haber/606195-tahrir-meydani-tu rizm-icin-umut-oldu*>, erişim tarihi 01.03.2011.

URL-18 <*https://www.historyworkshop.org.uk/working-class-bodies-in-english-garden-cities/*>, erişim tarihi 16.02.2018.

URL-19 <*https://www.imdb.com/title/tt0060827/*>, erişim tarihi 30.03.2020.

URL-20 <*http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/art/features/damien-hirst-treasures-from-the-wreck-of-the-unbelievable-francois-pinault-punta-della-dougana-a7678691.html*>, erişim tarihi 26.01.2019.

URL-21 <*http://www.mapscaping.com/blogs/geo-candy/interactive-submarine-cable-map*>, erişim tarihi 29.12.2018.

URL-22 <*http://www.metmuseum.org/art/ collection/ search/ 369588*>, erişim tarihi 09.09.2019.

URL-23 <*https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/misir-devrim-afisi-yle-turizm-tanitimi yapiyor-1362281*>, erişim tarihi 11.09.2018.

URL-24 <*http://www.mimarizm.com/makale/aarti-planlama-sulukule-projesi-istanbul-icin-bir-firsattir-cunku-bu-insani-ve-romantik-bir-projedir_113461*>, erişim tarihi 01.02.2015.

URL-25 <*http://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/haftanin-kareleri-7-12-mart,P8 _t9De 9mEe1wMR6WA4s6Q/iwKAbCqtj0OY7JWxpX4FZQ*>, erişim tarihi 13.03.2011.

URL-26 <*http://www.olafureliasson.net/archive/artwork/WEK108986/ >*, erişim tarihi 02.12.2014.

URL-27 <*https://publicdomainreview.org/essay/get-thee-to-a-phalanstery-or-how-fourier-can-still-teach-us-to-make-lemonade/*>, erişim tarihi 21.01.2019.

URL-28 <*http://sozluk.tdk.gov.tr/*>, erişim tarihi 18.10.2014.

URL-29 <*http://www.stefanoboeriarchitetti.net/en/project/smart-forest-city-cancun/ >*, erişim tarihi 18.06.2020.

URL-30 <*http://www.stefanoboeriarchitetti.net/en/ project/ tirana-riverside / >*, erişim tarihi 18.07.2020.

URL-31 <*http://www.stefanoboeriarchitetti.net /en/ urban- forestry/*>, erişim tarihi 18.07.2020.

URL-32 <*http://www.tate.org.uk/art /artworks/ duchamp-fountain -t0757*>, erişim tarihi 01.12.2019.

URL-33 <*http://www.theguardian.com/artanddesign/gallery/2009/oct/12/turbine-hall-tate-modern-miroslaw-balka*>, erişim tarihi 28.08.2013.

URL-34 <*https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/22/pruitt-igoe-high-rise-urban-america-history-cities*>, erişim tarihi 14.12.2017.

URL-35 <*http://www.theguardian.com/environment/2016/feb/16/masdars-zero-carbon-dream-could-become-worlds-first-green-ghost-town*>, erişim tarihi 04.04.2018.

URL-36 <*http://www.time.com/5836599/ rem-koolhaas-architecture- coronavirus/*>, erişim tarihi 16.05.2020.

URL-37 <*http://www.tomwiscombe.com/*>, erişim tarihi 09.11.2019.

URL-38 <*http://www.trhaberler.com/fikirtepe039de-biten-projelerde-039yeni-yasam039-basladi-haber-248177*>, erişim tarihi 24.07.2020.

URL-39 <*http:// www.tural.com.tr/ urban- regeneration.php*>, erişim tarihi 28.01.2020.

URL-40 <*http://www.twitter.com/ alimuratgven2/ status/ 1278064122723270664*>, erişim tarihi 30.06.2020.

URL-41 <*http://www.vizyongd.com/download/fikirtepe-bolge-raporu-revize-31-05-2018.pdf*>, erişim tarihi 10.03.2019.

URL-42 <*http://www.woodstockart.org/john-cage-concert/*>, erişim tarihi 01.12.2019.

Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek* (R. G. Öğdül, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Uygur, N. (1996). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, N. (1998). *Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Sorunu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, N. (2000). *Kuram-Eylem Bağlamı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Venturi, R. (1966). *Complexity And Contradiction in Architecture*. New York: The Museum of Modern Art.

Vermeulen, T. & van den Akker, R. (2017). Notes on Metamodernism, *Journal of Aesthetics & Culture*, 2:1, 5677, 1-14.

Virilio, P. (1998). *Hız ve Politika* (M. Cansever, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Virilio, P. (2003). *Enformasyon Bombası* (İ. K. Şahin, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Vitruvius, M. V. P. (2005). *Mimarlık Üzerine On Kitap* (Ç. Dürüşken, Çev.). Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.

Wallenstein, S. O. (2019). *Biyopolitika ve Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı* (B. Bilir, Çev.). İstanbul: Lemis Yayın.

Wallerstein, I. (2010). *Dünya Sistemi (Cilt 1-4)* (L. Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın Yayıncılık.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya-Sistemleri Analizi - Bir Giriş* (N. Ersoy ve E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: bgst Yayınları.

Wallerstein, I. (2013). *Bilginin Belirsizlikleri* (B. Alataş, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.

Webber, M. M., Dyckman, J. W., Foley, D. L., Guttenberg, A. Z., Wheaton, W. L. C. & Wurster, C. B. (1964). *Explorations into Urban Structure*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Weber, M. (2000). *Şehir: Modern Kentin Oluşumu* (M. Ceylan, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.

Weiss, D., Harbusch, G. & Maurer, B. (2014). A Major Heritage and an Unpublished Book. Introduction to the Atlas of the Functional City. E. van Es, G. Harbusch, B. Maurer, M. Pérez, K. Somer, D. Weiss (Eds.), *Atlas of the Functional City* (pp.11-24). Bussum: Thoth Publishers.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a Way of Life, *The American Journal of Sociology*, Vol. 44, No. 1, 1-24.

Wittgenstein, L. (2009). *Kesinlik Üstüne + Kültür ve Değer* (D. Şahiner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Wittgenstein, L. (2017). *Felsefi Soruşturmalar* (H. Barışcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Wittgenstein, L. (2018). *Tractatus Logico-Philosophicus* (O. Aruoba, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Yalçın, Ş. (2010). *Modern Felsefede Benlik*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Yetişkin, E. B. (2008). *(B)ağsal Düşünce: Toplumbilimin Gündelik Pratikler Üzerinden Sorunsallaştırılması* (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Zevi, B. (1990). *Mimariyi Görmeyi Öğrenmek* (D. Divanlıoğlu, Çev.). İstanbul: Birsen Yayınları.

Žižek, S. (2004). *Lenin Üzerine* (N. Aras, Çev.). İstanbul: Encore Yayınlar.

Žižek, S. (2011). *Mimari Paralaks: Sınıf Savaşının Spandrelleri ve Diğer Fenomeni* (B. Turan, Çev.). İstanbul: Encore Yayınlar.

Žižek, S. (2012). *Antroposen'e Hoşgeldiniz* (M. Budak, Çev.). İstanbul: Encore Yayınlar.

Žižek, S. (2019). *Kendini Tutamayan Boşluk, İktisadi-Felsefi Köşelikler* (B. E. Aksoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Žižek, S. (2020). *Umutsuz Olma Cesareti: Tehlikeli Hareketlerle Geçen Bir Yılın Günlükleri* (I. Yıldız, Çev.). İstanbul: Eksik Parça Yayınları.

Zürcher, E. J. (2008). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad **:** Burak HAZNEDAR

Doğum Tarihi ve Yeri **:**

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** **:** 2005, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü
- **Yüksek Lisans** **:** 2008, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık, Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı
- **Yüksek Lisans** **:** 2010, ETH Zürich / İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü, Zürih, Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2005-hâlen, TEB Mimarlık ve İnş. Taah. Ltd. Şti., Kurucu Ortak.
- 2017-hâlen, Yıldız Teknik Üniversitesi, Diploma Projesi Danışman Jüri Üyesi.
- 2020, Theodosius Limanı Arkeolojik Alanı Mimari Proje Yarışması, 3. Ödül.
- 2017, Bandirma Park Competition: A New Park for the Future of the City, Uluslararası Yarışma Yedek Jüri Üyesi.
- 2015-2017, Yıldız Teknik Üniversitesi, Misafir Öğretim Üyesi.
- 2013, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kampüsleri Ön Seçimli Mimari Proje Yarışması (Viranşehir, Şanlıurfa Eğitim Kampüsü), 2. Ödül.
- 2013, Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Kampüsleri Ön Seçimli Mimari Proje Yarışması (Elazığ Eğitim Kampüsü), 3. Ödül.
- 2012-2014, Okan Üniversitesi, Misafir Öğretim Üyesi.
- 2011-2013, Yıldız Teknik Üniversitesi, Misafir Öğretim Üyesi.
- 2009, Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kabatepe Tanıtım Merkezi Fikir Projesi Yarışması, 2. Mansiyon Ödülü.
- 2008, Strategies for the Coolsingel Strip Rotterdam, International Urban Design and Architectural Master's Student Competition, Rotterdam, 2. Ödül.

- 2007-2008, Öğrenci Asistan, Siegen Üniversitesi (Almanya), Mimarlık Bölümü, İç Mekân Tasarımı Kürsüsü.
- 2006, Onur Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- 2006, Symbolic Places, International Urban Design and Architectural Student Competition, Heerlen, 1. Ödül.
- 2005, Trabzon Belediyesi Kalkınma Mahallesi Parkı Tasarımı Bölgesel Fikir Yarışması, 2. Mansiyon Ödülü (yardımcı olarak).
- 2005, UIA Kongre Vadisi Proje Yarışması, Mansiyon Ödülü (yardımcı olarak).
- 2005, Bolvadin Horan Parkı Kentsel Tasarım Öğrenci Proje Yarışması, Mansiyon Ödülü.
- 2003, Berlin'de Kapalıçarşı ve Butik Otel Öğrenci Proje Yarışması, 3. Ödül.
- 2002-2006, Öğrenci Asistan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Çevre Düzenleme Bilim Dalı.
- 2001-2002, Öğrenci Asistan, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi BOAT Laboratuvarı.
- 2001, Beymelek Sahili ve Kıyı Bandı Düzenleme Öğrenci Proje Yarışması, Jüri Teşvik Ödülü.

DOKTORA TEZİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- **Haznedar, B.,** Şener, S. M. 2019. Kentsel Müdahale Süreçlerinin Altyapı Mekânı Altlığı Üzerinden Okunması. *Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 12(4), 875-883.

DİĞER YAYINLAR, SUNUMLAR VE PATENTLER:

- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2019. Arkeolojik Alanda Tasarım Pratiği, Antakya Teleferik Örneği. *Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 12(4), 792-801.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2013. Sosyal İletişimin Arayüzü Olarak Kentsel Mekân. *Esenler Modernite ve Mimari Konferansı*, *Mart 9,* 2013. İstanbul, Türkiye.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2012. Sosyal İletişim Arayüzü Olarak Kentsel Mekân. İçinde E. Erdönmez (Ed.), *Modernite ve Mimari*, (ss.151-175). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2011. Yer-çekimsiz/Anti-gravity. *IABA'11 Uluslararası Mimarlık Bienali Antalya*, Aralık 21-22, 2011. Antalya, Türkiye.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2011. Yer-çekimsiz / Anti-gravity. *Batı Akdeniz Mimarlık Dergisi*, Sayı: 50 (2011 Aralık), 33-34.
- **Haznedar, B.** 2010. Production Cooperatives: Relocating Production Back to the City: The Role of MSMEs on Developing Production Spaces. In M. Angélil, K. Stoll, a.o. (Eds.), *Small City Strategies: Cooperative Urban Design in Ethiopia*, (pp.114-117). Zürich: ETH Zürich NSL-ISB.

- **Haznedar, B.** 2010. Networking Production: Relocating Production Back to the City. In M. Angélil, K. Stoll, a.o. (Eds.), *Small City Strategies: Cooperative Urban Design in Ethiopia,* (pp.102-113). Zürich: ETH Zürich NSL-ISB.
- **Haznedar, B.,** Asara, I. 2010. Interview with Prof.em. Franz Oswald. In M. Angélil, K. Stoll, a.o. (Eds.), *Small City Strategies: Cooperative Urban Design in Ethiopia,* (pp.28-31). Zürich: ETH Zürich NSL-ISB.
- **Haznedar, B.,** Aarsen, A., a.o. 2009. 'Box'ing, Bijenkorf: The Boundaries of Preservation, Architectural Report. In Research Center RMIT and Docomomo Netherlands (Eds.), *The Challange of Change: Dealing with the Legacy of the Modern Movement - Coolsingel Strip Rotterdam,* (pp.42-51). Rotterdam: RMIT.
- **Haznedar, B.** 2008. *Yenilenen Kentsel Kullanımlar Doğrultusunda Kent İçindeki Endüstri Alanlarının Dönüşüm Süreci - Ruhr Bölgesi ve Hafencity Hamburg Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- **Haznedar, B.,** a.o. 2008. Diplombook: Diplomdokumentation der Universitaet Siegen, Faculty of Architecture and City Planning (Gestaltung und Redaktion). *Universitaet Siegen, Fachbereich Architektur und Staedtebau*.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2006. Açık Kamusal Alan Kullanımında İki İtalyan Örneği, Piazza Del Campo ve Piazza Della Signorina. *Mimarist Dergisi*, Sayı: 19 (2006 Mart), 77-83.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.,** vd. 2005. Documentation Photographique et état des maçonneries de la muraille d'Istanbul. *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü*.
- **Haznedar, B.** 2005. In-between Space. *Parkstad Limburg Magazine* (p.21). Heerlen.
- Erdönmez, M. E., **Haznedar, B.** 2005. Parkstad Limburg'u Tasarlamak. *Mimarist Dergisi*, Sayı: 16 (2005 Yaz), 81-84.